

Віктор Мазаний

КРОВ РЕПОРТЕРА

Рівне - 2019

УДК 94 (477.81/82)
ББК 63. 3 (4 Укр – 4 Рів)
М – 135

Книга видана за сприяння Управління культури Рівненського міськвиконкому у відповідності із «Програмою розвитку книговидавничої справи та сприяння збільшенню книжкової продукції місцевих авторів у місті Рівне».

Мазаний В. С.

Кров репортера. Публіцистика. – Рівне: Оповідач, 2019. – 460 с.

Назва цієї книжки несе несподівану метафору: йдеться про питому властивість творчого характеру автора (він же подекуди і ліричний герой текстів), яку визначила, так би мовити, його репортерська... група крові. Відомий український письменник і журналіст Віктор Мазаний постає тут як пристрасний документаліст сучасного буття, відображаючи свої подорожі у Сполучених Штатах Америки, роздумуючи разом із лауреатами Національної премії України імені Тараса Шевченка, Героями України про творчі елітарні ідеали, показуючи шлях Пересопницького Євангелія до набуття статусу книги державного чину, фіксуючи злети душі на Святій Землі...

Книга розрахована на широке коло читачів.

УДК 94 (477.81/82)

ISBN 978-966-2524-35-2

© Мазаний В.С., 2019.

ПОГЛЯД ФІАЛКИ

Пам'ятаю погляд фіалки...

Коні пішли самопаш, затулились туманом, і на узліссі вже почали солов'ї.

А фіалка накликала метеликів. Вони падали в її обійми, складали крильця на пелюстках і, обціловані, притьмом відпурхували, втікали від вабливого дурману, щоб небавом знову відчайдушно повернутися і втопитись на мить у п'янокму дусі.

Нічниця, любка, люби-мене-не покинь царювала над усім світом. Ой ти, спокуснице, ой ти, радосте ночі, трунку прихильності, – не бентеж...

«Я – квітка, що радію смерканню. Про мене кажуть, ніби я грішоводниця і соромлюся пахнути при сонячному світлі. Це правда. Як істина й те, що здавен дівчата брали мене собі в поміч, аби привернути коханих. І я обвивала юнака й вже не дозволяла відступатися від милої. Навертала суджених – до суджених, перемагала відстані й широти. Тих, хто чекав, надіяла надією, а жданим вказувала найкоротшу дорогу до близького серця. Така мені випала легенда. Але про мене правильніше говорити як про зілля, що зцілює недуги. Мое коріння наділяє силою хворих людей, надто тих, котрі в переживаннях знекровились, дійшли до відчаю, до межі...

Намистинки з моїх бульбочок носили на шиях козаки Запорізької Січі. Почувалися добре зі мною, бо в далеких походах втоляла їм голод. Корінець мій був і щемливим нагадуванням про вітцівщину. А як не похвалитися своїм родоводом – орхідними. Коли селекціонеру Лютеру Бербанку нараяли зайнятися вдосконаленням мого генного спадку, він немало подивувався: «Хіба орхідеї можна ще поліпшувати?» Так, небайдужі до мене люди. Метерлінк, либонь, не кривив душею, коли одного разу записав: «В орхідей ми знаходимо найдовіреніші і гармонійні прояви розуму квітів».

...Квітко, сяйнула мені знову, озвалась забутим. Дяка тобі. Під зорями зрілого віку ти нагадала мені пастушка – мене,

якому так часто випадало ходити в нічне, і для якого ти стала знаком отчого краю. А ось через стільки літ я знову прийшов до тебе, але не сам – з патріархом-знавцем зелен-руна Іваном Михайловичем Носалем.

... Розкошуємо з Вами у травах.

Ось Ви подалися до лісу, а я пускаюся навздогін за Вашою думою. Низенький, сивий, то длубається у траві навпочіпки, голубливо гладите стебельця, то встаєте, щось міркуєте, поглядом сягаючи в небесну голубиць. Дивлячись збоку, можна здогадуватися, що збираєте квіти, але водночас викликає подив: скільки нипає тут чоловік, а в жмені жодного стебельця.

Ніби вгадую в підозрілих глипаках відпочиваючих, котрі отаборилися неподалік: «Чого топчешся-трешся, визеленюєш свої білі холоші? Хапай цвіт та й гайни на базар, не заважай нам бавитися».

Наче почули той німий докір, оглянулися. Ви помітили, як компанія молодиків і дівичь поквіткувала свій намет, як ганялися одне за одним, оберемками рослини жбурлялися. І вже не дідусь, а мов парубійко, бігом мчите на голоси, відмахуєтеся від осоки, тільки злітає збитий пилок. І стаєте враз зне-тямлені у гніві: видалося здалеку, що туристи чіпляли щось буденно вжиткове, а тут... Нічниця!

Віддих затримався в грудях, бо вже спішили слова:

– Гей, чортополохи, що робите?

Зійшлися напроти – гурт розімлілих веселунів і Ви.

– То ж любка дволиста, а ти її ногами. Тебе би так.

– Любка чи перелюбка – добра цього, хоч коси. А що, шкода, діду?

Незнайомці хутко покинули стовковисько, почувши, хто перед ними. А Ви тремтячим голосом озвалися:

– Хто Носаля знає, тому відомо, що дозолити мені можна лише одним – показати вирвану без потреби рослину з коренем чи зім'ятий знічев'я листок або зіжмакану квітку.

Ви тужно дивитесь на невгамовний галасливий гурт

– Хай їм грець! – наче докрикнули навздогінці.

Своєму внукові, знаю, казали не раз, що квітам теж болить.

– Але оцих галаганів не зупиниш дитячими аргументами.

– Дитячими? А стривай-но, – дивитесь мені в очі, наче питаючи в них: а чи, людино, слухатимеш? – Яюсь стебло ячменю з'єднали спеціальними шнурами із осцилографом і корінь вмочили в окріп. Стрілка на шкалі стрепенулася, наче блискавка. А на стрічці застрибали кардіологічні рефлексії – незбагнено покручені лінії... То сіпалися-протестували клітини. Їх біль не можна придумати. І ніяка це не містика, а страждальний їх голос. Доведено (і цим випадком в тому числі), що тканини трав здатні подавати імпульси. Вони чимось схожі на нервовий струм. Не полінуйтеся почитати «Життя рослин» К. А. Тімірязєва, який пише, що коли під чутливістю розуміти реакцію на подразнення, то ми повинні визнати цю здатність і за рослинами. Отак! Хай не замахнеться ваша рука з нічого робити на лікарську рослину.

...Йдемо полями і ярами, де відбула Ваша молодість. Де заставали дощі і грози, де лиш ночі переривали невтолимий пошук. Юним ботаніком гасали тут і на велосипеді – від села до села. Траплялися люди відкриті, охочі поділитися таїною зілля і жмикрути, котрі своє знахарське ремесло затуляли відмовками, посилаючись на божественну длань, яка, буцімто забороняла відкривати секрети. Мовляв, смертному простому їх не збагнути.

Коли натикалися на таку зятятість, то щоразу уявляли отих зболених і нещасних, котрі з усієї округи тягнулися до Вашого батька, щоб позбутися немощі. Часто й він був безсилим, бо ще мало знав трави, які слід було застосовувати при складних хворобах. Ось чому Ви були в ролі «розвідника» – випитували в людей, вивідували.

Із листування Вашого з академіком Віктором Дроботьком:

«Вікторе Григоровичу! Відгукуюся на прохання, висловлене Вами в післямові статті у журналі «Природа». Додаю список трав, у яких, вважаю, є антибіотики.

Про себе. Із шестирічного віку знаю рослини. До цього спонукала батькова практика. Але він, крім усього, вів записи, спостереження над народною медициною. Серед них є

вже багато і моїх матеріалів».

Через п'ять днів – відповідь: «Надсилайте негайно! Для початку покажіть кілька нарисів».

Відправляєте оцього: «ПРО КОРИСТЬ СУНИЦІ. У ній є кислоти – яблучна, лимонна, хінна, а також дубильні речовини, вітамін С. Лікування суницями в народі дуже популярне.

...Не слід шкодувати коштів на придбання суниці. Йдіть і самі в ліси на осончені місця нечіпаних пагорбів і збирайте, збирайте, збирайте.

...Давайте її дітям, давайте багато, її слід їсти стільки, щоб через три тижні набридла. Споживайте цю ягоду з молоком, молодого сметаною, з цукром. Вона – не святковий делікатес, не балощі. Вважайте суницю необхідною, мов хліб, крупи, картопля.

...Якби прижився напій із листя суниці, як чай, здоров'я в людей побільшало б.

...Коли б усі хворі на подагру, виразки, катари, ті, що мають камені в нирках і жовчних шляхах, збираючись на курорт, змогли спочатку в себе вдома провести лікування суницею, вони б великою мірою підготували б успіх видужання.

...Можна парити листки суниці – 50 г на літру води. Така ароматна речовина вживається для очищення крові, при висипках, прищпах, лишаях, рахіті.

...Затямте: в хаті, де їдять суниці, лікарю робити нічого».

Академік: «Судячи з викладу надісланого, робота цікава. 80 описаних рослин – то вже книга. Прошу Вас: всі назви подавайте так, як чули в масах. Ваш обов'язок – повернути народу очищеним те, що від нього взяте».

Спілкування їхнє – зворушливе. Якби не воно, навряд чи книжка батька й сина Носалів «Лікарські рослини і способи їх застосування в народній медицині» побачила б світ. Книжка, що стала бестселером за місяць на стику п'ятдесятих і шістдесятих років минулого століття.

– У нашій картотеці був просто досвід народу, і цим вона зацікавила вченого, – пояснювали мені. – Інтересував і сам процес збору даних. Він характерний: бувало, дізнавшись, що

люди застосовували таку-то квітку чи корінь від певної недуги, я шукав ще три – п'ять підтверджень: хотів переконатися навіч. Тепер же все нове, що мені щастить добути про якості рослин, віддаю на «дегустацію» науці. Треба допевне знати. Ось так, скажімо, я повернувся до чорнозілля – застосовується в народній медицині при інфекційних гепатитах та інших вірусних інфекціях. Воно швидко знімає жовтуху. Крім того, нормалізує склад крові при захворюваннях, що супроводжуються підвищеним вмістом лейкоцитів. Добре зарекомендувало себе, ліквідовуючи окремі ниркові недуги. Але сировинна база рослини надто підірвана, її слід вводити в культуру. А візьміть підмаренник весняний. Я випадково виявив, що його використовують при гінекологічних хворобах. Коли про це доповів на одній всеукраїнській конференції, лікарі-практики були приголомшені. Чоловіченьку добрий, а скільки таємниць ще лишилося!

По останній фразі погляд Ваш війнув сумом. Заятрило щось.

Якось почули, що на Волині один дід лікує від епілепсії. Поцікавилися в його пацієнтів – таки справді.

Ось парубок – раніше був зовсім нежиттєдіяльний, а то вже й сіно косить.

Он дівчина – і від неї відсахнулася біда. Нівроку собі, вчиться в технікумі.

Спробували підкинутися до старого по-людському, та натрапили на спротив. Знахар!

Не давали йому спокою своїми візитами, мало не на колінах просили розповісти про таємницю – підказати, яку траву вживає.

Не відкрився. Ще й собаками нацькував.

Потім шептун помер. І в могилу забрав свої знання.

– Чи ж не злочин? – запитально дивитеся на мене. – Ворожбитство осоружне, бо воно підігривається на підґрунті зиску, стає ремеслом для збагачення. Але шкодить не тільки це. Екологічна неграмотність у масовому вияві ще злощасніша. Від неї – один крок до убогості, сліпоти сердечної.

...Прийшли в аптеку, щоб подякувати фармацевтам за не-

величку ділянку валер'яни, висадженої тут обіч вулиці. Бач, таки від розмов дехто переходить до дії, культивує собі любісінько цілющу рослину. Завтра вона викине цвіт, коріння її розбухне, забродять у ньому соки. Почекаєш трохи – і копай, переробляй, наповнюй флакончики живодайною свіжицею.

Зняли капелюх і лиш обмовилися про свою радість, як у молодій аптекарки напливла сльоза.

– На нашу траву вже косу мантачать – прийшло розпорядження ліквідувати ці зарості. Вони комусь заважають. Мовляв, бур'янисько якесь розвели, бадиляччя – псує лиш вигляд аптеці. Всіляко умовляли, втовкмачували, для чого посіяли, – чиновник незворушний. Загрожує, керівним пальцем свариться.

Таки не стало тої валер'яни.

– Тут – адміністративний раж, духовне безкультур'я, екологічна беріївщина, – гнітючо виповідаєте своє безсилля. Та валер'яні слід ставити пам'ятник! Під цими словами опинилися б підписи мільйонів людей, котрим спасенною є крапля тунку із цього вславленого й недевальвованого віками зела. І ще. Справжній мудрий підхід виявляється не тільки в тому, щоб вирощувати лікарські рослини. Ми повинні вберегти питомий генний потенціал їхній. Не піддаваймося безтурботності, яка промовляє псевдовірою: всім того добра вистачить. А от недавно я кинувся за тим, за сим по аптеках – нема. Всім треба знати, що витолочивши одну рослину, годі сподіватися на хороший ріст її сусідок. Людина, бува, чахне без друга, квітка всихає від браку запаху іншої. Знову ж таки, це не містика. У 30-х роках видатний вчений Борис Токін відкрив фітонциди. Саме вони захищають рослину від хвороб, вбиваючи бактерії. Різні квіти – різні фітонциди. Запахи визначають сусідство. Ви ніколи у природі не зустрінете поруч тюльпан і троянду: обоє навзаєм не терплять одне одного. Постав їх спільно у вазу – і цариця квітів зіщулиться... Самозахист у рослинному світі дивовижний. Ясинець, занесений у «Червону книгу», викидає надпотужні фітонциди. Піднеси до нього запалений сірник, і вони спалахнуть, рослині ж нічого – не обпечеться, не стулиться, не зляже... Знаймо, що природа в усьому доцільна й викінчена.

Заскочив себе на думці: які у Вас молоді очі! Чи не тому, що завжди шукали корисне, чи не секрет їх у тому, що перед ними пливла і пливла краса, але не минала, не забувалася, а відклада-лася і відстоювалася та й промениться відсвітом юним?

Залопотіли краплі дощу на листках подорожника при цьому боці пагорбі. А на тому – сонячна злива. Блиснув червоно під вкрадливим промінчиком іван-чай. Дощ сполохав дику бджолу, метнувся на білокупол терну, враз відвернувся, на якусь мить сяйнув веселкою, аж залементував Ваш внучок. Дощ-стрибунець кинувся на його погук і погас у ще не вибіленому літечком чубі...

– Душевне ставлення до квітки-травинки синтезує в кожному необхідну струну – лагідність. Якщо ви з дитиною, наприклад, йдете лугом, то неодмінно розповідайте, яка це квітка, а яка та...

Ступаємо стежкою. Вказуєте на фіолетові пухкі краплиночки в траві.

– Суховершки. Кожна молода мама мусить їх мати. Якщо розлад у шлуночку маленького – дуже помічне. А от там, бачиш рожеву стрілочку-мережку? То брат любки – зозулинець. Його корінець має вигляд людської п'ятірні. Було, мій внучок після хвороби зовсім охляв – ні апетиту, ні дитячої рухливості. Я розповів лікарям, що народна медицина здавна радила зозулинець як засіб, що повертає міць ослабленому тілу. Приготували мікстуру – допомогло. Хай не видасться мрійництвом, але настане час – і ми вирощуватимемо зозулинець. Наука виведе такі сорти його, у яких корінь буде з куряче яйце. До речі, він кріпить і чоловічу потугу-спромогу...

Святая святих – застосування трав.

Після виходу Вашої з батьком книги одержали масу листів. Ось один з них – від дівчини, яка сповіщає про свою хвору маму. Ви знали: трави би допомогли. Звернулися до керівництва лікарні, де лежала мати адресатки, і висловили припущення: а що, коли спробувати зілля? Спасибі спеціалістам, які поставились до поради уважно.

– Отож, перш, ніж братися за трави як панацею, треба про-

консультуватися. Лише лікар, який знає перебіг хвороби, потребу організму в певних речовинах, може сказати останнє слово.

...Присідаєте навпочіпки і ніжно, самими пучками торкаєтесь стебла, прикоренка. Невігласу байдуже – росте собі щось, квітує пурпурово. Хіба лиш тому на квітку зглядатися, що одна-єдина на цьому п'ятачку?

А може, Ви слухаєте її? Бо то ж...

«Я – лілія. О, як я в середньовіччя надратувала алхіміків. Як нареготалася з їхніх марних потуг. Адже звабила жовтим настоєм свого коріння. Вони поливали ним метали – норавли перетворити їх на золото. Мене ніколи не обминали увагою, навіть у Франції я вважалась свого часу символом влади. В Сибіру мої цибулини вживають у їжу сирими або печеними, чи звареними у воді, на молоці. Із сушених якути готують каші. Киргизи додають в овечий сир для приправи. Здавна вживають від жовтухи, листя прикладають до обпечених місць. На Волині такі цибулини згодують коровам – прибуває молоко. Сік з них розгладжує зморшки, пригашує нервову напругу. Досить?».

Ви промовляли:

– Знання лікарських рослин – це теж певна культура, набуток духовний. Множмо його, розумно берімо від землі її дар. Облишмо гасла – переходьмо до діла: клаптики городців своїх віддаймо під зільники. Тут можемо виростити мелісу, рум'янок, родіолу (золотий корінь), руту, любисток, шавлію, алтей, розмарин лікарський, калину... Хай ростуть на здоров'я!

...Знову я на вулиці Вашого імені.

Вдивляюся у Ваш сад.

Чую запах любки, що кохається з липнем своїм – під вікном Вашого кабінету.

... Увійшовши у храм Природи, опустити очі і побачиш, як трави вдивляються в нас і нас очищують.

Не кривдьмо їх.

Суцї в спільному нашому світі – не зрадьмо!

УЯВИТИ ... КРІЗЬ ЗЕМЛЮ

Що це бродить в тобі?

Дивувався сам із себе: чому саме в його руках ворухнулася рамка?

Навшпинячки пройшов між ліжками, де спали хлопці, намацав кулясту ручку дверей, яку вчора вкрутив. Міцно взявся за неї, відчиняв поволі, наче хотів придушити скрип, – аби не почули, що знову вночі виходить. Кпинили вже: побачення в тебе чи що?

Темінь лагідно й погідно сюрчала, переливалася шурхотом сухої трави.

«І звідки це в мене? – знову втішався своїм відкриттям. – Хто віджалував мені такий хист?»

Намацав рамку. Чудасія, а не інструмент. Яка сила повертає її? Зупинився, розкрив долоні, підніс їх ближче до очей, наче хотів прочитати щось. Набрал повні груди повітря.

«Іду».

Ступав навмання, дивився лише на сталевий рамкоподібний прутик. Розслабив пальці, утримував закарлючку ледь-ледь, бо здалося у якусь мить, що вп'ялася у пучки, а отже, може гальмуватися.

А якщо не ворухнеться? Либонь, тобі повезло лише того, першого разу, і вчора й позавчора.

Під ногами хруснула суха бадиллина, а збоку зірвалося трепетне рвучке лопотіння крил, і темна цятка щодуху шаснула навтьоки у небо ночі.

Коли дротинка ворухнулася, мало не випустив її з рук, бо щось затрепетало в ньому, затремтіло, радісно вибухало, і хотілося крикнути на весь світ, аби він вхопив цю новину і запам'ятав Олега Івановського, руки якого здатні ловити привіти із космосу підземних плес. Отак!

Три дні тому це несподівано відкрив у собі...

На місце розташування їхньої геологічної експедиції приїхав Василь Стеценко – знавець нетрадиційних методів пошуку

води. Він прочитав лекцію про біолокацію.

– І треба ж таке: дід із галузкою верби в руках – біолокатор, бо він, бачте, точно вказує місце, де можна копати колодязь. Даруйте, але це маячня якась, – сміливо розійшовся Олег, коли надали слово йому – для публічної експертизи, так би мовити. – Містика несусвітня, – намагався добирати влучні в'їдливі та образливі слова, аби змести геть доводи приїжджого, бо вони видавалися зовсім ненауковими і непереконливими. Он, буває, скільки не свердять, а на воду не натрапляють, хоч геологічні передумови, як кажуть, наяву. А тут якесь знахарство.

Василь Стеценко не образився. Як тебе переконати, хлопчино? Найкраще би було, коли б ти сам взяв рамку і пройшовся полем. А раптом вона кивне тобі? Отоді відречешся від наплетеної словесної вовни...

– Пропоную всім зробити експеримент – прогуляйтеся з рамкою.

Олег підняв її, посміхаючись, останнім. Всі десятеро колег повернулися геть розчарованими, бо не побачили того знака, яким обдаровує біолокаторів їх інструмент.

Коли між вказівними і середніми пальцями, якими Олег тримав рамку, залоскотало, остовпів. Він впіймав порух, далєбі! Оглянувся на Стеценка, який самотньо спостерігав за експериментатором, бо всі вже поховалися у вагончик – їм не було інтересу до Олегової ходьби: ет, ні в кого не вийшло, то й у нього не закрутиться.

Василь помітив Олегове здивування і кинувся бігти до нього.

– А вона крутиться! – випалив здивовано, не ймучи віри, і, мов дітисько якась, з усіх боків обмацував рамку, придивлявся до неї і сьак, і так. – Диво та й годі...

Стали малювати карту, помічаючи місця, над якими рамка крутилася. Звірили із даними геологорозвідки. Так і є: дротинка ожила над великим водяним горизонтом.

Василь Стеценко хитро впинається поглядом в засоромлені очі Олега.

– Вибачте, – Олег протягує руку.

Стеценко вдивляється в долоню:

– Нею мільйони можна заробляти.

Потиск його дружелюбний і легкий...

Якось Олега Івановського напосівся випробувати один грошовитий приятель: мовляв, допоможи мені купити авто, адже про тебе говорять, що можеш діагностику очима провести. Популярний журнал же роздзвонив про це на півсвіту, вважай. От і перевіримо правдивість преси.

Пішли в автосалон. Приглядалися, вибирали, раптом Олег каже: у цієї «Волги» не працює третя свічка. Супроводжуючому продавцю було з чого обуритися: як це так, ще не заглядали під капот, а вже гандж шукають. Покупці наполягли, аби технік запустив мотор. Тоді навіч переконалися, що двигун посіпується, а коли почали перевіряти іскру, то побачили: у третій циліндр вона не доходила ... «Отакої!», – витирав піт приятель. Олег же заховав у кишеню свою рамку і усміхнувся: «Ще й не таке було, хлопці».

Що за диво – оця рамка? Олег дає потримати її і пересвідчуюся, що вона не із золота, не з іншого дорогоцінного металу, а зроблена із звичайнісінької нержавіючої сталі. Інструмент біолокатора! Олег Івановський готовий все розповісти про свій нехитрий прилад. Хоча, розумієш: либонь, справа не в цьому дротику, виготовити якого може кожен.

– Рамки бувають різних конфігурацій – П-подібні, Г-подібні, – говорить Олег. – У принципі, вони всі фіксують одне і те ж – зміни фізичних полів у просторі навколо людини. Коли оператор заходить у геопатогенну зону – в зону розлому або карстову – клітини організму реагують на зміни в гравітації. Її впливом і зумовлений бунт клітин. Уявіть, йде природний процес: за секунду у вас 20 клітин ділиться і 20 відповідно відмирає. Якщо ви знаходитесь в нормальній зоні, так воно і проходить – без напружень. Але тільки-но потрапляєте в аномальне середовище, де зони підвищених або понижених щільностей, клітини реагують. Вже не 20 їх поділиться, а 30, і відіме так само 30. Тобто, буде якийсь стрес для організму – він фіксується на рівні нервових закінчень у вигляді сигналу тривоги. Цей імпульс і викликає порух у руках. От ви

злякалися чогось, мимоволі здригаєтеся. Так і тут: незалежно від вас самих виникає такий стан, коли, так би мовити, в руки посилається якась обертальна сила. А рамка дозволяє всього-навсього візуалізувати її прояв покручуванням. Воно буває різних видів – в один бік, в інший, знакоперемінно. Є момент, коли рамка зупиняється незворушно. Всі види таких змін зрештою інтерпретуються. Тобто, це є вже інформація з глибини, з геологічного розрізу. Ось що значить в даному випадку метод біолокації. Коли ми проводимо діагностику живих об'єктів, зокрема, людини, відбувається те ж саме. Рамка – як окуляри. Ви ж не ними читаєте, а очима, просто окуляри допомагають вам. Якщо проходити над об'єктом аномальним, то виникає скорочення м'язів. Ця ритміка тіла і пронизує рамку.

Наводите рамку на здоровий організм – фонове повертання одне. А в хворих органах є зміна енергетики, тому рамка змінює напрямок руху. Можна визначити ракові захворювання, запалювальні процеси, інфекційні хвороби. Навіть якщо є тільки початкові зміни в тілі – рамка прореагує. Людина про них ще не здогадується, а в енергетиці вже є пониження. «Спіймавши» його, можна починати профілактику. В інституті імені М. Д. Стражеска, у фізіотерапевтичному відділенні, ми із завідуючою Раїсою Марківною Заворотною, доктором медицини, спеціально проводили один експеримент із сердечниками. У них визначали супутні недуги. Це дозволило знайти першопричини і хворі скоріше видужали. Взаємодіяв я також з багатьма хірургами. Виконував замовлення криміналістів – знаходив загиблих людей. Було це в Білій Церкві, на Кольській АЕС.

Проте я за професією геолог-геофізик, тому працюю більше в геології. Побував у багатьох місцях. На родовищах корисних копалин застосовував свої знання. Якщо розібратися, то немає методу адекватного біолокації. Фізичні проникнення в надра бурінням надто дорогі, трудозатратні і часу багато вимагають. А тут просто пролетів вертольотом над Сахаліном, скажімо, і визначив де знаходяться підземні резервуари

з газом. Вказую місце, зробили свердловину – є газ. Без додаткової розвідки. Пригадую, сталась аварія в Карачегназькому газоконденсатному родовищі в Казахстані у 1984 році. До нас, в українське міністерство геології, прийшов запит. Там ситуація була цікава. На експлуатованому родовищі раптом відбувся прорив газу і нічого не можуть зробити. Три місяці підряд газ із великих глибин виринається з водою і конденсатом на поверхню. Тоді загинули вівчарі, які випасали неподалік стадо. Утворилося палаюче озеро, до якого не можна було наблизитися. За тиждень я знайшов свердловину, що ввійшла у тектонічну тріщину, внаслідок чого утворився позатрубний простір, яким і шугонуло паливо. Цю свердловину потім зацементували і вогонь погас. Мені було видно промахи будівельників, адже біля кожної свердловини повипинались газові пухирі, а це загрожувало черговими проривами і вибухами. Я попереджував, що дві з багатьох бурових не можна експлуатувати. Одна із них дійсно потім злетіла в повітря, а мене після цього викликали в управління держбезпеки і запитували, як це я передбачив.

На ремонтній базі Балтійського флоту доводилось проводити пошуки води. Там залягають кварцити, гірська порода – одинадцята категорія, свердлити дуже клопітно. Що не пробурять – порожньо. Надійли морякам ці спроби, тому знайшли мене і я допоміг їм. Подібне неодноразово здійснював і в Казахстані.

Мене запросили якось в Севастополь (це було у 80-х роках минулого століття – В. М.). Там один злочинець втік з тюрми і заховався у катакомбі, а потім звідти почав виносити німецькі автомати (це з часів війни була оборонна споруда гітлерівців). Коли розширювали будівництво і вели підривні роботи, «нора» завалилася і рецидивіст не мав куди подітися. Його спіймали. Він попросив скротити строк, а за це пообіцяв показати арсенал. Проте не зміг, бо характерні орієнтири зникли, адже там вже розташувався будмайданчик. Я провів зйомку — знайшов. Багато зброї ми побачили. Одночасно натрапив на захоронення завдовжки 80 метрів і шириною 5. То

була братська могила. Сюди потім мародери зачастили, аж поки влада не вжила заходів. Зараз тут пам'ятник стоїть.

На розкопках Херсонесу працював. Древній амфітеатр виявив, що був закритий більш пізнішими спорудами.

Одна з унікальних зйомок проводилася у місцях, де люди потерпали від різних недуг, причому патології – у масовому, як мовиться, прояві. Медики не могли дійти висновку про причини цього явища. Як пощезь якась, та й годі. Ми з'ясували, що місто знаходиться над геологічним розломом, тобто в геопатогенній зоні. Патогенез зумовлений тим, що коли блокові тектонічні структури в земних надрах рухаються одна відносно одної, то виникає потужне мікрохвильове випромінювання. Візьміть дві каменюки, вдарте в темноті одну об одну і побачите іскри. Такі ж потужні іскри народжуються і на великих глибинах. Для мікрохвильового випромінювання немає перешкод. Якщо людина спить на ліжку, розташованому над цією зоною, то виникають онкологічні хвороби, психічні розлади, потерпає кровоносна система тощо. Отже, дізнавшись про це, люди почали змінювати місце проживання. І правильно. Там зараз вартість квартир навіть різна. Помешкання над геопатогенною зоною має одну ціну, а в нормальному місці – іншу. Тут явно виражена аномалія і це враховано.

А ось ще. Карпати. Виявляється, з боку Румунії рудокони вклинилися під землею у нашу територію – там йшли розробки поліметалічного золоторудного родовища. Місцеві жителі підказали властям, що румуни викачують багатства з нашого боку. Я з вертольота знайшов штольню: виявилось, що шахтарі просунулися на сто метрів вбік – такий напрямок їм дав маркшейдер – із похибкою на три градуси. Після того румунська сторона вибачилась за помилку, виплатила за вибраний матеріал.

Довелося багато займатися пошуком якісної води в Україні. Дуже важка ситуація на Правобережжі України з водою. Тут кристалічний щит – граніти. Над ними сягають 30-50-метрові відкладення, а ближче до поверхні – твердь суцільна. Якщо пробуриш, одержуєш, як мовиться, суху склянку без води. Є багато випадків, коли одна свердловина 40 тисяч гривень ко-

штує. Тому спочатку біолокаційним методом знаходимо зони розломів (вони завжди обводнені), а потім свердлимо. Таким способом ефективність пошуків води складає 75 процентів. До речі, нафти і газу — 75 — 80. Руд 60 — 70. Порожнин природного і штучного походження — 80 . Види біолокаційної зйомки — автомобільна, пішохідна, водним транспортом, вертольотом з 400 метрів. З рамкою літав, до речі, і французький космонавт. Біолокаційний метод дозволяє швидко й прицільно вивчати величезні площі, а тому він в цілому малозатратний і високоефективний.

Офіційно зареєстрованих операторів біолокації на Україні небагато. Раніше існувала міжвідомча комісія з проблем біолокації. У ній було 15 операторів-наставників, до яких входив Івановський. Вони проводили роботи, звітувались перед ...інститутом зв'язку імені Попова.

Про нього говорять, що має особливу здатність бачити кризь... землю. Сам Івановський так пояснює цей феномен:

– До кінця біолокаційний ефект наука не з'ясувала. Ми як прагматики його використовуємо. Я вважаю, він обумовлений комплексом фізичних полів, які навколо нас, і унікальною гострою чутливістю людського організму. До маленьких, мізерних полів чутливість у людей різна. Вибрати такого оператора — складнощі неабиякі. Серед жінок більше операторів біолокації, ніж серед чоловіків. Жіноча чутливість вища чоловічої. Моя дружина Світлана, гідрогеолог, іноді аномалії бачить краще, ніж я. Їй ліпше вдається також, наприклад, кодувати людей, які захопились «зеленим змієм». Батько її – Самойлов Борис Павлович, – один з перших знаменитих біолокаторів, які розвідували, деталізували підземні кордони уранових рудників у Казахстані. Власне мені йде на користь те, що я знаю геологію. Очевидно, тому я можу, як говориться, бачити, що робиться під землею. Біолокаційний метод дозволяє швидко й прицільно вивчати величезні площі, а тому він в цілому малозатратний і високоефективний. За його допомогою прослідковуються тектонічні розломи, водяні потоки під землею, оконтурюються провальні і карстово-суффозні утворення.

Взагалі, біолокація – це загадка. Оволодіти її методом не кожному вдається. У нас колись при міністерстві геології проводилися курси – там теж мав групу. Так ось, із 450 чоловік лише в одного виявлено здатність оператора біолокації. Навчити цьому неможливо, якщо немає природних здібностей. Це або дано, або ні. В Україні ще недавно діяла асоціація інженерів біолокації, вона налічувала 30 чоловік. Оце талановиті були люди! Майже всі вони виїхали за кордон, особливо у Фінляндію, арабські країни – там нафту шукають.

– А Вас запрошували?

– Японці заманювали, але я був «невиїзний», бо займався певний час пошуком уранових руд, а це вважалося секретом, хоч секретів ніяких не було.

– Ви в собі підтримуєте, як мовиться, форму?

– А як же без цього? В оператора біолокації є певний спосіб життя – не курити, не зловживати спиртним, інакше відчуття притупляться. Я працюю шість годин на день, три з яких – це, так званий, відносний відпочинок.

РУКИ, ЯКІ БАЧАТЬ

Ім'я твоє – синонім надії.

Володимире, цей опівнічний дзвінок із Санта-Домінго...

З'єдналися не просто материки – наші світи зійшлися. Так триває вже довго: де б ти не був, та вважаєш, що треба подати голос – не задля екзотики, а тому, що пам'ять на обіцянку маєш тривку – сказав же колись: вістуватиму звідусіль.

Мовив тоді, либонь, жартома, бо ж хіба міг мріяти в час гонитви на себе про далекі світи – отоді, в пору нескінченних зборів-судилиць, несусвітніх ганьбищ, де тебе шельмували. Місцеві шарикови так розпиналися переді мною про твоє «шарлатанство», аж піна їм вишльопувалась із масних губ. І якщо хтось із порядних медиків-професіоналів ставав на прю з ними, тобто потверджував позитивні результати твоєї систе-

ми реабілітації, його зацитували. Ми знали: цей розбір ініціювали з найвищих районних кабінетів, господарі яких ждали розправи над Козявкіним. Скільки накриво сказано тобі! Як вони хотіли вилущити з тебе талановите зерно й посікти його, перемолоти, аби не множилось, тому й журналістам не радили зустрічатися з Козявкіним, а писати й поготів. Хотіли бачити тебе незахищеним, змалілим і ницим. Запускали свої мацаки в душу й так її виорювали, що... Скільки навішали провин і «чорних» справ! Але дуже важко знайти чорну кішку в темній кімнаті, особливо, коли кішки там немає.

Відали б зловмисники, що розправлялися з майбутнім доктором медичних наук, професором, Героєм України...

А тоді... Хтось повірить у це, а хтось ні, але ж було: вони не допускали тебе у свої кабінети, а якщо й зволювали ввійти, то поводитись, як з малознайомим, виглядом своїм показували, що на життєвих скрижальях ти різнополюсний з ними. А в тебе завжди було лише одне прохання: дайте умови для роботи – скільки ж он болю людського. Ти обіцяв, що створиш клініку, яких немає ніде, реабілітаційний центр, куди з'їжджатимуться з усіх усюд страждущі. Ця закутина країни – Дубно – стане місцем надії. А що у відповідь? Чиновник навмисне затягував рішення. Врешті тобі відвели кімнату на п'ятому поверсі поліклініки, куди каліка з радикалітом не виповзе. Чим не знуцання? Диву даєшся: як ти не зламався тоді?

А пам'ятаєш пізньоосінню зустріч з моїм колегою-журналістом? Саме тоді тебе знову позбавили місця для лікування хворих, а тому біля Дубно в селянській хатині ти прийняв цього журналіста, який скаржився на болі в шиї і те, що йому часто затуманюється зір. Посадив його на стілець, натиснув міцно на шийний хрящик, аж хруснуло, й у цю мить бідолаха скрикнув.

Тиша така настала якась зловісна.

«Хлопці, я бачу!», – скрикнув він, роздивлявся тебе усміхненого, а потім підняв обидві твої руки, мов би на терезах зважував їх.

В очах гостя висвітилась-блиснула сльоза.

Згодом світило медичної науки і практики, директор на-

уково-методичного центру лікування дітей з церебральним паралічем професор Ксенія Семенова не хотіла відпускати з клініки провінційного невролога, проведені експерименти якого давали вражаючі результати.

Потім тебе, гнаного з отчих країв, побачив Львів і прихистив. Тут ти висвіжився душею, бо до білих лікарських твоїх одерж вже не чіпляли павуків. Клініка, яку ти вибудував вчепистим своїм характером – то нагорода долі за заповідяне тобі зло.

У Вашингтоні, на «стометрівці» перед Капітолієм я спостерігав, як мати прогулювала на інвалідному візку своє дитя. Сумніву не було: цей десятирічний хлопчик вражений ДЦП. Коли ми розговорилися, вона сказала, що чула про українського лікаря Козявкіна, який демонстрував свої прийоми якимось у Нью-Йорку (очевидно, під час твого першого приїзду в Америку).

Володимире, у Штатах я зазнав немало гірких хвилин, коли при слові «Україна» мої співрозмовники-американці байдуже знизували плечима – вони не знали, де є такий край. А тут... Душа піднеслася. Таке відчуття буває у громадян Сполучених Штатів, коли вони співають гімн своєї країни.

Звісно, визнання тебе як фахівця у світі сьогодні вже буденна реальність. Ось читаю в американській газеті «Свобода»: «Доктора наук Володимира Козявкіна з України прийнято в члени Нью-Йоркської Академії Наук». В іншому документі зустрічаю: ти став членом Мюнхенської Академії, Інтернаціональної... Дивлюся каталоги міжнародних конференцій і відзначаю: Козявкін скрізь виступає першим – у найкращий ранковий час. Чи то в Італії чи Франції, Південно-Африканській Республіці чи Німеччині або Іспанії... За кордоном і в Україні твоя методика супроводжується найвищими епітетами, вона ставиться врівень із відкриттями Пастера і Коха. А все тому, що пішов навперекір усталеному твердженню, яке гласило: причини ДЦП найвірогідніше шукати в головному мозку.

Тут виринає з пам'яті момент, коли ти біля Світязя – ще на зорі свого сходження – приймав людей. Втік сюди від суєти, але й тут тебе відшукали прибульці з далеких і близьких сіл

Волині. Ти звично вминав їм хребці. Надвечір, вдивляючись у призахідне червононебо над озером, сказав: «Якщо йдеться про ДЦП, то, либонь, не лише в мозку причина, слід по-іншому глянути на зміни з боку хребта. Чи ж не вони теж спричиняють неміч-недугу? Майже всі дорослі мої пацієнти мають гіпертонус – напругу м'язів. Коли вивільнити защемлений нерв, напруга зникає. Можливо, і в дітей з діагнозом ДЦП ...».

Ти помчав-полетів із цією новою думкою додому. І вже сміливо, але обережненько пускав свої пальці по спазматичних маленьких спиночках дітей, яких привезли до тебе їх батьки. Вони не вірили, що таке може бути, та й самого спочатку брав шок: м'язи перетворювалися на м'якиш, пропадало у дітей загальне заціпеніння, вони після кількох сеансів могли ставати, наприклад, на повну ступню, починали сидіти, говорити, розуміти. Ти знайшов ключ, розбурхав компенсуючі можливості організму, які дримали, почав робити біомеханічну корекцію хребта – сегменти його, наче шестерні, змусив складатися так, як закодовано здоровою природою.

Дитина після кількох сеансів стає на повну ступню, починає сидіти.

Говорити! Розуміти!

Подібна практика ламала всі традиційні уявлення, водночас сіяла недовіру. Однак перед результатами залишалось одне – скидати капелюх. Втім, це мій довільний переказ, наукові ж тонкощі докладно описані у твоїх дисертаціях.

Коли ти вперше доповів про свої пошуки і їх результати на конференції в Англії, знаменитий мануальний терапевт Нойман відверто тобі сказав «Вітаю! Я про це думав, теоретично був переконаний, що причину слід шукати там, де ти її вивися. Але до дітей просто не дійшли руки».

В енциклопедичному виданні з дитячої ортопедії під редакцією німецького професора Фріца Ніетгарда Система інтенсивної нейрофізіологічної реабілітації під назвою «Метод Козьявкіна» включена в четвірку найефективніших методів реабілітації хворих на ДЦП у світі. Тут зафіксовано, що це високоефективна технологія лікування пацієнтів, які страждають

дитячим церебральним паралічем, остеохондрозом, мають органічні ураження нервової системи. В основі реабілітації лежить полімодальний підхід з використанням різнобічних методів впливу на пацієнта.

Основним компонентом лікування дитячого церебрального паралічу за твоїм методом є біомеханічна корекція хребта та великих суглобів, у поєднанні з комплексом лікувальних заходів: рефлексотерапією, лікувальною гімнастикою, масажем, ритмічною гімнастикою, механотерапією і апітерапією.

Як винахідливо, розкуто й ніжно займаються цим фахівці-колеги у створених тобою Реабілітаційному центрі «Еліта» і Міжнародній клініці відновного лікування, де діє Інститут проблем медичної реабілітації! Понад 40 тисяч пацієнтів із 53 країн світу пройшли курс лікування за цією системою – одержано стабільний позитивний результат. Таке досягнення стало базою для наукових обґрунтувань у твоїх 150 працях, семи монографіях.

І ось цей фільм по першій програмі німецького телебачення... Титри свідчили, що він знімався протягом місяця. Початкові кадри показують, як по трапу з літака, що прибував двічі на місяць у Львів із Франкфурта-на-Майні, зносять на колясках хворих дітей. Дивитися на них – закоцюрблених, з перекошеними обличчями – одна печаль. Стрічка демонструє весь перебіг лікування, яке ти здійснюєш.

Останні кадри: німецька дівчинка, похитуючись, ступає по траві і носком сандаля торкає м'яч. Їй хочеться вже вдарити його щосили й кинутись біжком, та ще ніжки заплутуються. Змінюється план – на екрані крупно заплакане й розгублене обличчя матері. До цієї миті многотрудно й навпомацки вона йшла через десятки європейських лікарень. Тепер її бідняточко вже хоч сяк-так дасть собі раду після довгих років лежання – вона кволо, але ступає сама. Ви бачите, всі люди на світі, ви бачите? Вона ступає сама!

За відеорядом змовкає голос диктора – промовляли тремкі обійми, в яких враз опинився ти. Стверджуєш не без гордощів, що ні в кого немає такої картинної галереї, як в тебе – он скільки на стінах трускавецької клініки малюнків. А зроблені

вони пальченятами, розсудомленими тобою. Пальченятами малечі із Англії, Франції, Греції, Німеччини, Швейцарії, Іспанії, України... Здається, світ мільйонноруко тягнеться до тебе, хоча ти не всеможний теж.

Знаю, один твій згідливий кивок голови – і вже був би на Заході, бо ж пропозицій працювати в тамтешніх добре оснащених клініках маєш достатньо. Європа теж опинилася перед навалою ДЦП. Там є все для догляду і лікування, але ні в кого немає таких рук, які бачать. Саме тому до тебе в Трускавець прибувають спеціалісти з розвинутих країн, саме тому черга потрапити до тебе лікуватися склалася на три роки вперед. Ти не любиш велеловити про якийсь там урапатріотизм. Просто ти залишаєшся тут – у Вітчизні своїй. Ти створив світового значення центр! Тут все краще ніж ти вже бачив десь. Найсучасніше обладнання, функціональний інтер'єр з матеріалів знаменитих європейських фірм. Як не розпізнати у цій дев'ятиповерховій новобудові втілення твоїх креслень, що виникли ще тоді, у Дубно! Організував науково-дослідний інститут – своєрідний полігон реабілітації і відпрацювання новітніх медичних технологій. Працюєш над темами, затвердженими Комітетом з питань науки і техніки. Для цього навіть є комп'ютерні програми відтворення перебігу хвороби ДЦП, складені львівськими спеціалістами і визнані неперевершеними в Європі. Запатентована методика Володимира Козьявкіна сьогодні рекомендована для вивчення в медичних освітніх установах і для втілення в лікарській практиці. Даруй за дещицю пафосу, але хіба це ти не вимріяв для України?

... З вікна твого кабінету дивлюсь на синіюче передгір'я Карпат. З якоїсь палати доноситься рвучкий дитячий плач. Горе людське більше за ці гори. Більше за твоє єдине серце, за твоє бажання подужати зачаєні хворощі. Хтось приходить у світ на день чи на два, чи лише на секунду – для крику. І з цим миряться батько-мати, тужно схилившись у своїй журбі. Але природа іноді прирікає на нескінченні страждання, вселивши в маленькі безшелесні тіла моторошну недугу. Це вона випробовує і тебе,

чоловіче-загадко, – Книго, яку хочеться читати й читати.

Напевне, ніде немає такої картинної галереї, як у твоїй клініці, – малюнки тут зроблені пальченятами, які ти розсудомив. Пальченятами малечі з України, усіх континентів. Бажаючи олівцем досягнути паперу, відтворити свій порух на аркуші, вони, здається, тисячоручо тягнуться до тебе.

І стверджують свою надію.

МОТИВ ЖУРАВЛИНИЙ

Поїзди тут не зупиняються. Та й навіщо? Ні села, ні хутірця, ні хижі якоїсь самотньої – одне болотисько обабіч залізниці. Зі східців тамбура хіба що можете шубовснути у воду до пояса, а там засмокче й глибше, якщо не натрапите на купину.

А все ж знайомий машиніст, який на цьому маршруті з десяток літ, стишує тут хід. Показує недалекий острівець посеред багновища, де завважуємо кількоро птахів, схожих на буслів. Але ж вони ніби в сажі!

– Це чорні делеки, – каже чоловік. – Якось цілий виводок їх стовбичив на узвишші. А візьми ще недавно – не зустрів би отутечки довгоногих. Бач, як косують – без видимого переляку чи дрижаків.

За мерехтливою стіною рідкого вільшаку враз вибухнули крила і темні силуети попливли нам навздогін...

Заплющую очі.

Нас привела сюди загадка журавлів, яких ми шукали. Вже п'ять весен поспіль.

І марно.

Ось знову прилягли на твердій місцині. Очікуємо, звідки ж почуються знані колись високі й гармонійні голоси.

Туман уже безсилів, його пасма прозорішали, і раптом над очеретом у зарослях хтось з нас помічає, як стрепенувся букет довгодзьобих голівок.

Невже...

Під чобітьми чавкнув мох, а над болотом враз стрепенувся тривожий крик.

Крила розмололи залишки туману, потягли рідкий його шлейф в бік сонця і лиш ухкали від задоволення мочарі, хапаючи вітер, що зривався з-під крил сильної птиці.

То – журавлі.

Так довго виглядали їх, а зараз не залишилося нічого... І було прикро, що так швидко вони опинилися в небесах. Та як би там не сталося, ми вірили: завтра і післязавтра побачимо їх на цьому ж стійбищі.

Мої друзі-орнітологи все літо виходили в засідки, і такі передчуття не підводило: журавлі, з усього видно, уподобали собі яринівські болота знову. Значить у прадавньому пристановищі своїх предків почувалися вже не кепсько.

Повернення птаства такого – в Природі не будень.

...Болото не буває красивим. При першій зустрічі з ним утверджуєшся на думці, що це все-таки рана землі чи лісу. Пригнічена вологою рослинність, чахлі покарлючені дерева... Здається, Природа забула тут щедро повести рукою, розкрити свій дарунковий міх.

Та й підступне ж...

Ось і мій супутник тої ж:

– Знаєш, одного разу цікавість завела мене в хаші, я провалився і мало не розпрощався зі світом. Ось його зловісна сила. А тебе послухати, то болото слід мало не любити. Золото яке знайшов у ньому чи що?

Знаєш, мій раціоналістичний опоненте, давай без емоцій. Хоч, коли вдаватися до них, то чом би мені не навести слова вчених мужів, котрі називають болото коморою сонця, маючи на увазі його багатство – торф? Та, либонь, це слабкі аргументи в суперечці з тобою, тому беру на свій бік об'єктивних суддів – науку і передову практику, які, цілковито розуміючи одна одну, в супрязі дійшли відрадного результату: сьогодні на Поліссі взято під охорону близько біля 140 тисяч гектарів заболочених територій.

– Болото – заповідник? – вигукує мій співрозмовник і розво-

дять руками.– Нісенітниця та й годі. Яким би було Полісся, якби не здійснилася перетворююча програма меліорації, знаєш?

– А чи зажив «оздоровлений» ґрунт святом плодоносіння? – запитую.– Меліорація є синонімом новизни лише тоді, коли є абсолютно скрізь логічною, продуманою, ведена екологічно грамотною рукою.

А насправді...

Подекуди забуто про святую святих– рівновагу у нашому зеленому світі. Про викінченість його, при якій без найдрібнішої комахки не може жити найкрасивіша квітка, без травинки, що народжується, квітує і гине в мокві, не гніздитиметься пташина...

Ми забули, що весною болото напуває річку цілющою водою, яка вбиває, у ній шкідливі мікроби; що воно стає в квітневу пору для риби госпіталем, куди заходячи, вона позбувається багатьох хворощів.

Ми стали бачити далеко, водночас не помітили під ногами джерельця, яке, причавлене, схлипнуло і витекло, як вражене гостряком око, в канал. Вода, настільки була нашим норовистим ворогом, настільки ж потім і благальницею, яка подала перші сигнали тривоги: чи не оговтаєтесь? Чи не заговорить у вас чуття міри?

І ось комплексна наукова експедиція вчених АН України йде в нетрі Полісся і повертається, обтяжена спостереженнями – здебільшого симптомами тривоги. Вона рекомендувала виділити як заповідники, заказники, пам'ятки природи 103 найцікавіших у господарському і науковому плані болотних і лісоболотних комплексів з охоронними зонами навколо них.

...Олександр Попов, співробітник науково-дослідної станції, затоптав дотліваючі жаринки і спустився до Льви.

Над рікою вже зависла пара і проціджувала крізь себе місячне молоко. Тремтливі сиві клубки ліниво повзли й повзли, перерізаючись в осокових плавнях.

Пору таку для зустрічі з Кременним обрав зумисне. Вона – на роздум. О цій порі ти не розпорощуватимешся на дрібниці. Тобі блисне ясніше суть, її підсвітить місячна доріжка у край якої запросто вмочив руки.

Отже, Кременне. В імлі лежала глуха долина – ні шелесне. Звідси й на тисячі гектарів вперед ліворуч і праворуч – один із найбільших масивів Полісся. І єдиний, що залишився в незайманій своїй первісності. Еталон неосушених, де ніщо не здригнулось.

Кременне...

«Як там у класика?», – відганяє од себе напосідливу думу, відволікає цитатою мить, коли все ж таки треба буде розставити всі знаки оклику чи лише крапки у проблемі.

«По болотах я ходив із почуттям країн незвіданих», – несподівано для себе сказав уголос, процитувавши когось.

А як у Мопассана?

«На болоті своє буття, свої осілі і мандрівні мешканці, свої голоси і шурхіт, а головне – своя таємниця», – здається точно відтворив думку великого француза і усміхнувся.

«Істинно...»

Що ж, чоловіче, твоя місія тут нелегка. Ти прийшов сюди, аби підписати вирок болоту або ж захистити його. У цьому балансуванні ні середини, ні третього не дано. Проте ти можеш собі спростити завдання: потакнути господарникам – хай освоюють кошти, риючи і відводячи багно. Але ж стривай, що буде далі з цією землею? Ти ж сам не раз долучав свій голос до тих, котрі застерігали від огульного наступу на мокровиська. Хіба ж не ти із одnodумцями чиниш опір нерозбірливому виконавцю, котрий, меліоруючи ту частину, яку слід, безперечно, освіжити, займає і перехідні болота, що опиняються в зоні наступу? Йому ліньки обійти ці неродючі п'ятачки, бо дещо незручно. Та й проєктант не намалював тут якогось обводу, не поставив заборонного знака. А болітце таке в масиві не зашкодить, воно не зволожувало б надмірно вже прооперовану землю.

Природа, безумовно, не закричить, не заволає, але її кривдників обпече сором, коли якимось наткнеться в полях на ділянки мертвої землі, яка не може родити, бо не достигла, не вистоявся в ній гумус – ще б йому років зі сто. Хіба не так вже сталося? Вже сотні гектарів вивернутого догори дном болота – німі.

«Добре наодинці з Природою, коли ти в ній шукаєш втіхи.

Коли ж вона твій безправний співрозмовник, тяжко стояти перед нею, людоньки, тяжко...», – Попов зітхнув.

Беремо з об'ємної праці його лише висновки (сприймаймо їх як докази самої Природи).

По-перше, вся територія масиву належить до торфовищ із бідними ґрунтами, меліорувати які ні до чого, бо для сільсько-господарського використання непридатні.

По-друге, подумаймо про того ж бобра, козу, лося, кабана і черепаху, сірого журавля та чорного лелеку. Куди їм, бідолашним буде поділитися із домівки? Підуть врозтіч? Чи й виживуть без своєї квітки, своєї води, свого деревця?

По-третє, ви бачили озеро Сомине? Повірте, з поліських перлин перлина. Але менш відома, тому що турист сюди не дістанеться. Так ось, крайня південна частина Кременного є зоною живлення озера. Якщо ж болото осушити, рівень води знизиться до 70 сантиметрів, а голубе дзеркало, мов шагренева шкіра, звузиться на 5–6 гектарів. Гадаєте, як Сомине має 70 га, то це пройде безвідчутно? Еге, якби-то. Гарантії, що процес цей одноразовий – аніякої. Значить, знекрavimo округу, ой, як знекрavimo.

І це – тривога не одного тільки Попова. Тут вчуваються застереження десятків спеціалістів, котрі займалися Кременним, у тому числі і дослідників із Інституту ботаніки України.

Сьогодні вже наче турбуватися нічого: рішенням уряду тут став заповідник «Сомине».

Вчений міркує:

– На жаль, до охоронного об'єкта не входить нижня частина Кременного, тобто ліва заплава ріки Льви. А якщо сюди прийде техніка, станеться біда: збідніє верх комплексу. Кажу, отже, про необхідність перенесення кордонів заповідника. На користь же таки Природі. Я ж немало знаю випадків, коли зникали із лиця землі озерця й болота тільки тому, що за близько від них прокладали меліоративні канали. Трошки б відступили – не було б цього.

Справді, одержано такі вже уроки, що їх би годилося гарячим головам запам'ятати. У районі озера Нобель, наприклад,

необачно проведені магістралі винесли води більше, ніж потрібно. Ось чому в колодязі довелося додатково опускати по два цементових круги – джерелиця десь ринулась в глибини. Тут же, недалеко від Прип'яті, обстеження показали, що після ліквідації болота порушився процес живлення сосново-березового лісу. Ботаніки зафіксували зменшення приросту дерев на 11 процентів...

Межа Соминого. Не схибити б землекористувальникам, не перейти б її. Не почати б з неї, а від неї б відступитися бо-дай два кілометри. Тоді б менше загрози було водним жилам боліт – сюди не дістають їхні судини.

На Кремінному надіялися організувати нове господарство, культивувати тут сіножаті. Щоправда, прогнози відносно того, скільки можна тут зібрати щороку, ніхто не наважився дати. В непевному ділі навіть найохочіші провидці спасували.

Хай живе незаймана пуща з мотивом журавлиного «курли».

Мусять існувати Переброди зі своїми усіма дивовижними беркутами, пугачами – всього тут оселилося 10 із 28 видів птахів, які занесені в Червону книгу України; із льодовиковими реліктами – лапландською та чорницевидною вербами.

І Сирій Погоні – найпівденнішому в країні верховому болоту – теж місце в ландшафті Полісся. Природою узаконене.

І Соминому не втрачати своєї ролі резервату, бо ми не повинні допустити, щоб уже й Полісся почуло осугу на губах своєї землі.

... Болото не буває красивим.

Але якось довелося натрапити на зарості, що квітували блідо-рожевим цвітом. Ця пляма на сірому фоні ще й гула. Так і є: іван-чай, обліплений бджолами.

Ні, то неправда, що тут існує тільки бездарна рослина. Дослухаймося ліпше до ботаніків, які знають: болота – скарбниця генофону. Почуєш і про інше: вона тремтить під дамокловим мечем пограбування. Тут росте 15 видів (всі!) зозуленців, офріс – імена із Червоної книги України. А скільки журавлини. Коли відчули, що можемо втратити її, стали вирощувати. І виходить непогано. Та то ж витрати які. А в дикому стані той

мед ложкою греби – ніякої тобі собівартості.

Знавці й цінителі флори нині хапають за поли меліораторів і просять: ви ж не розмахуйте так зубатими ковшами, озирніться навкруги, обережніше, будь ласка. Хай не підніметься рука на болото, бо зникне валер'яна, дягель, брусниця, андромеда, синюха голуба, родовик лікарський, бобововник, ірис болотний, латаття біле й жовте, лохина, любка лісова, які деталі рідкіснішими стають на планеті. Ви згадайте, як доводилося в аптеці випрошувати трави, які стали дефіцитом лише тому, що самі ви, не підозрюючи, про час розплати, проїхалися по них гусеницями чи підрізали їх по живому.

...Біля трясовини стоїть немолодий чоловік – мало не бризкає в нього з очей сльоза, лиш зітхання, скільки не здушував його, все ж прорвалося. Він прийшов сюди, щоб зустрітися із своєю тофільдією. «Своєю» казати і вважати мав право більше, ніж будь-хто серед ботаніків усього світу. Він знайшов її на одному з рокитнівських боліт через двадцять років після повідомлення в журналах, що тофільдія чашечкова зникла назавжди.

Микола Бувальцев, колега Попова, стрепенув наукові кола, бо ж інтерес до рослинки невгамовний: вона вельми перспективна з погляду генної інженерії. Особливий набір хромосом її дозволяв бути вихідним для створення трав'янистих.

І ось його улюблениця зачахла, а згодом пропала, коли води від верхнього пласта, де розкошує його величність корінець, по-зрадницькому відійшли кудись у прориті канали. Співчуваю Бувальцеву: у нього такий стан, ніби оце розпрощався навік із чимось дорогим-дорогим.

Величина втрати – від величини знайденого. Ясно, такі випадки – рідкість.

На оте, що лежить під ногами, маємо дивитися зіркіше. Нині знаємо, як не обчирювати в Природі її життєдіяльні пагони: треба проводити меліорацію з двостороннім регулюванням води. Та й це не буде виходом, якщо хоч одна гадючка ворожості до болота ворухитиметься, якщо не почуємо його застережного дзвінка.

Прислухайтесь вже нині.

БОТАНІЧНИЙ САД НА ГРЯДЦІ

Вже голо в саду, безлисто.

Відгупали яблука у зоряних ночах, відсвітилися розповнілі виноградні грона, рознеслися–розвіялися на чотири сторони аромати, що колихкими хвилями бродили над садибою Валентина Леуса всеньке літо... Ба ні, ще в закутині городу можете застати грибну траву, а присівши біля неї, вдихнути запах справжнісінького боровика.

Ще на рядку півтораметрових кущів висять чорні лискучі пацьорки – достоту драже в темнім шоколаді.

– Канадська чорниця, – пояснює господар. – Саме достигає.

– О цій порі?

– Авжеж. Ще із десятків днів – і стане їстивною. Такий ось один з результатів акліматизації, яку я провів на оцьому городі для двохсот рідкісних видів дерев та кущів, лікарських рослин, троянд. Вродливих цариць квіткових, до речі, вирощував майже сто сортів, а тепер лише двадцять.

Старі люди розповідали, що обидва діди Леуса були знамениті знавці всього того, що проростає. Мали за Польщі найкращі у Волинському воєводстві сади, де яблукам ніде було впасти – повсюдно був цінний травник – тут врунилася всяка всячина, помічна при хворобах. На багатьох фото, які відображають юного Валентина, заднім планом є дерева і квіти. Саме такі хотів мати світлини напам'ять, адже на них не просто був фон, – то вже демонструвалася молода й показна врода виплеканої ним садовини. Вона засвідчувала: на батьківських куцях сотках він виводив, відроджував дідівську модель.

Фундаментальна агрономічна освіта плюс тяжіння до екзотичних рослин, а надто тих, які в поліському краї не росли, – ось ґрунт, на який обперся його талант. Насіння і пагінці йому прислали із Київського, Московського, Владивостоцького ботанічних садів, науково–дослідних інститутів Санкт–Петербурґа, Тбілісі... Вчені побачили, що у провінційному райцентрі Гоща, розташованому на пограниччі Українського

Лісостепу, де специфічні кліматичні умови, з'явився надійний партнер, до того ж практик, що має за плечима певну родову школу. Отоді ж бо спеціалісти Владивостоцького ботанічного саду передали йому японську вишню – для випробування та акліматизації. З того часу минули роки... Тисячі саджанців цього деревця дав Леус для Рівненщини, саме він ввів тут у культуру це дерево, переконавши, що воно при певній технології вирощування приживається відмінно і плодоносить так само, як і на прабатьківщині. Сто саджанців завіз він і на комплекс відпочинку дітей «Агатівка», де врожаються вишні знаменито.

А чи бачили ви грушу, яка плодоносить постійно? Ось вона, тут росте. Перший раз зацвітає, як і всі дерева, у травні, другий – у червні, третій – на початку серпня. І після кожного свята запилення-зачаття виростають плоди. Так що є періоди, коли вони вкриті цвітом сусідніх гілочок.

Валентин Леус послуговується не лише сортами, що надійшли з наукових лабораторій, а й сам виводить їх. Схрестив, наприклад, сливу з аличею. Яка мета?

– Не штука мати сливи тоді, коли у всіх вони є. А от зібрати їх врожай на початку жовтня – це цікаво, – говорить він. – Саме таку мету я собі ставив і досягнув її. А ще в мене проходить акліматизацію гібрид смородини та агрусу, виведений методом генної інженерії у Німеччині та Швейцарії. Величиною ягода вдалася в агрусну. Досліджую агрус безколючковий, а також смородини вид неординарний – боскопський велетень.

Одна з його мрій мрій: дати поліському садівництву південні сорти винограду. Утопія? У нього нині у розсаднику є сорок сортів, серед них київський ранній, золотистий, лідія, російський конкорд, діамант сабо, ізабелла, мускат білий. Останньому, щоправда, наші морози трошки дошкуляють, інші ж переносять їх стійко, а плоди мають такі ж характеристики, як і вирощені в Криму, – аналогічні параметри насичення соком і смакові якості відмінні. А сорт аркадія-настя – це ж дивовижна: у другій декаді серпня вже спілі грона висять вагою від півтора до двох кілограмів!

П'ять років шукав полуницю французької селекції профюжен, і нарешті вона з'явилася в нього. Наприкінці травня червонясті ягоди – в середньому вагою по шістьдесят грамів – вже можна куштувати. А новий сорт каштана їстівного, а виведений ним горіх... Див таких тут немало.

На жаль, чимало забуто з того, що колись вирощувалося масово. От на городі Леуса вже кілька років розкошує чумиза коломенська. Нею займалися у сільськогосподарських підприємствах, в тому числі і на Рівненщині, у 50-х. Ця рослина дає у Леуса на одній сотій гектара 100–150 кілограмів зерна – трохи дрібнішого, аніж просо. У Китаї з нього печуть хліб – це провідна культура тут. Чумиза проростає густо, стебла її стоять, як ліс, скосиши їх, можна мати вітамінне сіно. У народній медицині відоме застосування відвару з чумизу, яким лікують деякі кишкові хвороби.

Природно, що у Леуса є й, так звані, аптечні грядки. Яке багатство тут зібране і викохане ним! Ботанічні раритети свідчать, що чоловік тямущо виробив свою культуру розмноження цінних рослин. Хіба то не прообрази майбутніх рукотворних плантацій цілющого зілля на зелених просторах Полісся?

Не важко помітити: коли Леус розповідає про рослини, яких вирощує десятки видів, то мовить про них, як про істот, як ніби про щось рідне. Бо праці вкладається немало. Що значить лишень дати раду женьшеню. Валентин говорить: «Легше виростити дитину ніж цю рослину». Але вона в нього прижилася.

Не дотримуючись послідовності його каталогу, назвемо тут те найцінніше, чим гордиться. Після введення в фармакопею елетероукока вже тривалий час займається ним, знає його дивосилу. Хвалить гісоп – аналог любистку, що має універсальне застосування. Лимонник китайський – чим не екзотичний цілитель з п'ятьма запахами? А лаконос американський, корінь якого оновлює печінку; а синюха голуба, що в парі з сушеницею болотною лікує хронічну язву за 21 день – клінічні підтвердження є. Розводить і радіопротекторні ехіноцею пурпурову, скорцонеру, болеголов, що його намагаються

спеціалісти поставити на прю із раком... Властивості цих та десятків інших зелених «мешканців» свого городу знає не з книжок. Коли параліч розпластав його дружину, тоді за порадами лікарів звернувся до народної рецептури. Надія, підвівшись через два з половиною роки, сказала: це ти мене виходив – узварями, краплями соку з корінця та стеблинки...

Взагалі ж то, Валентин завжди підкреслює, що його справа – виростити потрібні рослини, а кому які слід вживати, скаже лікар. Не перелічити, із скількома людьми ділився ними. Звісно ж, не всім таке до вподоби – задрість ядуча гризе не одного, жаба муляє... Тут вам і перешепти, і ярлички колючі, а наплітковано скільки! Та ніщо так не різонуло, як побачене якогось ранку у своїм саду: повидирані рослини, потрощені кущі. Нічні заброди поглумилися немилосердно: комусь хотілося відохотити чоловіка від заняття, комусь заважав, либонь...

Ще будучи юнаком, Валентин допомагав одному діду щеплювати в саду, а той мав пасіку. Захотілося старенькому віддячити якось хлопцю, та грошей не мав, а тому розрахувався вуликом. Досьогодні зберіг того подарунка – у ньому нуртують бджоли...

«Я захоплений їхньою організованістю. Може будь – яка держава позаздрити тому порядку, який там. Все ієрархічно продумано. Є сторожі, прибиральники, ведеться догляд за молодняком. Лінивих, поки треба, утримують, якщо ні – виганяють, коли взяток закінчується. Інстинкт закладений колосальний...»

Багато хто пам'ятає, які були чудові зарості-непрохіддя материнки біля сіл. Її вистачало тутешнім жителям у всі часи чи й віки, люди знали її цілющі властивості і берегли – виходило так, що кожний беріг для себе і всіх. А тепер і сліду не залишилося від цього обширного ареалу: з корінням видерто. А де ви сьогодні зустрінете синіх чи білих дзвіночків – квітів, що радували медовими пахощами і чистими кольорами? А конвалія. Та її ж косять немилосердно, як тільки цнотливо-білі краплини заясніють на весь ліс. Це багатство виноситься на базар. І хтось купує – задля одnodенної втіхи. А практика багатьох

добропорядних людей доводить, що можна у себе на грядці з успіхом вирощувати ту ж конвалію й мати на подарунок своїм рідним чи знайомим. Але ж ні, всіх тягне у безплатний магазин – ліс. Рвати лікарські рослини для того, щоб їх потім викинути – це, в його розумінні, вже абсурд духовний. Раніше перешкодою для всіляких обкрадачів флори, що внесена в «Червону книгу», були міліцейські і лісничі кордони, а нині всі дороги для грабежу природи відкрито. Навіть непрохіддя не є перепоною для хижого зазіхання. Прикро.

Природні масиви, які оточують нас, входять до заказників різного значення. Та насправді ставлення до них неадекватне. Але звідки в дорослого візьметься така ощадлива риса, коли він з малолітства не одержав елементарної екологічної освіти ні в школі, ні в сім'ї. «Я вже багато разів переконувався: якщо в людини в душі смітисько, то й до навколишнього середовища вона ставиться, як до великого смітника», – каже Леусь.

Багато хто, виходячи на стежки природи, не вельми переймається тим, що лишає після себе зламане гілля і потоптаний квіт...

Вколи себе – і дізнаєшся, чи болить комусь...

Немає нічого дивного, що Валентин Леусь так докладно може розповідати про все оточуюче його в природі. Спостережливість, увага до стиглостей-проростань, до дерева і зілинки-колосинки – від питомої сімейної науки, від заповіту дідівського – мільйоноруч плекаймо зелене на землі...

ДОРОГА ДО КОЖНОГО З НАС

Початок створенню Академії Шевченківських лауреатів поклали лауреати Національної премії України імені Тараса Шевченка під час своєї першої Асамблеї, проведеної у Міжнародному економіко-гуманітарному університеті імені академіка С. Дем'янчука.

Вони прийняли маніфест, у якому, так пояснили мету но-

вої інституції: «Літератори, художники, композитори, кінематографісти, журналісти, театральні діячі, мистецтвознавці й архітектори вирішили створити Академію Шевченківських лауреатів задля того, щоб на найвищий рівень підняти сподвижницьку працю інтелектуалів, які завжди стояли і стоять на державотворчих позиціях.

У час, коли суспільство переживає політичну кризу, коли культуру ранив вірус аморальщини, ми знову звертаємо погляди до постаті великого Кобзаря і звіряємо свої кроки із його заповітом творити для України добро.

Ми нестимемо цю місію з честю, будемо сприяти гармонізації національних культур, працювати в ім'я прогресивних перетворень у суспільстві».

У своєму зверненні до зібрання Президент України Віктор Ющенко відзначив: «Сердечно вітаю з відкриттям першої Асамблеї лауреатів Національної премії України імені Тараса Шевченка.

Наша щедра земля народила і виплекала цілу когорту талантів, які своїм творчим горінням, наполегливістю і самовідданою працею здобули загальнолюдське визнання.

Символічно, що перша асамблея відбувається на Рівненщині, де багаті і славні традиції минувшини знаходять гідне продовження у сьогоденні.

Сподіваюся, що створення Асамблеї об'єднає національну еліту, сприятиме згуртуванню суспільства, його кращих сил навколо головних завдань розбудови держави.

Бажаю всім учасникам і гостям поважного зібрання плідної праці, конструктивних рішень та сил для побудови потужної інтелектуальної громадської структури.

Продовжуйте гідно нести почесне звання лауреатів найпрестижнішої в Україні премії імені великого Кобзаря та активно творіть задля блага рідної Вітчизни».

Відгукнувся на подію і міністр культури й туризму України Юрій Богуцький: «Радий можливості від Міністерства культури й туризму України, від усієї культурно-мистецької громади держави сердечно привітати учасників та гостей Першої Асамблеї

лауреатів Національної премії України імені Тараса Шевченка, що відкривається в переддень традиційного шевченківського літературно-мистецького свята «В сім'ї вольній, новій», яке цього року відбудеться на мальовничій Тернопільщині.

Благородною і своєчасною є мета Вашого високоповажного зібрання — привернути увагу громадськості до найвагоміших здобутків національної культури і мистецтва, освячених іменем Великого Кобзаря. Переконалий, що ініційоване Вами створення громадської організації зможе внести в підготовку до гідного відзначення 200-річчя від дня народження Тараса Григоровича Шевченка свіжу енергію і нові, конструктивні ідеї.

Шевченкове слово, сповнене незборимого духу, згуртувало українство, повело через пустелю бездержавності й зневіри в царство свободи і справедливості. Йому — поетові, художнику, мислителю — ми завдячуємо тим, що постали перед світом як монолітна нація, зберегли ідентичність, укріпились у вірі у власні сили й покликання.

Нехай же Ваша імпреза буде спрямована на консолідацію українців у справі утвердження України як процвітаючої демократичної держави з багатими культурними традиціями та величними устремліннями».

...У ті дні йшов на зустрічі з вами, як у церкву, — то ваші постаті у назавжди культурно небурхливому, смирному й неквапливому місті враз утворили небачений храм.

Незрівнянна плеяда — голова Комітету з присудження Національної премії України імені Тараса Шевченка Роман Лубківський, фотохудожник Василь Пилип'юк, артисти Державної заслуженої капели України «Трембіта», квартет «Явір», бандурист Василь Нечепа, актори Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка Юлія Ткаченко та Наталя Лотоцька, композитори Віктор Камінський, Юрій Ланюк і Леся Дичко, кінорежисери Олександр Фролов, Роллан Сергієнко і Олег Бійма, письменники Ярема Гоян, Олексій Дмитренко, В'ячеслав Медвідь, Степана Пушик і Степан Сапеляк, патріарх музейної справи, директор Львівської

національної галереї мистецтв, Герой України Борис Возницький, отець Рафаїл Торконяк, архітектори Санія Афзаметдінова, Віктор Марченко, Зарема Нагаєва, Степан Сліпець, живописці Євген Безніско та Володимир Юрчишин, скульптор Айдер Алієв, мистецтвознавці Василь Откович і Зоя Чегусова — незрівнянна сподвижницька плеяда поклала початок небувалій мистецькій імпрезі в Україні.

Ваші постаті тоді утворили ніби урочисте коло, посередині якого найперше згрупувалися студенти — на пограниччі весни і літа вони опинилися серед сузір'я Світочів — і почали: несміло напочатку, а потім впевнено вишукували своїми запитаннями ваші струночки, вимацували мішені на ваших серцях, аби любо, а не злобливо, добути із вас слова про сутність вашу і вдачу, побачити мірки, з якими охоплюєте світ, творячи дивовижності, і які нині прикладаєте до себе, аби не нашкодити національному духу, а скріпити його ...

У їхньому віці поет Степан Сапеляк був у тюремному таборі, і про причини того заслання — незбагненні сьогодні їм, і те, завдяки чому не зник, не пропав, не вищезнув, — усе цим юнкам і хлопцям хотілося знати достоту.

Він був засуджений 24 вересня 1973 за «антирадянську агітацію і пропаганду» та за «організаційну діяльність та участь в антирадянській організації» до 5 років позбавлення волі та 3 років заслання.

— Мене затримали і посадили в тюрму за вірші, — почав він. — Я цього не розумію... За що? І коли Брежнєв та ціла низка інших тодішніх, комуністичних діячів приїжджали на Захід, їх просто закидали яйцями, обпльовували. Як же ж можна тримати людей за те, що вони пишуть вірші? Там за це тобі ніхто і слова не скаже, а тут — 10 років дають. Через це ідеологія і зазнала краху.

— *Що Ви відчували, коли повернулися із заслання?*

— Повернувся додому, на моє горе і нещастя почався пік «Солідарності» в Польщі. А в мене родичі в Гданьську і Познані, вони мені писали листи... І я спочатку плакав, бо роки минають, життя нема, а йти на другий строк — ще на 15

років... Мабуть, так треба-було...

Відчай ще гірше ніж зона, бо в таборі мав якийсь життя завдяки оточенню, а коли прийшов на нове місце, то сам на сам постав перед проблемою виживання. Я один, а навкруги мене суть ворожа, всі дивляться вороже: зек. І ніхто не думав, що от, хлопець невинний — віршики писав. Ні! Зек! Відсидів 10 років! І на роботу не брали. А був такий закон — якщо за півтора місяця не знайдеш роботи — арешт. І не за політичні переконання, а за дармоїдство.

Я поїхав у Воркуту самостійно через Москву, а в Москві була резиденція академіка Сахарова, де ми отримували невеликі грошенята, і літаками — хто куди: Красноярськ, Далекий Схід, Хабаровськ. Куди-небудь, лишень би не додому.

— *У 1984 році за книгу віршів «День молодого листя» Вас прийняли у Пен-клуб...*

— Пен-клуб — міжнародна письменницька організація, яка займається ще й правозахисною діяльністю, філії якої знаходяться в кожній державі (ПЕН — це абревіатура від англійських слів «Poets, Playwrights, Essayists and Novelists» — «поети, драматурги, есеїсти, романісти», які складаються в слово «пен» (pen) — ручка для писання — Вікіпедія).

Працівники цієї організації шлють невеличкі поштівки, які обов'язково йдуть через високопосадовців країни. Якщо в'язень отримує такі поштівки, то могло постати питання про дострокове його звільнення. Пен-клуби займались людьми, яких репресували.

— *Як ви оцінюєте творчість сучасних українських письменників?*

— Я сповідаю літературу, істинну літературу, яка тяжіє до моральної, яка несе в собі певні засади заповідей Божих. Я вважаю, що така література, яку творили Василь Стефаник, Михайло Коцюбинський, Марко Черемшина і аж до Григора Тютюнника — істинна, правдива література! Теперішню літературу я не сприймаю. Бо вона є надто нецікава, сороміцька.

Будь-яка творчість несе в собі засади духовності, несе в собі слово-будитель, саме те слово, яке будить, а не розмазує ма-

тюком. Сучасна література не витягує рівень хорошої літератури. У ній людина не може відкрити для себе Канта, філософію Сковороди. Я вважаю, що якщо я читаю якусь книгу, то маю отримувати певну насолоду від того, що отримую знання з живопису, розуміння письменником архітектури, природи, природних явищ... Література мусить мати певні розмірковування над тим чи іншим явищем, а та, яка представляє собою брехню та аморальщину, — для мене не прийнятна!

Відповідав Степан докладно, навіть жартував — гіркувато якомось, з болем розраним. Але раптом аж подався своєю поставою вперед, коли почали називати його інші страдницькі збірки — «Без шаблі і Вітчизни», «З гіркотою в камені», «Відлуння вцілілих строф» — книги, видані в Брюсселі, Торонто, Нью-Йорку. А ще «Тривалий рваний зойк», «Журбопис», «Страсті по любові»...

Але графік, який, здається, складений заради темпу і хлпливості, вже змушує поета перервати цю лекцію-сповідь.

«А я, бігме, ліпше лишився би тут, з вами», — встигає докинути від виходу зі Студентського інформаційного агентства, а його завертають дівчата назад: «Ну-мо, знимку напам'ять зробімо, пане Степане!»

«І зі мною, і зі мною», — закарпатки й подолянки, полісянки і буковинки...

І вже перескакує сходинки — треба мчатися у Народний дім, де вчительство, просвітяни, місцеві колеги чекають...

Його місце у прес-центрі займають інші — студенти їх покликали, прочитавши все про них, тому й прес-конференції (всього відбулося одинадцять!) правдиві і без приземленої простоти. Потім майбутні журналісти ствердять: ми ще ніколи не відчували такого благородства, як у ті дні, коли спілкувалися із лауреатами. Після цього захотілося бути кращими, зосередитися на одній справі, присвятитися їй.

А поки що вони беруть у руки книги «Веселки», привезені Яремою Гояном, серед них «Пророк»; переживаючи, допитуються про долю українського кіно в Олега Бійми; співають разом із квітетом «Явір»...

Дівчата й хлопці прагнуть навперебій поручкатися із однокурсником Миколи Вінграновського кінорежисером Ролланом Сергієнком, а той умиротвореним поглядом обводить усіх...

— *А які у Вас спогади про Вашого вчителя в кіно — Олександра Довженка?*

— Кожному зі своїх студентів він казав, що треба знімати фільм так, наче востаннє в житті. І це правда, це дуже відповідально. Якщо розуміти, що більше тобі нічого не вдасться, тоді це стимулює робити щось справжнє. Мені вже 71 рік і я ніколи цьому наказові не зраджую. Про свого великого кінопедагога я випустив фільм «Сповідь перед учителем».

Я хочу ще зняти три фільми. Один про любов письменника та його коханої. Сподіваюся, що цей фільм буде взірцем стосунків для багатьох. А ще фільм-сповідь перед мамою.

— *Яка історія створення фільму «Дзвони Чорнобиля»?*

— У той час ми знімали інший фільм — «Травневий ранок». Я поїхав у Київ і люди мені пошепки розповіли про те, що сталося на Чорнобильській АЕС. Тоді я розпорядився законсервувати зйомки, бо вже думки були зайняті іншим...

Я добре пам'ятаю ті дні. Мені підказали до кого звернутися, щоб отримати дозвіл на зйомки в Чорнобилі.

Через три тижні, 21 травня, дали відповідний документ і зйомки почалися.

Потім вдалося зняти ще серію фільмів про аварію на Чорнобильській АЕС.

Загалом, у моєму доробку 34 фільми, серед яких «Відкрий себе», «Тарас», «Перед іконою» Української студії хронікально-документальних фільмів.

Зустріч із кримсько-татарським скульптором Айдером Алієвим:

— *Що спонукало Вас стати скульптором?*

— Скульптурою не відразу почав цікавитися. У всіх художників, напевно, біографія однакова в тому сенсі, що вони в дитинстві починають малювати олівцем чорним, кольоровим, хтось фарбами... Я із сім'ї депортованих кримських татар, народився в Росії, а згодом ми переїхали у Ташкент (у Крим

повернулися в 1990-му році). Я із раннього дитинства малював, а мріяв про скрипку. Але мрія не здійснилася... Училище, інститут я закінчував у Ташкенті. Іноді ми жартома називаємо Ташкент містом інтелектуальної слави. Чому? Тому що туди в різні роки, особливо під час Другої світової війни, висилали багато талановитих людей. Серед вигнаних опинився і знаменитий мистецтвознавець Абрам Ефрос. Він тут створив дуже хорошу мистецтвознавчу школу. Її вплив на мене величезний. Я пишаюсь цим.

— *Одна з Ваших робіт виконана із африканського каменю. Яка історія цієї роботи?*

— У 1999-му році я в Німеччині був у гостях в колеги. На подвір'ї у нього лежав мармур, всякі камінці. Я вже хотів із мармуру щось зробити, а він каже: «Ні, спробуй цей». Я взяв камінь, він якийсь непоказний, запорошений. За тиждень три роботи виконав! Запитую: «Звідки цей камінь?» А історія його така: його друг у Голландії живе, а камінь з Африки привіз і дав йому. Цей камінь дивовижно багатий, він і холодний, і теплий, в загальному — унікальний матеріал. З нього і мій твір «Сім'я».

— *А чому саме цей сюжет?*

— Сенс життя, діяльності, мистецтва, театру, кіно — все-таки в єднанні людей, в єднанні з природою... Я вдячний вашому університету, що він зібрав лауреатів. Тому що статус лауреата зобов'язує багато чому, і те післяпреміальне життя повинне бути також цікавим, плідним і ще кращим.

— *Які емоції Вас переповнюють, коли Ви працюєте?*

— Мені займатися своєю роботою дуже цікаво, я щасливий, що цим займаюся. Коли береш глину, коли руки маневрують по ній, то ти досягаєш якогось нового стану. Варто трошки це змінити — народжується інший стан. Взагалі, ми живемо в тривимірному світі. Всі ми мало думаємо про це. І скульптуру також можна розділити на кілька призначень. Мое бажання, звичайно, щоб в скульптурі менше політики було, тоді вона більше буде жити.

Іноді ідеї виношуєш 5, 10 років. Не завжди буваєш готовим до тієї форми, яку можна висловити. Іноді воно залишаєть-

ся нездійсненим ... Але найголовніше для творчої людини — створити свій світ. Організуючи виставки, ми запрошуємо у свій світ. Якщо мій світ цікавий, якщо ваш світ цікавий, — до вас будуть ходити, значить, ви цікаві і з вами буде про що поговорити.

... Студенти МЕГУ на прес-конференції співчутливо спостерігають, як сльози безборонно втікають у сиву-сиву бороду народного художника України Володимира Юрчишина, як вона здригається, як він розстібає комір сорочки, дістає хрест, що займає йому півгрудей, і цілує його.

Запитання до нього:

— *Що означає для Вас ця зустріч лауреатів?*

— Я розчулений, дітки, правда. Не було у мене в житті такої зустрічі. Ваш форум дає можливість для безпосереднього щирого спілкування і визначити плани, щоб не стихійно рухатися. І видавнича діяльність, і друкування творів лауреатів — слід зробити безперервність традиції, а безперервність традиції дає національну школу і впевненість, щоб у світі інформації не розгубитися.

— *Що таке творчість для Вас?*

— Я вважаю творчість — це щастя. Творчість — явище суспільне і політичне. Художник від цього не може втекти. Неможливо втекти від життя, неможливо відійти від політики. Художник може не займатися політикою, але намалювавши двох закоханих — це вже політика. Намалювавши маму з дитиною або вагітну на вулиці, — це політика. Воно виводить на думки... Творчість всякого художника, не тільки українського, повинна бути корисною для його країни. Це абсолютна істина. І цього ніхто ніколи не змінить. Кожен має мати в запасі художні засоби і ними користуватися.

— *Якось Ви сказали, що тези і антитези — це Ваш спосіб показувати світ...*

— Абсолютно вірно: тези й антитези, синтез, пошуки істини. Художник всякий з тим зустрічається. Він нікуди не може подітись від України, якщо він український. Інакше він — байдужа людина. Але на українську культуру працюють і в Ав-

стралії, і у Франції. Друге — це дуже широке поняття любові. Бо любов — це є і віра в Бога, а Бог — це є вічність, це є вічне життя кожного, віра в вічність. А якщо Він безмежний, то я не знаю, чи можна пізнати Його, чи ні. Шевченко в цьому відношенні є між Богом і людьми. Священник є між Богом і людьми. І художник є між Богом і людьми. Що робиться в душі — те й малюється. Якщо художник безсовісний, то він може малювати будь-що, а якщо художник має совість — тоді вже тяжко. Адже керує дух — добрий чи злий. Із цього все й починається...

Втішається своїми вихованцями і викладачами ректор МЕГУ, професор Анатолій Дем'янчук. Адже саме в його закладі проходить Асамблея — відбуваються «круглі столи» на теми духовності, розвитку сучасної музики, сценічності кіномистецтва, учасниками яких стали і фахівці з інших університетів міста; кінорежисери демонструють у тутешніх аудиторіях перегляд своїх стрічок, а видавці, зокрема, «Брама-Україна», представили виставку книг; свято серед будня дарують композитор Леся Дичко, театр імені Івана Франка, капела «Трембіта», «Явір»...

А в обласному академічному музично-драматичному театрі, який долучився до Асамблеї, проходять фотовиставки архітектури, експонуються полотна майстрів пензля, скульптурні твори...

Робочий план вимагає від кожного лаконізму. Ось і в розмові про красне письменство під час засідання «за круглим» столом на тему «Сучасна література і книговидавництво» сказано головне. Ведуча, доцент Рівненського гуманітарного університету Алла Матчук зазначає: «Ми винесли на обговорення, зокрема, тему жанрології та проблему героя в сучасній українській літературі».

Роман Лубківський щодо жанровості та авторства зауважує: «Я взагалі вважаю, що жанрові різновиди — умовна річ. Суворе літературознавство цього не передбачає. По суті, треба позначити це як спосіб спілкування. Зараз часто вживають поняття «текстова література». Я категорично проти цього,

оскільки текст — це будь-який текст. Тексти не передбачають нічого художнього, не мають підтексту. Головне в літературі — вияв твого особистісного, тебе як людини, яка має певні впо-добання, досвід, почуття. Автор має бути ідентифікований».

Роман Лубківський, який схвалив ініціативу щодо прове-дення Академії лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка, професора МЕГУ В'ячеслава Медведя, зазначив, що «це дуже вчасна і добра ідея».

«Відносно лауреатів і патрона премії, самого Шевченка, — продовжив він. — Зараз у ЗМІ можна побачити дуже не-однозначні публікації. Я не буду говорити про ганебні... Іноді запитують: «А кому ця премія потрібна?», «Чому особливе ставлення до Шевченка?» Я запевняю, що ставлення до Шев-ченка є і буде особливим, тому, що саме він в часи бездер-жавності був державою одноосібною. Він захищав Україну, яка була роздерта між суспільством і державами, він захищав статус українця, до якого нам треба ще буде йти дуже довго, тому, що ми і зараз не можемо захистити те, що зобов'язані. І, власне, такого типу напади на Комітет і Шевченка, я вважаю, віддунням шевченкофобії, це навіть частина українофобії».

Він також наголосив: «З'являються цинічні публікації, у яких «висміюють Лесю Українку, Івана Франка, твори яких ста-новлять дивовижне багатство нашої літературної спадщини, і багатьох інших. Це програма, яка кимось задана ідеологічно і вдало реалізується. Тому наша місія поставити їх на місце і ска-зати, що наші цінності послуговуються найвищою премією. Є багато премій, які сприймають й цінуються в усьому світі, і, звичайно, знайдуться ті, що намагаються спалювати добре ім'я лауреатів. І, знову ж таки, наше завдання побачити кож-ний талант. Я вважаю, що вся Україна повинна бути в твор-чій іпостасі, премія імені Тараса Шевченка має приходити не лише до киян, львів'ян чи ужгородців, а розходитись стабіль-но по всій Україні, але за умови, що є гідна література і гідні мистецькі твори. Якщо автору потрібно довершити власний твір, то він має таку можливість. Премія не дається за вислугу років, вона присуджується за нові творчі доробки у галузях

літератури, мистецтва та культури в цілому.

Ця премія є найвищою нагородою для митців України. Для України — це оптимально висока премія, яка носить ім'я Тараса Шевченка. По-перше, вона фіксує значні вершинні твори; по-друге, це колосальна підтримка і допомога лауреатам; по-третє, для регіонів вона є важливим виховним чинником, особливо там, де ми маємо мовні проблеми. Для мене є великою честю працювати в цьому Комітеті, тим більше, що я хотів би продовжити тут лінію своїх великих попередників — Олеся Гончара, Павла Загребельного, Івана Дзюби, Бориса Олійника».

На черзі — слово професора Степана Пушика, якого в університеті зустріли декламацією слів з його пісні «Треба йти до осені»:

Сіножаті скосяться,
І пшениця вижнеться,
Плотогонів Черемош пронесе.
Дзвонить осінь в Косові,
Дзвонить осінь в Вижниці,
Перестиглі яблука нам несе.

Автор жваво відгукнувся й швиденько розповів історію про створення цієї пісні, і про те, як вперше почув її по радіо у виконанні Дмитра Гнатюка:

«Я тоді в армії служив. І якось до мене гукає один солдат :
«По радіо твою пісню передають!»
А знавці декламують далі:

Яблунева осене,
Що ж ти в росах росишся?
Де ж ти щастя, осене, роздаєш?
І гуляти хочеться,
І женитись хочеться,
І дівчат в Карпатах не стає.

По багряній осені
Черемош, як шабелька,

І роса посивіла на мороз.
Переспілі яблука,
Дзвонять стиглі яблука,
Осінь теж очікує чогось.

Сіножаті скосяться,
І пшениця вижнеться,
Листячком засипляться сади.
Може, мила в Косові,
Може, мила в Вижниці,
Треба йти до осені, щоб знайти.

Отже, Степан Пушик: «Повісті, оповідання — це наші українські жанри. Зараз пропонують нам тексти. Аби відрізнити літературу від потоку буденного, аби оформити думку, для того і є літературний жанр. На жаль, сьогодні сили в Україні намагаються повалити Україну. Телебачення, радіо, багато газет, літераторів роблять все для того, аби осміяти Україну. Страшне те, що за час незалежності України ми не маємо жодного епічного твору... Якби не було «Повісті минулих літ», не було би слова, не було б Сковороди, Шевченка, Гончара, Тютюнника. Ця спадкоємність — вічна. Література має величезний вплив на душу людини. Тому народ мусить мати свою літературу, інакше він не може тоді існувати. Сьогодні мусить бути позитивний герой. Література — це океан, де плаває різна риба. Ми повинні критично проаналізувати все, що робиться навколо. Не бійтеся, точіть пера, бийте на сполох. Яскравою ілюстрацією є, коли мати веде дитину, а вона впирається. Тоді дасть мати лупня, дитина плаче, але йде. Так і життя б'є нас. Бажаю всім вам йти вперед, до Шевченка, до Франка, до автора «Слова о полку Ігоревім».

Колишній в'язень радянських концтаборів, поет Степан Сапеляк: «Література, з одного боку, є сентиментальною, з іншого — сакральною. Вона інколи виходить з берегів, і це дозволяється в мистецтві. Література мусить мати своє призначення, здійснювати естетичне розрізнення добра і зла.

Народний етикет, жива душа в літературі повинна відбиватися в герої. Для нас не є суттєвим психологічний контраст, ми слухаємо, читаємо, якщо це є добре, якщо там є народна сутність. За основу береться Святе Письмо, Нагірна проповідь Христа. Хтось творить музику, хтось — терористичні акти. Як протистояти? Світ іде до самознищення. Ми мусимо мати літературу збудовуючу, виховну, неповторну. Позитивний герой мусить мати любляче серце. Я хочу, щоб наша література мала своє призначення, щоб її герой виконував заповіді зі Святого Письма, керувався принципами Шевченка, Сквороди... Якщо вона цього не чинить, вона — аморальна».

Стосовно Асамблеї Степан Сапеляк сказав: «Перший наш форум має свої плюси і мінуси. Єдине, що вразило позитивно, це те, що зуміли тут мінімум програми залагодити і утворити власне Академію, головною метою якої, як на мене, є у цей прикрий час, політичний час розбрату, звернутися до імені Тараса Шевченка і з цим іменем пробувати жити в подальшому у мистецтві. Іменами Шевченківських лауреатів ми повинні рятувати ситуацію занепаду...».

Олексія Дмитренка зустріли, як давнього знайомого: він є професором МЕГУ, багато хто із присутніх слухав його лекції, залюбки читав прозу дивної чистоти і одкровення. Його запитували, чи завуальовано повинна говорити література з читачем аби виконати виховну роль, чи не скучила сучасна постмодерна світова і, зокрема, українська література за позитивним героєм?

І коли він заговорив про проблему сучасного образу-взірця, згадавши свій наснажений твір про поета-афганця Олександра Стовбу, то це була щира, зрозуміла всім наочність: «Всі діти прагнуть бути талановитими. Щоб розгорнулися їхні таланти, потрібно вміти їх запалити. Олександр Стовба (герой моєї книги про війну) є яскравим прикладом позитивного героя для нашої молоді. В його образі втілені совість, чесність перед батьками, людьми, які навколо...».

В університеті готують творчу зустріч із автором, тому тут були й ті, хто безпосередньо освоює художній документалізм

Олесія Дмитренка. У нього вчаться любові до травинки-колонки, кожен його вихованець ніби прихилив до себе імперативний фразеологізм Василя Симоненка, винесений у назву Олексієвої книжки-первістка «Бо ти на землі — Людина», яка вийшла на початку 70-х років минулого століття.

... Опісля перед нами постає Острог — місто першодрукарське, що дало «Острозьку Біблію», осідок князів православних, завдяки яким у 1576 році тут засновано греко-слов'яно-латинську колегію — першу українську школу вищого рівня.

...Над Острогом небо вишите хрестами Богоявленської церкви...

Вона підноситься золотими куполами над твердинями колишнього замку як метафора давніх днів, що їх нестримно починає вимальовувати уява, щойно ступиш на стежки княжого узвишся...

З уяви — в реальність, до Біблії Острозької, до Королеви книг ...

Острозька Біблія — одне з найвеличніших духовно-матеріальних надбань людства.

Вона створена завдяки князю Василю-Костянтину Острозькому (2.02.1526 — 13.02.1608) — сину Костянтина Івановича Острозького.

Український магнат, воєвода Київський, маршалок Волинський, політичний і культурний діяч, він задумав у 1575 році видати Святе Письмо церковнослов'янською мовою. Тоді ж запросив Івана Федоровича для організації друкарні у князівській резиденції.

Як пише видатний дослідник Острозької Біблії Іван Огієнко, потреба в цій книзі була «пекуча, і на неї вказували князеві з усіх сторін. Не треба забувати, що стара наша культура базувалася найбільше на Біблії, без неї не було взагалі духовного життя, тому брак повного Св. Письма відчувався тоді на кожнім кроці, особливо ж у нас, коли почалася релігійна боротьба й полеміка».

Князь заповзвся роздобути «добрі тексти» Біблії. Відтак одержав, зокрема, так звану Геннадієву Біблію 1499 року ви-

дання, інші книги. Але з'ясувалося, що зібрані книжки не мають одного тексту, що в них повно відмінностей, багато прикрих помилок...

Князь у розпачі. Проте він покладається на поміч Божу і шле своїх людей до південних слов'ян — болгар та сербів, — до греків, «скрізь ласкаво просячи собі людей, що добре знають Св. Письмо грецьке й слов'янське, та списків, добре виправлених і не зіпсутих...». Навіть звернувся до вселенського патріарха Єремії...

Острозькі перекладачі, вважає Іван Огієнко, за основу взяли грецький текст — Септуагінту, не надавши єврейському великого значення. Стосовно цього у передмові, ймовірно написаній Герасимом Смотрицьким, князь так розповідає про це рішення (переклад Івана Огієнка): «...із багатьма іншими, що добре знають Св. Письмо, довго я радився, і загальною радою та одноголосним бажанням вибрали ми давній грецький список 72 перекладачів — і я наказав незмінно в усім наслідувати цей список».

Острозькі редактори-книжники також використали латинську Вульгату, деякі південнослов'янські переклади (сербські, болгарські).

Стосовно джерел, які використали перекладачі, створюючи Острозьку Біблію, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Рафаїл Торконяк зауважив: незважаючи на те, що вони вживали різні тексти, змішавши грецьку і єврейську традиції (у XVI столітті таких застережень проти цього не було), «острозькі вчені чинили за науковими канонами свого часу і підготували переклад високої якості, який у своїй науковій основі не тільки не поступався кращим перекладам того часу, а був рівноцінним або й перевищував їх. Ми могли б їхню працю окреслити як наукову спробу видати з оригіналів виправлене Святе Письмо. Подібну працю в тих часах робила лише римо-католицька церква, яка підготувала Сиксто-Клементинське видання Вульгати. І оскільки видання Вульгати, видане в 1592 році, стало міродайним для їхньої церкви до найновіших часів, так і Острозька Біблія стала міродайною для всіх слов'ян».

Повністю Острозька Біблія була надрукована Іваном Федоровичем 12 серпня 1581 року.

«Це була величезна подія не тільки в історії української культури, але і в культурі загальнослов'янській, бо це ж була найперша кирилівська друкована Біблія. Нову книжку з захопленням вітав цілий слов'янський світ, і вона швидко поширилася не тільки серед українського народу, але далеко й поза ним. На довгі часи Острозька Біблія на цілім слов'янським світі стала найбільше шанованою книжкою, скрізь користувалась великою повагою й ніде не мала конкурента», — писав Іван Огієнко.

Автор у своєму дослідженні про цю Велику Книгу торкається питання її мови, зазначаючи, що «Острозьку Біблію видрукували церковнослов'янською мовою, хоч тоді, як знаємо, серед українського народу був певний рух за переклад Св. Письма на живу мову. Острозька академія зрозуміла загрозований стан не тільки своєї церкви, але й церкви усіх слов'ян і тому вирішила дати книжку загальнослов'янську, дати таку Біблію, яку прийняли б без застережень усі слов'яни». А через це не могло бути інших рішень, ніж як перекладати Біблію цією мовою.

Слов'янство зустріло Острозьку Біблію не «яко річ земну, але як дар небесний» — саме так, як закликав сприймати її князь.

Великий меценат Василь-Костянтин Острозький був щедрим на видатки заради якнайкращого друку, тому Острозька Біблія стала шедевром книжкового мистецтва. Подібних видань, як стверджує Іван Огієнко, «убоге кирилівське друкарство тоді ще не знало».

Загалом Книга складається із 1256 сторінок. Текст розміщено у два стовпці, шрифт чіткий і легкий для читання (так званий острозький шрифт). Художнє оздоблення книги репрезентоване гербом князя Василя-Костянтина Острозького, витонченою архітектонічною рамкою (вона стала класичним зразком у поліграфії) на титульному аркуші, кіноварною в'язю, що прикрашає назви всіх розділів, а також заставками, кінцівками і багатьма (1339) дереворитними ініціалами і виливними, суто декоративними прикрасами (листочками,

зірочками, хрестиками, маскаронами тощо). В оформленні Острозької Біблії простежуються мотиви українського народного орнаменту.

Окрім біблійних текстів, видання містить два 60-рядкові вірші, дві прозаїчні передмови (написані Герасим Смотрицький) і два варіанти післямови Івана Федоровича.

Історики стверджують, що загалом було випущено близько півтори тисячі примірників Острозької Біблії. До нашого часу збереглося близько трьохсот. Вони є у центральній науковій бібліотеці імені В.І.Вернадського НАН України, в Києво-Печерському історико-культурному заповіднику, у наукових бібліотеках Львова, Дніпропетровська, Харкова, Одеси, а також в Англії, Білорусі, Болгарії, Греції, Італії, Литві, Польщі, Румунії, Киргизії, Голландії, Узбекистані, Сербії, Канаді, Ватикані, Німеччині, Австрії, США, Фінляндії, Франції, Росії, Хорватії, Швеції та інших країнах.

... Книга ця — образ часу, що минув, втім, часу, який так близько: береш у руки згусток його із 1256 сторінок, і враз наче ковзнули-пронеслися століття по прямокутнику ремінної палітури... І раптом щезає усвідомлення тривалості їх, й ти розумієш, що сповнюється намріяний острозькими книжниками-тлумачами та друкарем чин: через віки до Острозької Біблії прийшов ще один неофіт, аби задивитись, змаліти й звеличитися, стишитись і затамувати віддих, вклонитися, увірувати й вимовити хвалу Всевишньому за послане побачення із Книгою Вічною...

Книгою-Королевою!

Спадкоємницею тої академії, давньої, є Національний університет «Острозька академія». Тут і зустрічаємо професора, доктора теології, отця Рафаїла Торконяка, якому за переклад Острозької Біблії присуджено Національну премію України імені Тараса Шевченка.

Шквал запитань до нього:

— *Що спонукало Вас взятися за переклад «Острозької Біблії»?*

— Я займався Святим Письмом і раніше, але це не було

моєю спеціалізацією. Покійному Блаженнішому, патріарху Йосипу Сліпому написали владика з Канади, що нам потрібен переклад Святого Письма з грецького тексту. І Блаженніший доручив це мені, бо я знав грецьку і старослов'янську мови. Текст Острозької Біблії я знайшов у бібліотеці Оксфорда. Я відшукав також інші тексти, які дали мені змогу зробити такий переклад цієї книги, який показує, що вона не була простим перекладом у давнину, а науковою працею, виконаною у XVI столітті. Коли я перекладав, у мене зростало почуття подиву — від того, яку фахову роботу було зроблено науковцями Академії у 1576 — 1580 роках!

Лише згодом, у XX столітті, подібне зробили на підставі грецьких і єврейських текстів. Таким чином тоді в Острозі випередили всіх на кілька сотень років...

— *У чому були труднощі перекладу?*

— Оригінальні тексти не мали розділових знаків, там навіть не розділено слова. Тоді використовували такий правопис — економили місце, бо папір був дуже дорогим. Такий самий правопис був не лише в нас, а й в інших країнах. Щоб правильно поділити текст, я мусив мати єврейський, латинський і грецький для порівняння.

— *Де Вам продуктивніше працювалося — в Україні чи за кордоном?*

— Без різниці. Коли я приїхав в Україну, то вже мав комп'ютер, мав усі потрібні словники, а більше нічого не було потрібно.

— *Чи знайшли Ви спільну мову з редакторами?*

— Часто сперечався з редакторами. Бібліїстика — дуже специфічний предмет, а Біблія — не проста книжка. Тут замало передати дослівний текст, треба донести сенс тих слів. Часом редактори, не знаючи грецького чи єврейського текстів, зроблять такі поправки, що виходить щось таке, чого Бог не казав. Ми дискутували. Те, що я міг прийняти, я приймав, а те, що було неприйнятно, ми змінювали.

— *Яку Ви здобули освіту?*

— Я займався літургікою, ретельно вивчав богослів'я, адже без цих знань неможливо братися за переклад Святого Пись-

ма. Крім того, це вимагає не лише знання мов, а й історії того народу, де створено такі твори. Вивчав трохи єврейську, санскрит. Я закінчив у Римі університет, також вчився в Ірландії на факультеті богослів'я.

— *Чи хотіли б Ви, щоб Ваш переклад використовували в церкві?*

— Це рішення може прийняти лише церковна ієрархія. Якщо б вона вирішила, що цей текст може служити як на-престольне Євангеліє, то мені було б це приємно. Але це не є моєю ціллю...

— *Чи є принципові розбіжності в різних перекладах Святого Письма?*

— Між грецьким і єврейським текстом є великі розбіжності, але принципової різниці немає. Це так, ніби двоє різних людей описують одну й ту ж подію. Вони підберуть різні слова, але всі зрозуміють, що йдеться про одне й те ж.

— *Які відгуки отримала Ваша праця в інших церквах?*

— Відгуки були дуже добрими. А крім того, книга дуже добре розходиться, зараз тираж майже розкуплено.

— *Чи не хотіли Ви видати вашу працю за кордоном?*

— Нізащо. У середині 80-х років мені пропонували це зробити. Професори української кафедри Гарвардського університету звернулися до мене, коли почули про мою працю. Але я відразу їм відмовив, пояснивши, що хочу, аби книга вийшла під егідою української інституції і належала українському народу.

...Ректор «Острозької академії», професор Ігор Пасічник пропонує лауреатам несподівані мандри — у підземелля, де є крипти для поховань ще з княжих часів. Потім — в університетську церкву: дивовижний храм, настоятелем якого є про-ректор цього університету. А далі — у віртуальну бібліотеку світового рівня, де чуємо новини: академія співпрацює із найвідомішими університетами світу.

Ще хочуть тут українсько-білоруський коледж заснувати — ось поруч стоїть, вдивляючись у фігури-символи на куполі вишуканого конференц-холу, автор цієї задумки — почесний професор «Острозької академії», іскрометний екстравагант-

ний імпровізатор Роман Лубківський.

В актовій залі перед студентами і викладачами він не вперше виступає, а тому так просто і звично ллються його слова: «Ми приїхали сюди з великим бажанням і з великою любов'ю до Острога. Острог для нас символ, але коли символ залишається тільки символом, то мало що можна здобути із цього. Справа в тому, що Острог — це живий символ. Це корінь нашої історії, навіть праісторії. Це дивне місто буває саме тим, що ви в ньому вчитеся, отже, Острог дає Україні інтелектуальну, політичну та історичну перспективу. Ми приїхали сюди створити Академію лауреатів, можливо віртуальну, вона потрібна, а ви живете в академії реальній, яка важлива для України. Тут прибули видатні діячі нашої культури. Я вірю у велику потугу Острога, академії, ви маєте унікального ректора, якого знає Україна, знає світ. Це дійсний лицар, це людина, яких небагато. Такі люди не вмюють плакатися, не хочуть жалітися, нарікати. Вони творять своїм серцем те, чого не було і ніби навіть не могло бути.

Є сили антидержавні і антиукраїнські, і в цьому не треба лукавити, не хочуть вони нашої України в сенсі не так політики, як в сенсі національної сутності, де демократично живуть і працюють, продовжують рід не лише українці, а й ті, які зробили Україну своєю домівкою. Але одна умова має бути: толерантність до того народу, іменем якого названа держава, до його мови, культури, мистецтва. Ми такі різні, але мріємо виховати не просто собі подібних, ми хочемо достойних синів держави нашої. Буде створено білорусько-український колеґіум, про що ми вели мову. Я маю офіційну інформацію, що ця ідея реалізується. Але скільки б не ходили подання по кабінетах, все залежить від вас і ректора. Ви, діти різних народів, матимете ще й побратимів-білорусів — дітей прекрасного сусідського слов'янського етносу.

Ви маєте можливість сьогодні бачити унікальних людей. Ось Євген Безніско. Це — це дивовижний чоловік. Він не раз приймав зі своєю дружиною Тедозією Бриж нас у його малій майстерні.

Ось Василь Пилип'юк. Ми були з ним у Казахстані, ми бачи-

ли прекрасну Астану, це, можливо, одне з найбільших чудес сучаного модерного світу... Але чим цікава ця архітектура — вона розкішна, але вона не казенна, вона глибоко національна і світова. Ми бачили молодих архітекторів, казахських інтелігентів. Ми поїхали на форт Шевченка — природно, ми поїхали до своєї української мекки. Зараз там все знищене, хоч це була тюрма, але там був Шевченко сім років, польські засланці-революціонери. Ми бачили землянку, яку Шевченко викопав у цій пустелі. Відчувалося, що ніби тут плащаниця існує... Хоча я не був ніколи прихильником, щоб Шевченка канонізувати, але це пророк, це людина, яка залишила слід і в казахській культурі. Ми попросили казахського архітектора, щоб він почитав хоча б одну суру з Корану. І він прочитав арабською мовою, а потім говорить щось, і ми чуємо в його мові кілька разів слово «Україна». Виявляється, він виголосив молитву за Україну. Розумієте: дехто покрикує на мусульман. Мусульмани теж наші духовні побратими. Тому Україна зорієнтована на світову цивілізацію, на культури світові».

Завершив Роман Лубківський геть-таки неочікувано — він заспівав:

Очерет мені був за колиску,
В болотах я родився і зріс.
Я люблю свою хату поліську,
Я люблю свій зажурений ліс.

В тім поліським понурім болоті
Все Полісся вода залила,
Тільки де-не-де хутір самотній,
Тільки де-не-де клаптик села.

Хоч і з ліднях родивсь я і в скруті,
Та весело там було мені.
Тільки вітрові виставиш груди
І летиш, і летиш, мов у сні.

Архітектор Зарема Нагаєва із Сімферополя розчулена: такі вдячні слухачі, така аура поваги, просвітництва і української зичливості!

«Завдяки зустрічам на рівненській землі ми насолодилися українською мовою, яку ми поки що знаємо, на жаль, недосконало, бо приїхали в Україну недавно, але я надзвичайно задоволена, що люди, які тут, студенти, викладачі, говорять українською, — підкреслила Зарема Нагаєва. — Це велике щастя, коли люди мають таку можливість одержувати освіту. На жаль, ми були позбавлені цього права. Ми хотіли б поставитися у вас. Дивлячись на ректора, я думаю, що двієчників тут немає. Мені здається, що дух празасновників академії десь витає тут. І коли ви вчитеся, в найнапруженіший момент, коли ви складаєте сесію, вони вам допомагають, роблять все для того, аби успішно впоралися зі складнощами. Це священне місце.

Ми трохи менше спілкувалися один з одним, як би хотілося, але в майбутньому, якщо такі Асамблеї будуть, а ми зробимо все, щоб це відбулося, — то надалі це буде дуже широка пропаганда мистецтва серед населення України. Думаю, одне із завдань Академії Шевченківських лауреатів — піднімати культурний рівень людей».

Архітектор Віталій Юдін не втримується і вибухає пропозицією: якщо буде прохання до нього спроектувати щось для Острога, він зробить це залюбки!

Підхоплює цей експромт і його колега Степан Сліпець, бо хіба шкода рук задля процвітання: «Для мене особисто форум лауреатів дає надію на те, що наша інтелігенція, діячі культури активніше будуть захищати культуру українську, нашу мову, наш народ. Оце найбільше хвилює».

У роздумах про благодатні пласти цього краю і його цінності, про надії мистецтвознавець Василь Откович: «Інколи багато декларуємо про Шевченка, який як ніколи сьогодні мав би об'єднати націю, але в цьому треба робити конкретне. Ідея зібрати лауреатів може по-різному бути сприйнята в середовищі письменницькому, інтелігентів, на мою думку, це знакова

ідея. Добре, що вибрано Рівне, бо звикли хрестоматійно, що Київ, Львів, а тут край, який відкрився для нас несподіваними гранями. Острог, академія, університет в Рівному МЕГУ, зустріч із молоддю — це показало, як необхідні ці зустрічі. Академія має консолідувати нас, ми звірилися зі своїми думками. Найголовніше, це переконало, що ми єдині в баченні позиції, якщо говорити про наші державницькі справи. Якщо говоримо про національну ідею, то бачу великий позитив. Зустріч дасть плоди».

...Реагую на доторк: моє ліве рамено враз стало опорою для дев'ятикілограмового об'єктива фотоапарата Василя Пилип'юка. Він прошепотів: «Тихо-тихо, так і стій...» У його камері за одну секунду прострекотів шість разів затвор, а тоді фотохудожник ледь чутно сказав: «Уже є 176 кадрів, значить, книзі нашої про Острозьку академію бути!»

Маестро, як кажуть на нього, професора МЕГУ, студенти, здається, не втомився зовсім, дарма що півгодини тому, захоплений жовто-яскравим кольором ріпакового поля, стрімголов носився по пилюзі, забувши, що мотор автомобіля, покинутого на трасі, не вимкнений, та й гальмо ручне не ввімкнене... То удача йому моргнула, адже раптом з'явився з-за пагорба каштанової масті огир із босим вершником-парубійком. Хлопчака слухається Василя і пришпорює коня, а Пилип'юк невимовно хоче якраз такого руху, пориву. Фіксує самозабутньо (хай там котиться та машина), бо в нього отут його відкриття, і щастя від цього, і лет натхненний...

Василь Пилип'юк під час Асамблеї зробив художні портрети усіх присутніх лауреатів, філігранно точно вирізьбивши їх характери і вдачу, ніби розгадуючи вагу прожитого кожним...

А вийшли з головного корпусу — ще одне диво: шістнадцять котеджів під червоною черепицею, наче замки над Влтавою у Празі... Якщо ти знаний у своїй царині доктор наук, будь ласка, приїжджай викладати, і станеш господарем одного з цих палаців, як-от отець Рафаїл Торконяк, — його обійстя впізнаєш по червоній припаркованій там «Таврії»...

...Інтер'єри острозького середньовічного замку засвідчують:

тут знають, як дбати про реліквії. І вже вражений тим, як оберігають питомі нашарування минулих приваб, як сучасні одержимі сміливці переборюють кволість навколокультурного чиновництва. Вражений цим Євген Безніско наважується сказати і про свій намір: от би створити музей, присвячений першій його дружині, скульптору зі світовим ім'ям Теодозії Бриж, — на її рідній рівненській землі, там, над Горинь-рікою, у Бережниці, двісті кілометрів звідси... Ладний все своїми руками там зробити — лиш би зав'язалося місцеве порозуміння. Але не так легко розворушити держслужбовчу дрімоту-байдужість...

... Степан Пушик задивився на синьо-сизі валуни хмар, наче то враз зірвалися зі своїх місць Вовчинецька, Чорна й Лиса гори і зіткнулися аж тут, над волинським відрогом-початком Карпатського кряжу, затулили блакить над Дерманем — селом де народилися Борис Тен та Улас Самчук, де покоїться прах Мелетія Смотрицького...

Он у долині пастушок квапливо згуртовує худобу, аби відігнати її у гайок, а одна корівчина відбігає від гурту і несеться у рятівний бік — розпрокудилася, як сказав би Степан Пушик...

Як там в Уласа Самчука? «Стежка хвиляста, втоптана. По ній не раз колись бігли його малі, дитячі ноги. По ній не раз ступали ноги його рідної матері, дитячі, коли ще його зовсім не було на цім світі. По ній ходили його діди й прадіди... Навкруги старі, вироблені, сполосовані на вузькі нивки, поля. Межі біжать, мов дві колії дороги, одна коло другої, і там зараз на пригірку зливаються. Тісно тут тим полям. Вузькі, тонкі, мов черви, сповзлись під самі городи й, здається, домагаються, щоб їх визволити з цієї тісноти. Виразно чути їх пригнічену мову, їх тяжкий, безупинний стогін.

Зате сади чудові, розлогі, обсажені від західних вітрів живим розрослим плотом. Непроглядне густо сплелось грабове, липове, ясенове пруття й творить високий зелений мур. Отам на розі, мов вежа, зіп'явсь догори тонкий, підчухраний ясенок. Ряд старих, череватих черешень, ніби фортеці, потужно стоїть і хоронить ті мирні, спокійні рядочки яблунь, що вже давно одцвіли й поволі вагітніють. Ніякий вітер не прорветь-

ся туди... Вдарить з розгонного поля, строщить крила й ляже тут, під мурами.

Володько згадує Дермань, монастир, шипучі смереки і бамкання вечірнього дзвона...»

Автор «Страж-гори» роззувається і йде босим по моріжку ремісничого хутора, облаштованого недавно ентузіастом-етнографом Миколою Огородником. Дочекався грому після блискавки, що ляснув з кременецького боку, а тоді присідає навпочіпки, й вже на п'ятнадцятій сторінці його грубезного та широченного зошита-щоденника (таких у нього близько 300 томів і кожен має 200 сторінок!) квапливо розбігаються рядки, а він долоню ребром поставив, ніби боїться чоловік, що втечуть з паперу...

«Тут так добре розмовляється з вічністю, атож. Краса села вхопила моє серце!» — наче виказують його очі здивованим супутникам.

«Щодо Академії Шевченківських лауреатів, — розмірковує Степан Пушик. — Рівненщина розпочала щось значне, після якого розростеться. Вийде за межі лауреатів, всі творчі люди будуть від області до області передавати естафету щороку. Це найперше зближення з народом. Якось так сталося, що великий розрив між владою і народом, а діячі культури роблять спробу зцементувати.

Для письменника головне не тільки писати книжки, а головне відчувати той пульс, як дихає нація, як дихає земля, якраз у травні дихає найкраще, вона нагадує ту жінку, яка готується народжувати. Якраз Рівненщина цими дощами, які оросили так гарно землю, цими зустрічами, справді показала, як можна гарно організовувати.

Я їду на свято, а далі на Прикарпаття. Я несучу у своєму серці той дух єдності, і те, що з'явилося у нас щось нове, йде пошук форм спілкування людей. Я у Франції був, де збиралися Гонкурівські лауреати, я придивлявся, і мріяв колись (це було десь років сімнадцять тому), а коли ми так зберемося... А от Рівненщина показала, що можна зібратися, поговорити, побачитися, можна накреслити посіяти мрію, яка обов'язково

дасть врожай. Дякую всім жителям області, яка мені нагадує вродливу дівчину...».

А хіба професор МЕГУ В'ячеслав Медвідь не про те ж? Адже давня його ідея щасливо збулася саме на Рівненщині. Він стверджує, що витoki наміру створити Академію Шевченківських лауреатів йдуть від різних спонук, в тому числі й від зародженого у 2003 році в селі Городець «Городецького автографу» — свята, на якому побував чотири рази: проект цієї своєрідної літературознавчої сесії саме й передбачав уже тоді участь Шевченківських лауреатів — вперше в Україні на таких святах.

А ще ж на Рівненщині є село, де створено «Пересопницьке Євангеліє»...

А ще ж Дубно — його реальна географічна назва увічнена в «Тарасі Бульбі» Миколи Гоголя... Борис Возницький (гімназійні роки його пройшли тут, а народився він неподалік), до речі, пообіцяв землякам під час Асамблеї, що Львівська мистецька галерея подарує місту Дубно кількaсот картин — хай відкривають постійну виставку у залі палацу вісімнадцятого століття, де колись витанцьовувала та, що стала прообразом звабливиці гоголівського Андрія... Місце у замку, яке може стати знаменитим завдяки збірці живописних полотен, побачили під час форуму кіномитці та композитори.

Земля ця КНИЖНА, тому вона гуртувала високі уми – в усі часи. І навіть тоді, коли лютує неблагодать...

Як її долати пером, пензлем й різцем?

Прийнята на форумі Декларація (автор проекту В'ячеслав Медвідь) констатує, зокрема, що цю роботу можуть виконати Шевченківські лауреати, адже їх творчість «завжди втілювала і надалі втілюватиме високі поривання української нації до незалежності, демократії, вільного, щасливого буття у колі світових народів».

Заради цього й задумана Академія Шевченківських лауреатів. Створено її оргкомітет, співголовами якого обрано В'ячеслава Медведя та Степана Сапеляка. Із певних міркувань ця Асамблея була, за висловом Романа Лубківського, протестною — вона-бо відметає засилля несмаку і шляхетно спонукає

кожного вдивлятися у плоди духу визнаних творців різних національностей, в Україні суцях.

Відповідно програмні засади нової громадської організації передбачають активізацію зусиль щодо перевидання крапчих надбань в галузі літератури, перекладу творів письменників-лауреатів на інші мови, залучення широких суспільних кіл до ознайомлення із шедеврами вітчизняної архітектури, музичного, театрального мистецтва, живопису. Таким чином це стане гарантією того, що спадщина української творчої еліти буде широко відома і належно оцінена сучасниками та гідно передана нащадкам.

Академія повинна відіграти свою роль і в сприянні професійній діяльності лауреатів, збереженню їх високого статусу в державі, відстоюванні їх честі, гідності, охороні авторських і соціальних прав, у боротьбі проти утисків творчої свободи і переслідування за політичні, національні чи релігійні переконання.

Згідно зі статутними положеннями, членом Академії можуть бути не лише Шевченківські лауреати, але й закладено асоційоване членство. Маючи такий потенціал, Академія може висувати кандидатури претендентів на здобуття Національної премії України імені Тараса Шевченка і, що найголовніше, сприяти кваліфікованому обговоренню та рецензуванню їх творів, вивченню думки спеціалістів щодо поданих робіт — це положення схвалено. Щоправда, хтось, може, остерігається: а чи не стане Академія доважком до Шевченківського Комітету? Громадська організація буде самодостатньою, впевнені її творці.

Нова структура має наміри також створювати бібліотеки, мистецькі галереї, виставкові центри, проводити творчі конкурси, організовувати наукові конференції, симпозіуми, фестивалі, літературно-мистецькі свята. За задумом організаторів, Академія братиме участь у формуванні гуманітарної політики держави шляхом подання пропозицій органам влади і державного управління.

Уся діяльність Академії — це і захист ясного імені Тараса Шевченка, оборона змісту його моральних глибин, який, без

сумніву, є патентом української нації на благородство.

...У «Червоній калині», санаторії серед бору, запалала вечірня ватра. А навколо неї — пісня, й сміх такий від коломийок у виконанні Степана Пушика, аж вигинаються повісма багаття. Ще три дні тому більшість лауреатів були не знайомі, а нині ...

Охочих сфотографуватися один з одним більшає, однак ті, хто знімає, знають, що на «карточках» навряд чи буде добре видно людину — відблиски хитливі, нестійкі, тому обличчя лиш вгадуватимуться в темноті — по неповторних рисах. А от гінке полум'я відобразиться знаменито — на першому плані, на плані головному...

Либонь, його згадували всі наші нові друзі, коли зелений пунктир потяга вигнувся праворуч на здолбунівській дузі, і з вікон дванадцятого вагона вони прощально подивилися назад — там відпливав привітний західноукраїнський перон.

Любімо дорогу до вогню кожного з нас, братове!

ВИШИТИЙ ГОЛОС ДУШІ

Член Національної спілки письменників України, майстер народної творчості Олена Медведєва вишила «Кобзар» Тараса Шевченка 1840 року видання (36, 5 см x 26 см), який став діамантом світової Шевченкіани, книги поезій Івана Франка «Народна пісня», Ліни Костенко «Я мальву поцілую у щоку» (60 см x 42 см), Адама Міцкевича «Ода молодості», повні тексти «Євангелія від Івана», «Євангелія від Марка», «Євангелія від Луки», «Євангелія від Матфея» (60 см x 42 см). Всі книги в палітурках, обтягнутих шкірою, а кожне Євангеліє вміщене у дерев'яний футляр, оздоблений художньою різьбою.

Олена Медведєва створила також серію «Креативна книга», де тексти теж вишиті.

Про роботу над фоліантами йдеться у розмові з авторкою.

«МАЮ ВЕЛИКЕ ЩАСТЯ, ЩО ВИШИЛА «КОБЗАР»

– *Які уроки дала для Вас робота над «Кобзарем»?*

– Насамперед дотримання слова й відсутність страху перед невідомістю.

Пригадую 2012 рік, коли з сином Андрієм та його вчителем української мови Людмилою Григорівною Герус поїхали до Канева для отримання літературної нагороди у Всеукраїнському конкурсі «Об'єднаймося, брати мої».

Із букетами червоних тюльпанів ми піднялися на Чернечу гору та підійшли до місця спочинку Тараса Шевченка. Було щире бажання вклонитися Людині, яка не лише словом і пензлем, але й самим життям шанувала Україну. Тієї сакральної миті, коли промовляє серце, а не розум, у мене з'явилося бажання – вишити поезію першого Шевченкового «Кобзаря».

І простими словами, тими, якими спілкуєшся зі своїми батьками чи дітьми, я пообіцяла чи то Тарасу Григоровичу, чи то небесам, чи сама собі, що неодмінно це зроблю, чого б

це мені не коштувало.

Щоразу, коли зіштовхувалася з труднощами, згадувала той день, ту гору, ту обіцянку, те відчуття відповідальності, яке народилося при прийнятті рішення, і все це додавало сили.

– *Рішення вимагало: починати, не зволікаючи...*

– Це ситуація, коли ти сам на сам опиняєшся перед чистим полотном. У твоїх руках звичайна швейна голка і звичайні нитки для вишивання. Поруч лежить друковане факсимільне видання «Кобзаря» 1840 року, яке люб'язно надала мені на період вишивання наша землячка, шевченкознавець Марія Антонівка Корнійчук. Тоді вона працювала в музеї книги і друкарства України і консультувала мене з тих питань, які виникали в процесі роботи над книгою. І ніякого макету сторінки, мається на увазі розташування поезій, – ні мальованого руками, ні виконаного на комп'ютері. Усе в реальному масштабі, в реальному часі, на реальній тканині, методом «спробую саме так, а тоді зорієнтуюся». Це лише заголовки (шмуцтитули), орнамент сторінки та скановані репродукції опрацьовувалися Анною Тимошок на комп'ютері, а потім я вишивала. А з поезією я ніби опинилася віч-на-віч у чистому полі, де поруч ні душі...

До вишивання кожної поезії доводилося підходити ґрунтовно і персонально, вираховувати довжину рядка, висоту стовпчика, адже вірші повинні не тільки гарно композиційно розташуватися на сторінці, але й розміщуватися цілісними блоками. І ви не повірите, слова вишивалися рівномірно, слухняно, спокійно. Інколи траплялися похибки з мого боку, тоді текст випорювався і перевишивався. Саме в такі хвилини глибше розумієш, що кожна помилка, в тому числі життєва, потребує чималу часу на виправлення, залишає слід і запам'ятовується надовго.

– *Мало значення, якими нитками вишивати?*

– Звичайно! Потрібно було використовувати найякісніші, а вони ж і найдорожчі – нитки DMC товщиною 1 міліметр французького виробника. Купувала їх в Рівному спершу в досить обмеженій кількості, бо не знала, скільки їх, власне, буде

потрібно для роботи над однією сторінкою. А вже згодом за- купувала великими партіями.

Коли настав час перейти до букв (чого я ще ніколи не роби- ла), то не знала, з якого боку підступитися...

– *І тоді Ви задали, що є така професія – шрифтист...*

– Так, і почала експериментувати над обрисами букв, в ре- зультаті створила необхідну гарнітуру вишиваного шрифту (пізніше в Україні мені вдалося оформити авторське право на три вишивані шрифти: український, англійський і польський).

Тексти, зрозуміло, вишивала чорною ниткою, висота букв – 5 міліметрів (щоб добре читалися). Тут вишивані книги схожі з друкованими. Має бути такий контраст між сіруватим льня- ним полотном і вишитим словом, при якому очі читача не відчували б напруги. Це ж все-таки книга, а вже потім мис- тецький витвір.

– *Не було у Вас дилеми, як вишивати малюнки: хрестиком чи гладдю?*

– Хоча обличчя, наприклад, легше передати гладдю, про- те вирішила скористатися хрестиком, тобто, дотримуватися суто української традиції. Рами і картини теж вишивала хре- стиком і кольоровими нитками.

Почала із найменших творів, а як перейшла до більших, то виникло бажання скоротити дещо – надто повільно посува- лася справа, та й клопітно... Проте незабаром відмовилася від такого «полегшення» самій собі. Іноді губила рядки, і тоді до- водилося перевишивати всю сторінку.

Відтак, за допомогою техніки «стібок» вишито кожную букву всіх творів, які ввійшли у «Кобзар» 1840 року ви- дання: «Думи мої», «Перебендя», «Катерина», «Тополя», «Думка» («Нащо мені чорні брови»), «До Основ'яненка», «Іван Підкова», «Тарасова ніч». Твори розмістила в тако- му порядку, як в оригіналі.

Намагалася точно відобразити тогочасну орфографію текстів. В окремих творах є по два рядки, позначені Шевчен- ком крапками, і я їх не пропускала, а відтворювала кожную.

Сторінки (загалом їх 48) вишивала на канві «дикий льон»,

а потім розміщувала їх на розфарбовані золотистою фарбою листки із повсті розміром 36, 5 см x 26 см.

Працюючи, я відчувала таку насолоду, наче писала по тканині. Це було не важко. До того ж, мене захочувало те, що Тарас Шевченко сам ставився до вишивки як до глибоко символічного національного атрибуту. Згадаймо ключовий образ «шитой шовками хустини» в поезії «Хустина»:

Дарувала шиту шовками хустину,
Щоб згадував на чужині...

.....

Ой хустино, хустиночко!
Мережана, шита.
Тільки й слави козацької –
Сіделечко вкрити.

У вірші «У неділю не гуляла ...»:

У неділю не гуляла
Та на шовки заробляла,
Та хустину вишивала,
Вишиваючи, співала.
«Хустиночко мережана,
Вишиваная,
Вигаптую, подарую,
А він мене поцілує,
Хустино моя
Мальованая.
Здивуються вранці люди,
Що в сироти хустка буде
Мережаная,
Мальованая.

А ще вишита сорочка: основний компонент народног одягу в поемі «Княжна»:

Гралась, веселилась...
І княжні своїй маленькій
Сорочечки шила.

І маленькі рукавчата
Шовком вишивала...

Або звернімо увагу на опис традиційного пов'язування старост рушниками під час сватання у драмі «Назар Стодоля», на офортах «Старости», «Приятелі» тощо.

Українська вишивка – це «молитва без слів». Саме таке розуміння її Тарасом Шевченком співзвучне моїм переконанням... І ось тепер – вишите Шевченкове слово його і нашою рідною українською мовою, до якої можна в цьому «Кобзарі» доторкнутися пучками пальців і вустами...

Я маю велике щастя, що вишила «Кобзар».

– Він нагадав усім, які були вишукані палітурки у старовинних фоліантів...

– Колись (не знаю, як тепер) роботу над палітуркою називали інтралігаторством. Відповідно, людей, котрі виготовляли палітурки, кликали інтралігаторами. Їхня робота дорого оцінювалася, адже вони працювали зі шкірою, доволі часто тисненою найрізноманітнішими орнаментами (а це ще ускладнювало процес виготовлення), сріблом, позолотою, міддю.

Вишиті сторінки «Кобзаря» були скріплені за допомогою японського старовинного методу переплетення книг. Одночасно зшивалися дві сторінки, між ними при корінці вставляли вкладку, яка створює простір і зручність при перегортанні. Між сторінками з текстом вмістили 3 монохромні та 3 кольорові вишиті мною репродукції ранніх картин Тараса Шевченка, в тому числі «Катерину», «Тополю», «Циганку-ворожку», «Звільнення апостола Павла із темниці». Тому використовую лише натуральну і якісну, попередньо вишиту, шкіру та твердий картон. Обкладинка «Кобзаря», наприклад, обтягнута світло-коричневою шкірою, на якій золотистими нитками вишито автограф Тараса Шевченка і назва збірки.

– Дерево або фанеру використовуєте для виготовлення обкладинок?

– Ні, бо фоліанти і так нелегкі – їхня вага становить п'ять чи дев'ять кілограмів. Якщо до цієї ваги додати ще бодай два – це

вже сім чи одинадцять. Враховуючи габаритність книги, може скластися таке враження, що вона буде доступна лише силачам. Моє ж бажання, щоб вона була доступною усім охочим читачам.

– Серед читачів були і члени Комітету із присудження Національної премії України імені Тараса Шевченка, адже Вас номінували на здобуття цієї високої нагороди...

– Так, я була представлена у номінації «Народне і декоративно-прикладне мистецтво». Пройшла всі тури.

– Ваш вишитий «Кобзар» – тріумфальне явище. Ви усвідомлювали, що ним демонструєте небачений досі прояв поваги до спадщини й особи Тараса Шевченка, по-своєму звеличуєте його в українській і світовій культурі?

– Зізнаюся, абсолютно не думала ні про який тріумф, коли вихідні дні, а також вечори і ночі присвячувала вишиванню поезій Тараса Шевченка. Просто виконувала роботу, яка приносила мені колосальну радість. Важливими були (і такими досі є) якість вишивання, відсутність помилок (це все ж таки тексти, причому мовою оригіналу 1840 року!), естетична краса та довготривале використання книги. І ще одне – дуже хотілося б, щоб ця книга сподобалася... Тарасові Григоровичу.

– Переконаний, що сподобалася б...

– З історії показу цієї книги можу сказати, що вишитий «Кобзар» читають пучками пальців ті, чії очі не бачать. Вони відчують слова на дотик! А це не шрифт Брайля і не величезні літери, а малесенькі тонкі літери, щільно розташовані одна біля одної. Коли чую, як читає вишитого «Кобзаря» сліпець, плачу...

– Чому, на Ваш погляд, важливо зараз вникати у твори Тараса Шевченка, в його «Кобзар»?

– Щоб цінувати те, що маємо, не забути історії своєї країни, знати ворогів поіменно, вчитися боронити рідні землю і мову, зрештою, знайти шлях виходу із духовного кріпацтва, розвивати суспільство як економічно так і духовно, щоб не виїжджали наші діти за кордон... Лише вільна людина, яка знищила в собі раба, може народжувати та виховувати сміли-

вих дітей, спроможних відстояти власну позицію і бути переможцем. Пригадуєте слова, якими розпочинається вірш «До Основ'яненка»?

Б'ють пороги, місяць сходить,
Як і перше сходив...
Нема Січі, пропав і той,
Хто всім верховодив!
Нема Січі; очерети
У Дніпра питають:
«Де то наші діти ділись,
Де вони гуляють?»

Реальна картина сьогодення!

«МОЯ ДУША ПРОСЯКАЄ, НАПОВНЮЄТЬСЯ САМИМ ДУХОМ ТОГО ЧИ ІНШОГО ТВОРУ»

– Як виникали ідеї різних форматів вишитих книг?

– Усе творилося поетапно, за принципом «мистецтва маленьких кроків» Антуана де Сент-Екзюпері.

Спершу виникла ідея створити «Бібліотеку вишитих казок», адже у синовій збірці назбиралося їх чимало (йдеться про книжку Андрія Медведєва «У парі з ангелом» – В.М.). Саме його роботи і надихнули мене на створення мистецьких книг, які б припали до душі маленькому читачеві, і яку б він брав до себе в ліжечко, аби почитати перед сном. Щоб на ній, як на подушці, дитина могла заснути і не відчувати ніякого дискомфорту, тільки лагідний спогад про казку. Згодом зацікавили інші техніки. Тому з'явилися бурштинова, шкіряна, вив'язана спицями і плетена гачком, різьблена на дереві та плетена із вербових гілок, фетрова, гербарна, книги-іграшки. І коли зрозуміла, що ці книги полюбилися не тільки малюкам, але й дорослим, то ризикнула і прийняла рішення: вишивати твори українських класиків, у такий спосіб популяризуючи їхню творчість.

– *Чим продиктований вибір розмірів сторінок?*

– Об'ємом друкованих книг. Шістдесят сантиметрів висота і сорок два сантиметри ширина – такий розмір сьгоднішніх фоліантів. Моя мета – не скорочувати твори, а вишивати їх у повному обсязі. Бо чи відчували б люди повноту вишиваного «Кобзаря», якби у цій книзі скороченою подавалася «Катерина»?

Продемонструвати суспільству свою спроможність вишивати тексти – це досить примітивний мотив для митця, як на мене. А от вишити усе, від «а» до «я», кожному крапку, кому, тире і навіть п'ять крапок (саме так імпонувало Шевченкові повідомляти читачеві, що його думка не закінчена), – це по-справжньому вшанувати автора та його творчість. Вже якщо назвався грибом, то будь ласкавим, чимчикуй до кошика. І ніякі обставини не мають права стати на заваді.

– *Яка послідовність у Вашій роботі (читаєте твір, перечитуєте, роздумуєте над змістом, вивчаєте образний лад, втішаєтеся могутністю, красою, унікальністю творів, виписуєте фрази, слова тощо)?*

– Ви так прописуєте кожен мій крок, ніби ми вишивали разом! Звідки Ви знаєте, що саме так і відбувається?

– *Я в дитинстві годинами міг сидіти і дивитися, як вишиває мама...*

– Справді, кілька разів читаю і перечитую твір. Євангеліє, скажімо, читала двадцять років поспіль і лише тоді розпочала роботу над ним. Текст повинен бути близьким геть до рідності, співзвучним моєму світогляду і настроям, чіпляти за живе і надихати. Моя душа просякає, наповнюється самим духом того чи іншого твору, і тоді він починає звучати в мені. Живу ним, прокидаюся вранці і засинаю з його словами. Ми з книгою на той час поєднані духовною пуповиною...

Саме тому, коли довго не бачу чи не тримаю в руках свої вишиті книги, то сумую за ними, мов за рідними дітьми. А інакше, якщо всього цього не відчуватиму, не зможу стільки вишити. Адже спина і очі мають неабияке навантаження. І коли ти сидиш більше десяти годин протягом дня в одній позі, то зрозуміло, що втомлюєшся. Силу і друге, третє і двад-

цять четверте дихання відкриває в тобі тоді найпрекрасніше українське слово і непересічність його автора. У такі сакральні моменти почуваю себе надто багатою.

Чимало вишитих фраз сфотографувала і перечитую їх, коли є час. Вони завжди надихають.

– *Важливою для Вас є історія написання творів, які вишиваєте?*

– Дуже! Вона для мене мегаважлива! Адже у цій роботі важливе все – кожна деталь і подія. Вони можуть стосуватися як самого письменника, так і його роботи. Я ознайомлююся з історією написання, спілкуюся з фахівцями, читаю достатньо літератури, аби перенестися у ту епоху, у якій жив і творив автор. Переглядаю чимало документальних фільмів, щоб максимально наблизитися до думки та емоції твору.

«ВИШИТИ ЄВАНГЕЛІЯ – ЦЕ ПОДЯКУВАТИ БОГОВІ ЗА ЙОГО СЛОВО»

– *Хто Вас привів до Біблії?*

– З людей – ніхто. Одного разу взяла цю Книгу до рук, прочитала кілька Псалмів і відтоді не полишаю її.

– *Що для Вас віра в Бога?*

– Віра на сьогодні досить складне поняття. Раніше вважала, що це так просто – вірити, як дитина, і цього достатньо. А виявилось, що ні... Віра схожа на безлюдний острів. Потрапляєш на нього, і щаслива-прещаслива. Хух, нарешті, допливла, знайшла. Минає час, і ти розумієш, що на цьому острові тобі доведеться провести чимало часу (якщо не всі майбутні дні!); що життя тут іде за своїм годинником та правилами і, взагалі, клімат не такий, до якого ти звикла. Але на цьому острові так затишно, комфортно і надійно, що ти не полишиш його за жодних обставин.

Віра для мене не просто ключове слово у християнському житті, не синдром натовпу чи данина моді, не, тим паче, фор-

мальність. Вона не живе по сусідству, а у моєму домі, тому ми з нею, напевно, вже сіамські близнюки. Принаймні, на сьогодні.

А ще, це усвідомлення того, що існує суверенний Бог, котрий справді любить кожну, без винятку, людину однаково і бажає їй лише добре.

– *У Євангелії від святого Івана (3:16) Ви вишили: «Так бо Бог полюбив світ, що...*

– ... дав Сина Свого Однородженого, щоб кожен, хто вірує в Нього, не загинув, але мав життя вічне».

А з іншого боку – він не Санта-Клаус і не золота рибка, які існують лише для того, щоб виконувати забаганки мрійливих діток. Ні. Богом за жодних обставин не зманіплюєш. Його «ні» чітке і безапеляційне. Але й «так» шалено приємне, радісне, яке ніхто у світі в тебе не відбере.

– *Ви усвідомлено прийшли до Бога?*

– Господь для мене живий, тому наші з ним стосунки переживають найрізноманітніші періоди. Бувають моменти, коли маю бажання безнастанно молитися, а інколи зовсім не розумію його мовчання на мої прохання або життєві обставини, тому і сама мовчу...

– *А як же тоді щодо слів, вишитих Вами в Євангелії від святого Матвія: «Просіть, і буде дано вам; шукайте, і знайдете; стукайте, і відчинять вам. Бо кожен, хто просить – одержує, хто шукає – знаходить, хто стукає – тому відчинять» (Мт. 7:7)? Бог завжди почує і відгукнеться...*

– Так, це запевнення Ісуса із Нагірної проповіді. Але перш ніж просити, я навчилася дякувати йому за дрібнички, адже з них і складається наше життя, і, що найцінніше, вмю насолоджуватися цими дрібницями.

Зрозуміла, що найліпше і найправильніше прославлення Бога – це прибігти до нього сам на сам і подякувати за все те, що отримала, а вже потім брати до рук мобільний телефон і розповідати про свою радість рідним і друзям.

Бачу його присутність у нашому місті і у своїй родині, серед цікавених півсотні нових книг на моїх полицях, які я придбала за останні декілька місяців. Коли слухаю нові цікаві радіо-

програми, мені спадає на думку: «Господи, яку ж прекрасну мову ти подарував українцям. Слава тобі!» І навіть у дощ, ховаючись з велосипедом під величезним мостом, щоб там перечекати зливу, розумію, що Бог є в краплях цього дощу, подиху теплого вітру, серед людей, які теж вибрали цей міст як прихисток... Дивуюся: як можуть краплі дощу триматися на листках троянди під таким гострим кутом. Якби ці краплі були на моїй руці під таким кутом, то давно б скотилися. А у троянди все інакше. Тримає вона ту життєдайну росу усім своїм еством. Напевно, і я так тримаюся Бога.

Усвідомлено прийшла до нього у свідомому віці і за жодних обставин не залишаю. Та й не планую цього робити.

– Коли Вас схвилювала ідея вишити чотири Євангелія? Які обставини привели до цієї думки?

– Ще коли працювала над Шевченковою і Франковою книгами. Переживала внутрішній трепет від того, що торкаюся голкою і ниткою таких дорогих для українців слів, що вдається поєднати на одному полотні дух нашого написаного, згодом друкованого і співаного слова з духом нашого вишиваного мистецтва.

Євангелія – це свята Книга. Вишити її – це вклонитися, подякувати Богові за його Слово, за те, що воно дісталось наших земель, завдячуючи Андрію Первозваному, і багатьом людям допомогло у житті. Бо ж «Споконвіку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог було Слово» (Ів. 1:1).

– Чи побачили Ви візуалізацію вишитих Євангелій ще задовго до їх створення?

– Багато хто цікавиться, чи, бува, вони не приснилися мені. Ні, у снах не приходили. Хоча, до слова, сни маю досить цікаві...

У мене, як і в будь-якої нормальної творчої людини, багато ідей народжується в уяві. Твої руки ще цього не практикували, а ти вже чітко знаєш, як і що слід робити. Тому мала візуалізацію вишитих Євангелій до їх створення в уяві, адже володію образним мисленням.

– Між задумом і його втіленням є різниця?

– Не все склалося так, як гадалося. Кожна книга корегувала

свій зовнішній вигляд у процесі роботи. Розбіжності між тим, що планувала зробити, і кінцевим результатом, звісно, були. Невеликі, правда. Це, здебільшого, пов'язано із технікою вишивання, розміщенням текстів.

– *Загальна концепція цього, сказати б, вишитого «видання» – єдиного у світі – змінювалася під час вишивання?*

– Ні. Моя душа визріла, доросла до цієї роботи. Як сказала колись Марія Петрових, «дожаждалась» цього сакрального процесу. Руки теж виявилися готовими до виконання такої роботи, бо досвіду отримала чимало в роботі над попередніми книгами.

– *Тривала робота над Євангеліями відкрила Вам раніше незрозумілі глибини Святого Письма?*

– Безумовно! Перед початком роботи я відвідала Ізраїль, побувала на Святій Землі для того, щоб згодом, вишиваючи євангельські події, ґрунтовніше могла уявити місцевість, побут людей, традиції. Це допомогло глибше зануритися і розчинитися у біблійних текстах. До речі, відвідини Єрусалиму та інших євангельських місць, вважаю обов'язковим додатком до Біблії!

Були моменти, коли відчувала, що йду пліч-о-пліч із жінками в натовпі, який слухає Христові проповіді: відчувала запах диму того вогнища, яке розвів Ісус на березі Тіверіядського озера після свого воскресіння, і мурахи пробігали спиною від слів: «Симоне Йонин, чи ти любиш Мене?» (Ів. 21:16). Плакала разом із язичницьким сотником (не перебільшую), який здивував Господа своєю вірою, коли просив про зцілення слуги: піднімала догори голову і на смокві шукала Закхея; тішилася радістю першого дива у Кані Галілейській і благоговіла перед народженням Немовлям, Спасителем людства у печері...

Багато біблійних істин зрозуміла глибше. І це не дивно, адже Боже Слово – багатогранний діамант. Вишиваючи четверте Євангеліє, раптом усвідомила, що за весь час служіння Ісус жодного разу нікого з людей не попросив, аби вони занотували його проповіді чи записали деталі його біографії. Чому Він так вчинив? Адже «віра від слухання, а слухання через Слово Христове» (До Рим. 10:17).

Можливо, Богові достатньо лише того, щоб ми вірили в його існування? Але як тоді покаяння, прощення гріхів та благочестиве життя? Не знаю. Однак достеменно знаю, що Бог ніколи не помиляється.

– Чому для Євангелій обрано таку модель футляра, наче скрині?

– Кожна цінна книга має належним чином зберігатися. Потрібно, щоб не пошкодилася, не вигоріли її кольори, не попусувалася шкіра. Для вишитих книг українських класиків, включаючи «Лісову пісню» Лесі Українки, яку я планую вишити згодом (тобто для чотирьох), маю намір теж виготовити схожі футляри. Але для цього потрібні кошти... Оскільки проект «Креативна книга» фінансується лише з мого родинного бюджету, то й їх виготовлення трішечки затримується в часі. А чотири Євангелія вишиті за сприяння сім'ї моєї доньки – Камала та Анастасії Саркісів.

Автор дизайну цих скринь Андрій Перета з міста Дубно на Рівненщині. Він же і його колеги вирізьбили їх. Виготовлені вони з дерева черешні.

– Ви не раз проводили екскурсії на виставках вишитих Вами Євангелій. Маєте для цього відповідний сценарій?

– Ні, адже глядачами можуть бути діти (з ними треба спілкуватися доступно для них мовою, імпровізувати), і люди поважного віку, і науковці... Кожен має почути про те, що його захопило, і одержати відповіді саме на його запитання.

– Слухачі цікавляться відображенням змісту Євангелій чи запитання до Вас стосуються лише щодо майстерності вишивання?

– Безперечно, що цікавляться змістом Євангелій. Бували випадки, коли люди читали певний текст, а потім самі починали його трактувати, пояснювати, тобто проповідувати. Після таких зустрічей чула слова: «Прийду додому і обов'язково перечитаю цей розділ в Євангелії». Чимало ставлять запитань щодо техніки виконання роботи. Я залюбки відповідаю, адже саме для цього і творилися ці фоліанти.

Сьогодні відвідувачі острозького музею можуть погортати

ці книги самі, попередньо одягнувши рукавички! З одного боку – це музейні експонати, які потрібно берегти і здмухувати з них пил (жартую), а з іншого – це доступні книги для читачів. Ну і що, коли книга гортатиметься сотню разів і на її сторінки потраплятиме світло? Хоч це не зовсім добре, адже таке поводження впливає на строк зберігання експонату. Мій тато у таких випадках (коли щось зіпсується, розіб'ється, забрудниться) каже: «На здоров'я!» Мені так це імпонує, що я і сама повторюю його слова.

Ви не подумайте, що я нині пропагую недбале ставлення до музейних експонатів, зовсім ні. Просто намагаюся переконати людей у тому, що ці книги справді вишивалися для них і їхнього читання.

Зазвичай, також усіх цікавить вага книги, час виконання роботи, скільки це коштує...

– *І скільки ж?*

– Я не озвучую суми, витраченої на вишивання книг... Пояснюю це тим, що маю право на творчу таємницю. А ще – «не хлібом єдиним житиме людина» (Мт. 4:4), тому я з радістю витрачаю кошти на мистецтво, яке є цінним для моїх земляків.

– *Формат майбутніх Ваших книг буде більшим ніж книги Четвероевангелія?*

– Ні. «Лісова пісня» буде такою ж.

– *Великий розмір Ваших вишитих книг є якимось символом, особливо, що стосується вишитих Євангелій?*

– Напевно, так, є. Мій тато, коли вперше побачив вишите Євангеліє, то поцілував його, – так вразила батька ця книга.

«ЗАХОПЛЮЄ І ЗАЧАРОВУЄ СИЛОЮ ДУХУ ТА СЛОВА»

– *Що відіграло основну роль у виборі творів для вишитих книг Адама Міцкевича, Івана Франка?*

– Книга Адама Міцкевича вишивалася навесні, польською мовою, тому вибір припав на «Оду молодості». Саме тоді,

коли прокидалася і омолоджувалася природа, на світ з'являлися перші квіти, молоді листочки вкривали голе віття дерев... О такій порі у нас, в Рівному, на вулиці Міцкевича, де я проживаю, особливо гарно...

Та й розмір видання диктував свої умови – мала бути мініатюра. Мініатюра в моєму розумінні (розмір повноцінної друкованої книги) на фоні габаритних фоліантів.

Що стосується творів Івана Франка, то вибирала патріотичну лірику – вишила 30 його віршів із різних збірок, зокрема, з «З вершин і низин», «Мій ізмарагд». Серед них «Гімн замість пролога», «Каменярі», «Не пора», «Розвивайся ти, високий дубе», «Хрест», «Ляхам», «Україна мовить», «Сідоглавому», «Декадент».

Потребуємо ми сьогодні сильного, Україною одухотвореного і виплеканого, вистражданого у боротьбі, в надії народженого, крізь вогонь і випробування пронесеного слова. Вважаю, саме його варто перечитувати і перевищувати. Бо ж науки корені – у повторенні.

... Ти, брате, любиш Русь,
Як хліб і кусень сала, –
Я ж гавкаю раз в раз,
Щоби вона не спала.

Ти, брате, любиш Русь,
Як любиш добре пиво, –
Я ж не люблю, як жнець
Не любить спеки в жниво...

А за натхненням я їздила у Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка, спілкувалася з його тодішнім директором Романом Гораком, а також з науковими працівниками. Планую побувати з цією книгою і в Нагуєвичах. Для мене знаменно, що вишита книга Івана Франка побувала у Львівському національному університеті його імені, читалася у Франковому парку. Відвідала цього року навіть Прагу!

– Вас як письменницю чим здивував, захопив, зачарував художній світ Ліни Костенко?

– Художній світ Ліни Костенко – це гармонійний, нічим не заплямований к о с м о с !!! Він щодня мене дивує, захоплює і зачаровує силою духу та слова, красою образів, хоробрістю душі, інтелектом, щирістю, людяністю... Мені інколи здається, що вірші Ліні Василівні диктує сам Бог. Хоча розумію, що це титанічна щоденна праця її серця... Загалом я вишила у книжці 72 її вірші, серед яких «Я вчу тебе, як мову іноземну», «Летять на землю груші, як з рогаток», «Я вранці голос горлиці люблю», «Вечірнє сонце, дякую за день!», «І засміялась провесінь: – Пора!», «Послухаю цей дощ. Підкрався і шумить», «Ще вчора була я висока, як вежа», «Шалені темпи, час не наша власність», «Ой ні, ще рано думати про все», «Пісенька з варіаціями», «Якщо не можна вітер змалювати».

– За відчуттями світу Ви із Ліною Костенко споріднені чи різні?

– Не можу дозволити поставити на один щабель свій світ і світ Ліни Костенко, тому що розумію, про яку Людину ми зараз говоримо. Вона – Божий посланець, пророк, шляхетність української нації і сучасної поезії. Я ж лише зробила те, що могла, вміла і, зрештою, повинна була зробити – засвідчила свою шану перед її безкінечним талантом у вишиваній книзі «Я поцілую мальву у щоку». Наш земляк, народний артист України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Володимир Петрів зміг (і йому це прекрасно вдалося!) поставити виставу «Берестечко» за однойменним романом Ліни Василівни та зіграти у ній головну роль. Заслужена артистка України Галина Цьомик, доцент, літературний критик Лілія Овдійчук, а також багато інших наших знаних рівнян вміють чуттєво читати її вірші. А я знала, як їх вишити. Я не могла не зробити цього...

Ми споріднені чи різні? «Я не гідна навіть розв'язати ремінець її взуття».

– Надихає Вас як прозаїка поетичний спосіб відображення нею стану душі?

– Розумні люди кажуть, що поет пише гарнішу прозу аніж прозаїк. Можливо, не сперечатимуся. Проте часом мені здається, що прозаїк не обов'язково повинен бути за сумісництвом ще й поетом. Можливо, нехай би він був... снайпером. Щоб кожне слово потрапляло людині в душу?

Стан Ліниної (дозволю собі це слово, бо саме так нині висловлюється Україна) душі, про який ми читаємо у її поезії, не просто надихає мене. Він вдихає у мене життя. Вона той архітектор, за проектом котрого будують у всьому світі між людьми мости, а не стіни. Її думкою, метафоричністю можеш витягнути себе зі стану бездіяльності і почати творити.

– *Чого, на Ваш погляд, у Ліни Костенко треба вчитися письменникам, митцям?*

– Гідності, за жодних обставин не терпіти приниження, любити всі ліси і виховувати в собі цензора; вірності своєму ремеслу, дивитися на світ власними очима, втішатися процесом творення; працелюбству, виходити, а якщо не можеш, виповзати на зустріч новим обрямам-можливостям, «оббинтована білим сміхом». Поглянеш на ті обрії, по-новому закохаєшся у їхню красу і сам зведешся на ноги...

«ТВОЄ СЕРЦЕ ПОПРАЦЮВАЛО ДЛЯ ЛЮДЕЙ»

– *Очевидно, що вишивання дає Вам можливість вивчити тексти творів напам'ять, чи не так? А, можливо, це не обов'язкова умова вишивання книг?*

– Вчу напам'ять обов'язково!

Коли вишивала поезії Ліни Костенко, то мій день розпочинався з того, що я за кавою вчила один із її віршів. Було таке відчуття, що ті слова закарбовуються не лише в пам'яті, але і вишиваються золотими нитками радості на полотнах мого серця. Так глибоко проживала їх. Франкових віршів знаю чимало. Досить часто сама собі подумки їх цитую:

... Розвивайся ти, високий дубе,

Весна красна буде!
Гей, уставаймо, єднаймося,
Українські люди!
Єднаймося, братаймося
В товариство чесне,
Хай братерством, щирими трудами
Вкраїна воскресне!

– Яку виставкову, а не музейну, концепцію щодо Ваших вишитих книг треба реалізувати в Україні?

– Та вона, напевно, вже й реалізована. Нині всі без винятку арт-буки перебувають в експозиції музею книги і друкарства Державного історико-культурного заповідника міста Острога. Там вони і виконують своє виставкове призначення. А до цього мандрували усіма прекрасними і відомими музеями України.

Стосовно ж музейної концепції, то вона у мене навіть прописана на папері. Маю на меті створити у Рівному інтерактивний музей «Креативної книги», який був би цікавий дітям, дорослим і, звісно, туристам.

– А не виникала думка вишивати по кілька екземплярів таких книг з тим, щоб реалізовувати їх і одержувати законномірну авторську винагороду?

– Виникає постійно. Це, здебільшого, стосується мініатюр. Проте моя творча діяльність схожа до човна з двома веслами. Я пишу для дітей та вишиваю книги. Завдячуючи цим двом веслам, човен пливе у потрібному напрямку.

А якщо лише вишиватиму... Не думаю, що матиму повноцінну радість. Щодо роботи заради авторської винагороди – це питання часу і наявності пропозицій.

– Якби Вам запропонували всі вишиті книги за величезну суму продати за кордон, скажімо, у США чи Канаду, погодилися б?

– Дивлячись, із якою метою хотіли б придбати ці фоліанти.

Якщо б це були пропозиції від музеїв Біблії Вашингтона, Амстердама, Будапешта чи Тель-Авіва, то запропонувала б книги для експозиції на кілька років наперед. За цей час вишила б нові, і в такий спосіб вони змогли б поповнити свої

колекції. Зважаючи на те, що музей у Будапешті колекціонує Біблії різними мовами, а в Тель-Авіві є виставки «Біблія в містечтві», «Біблія в друці», то у них з'явилася б ще й колекція «Святе Письмо у вишивці».

– Авторське право на вишиті книги Ви оформлювали?

– Маю свідоцтво про реєстрацію власної торговельної марки «Креативна книга».

– Отже, виходить так, що перо і голка тепер Ваші основні творчі інструменти?

– (Усміхається) О, з голками, вірніше з голкою, окрема історія. Для когось вона звичайний швейний інструмент із одним вушком і негострим наконечником. А для мене – приятелька, невтомна і витривала помічниця. Нею вишитий Шевченковий «Кобзар», Франкова «Народна пісня», книга Ліни Костенко «Я поцілую мальву у щоку» та фоліанти чотирьох Євангелій. Також нею вишивала весільний подарунок доньці, велику кількість ялинкових іграшок зі старовинним орнаментом Олени Пчілки, нею працювала над оздобленням чималої кількості вишиванок для рідних. Тому ця голка для мене цінніша за будь-які діаманти! Вона побувала зі мною у багатьох країнах світу, адже куди б я не їхала, беру із собою вишивання.

– Чи не вона «натякнула» Вам, що пора сформувати музейну добірку голок?

– Саме вона надихнула мене створити колекцію голок: старовинних, нових, іноземних, вітчизняних, для зрячих і незрячих. Приємно тримати в руках стару голку, якою, скажімо, на Сході у дев'ятнадцятому сторіччі послуговувалися жінки під час вишивання, уявляти родину, роботу, у якій вона брала участь. Маю навіть японські голки для незрячих, вони з двома вушками. І придбала їх, до речі, у Львові.

– Як сказав філософ, Бог чекає від людини творчого акту як відповіді на творчий акт Бога. Ця формула близька Вам?

– Так, надто близька. Але я свідома того, Хто творить цей акт, Хто дарує людині задум, ідею, можливість її втілення і насолоду від того, що твоє серце попрацювало для людей...

У Бога немає на сьогодні інших рук, окрім людських.

ВАСИЛЮ ПИЛИП'ЮКУ

Василію, художнику! Потреба у Вашій естетиці неперебуття – Ви ж бачите, як ладні за Вами йти всюди юнаки і юнки в похід освітній, – вони біжать, щоб прозріти. То таки правда: доки не побачиш Ваших робіт, доти будеш незрячим...

Ви – людина як свято; у цій думці утвердилися всі. І не тому, що Ви, наприклад, перед аудиторією завжди у празничковій одежі, як на Великдень, а тому, що постаєте змістом своєї шляхетної усмішки, усією силою речника свого власного досвіду, еталонним виявом свого бажання вчити, а не бути в іпостасі ментора.

А ще Ви є загадкою, Вас хочуть збагнути, бо Ви збагатили світ мудрістю!

А щоб розуміти Вашу роботу у просторі світової культури, треба знати, що Ви глибоко переконані у мистецькій енергії фотографічного образу, що матриця Вашого пам'ятливого серця є безмежною для прийняття краси світу. Саме вона диктує для зору вибір, застерігає не сприймати випадкове будь-що й абияке, вона не допускає салонної прісної рафінованості.

Прадавній генетичний код Ваш скроплений божественною росою творення, яка з плином тисячоліть розкраплилася в поколіннях, а у Вашому естві знову постала воедино, застигла-затверділа, вибухнула і поділилася на міріади діамантів. От ви і добуваєте їх із шахти своєї бездонної художницької душі...

Василію, говоріть до нас мовою своїх недремних очей, які бачать у Дземброні, в Чорногорі, в Буковецькій полонині, у таврійських долинах, у поліському Світязі – скрізь-скрізь бачать колір сльози, роси і любові.

Говоріть до нас мовою своїх пристрасних залюблених очей, що створили цнотливу планету Пилип'юка, поселивши на ній завжди недосягну, завжди невловиму, безперервну жіночу лінію...

Говоріть до нас мовою привітних, молодих, допитливих

своїх очей, показуючи зморшки минулих століть, заводьте нас у життепис українських предтеч, даруйте карби історичні, залишені на замкових мурах.

Майстре! Є стежки в Україні, дороги і береги імені Вас, бо там, де були, де тьохкали Ваші травні під цвітом садів у мареві плодоносного пилку, де білосніжні вершини Ви зачерпували долонями, де перепиняла Вас стигла наснажлива розкішна осінь, розкривши свої приваби, де через поля Ви квапливо наздоганяли надвечір'я, – всюди пам'ять про Ваші кроки.

Ви відкрили тайнопис природи та наказали нам з будня добувати красу – Ви навчили дивитися на пишноти гір, як на обриси діви, а на людей – як на зорі.

Ви утверджуєте.

Ви гоїте.

Ви надихаєте.

Ви увічнюєте.

СТВОРЕНІ СЕРЦЕМ

Про нову – наукову – грань діяльності відомого фотомитця, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка Василя Пилип'юка, його книги та цікавий досвід художника – у розмові із ним.

ПЕРШИЙ ФОТОХУДОЖНИК СЕРЕД ПРОФЕСОРІВ

– Факт безпрецедентний: досі звання професора Міністерство освіти і науки України не присвоювало жодному представнику фотомистецтва в нашій країні. Це визнання Ваших книг-фотоальбомів чи науково-педагогічної діяльності?

– Думаю, це обидві причини, адже останні 10 років я поєдную роботу зі створення книг із викладацькою діяльністю у різних вищих навчальних закладах.

– Що спонукало Вас раптом податися у наукове середовище?

– Причина проста: сьогодні багато людей пробує свої сили в художній фотографії – про це свідчать виставки, конкурси. Але все це схоже на самодіяльність. Люди не повинні безкінченно і тупо вчитися лише на своїх помилках. Їм варто дати структуроване розуміння засад мистецької фотографії. Нам треба тисячі вмілих майстрів, адже в нас є що знімати – яка чудова наша країна! Я впливаюся цією красою, їй я присвятив десятки фотокниг, а їх має бути у стократ більше. Бо врода України невичерпна! Ми повинні вчити, як творити образ рідної землі.

На жаль, фотокамера не може думати, не має уяви та інтуїції. Вона не вміє вибирати кольори і створювати композицію. Таємниця творчого підсвідомого начала, яке народжує твір, камері недоступна. Але митцю з фотокамерою це все під силу.

Я попрацював у фотожурналістиці не один десяток років, зокрема, був 18 років власним кореспондентом журналу «Україна», і мене непокоїть страшенно низький рівень фотоілюстрацій, якими рябить наша преса. Це ганьба українського масовокомунікаційного процесу! Світлини вже не прикрашають сторінок, бо хіба може бути окрасою сірятина,

блідість, неувага до композиції, виразності, образності, кольористики? Вважаю, це неправильно, бо газета мусить мати своє обличчя. А тому побутуванню несмаку слід покласти край! Хто це зробить? Нове покоління. Йому доводиться починати з «нуля», бо сьогодні не навчишся у практиків, адже посади фотокореспондентів всюди, за окремими винятками, скорочено, редактори фактично знищили репортажну фотографію. Нині кожен працівник газети має «мільницю» і ходить на події та клацає. Про яку якість може йти мова?

– Але ж Ви самі не раз стверджували, що фотографує не апаратура, а голова її власника...

– Я й зараз можу це повторити... Однак, послухайте, йдеться ще ж і про якість, цікавість і зміст (хоч якийсь) зображення. Але якщо «голова» не навчена, то й «Nikon» за 44 тисячі гривень не виручить. Техніка в руках має значення тоді, коли її власник мислить, відчуває кадр. Для таких людей важливо мати найкращу апаратуру свого часу. У нас усередині – наприкінці 20 століття були великі зразки газетно-журнальної фотожурналістики, які склали її славу історію, що, на жаль, обірвалася...

Раніше, у багатьох центральних газетах редактори починали «планерки» не з запитання до працівників про наявність тих чи інших текстів, а з того, чи є фото на першу і останню сторінки...

НАШОМУ ФОТОМИСТЕЦТВУ ТРЕБА ПОВЕРНУТИ ДОБРИЙ СМАК

– Але ж, як відомо, в жодній академії, де вчать живописців, скульпторів, графіків, досі не викладали фотомистецтво, радше це мали б робити на факультетах журналістики...

– Теоретично – так. Але коли я запропонував Львівському національному університету читати такий курс і започаткувати відповідну кафедру, то не знайшов відгуку і розуміння... А в академії мистецтв цим зацікавилися, вбачаючи такий на-

прямо перспективним, там не вважають, що це лише має бути клопотом тих, хто готує спеціалістів для мас-медіа.

Я усвідомлюю, що нашому фотомистецтву слід повернути добрий смак. Ось чому й відчуваю обов'язок знайти і виховати таланти, донести до них національні та світові досягнення фотомайстрів. Моя мета: навчити документальній фотозйомці, а на базі одержаних знань перейти до освоєння фотомистецтва та створення його зразків.

Такі спроби вперше я зробив, працюючи на кафедрі теорії і практики журналістської творчості факультету журналістики Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка С. Дем'янчука у Рівному. Мені задоволення приносить те, як до тебе тягнуться студенти. Особливо вони любляють майстер-класи, де намагаюся передати свої вміння. Я дуже вимогливий, хочу кожного навчити, аби знав, як професійно зробити той чи інший сюжет.

Працюючи в Рівному, я одержав гриф Міносвіти і науки України на видання свого навчального посібника «Українська художня фотографія: етапи становлення та мистецькі засади розвитку», який вийшов у львівському видавництві «Світ» у 2007 році. Через 4 роки – нове видання цього підручника. У ньому я дослідив, зокрема, журнал «Світло й Тінь», який виходив у Львові у 30-х роках минулого століття та відновлений мною у 1991 році. Тут осмислено естетичну природу мистецької фотографії, узагальнено зарубіжний і світовий досвід фотомистецької справи. А нещодавно вченою радою академії схвалено навчальний посібник «Візуальні комунікації та фотомистецтво» у співавторстві з кандидатом мистецтвознавства, професором кафедри теорії та історії мистецтва, проректором з науково-педагогічної роботи Львівської Національної академії мистецтв Роксоланою Шафран. Ця праця рекомендована для студентів вищих навчальних мистецьких закладів.

– *Переглядаючи Ваші фотоальбоми, задивляючись на справжнісінькі картини в них, відчуваєш, що їх автор має власну естетичну доктрину краси. Цьому можна навчитися?*

– Оскільки я це вмю, то й інші зможуть... Досконале, а тим

паче художнє фото творять розум і проникливе око. Це око треба привчити, і тоді в умілих руках техніка може сприяти народженню того дива, якою є майстерна світлина.

Ось тому я мрію створити у нашій академії першу в Україні кафедру фотомистецтва, оголосити набір студентів на цю спеціальність.

– Дуже важливо для діяльної фундаментальної науки, що цей процес очолює діючий фотохудожник...

– Також нам необхідно готувати фахівців-критиків, які б могли робити професійний аналіз художньої фотографії. Сьогодні ж цього, на жаль, ніхто не робить.

Я тішуся, що вже нині порівняльну оцінку фототворчості можна здійснювати на базі моєї найбільшої у Східній Європі фотогалереї у Львові, де я організовую виставки своїх колег. Тобто, є передумови для новітнього осмисленого процесу підняття фотомистецтва на небувалу висоту.

– А чи стане і Закарпаття, де організовано фотоконкурс імені Василя Пилип'юка, ареалом фотомистецтва?

– То задум Спілки фотохудожників Закарпатської області. Вона залучила до цього процесу управління у справах культури, спорту, сім'ї та молоді, управління освіти Ужгородської міської ради. Мета – виявлення молодих талантів та підтримка обдарованої шкільної молоді.

– Деякі мистецтвознавці говорять про фотонovelістику Василя Пилип'юка, культивування ним фотобелетристики, порівнюючи виразність Ваших світлин із глибиною письменницького відображення, властивою Василю Стефанику...

– Усі види мистецтва якимись духовними провідниками пов'язані. Безумовно, коли йдеться про такого велета письменницької праці як мій земляк-прикарпатець, то як може інший вид мистецтв дорівнятися до його зображувальної сили? Проте є у нього один прийом, якому навчитися варто: це показ художньої деталі. Вона – велике диво будь-якого мистецтва, бо здатна метафорично донести думку творця, відобразити характер чи то епізоду, чи людини, чи явища загалом. Під час фотозйомки ти завжди націлений на пошук

деталі, аби мить реального світу була зафіксована як картина нашого буття і промовляла смислами явними, прихованими, загадковими... Тут ідеться як про випадковий кадр, так і про кадр, який тобою намріяний, обдуманий, виношений, той, якого ти чекаєш, можливо, роками.

– *Це стосується будь-яких об'єктів?*

– Як фотожурналістові мені доводилось бути універсальним. За самим характером знимкував (діалектизм у значенні: фотографував, – В. М.) все, що хвилювало: рідну природу Прикарпаття, Львів у його таємничій красі, Карпатський край і Покуття, а далі – увесь широкий світ у найвіддаленіших куточках. Але чомусь дуже хотів портретувати людей. Кортіло зазирнути в душу, розкрити таїну їхнього буття, характеру, інтелекту... Найбільше вабило спілкування з письменниками. Можливо, тому, що це збагачувало духовно. Так були створені портрети видатних письменників Ростислава Братуня, Романа Іваничука, Романа Федоріва, Дмитра Павличка, Романа Лубківського. Їхні портрети уперше ще в 1979 році експонувалися у приміщенні Львівської обласної організації Спілки письменників України та в Українському національному музеї.

Ось складна поетична душа Романа Іваничука, портрет якого опублікований в одній із моїх книжок та в різних виданнях інших авторів. Це – популярна постать, його люблять, поважають та читають. Він – красива модель, декоративна, елегантна і... надзвичайно складна для фотографування. За маскою «класичної» зовнішності приховується глибока аналітична і філософська натура. Та постійна напруга на його обличчі, яку я весь час інтуїтивно відчував, передавалася й мені під час пошуку єдиної миті. Інтуїтивно натискаю на важіль апарата і відчуваю – портрет буде! Це не «вловлена мить» (я не визнаю цієї банальності), а тривалий аналітичний процес, який шліфується в уяві не день і не два. Фактично так ішли пошуки «портретної правди» майже через усі мої портретні світлини. Можливо, за винятком портрета матері, що виношувався під серцем, як колись мати виносила

свого сина. Тут закладено все – любов, голос крові, соки землі і генетичний код родини та народу.

ЖІНКА ДЛЯ ФОТОМИТЦЯ – УСОБЛЕННЯ КРАСИ, СВІТЛА, ЦНОТЛИВОСТІ

– Образ жінки взагалі у Вашій творчості – це винятково поетичне, принадне і недосяжне...

– Створити привабливе фото жінки не так уже й важко. Такі світлини траплялися й у мене. Значно важче знайти цікавий образ, чи, як впливає зі сказаного вище, «виліпити» його із жінки.

Сама жінка має бути, насамперед, чутливою, здатною увійти в стан фотомитця, зрозуміти, що він робить. На жаль, таких жінок, які розуміють фотохудожника, дуже мало. Не вистачає сміливості, рішучості. Коли ж людина відчуває тебе, розуміє, що ти з її тіла хочеш «виліпити», тоді робота дає добрий результат.

– Чи можна поєднати почуття до конкретної жінки і створення з неї певного образу?

– Таке поєднання неможливе. Ти губишся, ніяковієш перед нею, а ці почуття до неї перешкоджають бути насамперед фотомитцем. Жінка для фотомитця – це уособлення краси, світла, цнотливості. Щоб віднайти гармонію сюжету в жінці, можна працювати тиждень, два або й місяць. Над книжкою «Я – жінка, я – травинка, я – роса» я працював 15 років. Коли знимкуєш, мусиш відчувати гармонію світла, бачити досконалість тіла. Тому намагаюсь працювати з жінками переважно на природі.

– А це, припускаю, іноді приводить до, м'яко кажучи, делікатних ситуацій?

– Авжеж. Під час роботи над альбомом «Я – жінка, я – травинка, я – роса» ми їхали вдвох із дівчиною-фото моделлю, з якою разом працювали не один рік, по Жидачівському району Львівської області. От, минаємо село Репехів. Зору відкрилась цікава композиція – зрізані гігантські дерева з великими

дуплами. Було вирішено зняти декілька кадрів. Поруч – нікого з людей. Дівчина роздяглася і почала позувати. За роботою і незчулися, як до нас наблизилися троє й почали зі звинувачень: «Чого ви тут розвели секс і порнографію?» У відповідь ми поцікавилися, з ким маємо справу. Виявилось, що до нас підійшли працівник карного розшуку, голова місцевої сільради і дільничний інспектор.

Щоб уникнути конфлікту, називаю себе і показую візитку. Представник влади прочитав і каже зневажливо та з недовірою: «Ой, лауреат, лауреат ...» І тут же порвав візитку. Стражі порядку наполягали, щоб ми пішли з ними. Не допомогло посвідчення, у якому вказано, що я редактор журналу «Світло і тінь», а також пояснення, для чого робляться фотографії, назви відомих книг, до речі, і про львівську міліцію. «Ніяких книжок не знаємо. Нам люди сказали, що ви тут сексом займаєтесь», – була відповідь. Особливо дісталось дівчині. Уже в сільраді нас, як злочинців, розсадили в різних кімнатах. Дівчину шантажували, погрожували, намагалися подати справу так, що нібито знімки робляться для журналу «Плейбой» і що за них фотограф матиме великі гроші, а їй нічого не дістанеться. Ба більше: один з міліціонерів-героїв обіцяв навідатись до неї додому.

Довелось телефонувати до Львова, пообіцявши оплатити розмови. Як це часто буває, на місці не виявилось ні керівника обласної адміністрації, ні начальника міліції. Приниження тривали й після дзвінка заступника голови облдержадміністрації. Затримали нас о 17.15, а відпустили о 19.45. Після всього кажу: «Якби про все це дізнався голова облдержадміністрації або ваш генерал?» А мені у відповідь: «Що для нас генерал або голова адміністрації?!» Пильний голова сільради навіть пообіцяв посадити нас у карцер. На запитання: «За що?» – відповів: «За разврат. Щоб ви не розбещували суспільство».

Про цей випадок писали тодішні всесоюзні і всеукраїнські видання...

Багато з них, на жаль, виявили цілковите нерозуміння суті художньої фотографії...

А працюючи у журналі «Україна», я доводив не раз редакторові і відповідальному секретареві, що в Україні колись же повинні почати друкувати художні фотографії оголеного жіночого тіла. До мене, нарешті, прислухалися. І ось журнал публікує мою світлину «Лісова мавка» – там зображено жінку, яка йде на фоні лісу, а вітер відкинув одну полу її халата і відкрилося коліно й частина ноги над коліном... Після того головний редактор одержав догану, а я потрапив у немилість. То був жахливий і примітивний час...

– Все, на що Ви дивитеся в доквіллі, зацікавлює і становить чисто фотографічний утилітарний інтерес?

– Художник постійно – спеціально чи спонтанно – шукає натуру. Їдеш, дивишся і раптом бачиш такий пейзаж, таке поєднання того самого доквілля, яке вражає, так і просить-ся на знімку. Це важко пояснити. Гори, дерева, старовинна церква, сучасний фасад, листя, кольори так поєднуються, створюють таке відчуття, що важко відірвати очі. Але не завжди маєш час, можливість, потрібну апаратуру, щоб зазнімкувати. Немає сонця, не та пора року, бракує жовтизни чи зимового білого кольору. Такі ситуації фіксуються у записниках. Доводиться повертатися на те саме місце, навіть за півроку. Іншого виходу немає. Скажімо, у записнику зафіксовано, що в певний час маю стояти біля Одеського замку. З цієї точки і о цій порі він «горить» у променях призахідного сонця, і така неповторність...

Все фіксую, особливо це важливо, коли готуєш альбом, концепція якого з'являється в думках, поступово кристалізується.

ЛЕОНІД КРАВЧУК: «ЦЕЙ ХЛОПЕЦЬ ГОДИТЬСЯ»

– У Вас уже майже сотня мистецьких фотоальбомів. З чого вони починаються?

– Буває так, що задум виникає уже в процесі знімання, коли побачений через об'єктив світ породжує уявлення про мож-

ливу майбутню книгу. Наприклад, ідея «У світ широкий» виникла, коли я був у складі офіційної делегації разом із першим Президентом України Леонідом Кравчуком у США. Це етапна для мене книга – за політичним, а не тільки за мистецьким значенням. То своєрідне художньо-публіцистичне свідчення: так починали сприймати нашу молоду державу у світі.

– *А як вдалося потрапити в «обойму» делегації першого Президента України?*

– Це було неочікувано! Мені подзвонив із секретаріату президента Володимир Шляпошников, з яким колись я працював у газеті, і сказав, що мене хочуть запропонувати фотокореспондентом Леоніда Кравчука, тому слід подати свої роботи. Коли я розклав їх перед президентом (а там були і мої книги, і фотополотна, які повернулися з виставок, зокрема, з Америки), він запитав: «Що, це всі ваші?» Коли я підтвердив, то він сказав: «Цей хлопець годиться». То було 3 травня 1992 року, а вже через три дні ми полетіли у США. Я там познайомився з особистим фотографом тодішнього президента США Джорджа Буша Девідом Вайдесом. І так сталося, що коли Буш вийшов на зустріч із Леонідом Кравчуком, то Девід мене швиденько підштовхнув до свого президента і відрекомендував: це особистий фотограф Леоніда Кравчука. Так я першим, а не наш президент, потрапив в обійми американського президента...

Треба розуміти, що це у нас до фотокореспондента, який супроводжує керівника держави, ставляться як до обслуги, а в США – як до особи, з якою рахуються. Кожен крок президента США фіксує його фотограф, саме тому такій людині з фотоапаратом всюди сприяють, надають перевагу під час роботи. Ось чому, наприклад, на замську дачу у Кемп-Девід до Джорджа Буша поїхали із журналістів тільки я і Девід Вайдес. І саме там, до речі, виникла ідея створити книгу про візити першого Президента України – через сюжети, через мистецьке бачення показати перший вихід нашої держави у світ.

Я перебував тоді ніби у калейдоскопі подій, в яких брав участь Леонід Кравчук: зустрічі з держсекретарем Генрі Кісінджером, генеральним секретарем ООН Бутросом Галі, ко-

лишнім президентом США Річардом Ніксоном, президентом компанії «Піонер» Томасом Урбаном, діалоги з видатними людьми у Х'юстоні, Де-Мойні, Філадельфії, Нью-Йорку...

Той візит у США тривав сім діб. Він вимагав особливої самовіддачі. Я аж на 11 кілограмів схуд (усміхається). Але зате було відзнято 46 слайдових плівок, 60 кольорових та 30 чорно-білих, написано десятки сторінок нотаток...

А вже у березні 1994 року випала наступна поїздка у США – до нового господаря Білого дому Білла Клінтона. І ось – перша зустріч президентів. Вони дуже щільно оточені охороною, важко підійти ближче. Та раптом мене покликала жінка-американка, яка тримала фотоапарат (вона була з команди Білого дому): «Пане Пилип'юк, ходіть сюди. Ви тут – велика людина, з вами вітатиметься президент Клінтон». І знову вийшло так (я від цього себе дуже незручно почував), що першим Клінтон привітався не з Леонідом Макаровичем, а зі мною. Він при цьому сказав: «Мені дуже приємно, що Президент України має такого молодого фотомайстра!»

Та були випадки, коли мені не вдавалося супроводжувати Леоніда Кравчука всюди, куди його запрошували. Наприклад, не побував із ним у піраміді Хеопса в Єгипті, на зустрічі з президентом Єгипту... Тут зіграв негативну роль його величність єгипетський протокол, який ставить обмеження навіть до особистих фоторепортерів президентів будь-яких країн.

Із Леонідом Кравчуком я відвідав ще багато держав – Польщу, Угорщину, Францію, Китай, Канаду, Болгарію, Туреччину, Бельгію, Фінляндію, Молдову, Монголію, Єгипет, Ізраїль, Великобританію, Литву... Книга «У світ широкий» саме й увібрала в себе фоторозповіді про візити у ці країни.

Три роки роботи в команді Президента мали величезне значення для моєї творчості. То був період, коли проходило шліфування мене як репортера, як людини, тоді ж відбулася трансформація моєї психології фотохудожника, мого ставлення до роботи.

УКРАЇНА – НЕВИЧЕРПНА ТЕМА

– А згодом напрямок Вашої роботи, що полягав у створенні саме тематичних фотокниг, виправдав себе?

– Звичайно! Тема дисциплінує і спонукає до ґрунтовності. Особливе місце зайняли фотокниги із серії «Постаті». Остання з них – про Героя України, вже покійного Бориса Возницького «Володар кам'яного персня». Текст до неї, як і до кількох інших із цієї серії, написав мій великий друг, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Роман Лубківський, який недавно відійшов у засвіти. На жаль, разом з його кончиною перервався процес реалізації наших спільних з ним грандіозних планів... Є в мене книги про Папу Римського Івана Павла II, Святослава Гординського, Миколу Колессу, Івана Франка, Дмитра Павличка, багатьох сучасників. Я побував у майже сотні країн світу, але зрозумів, що Україна для мене – невичерпна тема. Наслідком багаторічної роботи стали серія «Золота підкова України», тритомники «Уклін тобі, мій сивий Львово!» та «Це моя Україна», «Для тебе, Львово, я живу», вийшла також «Шевченкова посвята».

– І все це – ніби освідчення в любові... А винятково образні, поетичні назви Ваших книг – також формула цієї любові?

– Безумовно. Це засвідчує і остання робота «Світовідчуття епохи» – моє вибране.

– Власне, про цей суперфоліант «Світовідчуття епохи»: лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, художник Любомир Медвідь у післямові зазначив, що того, хто перегорнув останню сторінку цього альбому, зворушує краса ландшафту... химерність рельєфів, драма стихій... вражає елегія рівнин... Я погоджуюсь із живописцем. Звідки у Вас оця поетична справжність?

– Фотохудожник не має права прогаяти мить, коли натура проситься на плівку чи цифровий носій. Багато залежить від терпіння, уміння вичікувати, щоб відтворити образ пейзажу чи людини, треба, щоб затрепетала душа, тоді те, що

вона побачить, і буде апофеозом краси.

Між оком фотохудожника та натурою є об'єктив – відображувальне дзеркало, яке треба примусити бачити світ так, як хоче розум митця, керований талантом. Фотомитець має відчувати психологію доквілля. Від цього та вміння вловити в ньому те, що відповідає художньому задумові автора, залежить його успіх. Тому всі мої найкращі художні фото створені душею і серцем.

СВІТЛОПИС ОБЛИЧ

Унікальна художньо-публіцистична фотокнига лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка, заслуженого діяча мистецтв України, професора Василя Пилип'юка «Долею даровані зустрічі» вмістила 137 фотопортретів визначних діячів культури, науки, політики України, Канади, США, Словаччини, Польщі, Бразилії, Португалії, Азербайджану, Китаю, Латвії, Угорщини. Серед них і зображення українських письменників, Героїв України Дмитра Павличка, Бориса Олійника, Романа Іваничука, Івана Дзюби, Левка Лук'яненка, Юрія Мушкетика. Представлені також фото Романа Лубківського, Ігоря Павлюка, Василя Герасим'юка, Оксани Забужко, Миколи Жулинського, Михайла Слабошпицького, Степана Сапеляка, Юрія Винничука, Ігоря Калинця, Степана Пушика, Павла Мовчана, Ірени Роздобудько, Богдана Мельничука, Михайла Косіва, Дмитра Стуса, Віктора Мазаного, Богдана Стельмаха, Віктора Неборака, Миколи Мушинки, Олексія Кононенка, Віри Вовк, Яреми Гояна, Сергія Гальченка, Івана Малковича.

Про нове видання – у розмові із Василем Пилип'юком.

– *Ваше захоплення портретним жанром особливо продемонстрували перші два томи вибраного «Світлопис душі» і «Світовідчуття епохи», які вийшли у 2016 році. Здавалося, список вичерпано. Аж ось – оця галерея...*

– Тут вміщено портрети, зроблені мною впродовж останнього двадцятип'ятиліття – це період розквіту творчості моїх героїв або їхнього злету в кар'єрному рості, в духовній ієрархії. Я ще на початку свого шляху мріяв портретувати людей, особливо до цього взявся, коли тільки-но почав працювати у Львові у 1974 році.

– *Але чому об'єктом для цього тоді стали саме письменники? Чому, як пише Костянтин Родик у передмові до книги, влаштували на них «полювання за емоціями»?*

– То були особистості, харизма яких дуже яскраво вибудувала рельєфи їхніх облич – вони характерники, розумієте? Виявилось, що наші потреби співпадають...

– *Вам необхідний був портрет-образ, а їм завжди хотілося бути зображеними якісно, щоб пристойно виглядати на титулах своїх книг?*

– Можливо, й так... З іншого боку, здобути визнання у таких людей було для мене, початкуючого фотожурналіста, надто суттєвим.

Мені кортіло зазирнути в їхню душу, розкрити таїну їхнього буття, думання, інтелекту... Я багато читав, тому знав їхні романи, повісті, вірші, поеми... Так були створені портрети Ростислава Братуня, Романа Іваничука, Романа Федоріва, Дмитра Павличка, Романа Лубківського. Їхні портрети уперше ще в 1979 році експонувалися у приміщенні Львівської обласної організації Спілки письменників України та в Українському національному музеї.

Ось складна поетична душа Романа Іваничука, портрет якого опублікований в одній із моїх книжок та в різних виданнях інших авторів. Це – популярна постать, його люблять, поважають та читають. Він – красива модель, декоративна, елегантна і... надзвичайно складна для фотографування. За маскою «класичної» зовнішності приховується глибока аналітична і філософська натура. Та постійна напруга на його обличчі, яку я весь час інтуїтивно відчував, передавалася й мені під час пошуку єдиної миті. Інтуїтивно натискаю на важіль апарата і відчуваю: портрет буде! Це не «вловлена мить» (я не визнаю

цієї банальності!), а тривалий аналітичний процес, який шліфується в уяві не день і не два.

Так сталося, що коли помер Роман Іваничук, то його син попросив мене дати цей портрет, зазначивши: батько вважав його найкращим з усіх, які робили будь-коли інші майстри. Цей портрет несли в голові траурної колони через весь Львів останньою землею дорогою видатного повістяря і романіста... У «Долею даровані зустрічі» інший його портрет, на якому відображено велика гідність письменника.

Кожна зустріч із моїми земляками (будь-якого рангу) для мене свято. Свято стає подвійним, коли вони гостюють у моїй галереї. Про це всі знають. Тут завжди кава і до кави. Ось мій спогад під портретом письменника Яреми Гояна: «Давненько Вас не було у мене, дорогий Яремо Петровичу. Телефонні розмови (майже щодня) мене не дуже тішать. Бо чомусь стривожений. Слабуєте... Прошу і молю Бога, аби змилосердився і відвернув від Вас недугу. Ви нам потрібні. Ваше слово – це дзвін... Свідченням є «Таємниця Лесикової скрипки».

Ще зовсім недавно Ви мене дивували своєю енергією, із захопленням читали поезію і насолоджувались краєвидами рідного Покуття, рідного села Долішне Залуччя. Ви перестрибнули через окіп і сказали: «Твори, друже».

Я втомив Вас... Свідком була ластівочка, яка шмигала над головами. Так народився портрет Яреми Петровича Гояна, заслуженого діяча мистецтв України, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка».

– У цій книзі Ви буквально взяли приклад Василя Стефаника і застосували його прийом у власних текстах. Відтак, ми можемо говорити про новелістику Василя Пилип'юка до фото Василя Пилип'юка...

– Бачите, текстовий супровід портретів тут не суто документального штибу, як, бувало, в часи моєї журналістської роботи, наприклад, у журналі «Україна». Тут я відтворюю власні враження про своїх героїв. Для тих, хто вивчає творчість письменників, чий портрети вміщено у книзі, виникла

можливість одержати нові знання – ті, які не почерпнеш в електронних чи друкованих енциклопедіях, довідках. Річ у тім, що я подаю не вже відомі відомості про об'єктів своєї зйомки, не взяті в літературознавців, а одержані внаслідок особистих зустрічей і здійснення якихось спільних мистецьких, літературних робіт.

Виконати таке завдання – поєднати у книзі портрет зі словесним образом – я мріяв давно.

– Саме тому прийшла ідея додати описові, текстові тлумачення «портретної» правди у своєрідних літературних етюдах чи замальовках?

– Великою мірою для мене це стало викликом, адже коли ти ступаєш на царину художньо-публіцистичного жанру і його методики відображення та ще й обираєш надто відповідальну форму оповіді – від першої особи, – то виникає вимога ніби бути в тексті паритетним співбесідником із тим, до кого ти звертаєшся...

– ...і треба мати відчуття, що людина ніби стоїть перед тобою...

– Власне! І дотримуватися почуття міри у переказі своїх рефлексій – а саме вони є предметом моїх розповідей; пам'ятати, що треба писати коротко і сильно, як радив мій земляк, – тому у текстах всього 280 – 300 знаків.

– Іноді складається думка, що Ви мовби промовляєте сповідально, ніби відчуваєте якусь провину... Це стосується надзвичайно щемливої розповіді (чисто тобі лаконічна новела) про покійного Романа Лубківського, яка супроводжує портрет поета, перед обличчям якого зафіксовано великі язики полум'я...

– Що стосується цього сюжету, то у моїх словах радше біль і усвідомлення великої втрати... А в інших випадках – ностальгія за тим, що ми не можемо часто бачитися із більшістю з моїх героїв, теплоту ставлення до мене яких я відчуваю впродовж багатьох років. Це скоріше данина нашій творчій, людській дружбі.

– Відомо, що багато хто з них був здивований, прочитав-

ши про себе етюди: Ви у таку далечінь спогадів проникли, що дехто вже й забув. Для чого це все пам'ятати?

– Так не я, а об'єктив це запам'ятав... Жартую... Я фотографував людей у простих, природних для них станах, сказати б, творчого осяяння, яскравого замислення чи вияву емоцій. Це дуже звичні, прості обставини – для них, великих людей, а для моєї роботи це є важливі знахідки й епізоди. Адже тоді й мої задуми зароджувалися. Дозвольте процитувати: «Високо ціную дружбу з геніальним Дмитром Павличком. Сумую, коли він на мене ображається. Надто емоційний поет має на це право. Але потім все стає на свої місця.

За час нашої дружби народились «Живиця», «Рубаї», збірка «Засвідчую життя» та цікава і лаконічна фотобіографія Дмитра Павличка «Погоня». Поетичний світ класика української поезії ХХ століття є багатограним. А його «Два кольори» – неперевершені. Згадую ще книгу «Мій кінь». Я її роздаровував на ювілеї Маестро в його рідному селі.

Кропітка, тривала і напрочуд захоплююча праця над сотнею книг пролетіла, наче одна мить. Вона є підсумком творчого натхнення Дмитра Павличка, Романа Лубківського та Василя Пилипюка. Сподіваюсь на нові зустрічі, дорогий Дмитре Васильовичу, на нові книги.

Із глибокою шаную! Я! 2007 р.».

– Нерідко поштовхом до написання тексту була якась ситуація?

– Коли обдумував текст про Богдана Стельмаха, раптом сяйнуло: 1974 рік, Львівський театр імені Марії Заньковецької, прем'єра спектаклю за п'єсою Олексія Коломійця «Голубі олені». І звучить пісня на слова Богдана: «Не забудь, яка стрімка, людської пам'яті ріка...». Власне, ця асоціація дала можливість мені підкреслити вартісність справжньої поезії на всі часи.

Про Бориса Олійника згадалося таке: 1988 рік, місто Новий сад, Югославія. Моя персональна фотовиставка «Дарую вам красу». І виступ на ній Бориса Ілліча...

Або Юрій Винничук. Уявіть собі:

«1986 рік. Львів, вул. Пушкіна, 8 (тепер вул. Генерала Чупринки).

У своєму розкішному (на той час) кореспондентському пункті журналу «Україна» я приймав скромних львів'ян. Маму і сина (не виключено, що бабусю і внука). А хлопець скромний, тихий, але, як потім виявилось, дуже «писучий».

Обоє скаржились на редактора.

Не хоче друкувати.

Я, здається, взявся допомагати.

І хто б ви думали наважився прийти в корпункт? Це був – сам Юрко Винничук!

Так, так! Пан Юрій Винничук. Нині зірка красного письменства, поет, письменник, перекладач. Навіть трішечки гоноровий, амбіційний.

Прошло тридцять років, пане Юрію.

А Ви забули, мабуть, про цю зустріч?

Я добре пам'ятаю ті часи.

І сьогоднішні теж. Може, пасувало би каву випити!

Тепер Ви визнаний! Великий письменник.

А я боюся великих! Аби часом не зачепити...».

– *Чимало портретів зроблені неочікувано для самих об'єктів зйомки...*

– Наприклад, Ірен Роздобудько я фотографував, стоячи в черзі за її автографом на книжці «Пастка для жар-птиці» – цю книгу я придбав напередодні...

Михайла Слабошпицького знимкував – на останньому з'їзді письменників України: зафіксував його рвійний крок у залі. Там же – Юрія Мушкетика: «Черговий з'їзд письменників України 2014-го року в Києві був неординарним. Обирали голову Національної спілки. Обирали довго, емоційно. Нарешті обрали. Дякую за запрошення пану Ігореві Гургулі. Як мінімум 5-7 дуже вдалих портретів видатних особистостей поповнили мій творчий архів. Три з них увійшли до цієї книги. І серед них – найшановніший прозаїк високого класу, Герой України Юрій Михайлович Мушкетик.

Цей портрет, зроблений великим форматом на італійсько-

му полотні, я буду дарувати пану Юрію Мушкету 29 березня 2019-го року. Разом з друзями зустрінемо 90-річчя цього письменницького велета. Литися буде вино і урочиста мелодія «Многая літа...»

А наш Юрій хай живе...

Дай, Боже!!!

2014 р.».

– *Ви зазначаєте у книзі: «Пишу і дивуюся. Як так виходить? Що не герой – то майже гуцул».*

– Звісно, я радію, я сам сусід Гуцульщини, покутянин. Ця земля дала визначних письменників, окремі з них представлені в книзі. Дехто з них народився поза Батьківщиною, але має батьківське прикарпатське коріння. Як, наприклад, Василь Герасим'юк, який з'явився на світ у карагандинському ГУЛАзі... Але я радий всім моїм героям, тішуся, що вони збагатили світ мудрістю і я мав та й маю можливість відчувати, розуміти їхню неординарність.

– *Із суми розповідей стає зрозуміло про роль показаних письменників у формуванні Вашої творчої естетики. Однак, тут ще представлено й велику когорту митців, діяльних людей багатьох інших професій...*

– Кожне обличчя такої категорії людей знайоме широкому загалу, воно є уособленням гуманітарного збагачення нашого українського світу.

Тут зафіксовано яскраве сузір'я – співаків, зокрема, Марії Стеф'юк, Наталі Половинки, Тараса Петриненка, Олександра Громиша, Марії Миколайчук, Івана Поповича, Вахтанга Кікабідзе, акторів Богдана Ступки, Федора Стригуна, Лариси Кадирової, Святослава Максимчука, співака і перекладача Віктора Морозова, Героїв України – вчених Бориса Возницького і Бориса Патона, диригента Мирослава Вантуха, музиканта Мирослава Скорика, спортсмена і державного діяча Віталія Кличка. Є й композитор Богдан Янівський, футболіст Криштіано Рональдо, образи народних художників України Євгена Безніска, Андрія Чебикіна, Івана Марчука, Любомира Медведя, Мирослава Отковича, графіка, Шевченківського ла-

уреата Івана Остафійчука, заслуженого художника України Василя Семенюка, ректора Михайла Поплавського, патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета, Верховного Архієпископа – Предстоятеля Української греко-католицької церкви Святослава (Шевчука), Блаженнішого Любомира (Гузара), Римських Пап – Івана Павла II та Бенедикта I, президентів – США Біла Клінтона та Джорджа Буша, Польщі – Леха Качиньського, України – Віктора Ющенка та Петра Порошенка.

– Як можна побачити той дивовпровідник, який з'єднує Пилп'юковий об'єктив із Пилп'юковим серцем, в результаті чого перед нами постає архітектура облич?

– А цього я й сам не знаю... Зрозуміло лише одне: художне фото творять думка і проникливе око.

ВОЛОДИМИР ПЕТРІВ: «НАМ НЕОБХІДНА ТЕАТРАЛЬНА УКРАЇНОФОНІЯ»

Наша розмова чомусь почалася не з основної теми, а про... культуру глядача. Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, народний артист України, директор Рівненського обласного академічного музично-драматичного театру Володимир Петрів сказав: «Прихід у театр – це теж елемент театральної культури, стилю, стандарту. Не запізнуйтеся! Коли я прийшов сюди на роботу, то репетиції могли починатися із запізненням на півгодини. А я заходив сюди і знав, що мушу ноги витерти, руки помити, до свого режисера треба було йти і мити руки, шапку знімати перед входом у театр, з душею чистою заходити сюди. Дивувався, як дозволяють в шапці заходити у театр? Бувало й глядачів пускали в зал, коли вже йшов спектакль.

Не можна цього допустити, щоб по головах добирався глядач на своє місце. Достатньо поставити жорсткі умови – після третього дзвінка не заходь. Це теж рівень театру».

– Чверть віку Ви працюєте в рідному театрі. Що зміни-

лося з того часу на його сцені, коли прийшли сюди вперше?

– Я не випадково сюди приїхав після закінчення Київського театрального інституту імені Івана Карпенка-Карого, бо тут був режисером Володимир Опанасенко. Мій учитель, народна артистка України Валентина Зимня сюди мене скерувала. Вона сказала: «У Рівному є Опанасенко, сміливо їдь до нього, я знаю його естетику, культуру, його внутрішній український вроджений дух».

У 1985 році Опанасенко поставив тут «Патетичну сонату» Миколи Куліша. Цю виставу кілька разів приймала державна комісія, очолювана високопосадовцями обкому компартії. Задача спектаклю йшла дуже важко... Річ у тім, що, за задумом режисера, на сцені мали з'явитися прапори. Я грав роль Андре і виносив Георгіївський прапор, а Володимир Сніжний – жовто-блакитний. З таким епізодом влада не погоджувалася. Режисер потрапив в опалу, його цькували, звинувачували... Але все одно, коли вже вистава йшла в театрі, то жовто-синє знамено було на сцені. Режисер придумав хід – артист кидав цей прапор на підлогу. Вистава йшла, і жовто-блакитний стяг був на сцені, хоч і лежав збоку. Чиновники цим вдовольнилися, мовляв, там йому й місце... А для Опанасенка така хитрість була перемогою.

Отоді я по-справжньому пройнявся духом нашого театру. Я йшов до такого режисера завжди, як на свято.

– *Володимир Опанасенко також талановито показав, як треба здійснювати сценічне прочитання і зарубіжної класики...*

– Звичайно! Його постановка, наприклад, «Дяді Вані» Антона Чехова була блискучою. На мій погляд, це найкраща зі сценічних версій цього твору, які я бачив у житті.

Важливо, що мої попередники ніколи не потакали глядачеві. Вони не могли собі дозволити цього, а робили все, аби театр примушував людину думати.

Саме тому наш театр в усі часи рухався у правильному напрямку, хоч були різні режисери.

– *Певною мірою це стало передумовою суттєвих змін у середині дев'яностих років...*

– Так, і показник цього – відвідуваність. У зв'язку з цим у

нас жартують: раніше на сцені йшли «Три сестри», а в залі був лише один дядя Ваня...

– *Як вдалося привабити глядача? Від чого треба було відмовитися?*

– Від шароварщини, або простіше – патякання зі сцени. Не можна допустити, щоб актори не грали, а вдавали, що грають. Сцена вимагає не просто гри, а перевтілення, в першу чергу. Коли ми почали на сцені розмовляти мовою натуральною, пластичною, зрозумілою і близькою, а не штучно-пафосною, коли підібрали репертуар, то й глядач став наш. Було запропоновано якісний мистецький продукт. Адже ж люди готові або платити, або ні – залежно, що їм пропонуєш...

У нас було показано «Безталанну» Івана Карпенка-Карого, «Тіль» (йшла із величезним успіхом), «Тев'є» Григорія Горіна, «Камінний господар» Лесі Українки, «Украдене щастя» Івана Франка, «Суперники» Миколи Манохіна (білоруський драматург, переклад Олександра Смика), «Марія Тюдор» (за Віктором Гюго), «Берестечко» Ліни Костенко, «Сон літньої ночі» (за Вільямом Шекспіром), «Останній строк» Валентина Распутіна (цю постановку з благословення автора ми здійснили в нашій державі вперше – українською мовою, переклад Віктора Мазаного), «Вишневий сад» Антона Чехова (переклад Олександра Виженка), «Закон» Володимира Винниченка, «Пошились у дурні» Марка Кропивницького, «Дуже проста історія» Михайла Ладо, «Сорочинський ярмарок» за Миколою Гоголем, «На щастя всім розбилась супниця» Робера Ламуре, «Моральність пані Дульської» Габрієли Запольської (переклад Галини Вігурської), «Вечір» Олексія Дударєва тощо. Працюємо також над низкою нових вистав.

Отже, сьогодні наш театр став розрадою, прихистком для людей, рятівником совісті у такий непростий час. Здавалося б, надворі криза, а в нас на вистави білети розкуповуються заздалегідь. А якщо стежка заростає до театрів, то нікому вони не потрібні. Таких, на жаль, багато в Україні. І що ти з ними зробиш?

– *Це турбота галузевого міністерства...*

– Але ж там ніколи ніхто не займався театром! Чи збира-

ли нас впродовж останніх п'яти років на колегії з проблем театрів? Хто із заступників міністра культури за десятиліття просто приїжджав подивитися спектаклі і поспілкуватися із колективом? Жоден! За рік можна всіх об'їздити, хоча б 24 обласні театри.

– *А з колегами у форматі обміну досвідом спілкуєтесь?*

– Ми після відомої прес-конференції в УКРІНФОРМі за участю десятка моїх колег домовилися, що регулярно будемо зустрічатися в різних театрах, дивитися спектаклі, і обговорювати свої насущні питання, виробляти якусь стратегію, допомагати один одному та виноситимемо проблеми на розгляд владних структур, аби оживити театральну справу.

Я не вірю, що нас покличуть у міністерство... Взагалі, слід би було на рівні віце-прем'єра з гуманітарних питань розглянути проблему: які є фінансові можливості в державі для підтримки репертуарного театру? А без неї він же не виживе. Не можна ж кинути і сказати: виборсуйтеся, як хочете. Ми ж несемо ідеологію держави. Театр повинен функціонувати в системі оздоровлення душі. Але не як заробітчанин. Ми тут для того, щоб покоління виховувати. Я розумію: все не може лягти на плечі держави, але слід визначитися, так, як це зробили в Польщі, Словаччині, Румунії, – визначили ті театри, яких треба стовідсотково утримувати. А кого не може держава взяти під опіку, то віддати театри в приватні структури, але не перепрофільовувати.

– *Чи не доведеться тоді зменшувати набір студентів на театральні факультети?*

– І треба! Хто тільки не готує «акторів»! Це ж справжнісінька профанація. Як можна створювати театральні факультети, не маючи викладачів з відповідною освітою? Як вони можуть виховувати? Ми стикаємося з цим. Якщо людина й мала божу іскру, то її пригашують, якщо щось і вмiла робити, то приходить після таких закладів професійно покаліченою, зіпсованою.

У Києві при університеті театального мистецтва є театр-студія, то ж там мають практику. А де ще є такі театри-студії? Ніде. Ми готові надати свою малу сцену для цієї роботи,

я постійно про це кажу фахівцям Інституту гуманітарного університету, у якому викладають наші актори.

Ми хочемо, щоб було поповнення. Тому запровадили наставництво. Всі наші досвідчені актори розуміють, що їм у виставі і для особистого успіху, і для успіху твору загалом потрібні партнери, які б грали майстерно. Потреба досконалих партнерів на сцені – ось наше гасло у селекції творчої театральної молоді. Це сутність нашої театральної школи. Коли ми закінчували інститут, викладачі нам говорили: ви вийшли зі школи, а тепер йдете на виробництво, у театр. Там правила інші: якщо ти не можеш виконати завдання режисера, то він зупинить свій вибір на іншому акторові, який справиться із роллю. У нас виручає те, що частина акторів – це вихованці наших провідних майстрів сцени, які викладають в Інституті мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету. Молодь буває в нас на репетиціях, вона пізнає дух театру.

Саме завдяки такому підході вона й існує, адже є чого повчитися, наприклад, у корифеїв нашого театру.

– Ви маєте досвід викладання курсу «акторська майстерність» за кордоном. Що цікавить в українському театрі зарубіжних студентів?

– В Академії мистецтв у місті Банська Бистриця (Словаччина) моїх студентів цікавлять світові театральні школи. Керівництво закладу тому й залучає фахівців з різних країн – Англії, Росії, Німеччини, Польщі. Відомо, що наша школа побудована на системі Станіславського – це школа переживання, а словацька – дещо поверхова, демонстраційна. Вони хочуть навчитися заглиблюватися в зміст ролей... Деякі з мого майстер-класу тут у нас проходили практику – завершували перший рік навчання. І наші актори були здивовані цій студентській вмілості.

– Можете Ви запросити молодих і забезпечити їх гідною зарплатою? Якщо ж ні, то вони підуть десь шукати кращої долі...

– Фінансові можливості театрів різні, згоден з цим... Замість того, щоб мати можливість формувати високу зарплату, ми

змушені все вишкрібати, як колись казали, для митаря... На жаль, український театр – це корабель без правил. Наше законодавство в частині про театральну справу недосконале. Чому так сталося, що в одній області театр за землю платить, а в іншій про це й сном-духом не відають? Чому в одній області функціонує як заклад мистецтва і платить відповідно податки, а в іншій як підприємство? Коли такий стан узаконювався, ніхто в театральній громаді не запитував, не радився з нею, правильно це чи ні.

– *Раніше «на Петрівка» ходили як на актора. А є автори п'єс, які просяться «на Петрівка-режисера»?*

– Маємо пропозиції від багатьох. Вже є така традиція, адже в нас здійснили в останні роки свої задуми такі режисери, як Олександр Дзекун, Віталій Денисенко, Василь Юрців, Сергій Павлюк.

Дзвонять й інші, просяться поставити саме тут, випускники телефонують, актори просяться до нас на роботу, бо тут є дух – і у прямому, і в переносному значенні. Для мене, скільки б не заходив у театр, тут вабливо. Є приміщення, де не пахне театром, бо немає духу, запаху куліс, запаху, який шкодить актору, бо ж то збирається пилюка, а він дихає тим. Ми тим дихаємо роками. Але це запах театру. А коли нікого немає, театр, здається, спить. Проте він ніколи не спить. У нас колись кажан жив у театрі – вночі тут літав, владарював. У цьому теж щось теж є. Олександр Биструшкін про це написав вірш.

– *Не є подвигом прийти в театр зі своїм режисерським проектом п'єси. Для втілення потрібні кошти. У таких випадках Ви маєте справу з дуже дорогими виставами?*

– Скажу так: дорогий дешевий проект. Чим дорожчий товар, тим кращий. Проте буває, що вкладення за зовнішньою обкладинкою. Всередині – порожньо... І на все є ціна – на декорації, костюми. І режисера. Режисер є дорогий, дорожчий і ще дорожчий. Є той, який просить 20 тисяч доларів за постановку. Є проекти, в які вкладається мінімум, але вистави відмінні. Ось взяти «Останній строк», яка йде із 2008 року з

аншлагом на малій сцені, на міжнародних фестивалях у Польщі, Білорусі та Росії одержала перемоги у низці номінацій. А затрати мінімальні: висить три дошки над головою, децю я з дачі я привіз, костюми звичайні. Ліжко старе знайшли. А вистава популярна, не потрапиш, з успіхом йде (постановка Володимира Петріва, у ній задіяні народні артисти України Георгій Морозюк, Ніна Ніколаєва, Ліна Ізарова, заслужені артисти України Віктор Янчук, Володимир Дьяков, Галина Цюмик, Ніна Ніколаєва-Годунок, Алла Луценко, артисти драми Марина Кудрявцева, Вікторія Клещенко-Пилипчук, Юлія Стрілецька, Валерія Ратнікова – В.М)

А були в нас такі, що шикарні декорації, а вистава пройшла разів десять.

Інша історія з «Берестечком», витратили десь сто тисяч гривень. Але тут спонсори допомогли. Я вірив, що «Берестечко» буде успішним. Ми якби ставили за мету премію здобути, то не зробили б. Ми ставили за мету розповісти правдиво і якомога яскравіше відобразити сюжетні лінії на сцені. Театр же для чого? Якщо режисер і актори не знайшли виправдання, чому цей твір, написаний на листках паперу, треба показати на сцені і не знайшли засобів виразності інших, то треба садити глядачів у зал, давати їм п'єсу і нехай читають. Навіщо показувати? Дві години почитають, посидять обмінюються враженнями й підуть з театру. Те ж саме вони могли б зробити і в бібліотеці. Є ж написано все в автора... Але це ж слова написані, а не показані, не відображені. Читач не побачив, як це роблять актори, як виглядає. Для цього театр існує. Кожен робить по-своєму, щоб навчити чомусь глядача.

– *Чи є в очолюваного Вами колективу намір одержати статус театру Національного?*

– Національний театр? Чи існує якийсь визначення цього поняття? Цей рівень не виміряєш ні штангенциркулем, ні лінійкою... Він оцінюється індивідумом суб'єктивно в міру мистецької кваліфікації або загальної освіченості, смаку. Зрештою, всі театри служать нації, значить за духом вони на-

ціональні. Звання Національний у нас поєднується переважно із способом кращого фінансування. Але навіть з цього погляду, щоб актори за працю були добре винагороджені, варто боротися. Хоча ми це розуміємо в себе по-іншому. Сьогодні національний театр має стати рятувником совісті. Ми все будемо робити, щоб створити такий театр. Насамперед ставимо собі завдання: як зробити так, щоб у театрі продовжувала культивуватися високоякісна, одухотворена, питома, радісна творчість, і ширився його вплив на глядача, зростав імідж – в області, в Україні і за кордоном. Але без коштів неможливо досягнути належної кондиції.

Про роботу українських театрів не будуть знати ні в Японії, ні у США, ні в Німеччині до тих пір, поки, по-перше, не поставимо виставу в себе на високому рівні. Далі слід продемонструвати її на міжнародному фестивалі – повезти наприклад, у Францію, в Авіньйон. Якщо там виборемо приз, то одразу нам буде запропоновано гастролі по Європі.

– *Яка вистава з репертуару театру може бути такою?*

– «Берестечко». Це незвичайний як літературний, так і сценічний твір.

– *Тобто, є необхідність у театральній українофонії...*

– Ось-ось, славний термін. Хай він утвердиться – театральна українофонія! «Берестечко» – елементарний приклад її. То ж на користь державі! Ми це бачили, коли брали участь у міжнародних фестивалях у Словаччині, в Польщі...

Які критерії буде держава вимагати від нас для отримання статусу Національного? Хай від імені держави скажуть чиновники, а я або погоджуся, або ні, або додам щось своє до концепції і втілю її. Але держава має прописати критерії: наприклад, мати твори, які б прославляли Україну. Зрозуміло одне: в театрі для цього повинні творити знані в Україні митці. Вони в нас працюють.

А взагалі звання – це рудименти радянщини.... За кордоном все вимірюється грошима. Відмінний актор одержує більше, а неуспішний – менше. Є театри у польській провінції, наприклад (у воєводських центрах), які більше користуються

популярністю ніж столичні. Така ж картина спостерігається і в Словаччині. А в нас так: є три Національних, вони розташовані ніби за принципом: маєте на заході, у центрі, на сході – у Львові, Києві, Донецьку. Мовляв, чого ще хотіти?

– *Коли Ви дивитесь в майбутнє театру, що непокоїть?*

– Брак якісної сучасної драматургії. «Євангеліє від Івана» Анатолія Крима в багатьох театрах йде. Мені особисто захотілося поставити. Кожен по-різному бачить. Якщо ми вирішили збудувати на сцені великий стіл, на якому виставляються блюда і з'їдаються, то це ми з'їдаємо того бідака Івана-фермера, об'їдаємо його з усіх боків, з'їдаємо Україну. Нездарма ж ця сцена у п'єсі – вона свідчить, що все руйнується. Поїдати поїдом – це руйнувати. Такий зміст несе в собі ця глибока метафора. А коли виносять ікону... У Крима трошки інший фінал, але коли він побачив нашу виставу, то сказав, що йому це сподобалося. Тому що у нього все виносять у фіналі з господи, Іван не віддає ікони, він її забирає у представниці влади. Я все ж таки цю ікону виношу, тобто її забирають, і не дивлячись на те, що фермер залишається, як мовиться, голий і босий, ікона ця проявляється потім як явлення на стелі будинку. Сама ікона матеріально відсутня, але дух її є.

Кожен режисер задає собі запитання: для чого він ставить спектакль? Будує відповідну драбину і йде по ній, піднімається. А якщо ти не маєш ніякої мети, то така постановка непотрібна.

Більшість театрів бере те, що подобається глядачеві у формі розваг. Це шлях до одноденки, можливо це фінансово якось дає вижити. Покажи дулю на сцені і вже сміються... Але я про інші дулі, які узагальнено можна назвати несмаком. Вже демонструють на сцені голі сідниці, заради сміху, вже секс на сцені, статеві акти – справжні, заради глядача, роздягаються, бігають по сцені в чому мама народила, стрижуть артистів на лисо, глечики б'ють на голові. Як же це так не піти не подивитися: артистку 80-річну постригли на лисо. От чудасія!

– *Маємо приклади і з так званої художньої літератури, де на одній сторінці, наче за якимось законом чи трафаретом, обов'язково два матюки...*

– Читати не рекомендую (Володимир Петрів називає призище одного автора – В.М.). На жаль, бібліотеки закупають таке читиво за державні кошти. Це жах. Жах!

Отже, повертаючись до театру, що маємо? Театральні естетичні начала дали тріщину, а за нею – духовний демонтаж...

Але я вірю і знаю, що театр треба щоденно наполегливо закріплювати в системі оздоровлення душі.

БЕРИ СВІЙ ХРЕСТ І ЙДИ...

Насування панівної комуністичної ідеології на західно-українські терени, зокрема Галичини, спричинило наче другу вітчизняну війну незадовго після закінчення попередньої – у 50-60 роках минулого століття. Для партійних учасників цього фронту із нищою свідомістю антихристів оволодіння храмами та його святинями – хрестами, а відтак душами людей, стало напрямком і смыслом життя заради свого кар'єрного благополуччя.

Рецидиви такого безчестя відображено у романі «Хрест» письменника, професора, Надзвичайного і Повноважного Посла України Василя Базіва.

Не слід, прочитавши «Хрест», одразу тягнутися до історичних енциклопедій, аби звірити, чи був, наприклад, Самоплатов (в реальному житті Судоплатов) у Галичині, чи сидів він у кадебешній в'язниці і хто з діючих тоді осіб міг стати протипом іншої керівної мерзоти. Схоже, автор не переймається докладно відповідністю своїх художніх типів історичним прототипам. Головне для нього – різні рівні інтерпретації фактів з життєпису, які стосуються, зокрема, знакових вихідців з галицької землі (історія провідника ОУН Андрія Коновальця). Є й гротескні уявлення про минуле – епізоди гостини галицької «люксусової» повії у генсека Брежнєва в Трускавці).

Василь Базів, показуючи спроби знищення духовного, сягає такого рівня художніх узагальнень, які властиві Василю

Барці та Уласу Самчуку в зображенні ще одного трагедійного українського болю – ліквідації українства голодом.

У твердо витриманій художній течії енциклопедичні інформаційні пласти, викладені автором, є однією з дивовиж цієї книги. Вони стали ґрунтом, на якому постають вбівчі, саркастичні й уїдливі монологи – то авторські, то персонажів.

Взяти, наприклад, самооцінки Паші Харкавого, які і є тим лакмусовим папірцем характеру, ілюстрацією атеїстичного збочення. «Можна все, коли немає Бога! Як то легко, просто і солодко! Бреши, кради, убивай, гвалтуй хоча б п'ятирічну сусідську дитину посеред поля – чому ні. Коли можна!» – ось ознака патології свідомості комсомольського потороччя. Тут, як і в інших епізодах, мутація людської психіки показана майстерним письмом. Змалювання психологічних змін цього персонажа, а також начальника районного відділу КДБ Феофанова через їх вслуховування в себе виконано по-Шекспірівськи глибоко, чим створено виняткову художню реальність.

З першого погляду може видатися, що автор став послідовником магічного реалізму Маркеса, Кортасара, Борхеса, які по-модному залюбки вкраплювали у текст містичне. Однак, у «Хресті» автор демонструє зовсім інше розуміння зумовленості, наприклад, природних, а також рукотворних катаклізмів. За Василем Базівим, вони не щось містично-непояснене, язичницько-загадкове, це не шаманство, а кара, причини якої вишикувані в строгих постулатах Біблії. Непідкорення засторогам веде до бід, деградації Паші Харкавого, його батька, водія, котрий вивозив понівечені хрести. Біблійність як стильова ознака буття людини-християнина стала базовою моделлю художнього світу Василя Базіва.

Автор, коли зметає реальність і примушує її відхилитися, так би мовити, від курсу (випадки припливу сили в Андрія, катастрофа, спричинена водорієм), ніби загострює обставини, стверджуючи, що Бог за відступництво не прощає і кожному своя міра за це.

Отже, на противагу магічному реалізму, Василь Базів ніби вводить у літературу свій спосіб пізнання причин події, знахо-

дячи їх за допомогою Біблії – саме цим означена його проза.

Соціально історичні контексти знуцання над західною гілкою (галицькою) українського народу є тлом, на якому українці стають носіями протесту, і в цьому їм допомагає віра.

Спротив простої сім'ї імперській войовничій потузі – це ніби зіткнення цивілізацій. З одного боку родина Бальтазарів як уособлення християнської віросповідальної вежі із трьох сердець, тип свідомості, а навпроти — система механізованого знищення людей, що перетворила їх на тварин, — система Гітлера-Сталіна.

Василь Базів, образно вмотивовуючи художні картини, демонструє свої моделі щільної прози.

Сотні вогників свічок, побачених Пашою Харкавим з висоти храму у теміні внизу, що видалися йому зорями на небі, яке перевернулося... Собачий гвалт навколо пам'ятника Леніну, обквецяного медвежим жиром... Кладовище хрестів у глибинах водяних... Стадо корів в оточенні дивізії КДБ... Це прийоми, що ставлять автора у перший ряд творців промовистих художніх деталей. За силою це можна порівняти із символами, виведеними нобелівською лауреаткою Гертою Мюллер у «Гойдалці дихання» або як предмети, що наводять на спогади у «Музеї невинності», — теж нобелівського лауреата Орхана Памука.

Сцена, коли збожеволілий водій стає наче твариною, чи розповідь про витoki походження тамплієрів, чи коли водяна стихія зірвала з дна озера поховані комсомольцями хрести, чи роздуми про паству Божу і сатанинську, — про що б не йшлося, ми бачимо оригінальний письменницький вимір Василя Базіва, якому понад усе важить естетика, краса зображення, а не тільки ретрансляція історичного плину. «Хрест» демонструє потужність письма, свіжість. А ще — могутність враження! Саме в цьому вершинна якість цієї несподіваної прози.

Стосовно аналогічних творів професор Єльського університету Гарольд Блум, автор дослідження «Західний канон», ставив запитання: що робить їх тексти канонічними, такими, що захоплюють західний світ? І відповідав: «Дивність

(strangeness), ефект оригінальності, котрий або ми не можемо асимілювати, або який настільки асимілює нас, що ми перестаємо його помічати» (Всесвіт. – 2008. – №5 – 6).

«Хрест» загострив увагу до гуманітарної катастрофи середини двадцятого століття на маленькому клаптику планети, бо автор переконаний, що сучасники в усьому світі мають бути обізнаними з тим, що було винайдено для знищення українського духу будь-коли в історії цивілізації. Із цією місією художня ментальність «Хреста» цілковито підходить під мірки європейського канону. Після перекладу іноземними мовами роман закріпиться у західних золотих списках як провісник глобального мислення в українському інтелектуальному красному письменстві, необтяжений шароварщиною.

«Хрест» здатний виробляти смаки і покликаний вчити людей відчувати таку художню літературу, яка, за прикладом героїв-патріотів твору, допомагає, зокрема, витворити стосунки із Всевишнім. Так, як це відбувається з підлітком Андрієм Бальтазаром, котрий знає, що «...над усім цим сонмом земних геніїв найвище підноситься Ісус...», і що віра в Бога здатна чинити метаморфози та благодатні переінакшення й може підносити твоє серце до розуміння істини у формулі «Думай про кінець»...

На естетичних ярусах постбіблійного детективу (так означив автор вид цього роману) лежать різні типи свідомості Бальтазарів, Феофанова, Паші Харкавого, Єдлова. Через їх вивчення можна пізнати історію того часу, христопродавство у період розквіту загнивання радянської доби, коли невеличке галицьке село повстало проти радянської імперії, боронячи і свій храм, і витончену християнську шляхетну душу.

Тими людьми, котрі вивчатимуть це за романом, буде важче маніпулювати, бо «Хрест», – це серйозна підтримка свободи.

«Хрест» є також свідоцтвом української літератури на європейськість.

БАЛЬЗАК, СКРИПКА І ЩИПЦІ

Про те, як Оноре де Бальзак долав австро-угорсько-російський кордон у волинському містечку Радзивилів (нині Радивилів Рівненської області) на шляху у Верхівню до своєю коханої Евеліни Ганської у 1847 – 1849 роках, розповідають його дев'ять листів начальнику місцевої митниці Павлу Францовичу Гаккелю. Їх вперше переклав українською мовою краєзнавець, письменник із Радивилова Володимир Ящук. Про цю роботу йдеться в інтерв'ю із ним.

– *Як Ви довідалися про такі листи видатного француза?*

– Бальзакознавці зафіксували факт: відомий колекціонер автографів Бальзака Шпульберк де Лованжюль наприкінці ХІХ століття звернувся до сина Гаккеля – голови кавказького цензурного комітету Михайла Гаккеля, котрий мешкав на той час у Тифлісі, – з проханням надіслати йому всі дев'ять листів, написаних романістом до його батька. 22 жовтня 1891 року син відправив їх адресату. Через кілька десятиліть вони з'явилися у французькому виданні, а згодом їх частина була опублікована в «Литературном наследии» (Т. 31–32. – М., 1937. – С. 337–344). Ще в радянські часи мені прислали цей том із бібліотеки імені М. Салтикова-Щедріна з тодішнього Ленінграда – всього на кілька днів (тоді була така послуга через так званий читацький абонемент).

Спочатку я перекладав листи з російської, а згодом скористався і надрукованими мовою оригіналу нарисом Оноре де Бальзака «Лист про Київ», який вийшов у Франції в 1927 році. Ксерокопію її сторінок надав мені виходець із Радивилова Дмитро Екчинський, котрий проживав у Франції, але неодноразово бував на своїй батьківщині. До перекладу я залучив і його, і французів українського походження Жоржа Лазаренка та Ніколаса де Вонарха-Варнака, які також приїздили в Радивилів. Остаточний переклад допоміг зробити вчитель-поліглот Олександр Трофимюк, який прибув у Радивилів після мандрів по світу, побувавши і в «гарячих точках».

Отож, французьке джерело дозволило мені точно відтворити жвавий епістолярний стиль великого письменника. До речі, переклад «Листа про Київ» російською мовою вийшов пізніше – на початку 2002 року. Його здійснила Віра Мільчина.

– Кожен лист Бальзака до Гаккеля – це наростання у геометричній прогресії приязні та поваги до царського чиновника...

– Справді-бо. Про цього прикордонного службовця Оноре де Бальзак дізнався ще в Парижі перед від'їздом у Росію, коли відвідав російського повіреного в справах М. Д. Кисельова, від якого й одержав рекомендаційну записку до начальника радзивилівського митного округу – полковника Гаккеля. Саме той був найвищою посадовою особою на західному митному посту російської імперії.

– Як склалися його стосунки із Бальзаком?

– Чиновник був попереджений про приїзд письменника, тому француз тут зустріли з почестями. І не тільки тому, що так велів протокол. Гаккель та його дружина були високоосвіченими, знали кілька європейських мов і були знайомі із творчістю автора «Людської комедії». Як свідчать листи, з першої зустрічі між ними зав'язалися приятельські, теплі взаємини.

Декілька разів у 1847 – 1849 роках переїжджав кордон у цьому місці Бальзак. І завжди після того посилав добродійному офіцеру листи вдячності за гостинність і допомогу у подоланні формальностей, пов'язаних із подорожжю. Гаккель, судячи за відгуками Бальзака, виконував його доручення з ревним старанням. «Бачу у Вашій особі не начальника прикордонної сторожі, а доброго і відмінного друга», – відзначає Бальзак у листі, датованому січнем 1847 року.

– Чи не тому й наважується Бальзак просити в начальника допомоги у, здавалося б, дрібницях?

– Авжеж. Для Оноре де Бальзака, який не знав митних правил загадкової і незрозумілої для нього країни, Гаккель був доброю знахідкою. Письменник у листах просив його щоразу звертати увагу на багаж, аби нічого не пропало. Він наголошує, що послав певні свої твори – частини «Людської комедії», адресовані або йому, або російському консулу в Бродах Еду-

арду Краузе. Знаючи високі літературні смаки пані Гаккель, Бальзак пише: «Боюся, як би пані Гаккель не розцінила «Людську комедію» як грубий шарж».

Пишучи із Верховні, особливо хвилювався він за книжку «Споруди», яка потрібна була для майстрів у цьому селі, аби за її рецептами приготувати розчини та бетони, що мали зміцнити ставкові укріплення у маєтку Ганської.

– *Хіба такі зацікавлення були властиві цьому майстру пера?*

– Як не дивно, але у Верховні Бальзак залюбки поринає у господарські клопоти! Свідченням цього є його лист до Гаккеля у Радзивилів, у якому йдеться про те, що з Франції незабаром надійде на митницю велика посилка, де будуть... щипці та камін. «Мені послали цукерки разом з книжками і вклали пару щипців, зажаданих мною як зразок, аби налагодити в Росії (у листах Бальзак ніде не вживав назву Україна – В.М.) їх виробництво. Справді, цей предмет тут настільки в занедбанні, що я не зміг знайти його ніде. Ремісники, незважаючи на всі мої пояснення, навіть не збагнуть, що це таке. У Росії немає також камінів, а тому, ймовірно, не існує митної заборони на цей цілком незнайомий прилад. Ось чому я вважав за обов'язок доставити Вам взірець. Можливо, я помиляюсь, але розраховую на Вашу доброту й сподіваюся, що ввезення у Росію цієї дивовижі не буде заборонено».

– *Які обставини змусили Бальзака запитувати Гаккеля в одному з листів про митний збір за перевезення через кордон скрипок?*

– Річ у тому, що письменник хотів зробити подарунок у Верховні для місцевих музикантів. Тому й запитує у свого високопоставленого друга: «Чи обкладають у вас митним збором скрипки? Я чекаю прибуття двох–трьох скрипок... Чи візьмуть із мене за право ввозу? Як чинять у вас із королем інструментів?»

У всіх цих митно-кордонних справах, як підтверджують листи, важливу роль зіграло і представництво «Дому Гальперіних» у тодішньому сусідньому з Радзивиловом австро-угор-

ському місті Броди. Бальзак не раз повідомляв Гаккелю, що «Дім» оплатить певні митні збори.

Бальзак також просив Гаккеля проконтролювати проходження посилок, які були адресовані письменнику. І за це теж уклінно дякував. «Прелюб'язний і ласкавий п. Гаккель, складаю вам тисячу подяк за вашу доброту і запевняю вас, що вона принесла свої плоди: мої речі вже зі мною, особливих пошкоджень немає, – писав він із Верхівні 6 грудня 1848 року. – Тільки лампа зовсім розбита, але я випишу іншу і виклопочу у міністра дозвіл на ввезення. Я отримав лист від мого видавця з повідомленням, що вам надісланий на адресу п. Краузе в Бродах примірник мого Повного зібрання творів, який я прошу вашу дружину прийняти. Посилка перебуває в дорозі. У ній є, крім того, наукова праця і дві книжки для мене, які я просив би опломбувати для цензури в Києві і при нагоді відіслати мені. Я вважатиму за щастя першого ж разу, коли буду проїздом у Радзивиліві, зробити на кожній книжці невеличку згадку про підношення; то авторський привілей, і мені хотілося б скористатися ним у цьому разі.

Передайте, будь ласка, моє глибоке пошанування вашій дружині, нагадайте про мене панночкам і прийміть висловлення сердечної поваги, з якими я маю за честь бути в(ашим) н(айнижчим) і п(окірним) (слугою)».

– Тобто, світовий класик дуже цінував можливість бувати у цій родині?

– Безумовно. Хоч як би він не натерпівся, їдучи з Парижа на схід, тут забував про свої муки. Перебування у Гаккеля вселяло йому душевну рівновагу й полегшувало стан непевності та тривоги, у якому він перебував, коли наближався до своєї «Північної зірки» – так називав прекрасну Евеліну. В одному з листів він відкрився Гаккелю, сказавши, що ця нова для нього земля – це його кохана, а Франція – законна дружина. «За прикладом багатьох чоловіків, я частіше буватиму в коханій аніж у дружини».

– Що сьогодні у Радзивиліві нагадує про Оноре де Бальзака?

– Тут з'явилася нова вулиця, яка носить його ім'я – на ній

зведено кілька будинків. У місцевому музеї теж є згадка про перебування письменника у краї.

Сьогодні ніхто не може точно вказати, де стояв прикордонний стовп, повз якого гуркотів диліжанс зі знаменитим пасажиром. Про колишню міждержавну межу нагадує лише назва одного із тутешніх сіл – Митниця.

ДОЛЯ, СТВОРЕНА ТАЛАНТОМ

Коли я побачив 16 серпня 1972 року прізвище Володимира Боденчука у списку прийнятих на перший курс факультету журналістики Львівського університету, то подумав: а чи це не той автор новели «Вир», яка була опублікована місяць тому у рівненській молодіжній газеті «Зміна». Хотілося, аби то був він, адже це означало б, що навчався б я разом із земляком у незнайомому Львові.

Щойно закінчилася переключка на першому занятті (тоді це була фізкультура), і я побачив, хто відгукнувся на прізвище Боденчук. Підійшов до нього, познайомилися. Ми були в різних групах, і вирішено між собою влаштувати турнір з футболу. Я помітив, що Володя добре володів м'ячем. Коли він відривався від захисників, ніхто не міг його наздогнати. Мав колосальну спринтерську швидкість. І не диво: як потім з'ясувалося, він – першорозрядник із бігу, виступав на районних та обласних змаганнях. Під час гри у нього склалося блискавичне взаєморозуміння із ще одним нападаючим його команди – невисокого росту світловолосим хлопцем, який, наче вивірка, проходив поміж оборонцями і різко, справді-таки хвацько, бив по воротах. То був Василь Базів, наш однокурсник, одногрупник Володі.

Володя тоді не проживав у гуртожитку, але йшли до наших студентських апартаментів ми утрюх – зав'язувалася розмова: обговорювали наш матч, спортивні події, у яких Володя дуже добре орієнтувався, адже, як виявилось, був читачем «Спортив-

ної газети» із шкільних років. Я довго вагався, чи сказати, що пишу вірші, і нарешті несміливо зізнався в цьому. Володя, ніби у відповідь, продовжив, що кілька гуморесок створив... Запитували один в одного, хто є звідки, згадували вступні іспити. Щодо останнього, то у нього особливих прикметних спогадів не було, адже він – золотий медаліст, і складав лише один іспит, а ми з Василем пройшли всі тривожні перипетії вступників.

Земляцька приязнь, що зав'язалася поміж нами, поклала початок дружбі. Ми обоє та Василь Базів разом ходили в університетську бібліотеку на вулиці Драгоманова, в академічну імені Василя Стефаника (тут кожен мав «свій» стіл), у кіно, у театр імені Марії Заньковецької, грали у футбол. Володя ще любив настільний теніс – малою ракеткою володів бездоганно. Між нами було невидиме суперництво: кожен прагнув не відставати один від одного в навчанні – цим вимірювалася наша само- і взаємоповага.

Наступного року вже всі разом проживали в одній гуртожитській кімнаті «на Майорівці».

Якось познайомилися і з його батьком Іваном Васильовичем, який одного недільного ранку, о годині сьомій, приїхав провідати сина, навіз всіякої їжі і сказав: оце, хлопці, для вас усіх... Одного із наших товаришів вже не було в кімнаті – ми пояснили гостю, що той хлопець пішов у бібліотеку. А батько тоді: «А він що, відстаючий?»

Потім у житті у нас із Володею було багато чого навпіл – і хліб, і сіль...

Після другого курсу я, Володя та Михайло Зубик поїхали на практику у сокальську районну газету. Я тоді намагався писати зарисовки, виповідаючи свою ліричну схильність, Володі вдавалися аналітичні кореспонденції, як і Михайлові.

Під час практики у «Молоді України» після третього курсу ми поринули у світ проблем студентських будівельних загонів, їздили у відрядження в області України, писали, намагаючись відповідати стандартам високочласної журналістики. Це була перша наша найцінніша школа – ми називали її по-футбольному: вища ліга!

Володя залюбки брався за критичні матеріали. Він поїхав на Рівненщину і після повернення написав фейлетон «Біг за «довгим» карбованцем» про зловживання керівників одного із студентських будівельних загонів. Який галас зчинився тоді! З точки зору жанру тут є елементи, як ми сьогодні би сказали, розслідувальної журналістики, є вбивча сатира і саркастичні нотки, є вміння «закільцювати» сюжет, творити публіцистичне обрамлення. Дивовижно, але питомі властивості якісного письма тут постали з усією очевидністю. І вже старші колеги із «Молоді України» почали поважно поглядати на Володимира Боденчука. Паралельно він починає писати і для «Спортивної газети». Практично, матеріали Володі ніхто не правив – не було в тому потреби.

У гуртожитку ми нерідко ввечері писали свої матеріали. Коли я дивився не раз на рукописи Володі, то помічав, що в них майже немає закреслень. Він вмів формулювати думку точно і з першого разу.

Ми повезли в університет хороші характеристики. Публікацій мали більше ніж потрібно було для захисту практики.

Наша друга поїздка у Київ після четвертого курсу принесла багато незабутніх вражень. Володя якось одразу вмів зав'язувати контакти з усіма, в тому числі і в друкарні. Бувало, що треба переверстати сторінку або й повністю текст перевертати по-новому, чи нагально виготовити кліше, то він не чекав, аби дозвіл на це брав у начальства редактор, а сам підходив зі сміхом-жартом до дівчат нонпажистів чи лінотипістів, чи до робітників у цинкографію, і все вирішувалося дуже просто.

Потім цілий рік ми працювали разом у «Студентському гарті» на штатній основі, проживали в гуртожитку на вулиці Сім'ї Хохлових, а згодом я із Києва переїхав у Рівне. Після роботи кореспондентом тодішньої центральної республіканської газети «Радянська Україна» на будівництві Рівненської АЕС (1979 – 1980 роки) на початку 1981-го я одержав пропозицію від Володі: а чи не хотів би я бути власним кореспондентом «Молоді України» у Рівненській, Волинській і Тернопільській областях? Цю ідею благословив тодішній редактор Ігор

Федорович Лубченко – він підписав символічний наказ про нове працевлаштування, перебуваючи у вагоні потягу сполучення «Ковель – Київ», який відправлявся із Рівного, де мій майбутній шеф був у відрядженні... Цей факт потім обростає легендами... Таким чином, здійснилася моя мрія студентських літ – працювати у «Молоді України»! Сталося це, звісно, «з подачі» Володі. Згодом власкором «Молоді України» у решті західноукраїнських областей став Василь Базів і, отже, наша трійця почала знову обертатися на одній орбіті. Але те, що ми були друзями, ще нічого не важило для Володі, якщо йшлося про роботу: він вже був одним з керівників газети, а тому вимагав добряче, іноді давав перцю, виносив свій вердикт деяким власкорівським звичкам. Стосовно мене, зізнаюся, грішний: було за що...

Характер Володі потрібно було знати до глибини, щоб його розуміти. Одних боденчуківський сарказм відвертав від нього раз і назавжди, відштовхував. Інші ж, усвідомлюючи, що це не є справжньою ознакою Володимира Боденчука, намагалися стати понад ущипливими зачіпками і старалися вколоти і його – він був відкритий для такого паритетного, а не меншшwartісного спілкування, тому на його вбивчі характеристики чи іронізування потрібно було знаходити щось рівнозначне, а то й дошкульніше. Це лише зовні видавалося, що він до всього ставиться скептично, іноді черство. Я, можливо, як ніхто інший, добре знаю, що то не була справжня сутність Володимира Боденчука, а лише якийсь обмежуючий панцир, який не давав надто наближати до себе. Либонь, то була оболонка для взаємовідносин із жорстким світом, у якому прояви делікатності могли розцінюватися як слабкість. Проте під таким захисним шаром існувала інтелігентна, розумна і вразлива душа Володимира Боденчука. Свідченням цього є його творчість, у якій сповна видно його таланти оповідача, репортера, публіциста, обстоювача високих духовних справжностей. Фактично він відкрив в Україні космічну тему, заприятелювавши із космонавтом Павлом Поповичем. А ще згадаймо, наприклад, серію його інтерв'ю під рубрикою «Олімпійська вітальня» чи

знамениті нариси, де він розкривав характери проникливо і вміло. І тут вже цілковито послуговувався широким інструментарієм журналістської та літературної творчості. Він був жанровик найвищої проби! Ми бачимо автора, який намагається проникнути в характер, і саме тут проявляється його естетика майстра слова, душевність, зацікавлення моральними глибинами героїв. Він вмів створити публіцистичний образ засобами документалістики, зображав не прямими епітетними означеннями, а малюнком ситуацій, що настроює нас на розуміння чеснот людських і величі діянь видатних особистостей. Він любив вживати стилістичні фігури, що дозволяли йому через помічені тільки ним деталі повномірно показати нам чи то риси Олімпійського чемпіона (він висвітлював чотири Олімпіади!), чи актора, чи шахтаря. Це ж стосується і численних подорожніх нарисів про десятки країн світу, де побував разом з президентами України, у приватних справах. Я певен, що його творчість треба досліджувати на університетському рівні.

Він завжди шукав цікаві приводи, щоб розповісти про явище. Пригадую поїздки в Туреччину, куди нас обох, а також генерального директора УКРІНФОРМу Віктора Чамару запросив Надзвичайний і Повноважний Посол України в Туреччині, мій однокласник Олександр Моцик (пізніше він був Послом України у Польщі та США). Поки ми із господарем резиденції та керівником інформаційного агентства роздивлялися багатющу колекцію картин, Володя «розговорив» дружину Посла Наталю. І коли ми повернулися до столу, він задоволено промовив: «Старики, є сто рядків про діяльність дружини Посла в Туреччині». І справді, на другий день після повернення додому у «Молоді України» вийшов його матеріал, що був високо оцінений, зокрема, в дипломатичному середовищі.

Одним із епізодів, яким ми пишалися з ним, була підтримка лікаря з міста Дубно Рівненської області Володимира Козявкіна. Наприкінці вісімдесятих років він почав займатися мануальною терапією, допомагав діткам, враженим церебральним паралічем. Влада піддавала Козявкіна анафемі,

вважала його знахарем. Тоді я, будучи вже власкором ТАРС у Рівненській області, написав протестний матеріал «Руки, які бачать» і вирішив запропонувати його саме рідній «Молоді України». Попросив Володимира Боденчука опублікувати його. Без жодних розпитів він зробив це негайно. Через три дні після публікації я поїхав у Дубно і біля будинку лікаря побачив десяток легковиків із найближчих областей – хворі процілителя дізналися із «Молоді України». А через тиждень ще більше прибуло людей. Газета, отже, відкрила талановитого фахівця, повідала його плани про створення в Україні грандіозного медичного центру, захистила добре ім'я. Але не на Рівненщині реалізував свої задуми Володимир Козьявкін. Хто він сьогодні? Герой України, доктор медичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, генеральний директор Міжнародної клініки відновного лікування, Інституту проблем медичної реабілітації та Реабілітаційного центру «Еліта» у Трускавці, почесний доктор багатьох зарубіжних медичних академій.

Володя впродовж свого унікального творчого життя підтримав сотні людей! А праця його на ниві публіцистики – то справжній подвиг. Він видав книги «Погляд із п'єдесталу», «Вогонь наших буднів», «Честь прапора», заснував і редагував газету «Український футбол» та Українську гільдію головних редакторів засобів масової інформації України. Очолована ним «Молодь України» досягала 900-тисячного тиражу. До нього тягнулися найвідоміші люди. І причина цього проста – його порядність. Про вдачу Володі як людини і редактора свідчить розповідь про його стосунки із класиком світової літератури Олесем Гончарем «Олесь Гончар і «Молодь України». Причиною для написання цього есе став телефонний дзвінок письменника до Володі грудневого дня 1990 року, коли Олесь Терентійович повідомив, що вирішив вийти із лав КПРС. Новина про це була поставлена в номер. Володю тоді одразу покликали «на килим». Але догани його не злякали... «Мене ж найбільше вразило те, що для такого принципового кроку в

своєму житті Гончар обрав саме нашу газету, – пише Володя. – Очевидно, він розумів, що такої «крамоли» у той час ніхто не надрукує. Крім нас».

Про Володю у 2011 році випущено книгу спогадів «Доля, створена талантом» (упорядники Юрій Бондар та Михайло Сорока). Назву видання одержало від назви мого нарису про нього. У книзі є також розповіді про Володю наших однокурсників Богдана Токарського, Василя Базіва та Миколи Босака. Тут подано і децицю із багатого, незрівнянно ваговитого доробку Володимира Боденчука – його 28 стилістично впізнаваних творів: написані та опубліковані ще в рівненській молодіжці, коли навчався у школі, гумореска «Спринт», згадувана новела «Вир», фейлетон «Золота яма», різножанрові «Капітан чемпіонів», «Стелла Захарова і Ніколае Чаушеску», «Наш космос», «Турищева і Борзов», «Прапор над Києвом», «Наші в Канаді», «Редактор, який завжди був готовий до вчинку», «Бремен. Слідами музикантів» тощо. Тут сповна висвітлено творчу потужність Володимира Боденчука, заслуженого журналіста України, який 18 років був головним редактором однієї із найтиражніших вітчизняних газет, — рідної моєї «Молоді України», — заснував і редагував популярну газету «Український футбол».

У моїй родині завжди були раді приїзду Володі. Коли надходила Пасха чи Різдво, або інші свята, ми знали, що одного разу пролунає дзвінок і Володя скаже: «Алле! Вже проїхали Житомир» або «Ми вже у Корці», або «Кампазітор, ми майже у Рівному, так заїжджаємо на корпункт чи ні?» Моя відповідь була на його манір: «Єс, оф кос!»

Він любив спілкуватися із моїми сином та донькою, дружиною, жартував, створював атмосферу урочистості. Це були яскраві епізоди-гостини, що завжди мали своєрідний ритуал зустрічей і провджань мого друга.

І сам він знаний як хлібосольний чоловік. Бувало, вмовляє залишитися на день-другий в Києві і відвідати його домівку. Не завжди мені виходило, але коли потрапляв у його дім, то тут був оточений щирістю й увагою господаря та господині Тетяни.

Таку гостинність пізнав і Володимир Йосипович Здоровега — у професора була велика дружба із Володею Боденчуком, котрий 18 років очолював «Молодь України». Наш вчитель у сім'ї Боденчука був як член родини, Володя радо зустрічав і проводжав львівського гостя, вони довіряли один одному найсокровенніше. Володимир Йосипович надзвичайно втішався професійним успіхами Володі, адже його учень був саме таким еталонним редактором з українською душею, про якого мріяв вчений, і яких потрібно так багато для втомленої нашої Вітчизни.

Володя, спілкуючись зі мною, ніби ненароком не раз запитував, у чому треба допомогти, особливо дітям. І слід підкреслити, слова свого дотримувал, наполегливо турбувався, багато посприяв у вирішальні моменти.

Бути щедрим – то у нього генетичне батьківсько-материнське. Я часто відвідував його батька і маму Валентину Іванівну у селищі Клевань на Рівненщині, де Іван Васильович працював директором школи-інтернату, а мама викладала українську мову й літературу. Іван Васильович був хазяйновитим чоловіком, діловим, мав багато відзнак за працю, в тому числі й орден, його любили учні і вчителі. Вимогливо і строго ставився до сина та до доньки Галі. А які страви вмів готувати! На жаль, рано помер – вийшов опівночі подивитися, чи все спокійно на інтернатівській території, присів під деревом і більше не встав...

Дивовижною була мама Володі Валентина Іванівна, царство їй небесне. Вона прожила більше за чоловіка на шістнадцять років, і впродовж цього часу ми часто спілкувалися по телефону, а коли із Києва – регулярно, не рідше раз на місяць – приїздив Володя із Тетяною та синами, я зі своєю дружиною бував у її охайній хатині неподалік соснового та дубового масивів.

Останнім, що написав Володя, було есе «Про тата». Він встиг сказати те, що давно хотів, закінчивши словами: «Давайте любити своїх батьків і вчитися у них любові». Через два тижні Володі не стало – відійшов у вічність у віці 51 рік.

...Дзвоню синам Володі Юрію та Ярославу — своєму по-

хреснику... Хлопці стали кожен на свою стежку – старший працює дипломатом, менший – у банківській сфері. Обое мають сім'ї. Вони, як і їхній батько, творять власну долю своїми руками. Сьогодні у них з-поміж інших є і найголовніший заповітний імператив – берегти маму Тетяну, сприяти, щоб вона, народна артистка України, ще довго-довго тішилася дітьми, внуками і дарувала свій неповторний талант піаністки-віртуоза людям, пізнаючи всеосяжне творче щастя.

Вони піклуються про неї так, аби у неї з очей ніколи не впала кривдна сльоза...

ВОЛИНСЬКИЙ РОДОВІД ФЕДОРА ДОСТОЄВСЬКОГО

Рід класика світової літератури Федора Достоевського, який походить з Волині, відіграв важливу роль у становленні української релігійної традиції. Аргументом на підтвердження цього є публікація духовного вірша, підписаного автором Достоевським, у збірнику «Богогласник», випущеному у друкарні Почаєвського монастиря у 1790 році. Так вважає доктор філософських наук, професор, проректор Національного університету «Острозька академія», письменник Петро Кралюк, який виявив цей твір та дослідив його і видання в цілому. У розмові він поділився думками про знахідку та свідченнями про українське начало родоvodu Федора Достоевського.

— *За яких обставин Ви звернули увагу на прізвище Достоевський у «Богогласнику»?*

— Я не міг не звернути увагу, адже це ще одна ниточка, яка пов'язує Достоевських із Волинським краєм. Можливо, автором цього вірша був один із предків Федора Достоевського, наприклад, його дід Андрій. Мова вірша хоча й мала в своїй основі церковнослов'янщину, але була наближена до української розмовної. У вірші говориться, що треба зрікатися земних благ, думати про божественне й шукати спасіння. Цей

збірник, виданий в одному з найдавніших українських монастирів (у той час він був уніатським), є унікальною пам'яткою української культури. Він став своєрідним підсумком понад двохсотлітньої традиції творення духовних пісень в Україні. У ньому 249 пісень, серед яких українських 213, польських — 33, латинських — 3. Українські пісні були написані як староукраїнською мовою, так і мовою, наближеною до розмовної. У «Богогласнику» вказуються автори лише деяких пісень. Серед них, як бачимо, і Достоевський.

— *Як предки Федора Достоевського опинилися на Волині?*

— Взагалі вважається, що рід Достоевських татарського походження. Їхні предки Ртіщєви прийшли із Московії на Пінцину (сучасна Білорусь) у кінці XV століття. В принципі, нічого тут дивного немає. Значна частина дрібної української шляхти мала тюркське походження. Це було пов'язане з татарською навалою у XIII столітті та інтенсивними контактами між тюрками й українцями в наступні часи.

— *Чи не тому в основі герба Достоевських була татарська тамга?*

— Очевидно. Так от, далекий предок письменника, Данило, в 1506 році отримав у володіння село Достоево на теренах Пінцини. Від назви цього села й походить назва роду Достоевських. Зараз воно перебуває у складі Іванівського району Брестської області Республіки Білорусь. Проте це не білоруська, а українська етнічна територія. Саме ж Достоево знаходиться неподалік кордону України й Білорусі. У ньому зараз організований музей Федора Достоевського, також тут є пам'ятник письменнику.

Однак насправді предки Достоевського мешкали не стільки в Достоеві, скільки на Волині, точніше — на Ковельщині. У 70-х роках XVI століття тут жив якийсь Феодор Достоевський, що служив у князя Андрія Курбського. Під 1664 роком у селі Секунь (неподалік Ковеля) згадується ще про одного Достоевського. У 1775 році Достоевські продали свій маєток Кличковичі (зараз це невелике село Турійського району Волинської області). Тоді прадід Федора Достоевського, Гри-

горій Гомерович, перебрався до Янушполя, де став греко-католицьким (уніатським) священиком. Два його сини теж були священиками. Один з них, Андрій, дід письменника, служив у селі Війтівці на Поділлі в 1782-1820 роках. Йому довелося перейти з унії на православ'я. Його син Лев також служив у Війтівцях священиком. Інший син, Михайло, батько письменника, готувався до священицької кар'єри, навчався в Подільській семінарії в Шаргороді. Звідти його як одного з найкращих учнів відправили вчитися в Медико-хірургічну академію в Москву, де він осів. У Москві й народився Федір Достоевський.

— Чи «українізувалися» Достоевські за кілька століть перебування на Волині, а потім на Поділлі?

— Поза сумнівом! Вони родичалися з волинськими сім'ями, перейняли мову й культуру місцевого населення. Показово, що цей рід із дрібношляхетського трансформувався у священицький. А греко-католицькі священики в той час були хранителями культурних традицій українського населення на Правобережній Україні. Симптоматично, що Достоевські мали певні зв'язки з Почаєвським греко-католицьким монастирем, який у XVIII столітті став одним з найбільших релігійних центрів України.

Хоча батько Федора Достоевського опинився в Москві, але він формувався в лоні традиційної культури українського духовенства. І цю культуру, принаймні почасті, він передав своєму синові. Чи не звідти глибинна релігійність Федора Достоевського, яка мало співзвучна з релігійністю російською, але яка вписується в контекст релігійних традицій України XVI-XVIII століть?

— У творах Федора Достоевського «українські сліди» помітні?

— Звичайно. Нещодавно я вирішив із олівцем перечитати деякі твори письменника. І ось, читаючи перший його роман – «Бедные люди», був подивований, скільки там українського. Це й сердечне ставлення до бідних, ображених суспільством людей (щось подібне бачимо в іншого українця, Миколи Гоголя, зокрема в його «Шинелі»). Зрештою, в романі

чимало українізмів. Зокрема, герой роману часто звертається до героїні твору «ясочка моя». Навіть трапляється таке слово – «гвалт», яке не використовується в російському мовленні. Проте воно, прийшовши з німецької мови через польську, широко вживалося на Волині. Якби хтось з наших мовознавців спробував дослідити мову Достоевського на предмет вживання ним українізмів... Але, на жаль, я не чув щоб цим у нас займалися.

— *На ці фактори, про які Ви говорите, хтось звертав увагу?*

— Радянські українські дослідники цими питаннями не займалися — можна було отримати звинувачення в «буржуазному націоналізмі». Для дослідників з української діаспори вказані теми не були «актуальними». І все ж можна назвати одного автора, який предметно зацікавився згаданими питаннями. Це — Арсен Річинський, який опублікував у 1933 році книгу «Проблеми української релігійної свідомості». Незважаючи на те, що книга мала релігієзнавчий характер, автор часто звертався як до власне філософських, так і літературознавчих питань. Річинський вказував на українське коріння письменника, порівнюючи його з Миколою Гоголем. Він писав: «Якщо Гоголь хитався ще між двома душами й не міг віддати переваги ані одній з них (мається на увазі хитання між душею українською та російською), то після цього приходять мислитель, який вже повністю віддався російській культурі, в якого українська душа лише зрідка звучала своєрідними мотивами, незрозумілими й чужими для росіян. Був це — Ф. Достоевський».

Певно, можна погодитися з Річинським, що глибокі пласти ментальності Достоевського — українські. І це знаходило специфічні вияви в його творчості.

МИКОЛА ЖУЛИНСЬКИЙ У ЧАСОПЛИНІ ЕПОХ

Місто, яке найбільше марилося Вам у дитинстві...

Це ж Дубно!

Чули про нього від батькової сестри, котра проживала тут. І вперше побачили його дванадцятирічним — брат привіз на гостину до тітки. Її старенький будинок прилягав до височенної, з червоної цегли, стіни замку. Враження від побаченого прямовисного суворого муру було могутнім... А що там, за бастіоном? А якби то пройти мостом і шаснути у двері брами... А якби побувати на вежі... Та — зась, бо стояла у фортеці військова частина.

Втрапите сюди через кілька років, коли станете студентом Дубенського педагогічного училища, а відтак і музикантом духового оркестру, — тоді на середньовічному княжому замковому дворіщі часто виступатимете перед солдатами, й очі підводитимете догори, і ввижатиметься, що на синьо-білопир'їстому небі — живому, рухливому — підхмарна надбрамна кам'яниця пливе і пливе... І здаватиметься хлопчині, що вона наче мчить із якогось незвіданого минулого й він разом із нею...

Потім, чим більше минатиме років життя, тим твердіше наголошуватимете: «Це були мої щасливі роки у Дубно!»

У місті, де Вам студентське життя відкрило незліченні приваби, обдаровувало простими радощами, яких майже не зазнали в сирітському малолітті в рідному селі Новосілки (тепер Набережне) Демидівського району; де явилось трепетне усвідомлення неперервності і спадковості часоплину, до знаків якого – соборів, церков, вигладженого колесами й подошвами темно-синього бруку – могли просто доторкнутися; де набулися серед книг й начарувалися ними; де заставали і сумні, і втішні звістки; де ота Іква, що Тарас Шевченко прославив, ласкала юнака літеплом; де захотілося бути кимось і більше ніколи не повертатися у бідність й не повто-

ритися у простацькій долі; де поклали собі за мету пройти не чуже, а власне життя, — у цьому місті, отже, багато що розпочато...

У місті, яке залишилося у Вашому сприйнятті як осердя батьківської землі – Великої Волині, що народжувала і плекала сміливців духу.

Глибоке і щасливе усвідомлення цього прийде пізніше, коли відкриєте для себе шляхи великих, котрі у минулих епохах були приваблені Дубним і в Дубні прийняті: князі й королі, полководці й гетьмани, співаки й музиканти, актори й письменники...

Історія, яка відмірює обшири для знаменитих і трудолюбних, розпорядилася, либонь, аби й Ваше ім'я було введене в цей дубенський колообіг постатей історичнопризначених.

Ви ведете людей у нову естетичну дійсність, силою свого серця обороняєте цвіт нашої душі — українську мову, адже воістину: мова – це батьківщина.

Ви предметно і впевнено привернули увагу світу до «суверенної території людського Духу, якою є українська література». Обстоюєте бо її виняткові цінності, справедливо вважаючи, що вона «постає як вияв невиснажного духовного потенціалу, бездонності творчих, художньо-мистецьких джерел, культурної самобутності української нації в її тисячолітньому розвитку».

Для європейської культури, а передусім української, Ви добули й воскресили із забуття імена зневажених велетів слова, пояснили й вивели константу творчої цілющості талантоспроможних сучасників, разом із науковою громадою благословили увічнення шляхів нашого красного письменства, видаючи безцінні поважні фоліанти дванадцятитомної «Історії української літератури».

Думаю, що в усьому цьому є присвята і європейському Дубну, якому Ви віддячуєте своєю снагою.

По-шляхетному щедро.

По-синівськи віддано.

Маєстатично.

КАРБИ БОРИСА ВОЗНИЦЬКОГО

Пам'ятаю добрий Ваш погляд скромного чоловіка — зізнаюся, було якось незвично усвідомлювати Вашу величну простоту геніальної людини.

...Перетинаєте дубенську дорогу-«трилінку», втішаючись, що серед усього минушого її ромбічна, сизого відтінку мозаїка залишилася справжньою, як була у часи Вашого учнівства.

У Дубно Вас вів спогад по вулицях, де Ваше дитинство пізнавало місто – тут, як відзначаєте в автобіографічній книзі «Автопортрет на тлі часу», «... в 11 років почав вчитися в дубенській польській школі».

А потім... «Потім прийшли Совети. За Советів я йду вчитися в Рівне – був я у першому класі польської гімназії — а тут це був п'ятий клас середньої школи. І я вчуся в середній школі 2 в п'ятому. Німці прийшли – тепер це вже українська гімназія. Я опинився в шостому класі. Вчився десь півроку, гімназію закривають, роблять німецький шпиталь. Мама довідалась, що в Рівному відкрита будівельна школа. Це технікум по будівництву доріг та мостів. Тоді мене – в той технікум. Половина з викладачів – німці, то було німецька школа. Я там вчився рік потім настав 1942 рік, наш технікум переводять в Німеччину. Я жив у полячки на квартирі в Рівному. Молода, дуже гарна жінка, і до неї приходив німець, який говорив на польській мові. Бачить, що я там займаюся, питає, де я вчуся, і каже, що нас переводять до Німеччини. Я, як це почув, а то була комендантська година, то втікав додому пішки, йшов цілий вечір і ніч. І коли опинився вдома, то ховався там, боялися, може, будуть шукати. Виходив з дому тільки вночі. Шукали. Один раз оточили село, польська поліція, мадяри. Я заліз на стрих, сховався в соломі і заснув. Шукали всюди, штрикали штиками в солому – не попали. Мама вся зблідла, а я нічого не чув – спав.

Зараз я постійно відчуваю, що мама ніби дивиться на мене, оберігає, що вона молиться за мене...».

У Дубні, почесним громадянином якого Ви є, завжди при

зручній нагоді зупинялися – справи вели, зокрема, у замок, чимало експонатів якого Ви передбачливо віддали на реставрацію, зокрема, в руки народного художника України Мирослава Отковича. Сюди також зі Львівської галереї мистецтв направляли для виставок (хай і не тривалих, тимчасових) шедеври західноєвропейського малярства, бо бажали, аби жителі рідного Вам міста звикали до присутності духу великих мистецьких дивовиж, їх енергодійної сили, що народжує художні смаки. Багато з тих набутків були вивільнені Вами з-під шарів пилюги, складського хламовиння, з підземель – вологих і руйнівних для фарб. Ви ж бо поставили собі і всім коло Вас мистецтвоцентричним людям вказівник: «Не дати пропасти – зберегти – передати спадкоємцям».

Та що полотна, хоч їх кожен квадратний сантиметр має золоторівну вартість. А кам'яні привіти із давніх епох — замки! Олеський, Свірзький, Підгорецький... Ви радо, із якоюсь юначою безтурботністю збирали їх у свій список визволених з полону радянської власності, аби більше й більше, – не відаючи ще на початку таких блискавичних комбінацій з «присвоєння об'єктів», якими будуть ті руїніська...

Тоді, як зазначив поет, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Роман Лубківський у спільній із теж лауреатом Національної премії України імені Тараса Шевченка Василем Пилип'юком книзі, Ви були збирачем, а згодом символічним володарем кам'яних перснів – отих споруд, що, відреставровані. Через роки вони сянуть в українській «Золотій підкові» блиском Вашої рятівної, упертої, плідної і хороброї думки.

А ще ж – повернення Вами Іоана Георгія Пінзеля у світовий культурний простір – цього «слов'янського Мікеланджело», про якого у своєму філософському мистецтвознавчому дослідженні написали, що сила цього митця – у «містично-аскетичному зображенні персонажів, охоплених особливою «жорстокою» пристрастю їх світлого духовного єства». Це ж і про врятовану Вами скульптуру «Самсон роздирає пащу Лева»...

А ще ж – справжнісіньке подвижництво, пов'язане з від-

новленням картини Мартіно Альтомонте «Битва під Віднем», перипетіями її оборони та встановлення в Олеському замку...

А ще ж — засновані вами музеї: найдавніших пам'яток Львова, друкаря Івана Федоровича, Маркіяна Шашкевича, Іоана Георгія Пінзеля, «Русалки Дністрової» ...

А ще ж – книги про творчість, митців, про канони культури...

Останній раз ви відвідали Дубно, коли все це було звершене і зафіксоване в просторі, й теж віддане минулому.

Минулому, про яке Ви дбали, як про майбутнє...

ВИФЛИЄМ, ЯСЛА

З вікна автобуса, що рухається по півколу автомагістралі, повільно відкриваються схили Вифлиєма, які підносяться до храму Різдва Христового. Саме тут Тоді пастухи «ночували ... і стерегли вночі отари свої», а коли їм сповістив ангел, що народився «Спаситель, який є Христос Господь, у місті Давидовому», вони звідси поспішили і в печері «знайшли Марію і Йосифа, й Дитинку, що лежала в Яслах» (Євангеліє від Луки, 2:8; 2:11; 2:16).

...Опускаю долоню на білий мармуровий камінь у печері церкви Різдва Христового — на Ясла, у які Марія поклала новонародженого Ісуса.

У цю позареальну мить якась сила не дає моїм пальцям ковзати швидше, сповільнює, злютовує із твердю, що зробилася гладенькою від доторків людських упродовж століть.

Стати на коліна перед Яслами Христа – що може більше скріпити віру в Ісуса і що може бути найвищою нагородою за твої скромні кроки по земній дузі?

Припасти на коліна перед Колискою – з чим може порівнятися ця раптова, хвилююча, піднесена радість киплячої душі, коли ти не опираєшся натхненній своїй подячній сльозі – росі твого серця, яке прославляє Сина Творця?

...На схилах у передмісті Вифлиєма – поодинокі кущики, рід-

ка трава посеред каміння... Тут нічого не змінилося впродовж двох тисяч років – такий самий біблійний пейзаж на цій благословенній, Богом обраній точці планети, над якою Тоді пророче в небесах спалахнула-сйнула іскриста сповіщальна зірка.

Світи нам, зоре!

ГОЛГОФА ЄРУСАЛИМУ

Із Оливкової гори ближче до неба...

Тут, у Гефсиманському саду, Ісус перед стратою, огорнутий смертельним жалем, «зачав сумувати й тужити... І припав до землі, та й благав, щоб, коли можна, минула Його ця година. І благав Він: «Авва, Отче, Тобі все можливе: пронеси мимо Мене цю чашу! А проте, не чого хочу Я, але чого Ти...». (Мк. 14:33 – 36).

Його сльози обпікали кору молодих тоді ще олив. Чи не оці, нині старезні-старезні, свідки Його одкровенень?

А внизу – у призахідному світлі сонця – різьблене громаддя медово-бурштинового міста на горах, де Він подолав шлях скорботи Via Dolorosa, страждав і був похований...

Одвічний Єрусалиме! Стою перед тобою наче у невагомості – від здивування і захлинаючої дихання загадковості та усвідомлення реального – того, сьогоденного, яке навкруги під блідо-блакитним, замисленим небом-маревом, і того, що відбуло із плином двох тисячоліть, але закарбоване у Храмі Гробу Господнього заради невмирущості звіщень про останні земні дні Ісуса.

Цю святиню оберігають шість конфесій християнської церкви – Греко-православна, Католицька, Вірменська, Коптська, Сирійська та Ефіопська. Тут піднімаєшся на Голгофу – вона під ротондою храму і до неї ведуть східці. Через отвір у плиті, оточеній саркофагом, торкаєшся долонею твердої поверхні, на якій стояв хрест із розп'ятим Ісусом. І враз трепет здригає твоє тіло, і ніби чуєш відлуння семи передсмертних фраз Ісуса та останній зойк Його: «Отче, у Твої руки передаю духа Мого!» (Лук. 23:46). (Ця мить відображена на величезній

мозаїчній картині, що на одній зі стін).

Звідси спускаєшся у кувуклію – каплицю (вона через 20 метрів). Нагинаєшся, бо висота входу нижча людського росту (хто б ти не був, а таким чином мусиш виявляти свій знак покорі і благоговіння), ступаєш у печеру, в якій – ложе, де поклали Ісуса після розп'яття. Стаєш на коліна і хочеш сказати незмірно багато-багато, але, переповнений урочистою несподіванкою і неочікуваним побаченням, встигаєш лише прошепотіти подячні слова за Його жертву, за дар викупу, необхідний для того, щоб і ти з'явився на світ і мав свободу для сповнення свого призначення на землі. «Він визволив нас від влади темряви і переніс у Царство Сина Любові Своєї, в якому маємо викуп кров'ю Його і прощення гріхів» (Колосян 1: 13 – 14).

При виході, у вівтарі Янгола, біля каменя, яким було прикрите місце поховання, заворожено зупиняєшся... *«І ось стався великий землетрус; Янгол Господній, зійшовши з неба, прийшов і відкотив камінь від дверей і сів на ньому. Був же вигляд його, як та блискавка, а одяг його білий, як сніг...»* (Мт. 28:2 – 3).

І сказав Янгол до Марії Магдалини, Марії Якова і Саломії, які накупили пахощів, щоб намастити Його: *«Не лякайтеся, я знаю, що Ісуса розп'ятого шукаєте. Нема Його тут, бо воскрес, як сказав»* (Мт. 28:6).

Коли покидаєш це місце, весь час хочеться оглядатися й не відривати погляду – так впевнена віра твоя скріплюється невідворотно.

...Із Оливкової гори Єрусалиму, звідки вознісся Ісус в небеса, ближче до Нього.

РУСАЛКИ В СНІГАХ АКАДЕМІЇ...

Спочатку подив: вдалині парку біля наукової бібліотеки «Острозької академії» у снігу – заметене дівча...

Та, підійшовши ближче, бачиш, що це бронзову русалку щедро обклав сичень своєю холодною білою несподіванкою.

Залишив цю фігуру тут заслужений художник України

Сергій Чумаков. Його задум, початкова візуалізація саме такими й були – бронзова вигиниста крутостегна фігура із соромливо-пружними наддосконалыми опуклостями царює на фоні незайманих покірних снігів. Ця просторова картина – винахід, який потішив митця, далєбі.

Хто є прообразом скульптури? Звісно ж, студентка академії! Кажуть, не одна.

Але ще подекують, що то обличчя зовсім молодюсінької професорки натхненно відтворив митець. Вона була закохана у студента, а він у неї – ні...

Хтось схильний і до іншого: то форма, у якій до спудей явилася знатна племінниця володаря волинських земель князя Василя-Костянтина Острозького, найвродливіша в середньовічній Європі княжна Гальшка – меценатка, котра заповіла у 16 столітті всі скарби академії...

Інша палка русалка приклала свої породисті перса до кори голорукого розкішного клена, що біля входу у навчальний заклад. Поруч – двоє мавок, а над ними герой поеми Лєсі Українки – із «Лісової пісні» Лукаш.

Вони вдивляються в кожного, хто виходить з університету – це такий собі вабливий знак до розуміння того, що, крім свята знань, існує романтика кохання – вона тебе чекає, віддайся їй сповна, радій, пести свою любов до знемог...

Перший спудей Східної Європи, який навчався в «Острозькій академії» зразка року 1569 року, спостерігає тут за витівками русалок, проводить-зустрічає юнаків та юнок на подвір'ї храму науки і теж поглядом закликає: любіть!

ТАРАС ШЕВЧЕНКО НА ВОЛИНІ: ЗДОГАДИ І КОНТРВЕРСІЇ

Ототожнювання місць на Волині, якими пройшли герої повістей та поем Тараса Шевченка із тими, що він відвідав насправді під час участі в роботі Київської археографічної

комісії восени 1846 року, проводити не варто, щоб не нашкодити істині. Таку думку висловив доктор філософських наук, професор, письменник, проректор Національного університету «Острозька академія» Петро Кралюк, який дослідив волинські шляхи Тараса Шевченка. Звідси випливає, що не слід приписувати кожному селу перебування у ньому великого Кобзаря, а якщо й робити це, то лише на підставі достовірних джерел.

– *У зв'язку із черговим наближенням святкування дня народження Кобзаря краєзнавці нерідко піднімають тему перебування його у тій чи іншій місцевості нинішньої Волинської, Тернопільської та Рівненської областей, які є територією історичної Волині. Чи скрізь це виправдано?*

– У нас немає ніяких достовірних фактів, які б стовідсотково свідчили про перебування Кобзаря в конкретних містах та селах Волинського краю, окрім Почаєва, а також губернського центру Житомира. Те, що написано про його волинську подорож, часто носить гіпотетичний характер й переважно ґрунтується на фрагментарних згадках, узятих із повістей Т. Шевченка. І хоча вони мають автобіографічний або частково автобіографічний характер, все-таки до тих згадок варто ставитися з певною долею обережності.

Наприклад, Т. Шевченко міг відвідати Кременець. Хоча немає однозначних свідчень про його перебування тут, однак, думка про те, що він тут був, не викликає серйозних сумнівів. На її користь існує кілька опосередкованих фактів.

По-перше, із офіційного розпорядження Житомирської духовної консисторії випливало, що Т. Шевченко мав би відвідати це місто. Адже посприяти йому повинен був не лише благочинний кременецьких міських православних церков, а й керівництво Волинської духовної семінарії. Остання в 1835 році розміщувалася в приміщенні колишнього монастиря єзуїтів у Кременці.

По-друге, згадка про Кременець зустрічається в повісті «Варнак». Там говориться, що герой цього твору, відвідавши Почаїв, подався до Кременця, подивився на «королеву Бону»,

тобто на гору, що піднімається над Кременцем і також оглянув приміщення католицького монастиря.

По-третє, в творах Т. Шевченка трапляються згадки про діячів, які були пов'язані з Кременцем та Кременецьким ліцеєм. Зокрема, в повісті «Варнак» знаходимо панегіричну згадку про Тадеуша Чацького, польського історика Й. Лелевеля (про останнього пише в повісті «Художник»). У повісті «Прогулянка із задоволенням і не без моралі» згадується Тимко Падура – польсько-український поет, життя якого було пов'язане з Кременцем.

По-четверте, Кременець незадовго перед Т. Шевченком відвідав Микола Костомаров. Цілком ймовірно, що той рекомендував йому оглянути це місто.

– Ведучи мову про волинську подорож Т. Шевченка, дослідники цитують повість «Варнак», де розповідається, які населені пункти герой цього твору пройшов, – село Вербу, міста Дубно, Острог, Корець (нинішня Рівненська область)... Може, так само їхав і автор?

– Без сумніву, при написанні повісті «Варнак» Т. Шевченко використовував свої волинські враження. Але головного героя повісті, варнака, аж ніяк не можна ототожнювати з Т. Шевченком!

Напевно, Т. Шевченко недовго перебував у Вербі (нині село у Дубенському районі). Тут не було чогось такого, що б могло серйозно його зацікавити. Принаймні про цей населений пункт згадок у творах Кобзаря більше немає.

Складніше із Дубно. Це було одне із найбільших повітових міст Волинської губернії, де існувало чимало старовинних архітектурних споруд. Серед них – замок, збудований наприкінці XV – на початку XVI століття. Він навіть фігурував у знаменитій повісті Миколи Гоголя «Тарас Бульба». Цей твір Кобзар читав і, здавалось би, Дубенський замок мав би його зацікавити.

Проте коли Шевченко в повісті «Прогулянка із задоволенням і не без моралі» пише про волинські замки, він згадує лише Острог і Корець. Дубно ж випадає із його поля зору.

– Тим не менше, у Дубно встановлена меморіальна дошка, яка засвідчує, що тут побував Тарас Шевченко...

– У цьому є рація. А взагалі-то про це місто письменник ніде не згадує, окрім повісті «Варнак». Виникає питання – чому? На нашу думку, Шевченко в Дубно був лише проїздом. У цьому випадку варто враховувати, що він, подорожуючи по Волині, користувався рекомендаціями М. Костомарова. Але останній, здійснюючи свої подорожі у Волинському краї, з якихось причин так і не відвідав Дубно. Хоча Рівне, де він викладав у гімназії, знаходилося зовсім недалеко від цього міста. Кобзар же, не маючи достатньої інформації про пам'ятки старовини в Дубно, міг його проігнорувати.

Але під Дубно Шевченко, схоже, на деякий час затримався. У повісті «Варнак» є місце, де дуже реалістично описується якийсь хутір біля Дубно: «В дорозі я тяжко занедужав. Товариші привезли мене на хутір у лісі біля Дубна до старої ворожки та там і залишили. Старенька годувала мене й лікувала, як уміла.

Хутір цей був такий самітний, що, здається, крім моєї лікарки та її старого, ніхто й не гадив, що той хутір є на світі. З дозволу моєї лікарки я мало не щодня почав виходити, щоб посидіти кілька годин під хатою. Сижучу, було, та й милуюся невеличким прозорим ставком, завітчаним зеленим очеретом; дивлюся на греблю, обсажену в два ряди старими вербами, що попускали своє віття до прозорої води. Нижче греблі був старий, як і його хазяїн, млин на одне коло з лотоками, що солодко шепотіли. На поверсі ставка пливають гуси й качки, кожна в двох постатях – одна головою вгору, а друга вниз, бо здалека здається, що й у воді качка, й над водою качка. На березі біля греблі маленький човник догори дном; на піддашші старого млина розвішані рибальські сіті, а навкруги хутора, непрохідний, дубовий ліс, і тільки в одному місці щось наче просіка, немов навмисне прорубана на те, щоб доповнити пейзаж; а серед тої просіки, далеко на обрїю, синіють, неначе величезні вали, – відноги карпатських гір. Я оживав, дивлячись на оту чарівну, прекрасну природу...».

Погодьтеся, опис настільки яскравий, що доводиться припустити думку про перебування автора твору в цьому місці.

– *До цього, либонь, спонукає і така деталь пейзажу – «відноги карпатських гір». Щоб це написати, треба самому бути в географічній точці, з якої видно невисокі гірські пасма, і справді побачити ту «прелюдію» до величних Карпат.*

– Авжеж.

– *Що можна сказати про відвідання Кобзарем Острога – міста, яке у 16 столітті зажило слави Волинських Афін?*

– Відвідання Т. Шевченком Острога видається цілком ймовірним. Тут свого часу побував М. Костомаров, їдучи працювати викладачем у Рівненську гімназію. Він міг розповідати про острозькі пам'ятки старовини Т. Шевченку. Острог згадується як в повісті «Варнак», так і в повісті «Прогулянка із задоволенням і не без моралі». При чому в другому випадку згадка має більш конкретний характер.

– *Ви допускаєте, що М. Костомаров рекомендував Т. Шевченку відвідати і Корець?*

– Цілком. Не викликає сумнівів факт перебування Т. Шевченка в Корці. У цьому старовинному місті, як і в Острозі, зупинявся М. Костомаров. У Кобзаря згадка про Корець зустрічається й у «Варнаці», і в «Прогулянці із задоволенням і не без моралі». До того ж у «Прогулянці...» йдеться не просто про Корецький замок, а й церкву, де зберігалися бальзамовані останки графів Корецьких. За словами Т. Шевченка, вона перетворилася в руїну. Звісно, таке написати могла лише людина, яка це бачила.

– *На Вашу думку, Т. Шевченко ступав по полю Берестецької битви?*

– Перебуваючи в Почаєві й Кременці, він знав, що неподалік знаходиться поле Берестецької битви. Берестечко Т. Шевченко згадував у містерії «Великий льох». Для нього це був символ козацької звитяги часів Хмельницького.

Т. Шевченко чув від кобзарів та свого друга М. Костомарова про Берестечко. Про можливе перебування Кобзаря на полі Берестецької битви засвідчує поезія «Ой чого ти почорніло...»

У ній зустрічаємо деякий фактаж (чотири милі «круг містечка Берестечка»). Це дає підстави вважати, що поет самостійно оглядав це місце, оскільки використав таку географічну деталь.

Очевидно також, що емоції, викликані перебуванням на полі Берестецької битви, знайшли відображення і в Шевченковому вірші «За байраком байрак».

– *Відома версія, що Кобзар мандрував і Волинським Поліссям, зупинявся неподалік від Ковеля...*

– Щодо поїздки Кобзаря на волинське Полісся, то виникає низка запитань. Справді, існує версія, що Кобзар побував і неподалік від Ковеля. Там він ніби зробив два малюнки чорною тушшю, на яких зображені церква в селі Вербки, де був похований князь Андрій Курбський, а також церква в селі Секуні.

Якщо це дійсно малюнки Шевченка і на них зображені церкви в зазначених селах, тоді варто визнати, що він був у зазначених населених пунктах, а також у Ковелі – повітовому місті, розташованому неподалік від цих сіл.

Ці малюнки описав і оприлюднив М. Шугуров. У 1894 році він у відгуку на статтю О. Левицького про археологічні екскурсії Шевченка згадав про ці малюнки. Їх він бачив у П. Дорошенка, а той купив їх у колишнього професора Київського університету О. Роговича.

М. Шугуров писав: «На двох малюнках тушшю зображені 1) церква в с. Вербка, де було поховано князя А. Курбського, за три верстви від Ковеля, і 2) церква, побудована в с. Секунь, приятелем Курбського Климентом. Додане до першого з цих малюнків креслення: а) подає вид церкви і б) місця, де знайдено склеп.

На аркуші паперу, прикладеному до цієї колекції малюнків, є записка колишнього (з 1844 р.), а потім (1848–1857 рр.) голови Київської археографічної комісії М. Судієнка такого змісту: «Я показував малюнки Дмитру Гавриловичу (Бібікову – В.М.), він же їх схвалив і дозволив літографувати. М. Судієнко». Проте з усіх малюнків, про які йдеться, лише один, саме вид церкви в с.Вербка, був відтворений у літографічному знімку, вміщеному (без зазначення імені художника) у виданій Архе-

ографічною комісією книзі «Жизнь князя Андрея Михайловича Курбского в Литве и на Волыни» (том 2), примітки, таблиця 1-а».

М. Студієнко, М. Шугуров, а пізніше письменник Б. Грінченко та мистецтвознавець О. Новицький вважали, що вказані малюнки є творами Т. Шевченка.

– *Існували й певні легенди про перебування Т. Шевченка в с. Секунь...*

– П. Жур писав, що в 1979 році він розмовляв із місцевим жителем, 86-літнім Мефодієм Рижком. Останній свідчив, ніби «дід його Іван розповідав йому про те, що в Секунь приїжджав Шевченко, що він малював стару церкву, не нинішню, збудовану пізніше, а ще стару, ветху... Шевченко не тільки змалював ту церкву, а й намалював на дошці для неї ікону богородиці. Коли церкву розібрали, то ту ікону перенесли до кладовищенської каплички.

– Ще за часів Польщі, – свідчив М. Рижко, – говорили, що та ікона Шевченкової роботи і що вона принесе нам волю.

Ми поїхали з дідом Мефодієм на кладовище і побачили цю ікону. Богоматір – в короні, дитя в короні, золоте намисто... Навряд чи це робота Шевченка. Якщо це легенда, то, мабуть, не випадково вона виникла в селі на Ковельщині: поет тут побував. І не випадково з його іменем народ пов'язував свої надії на визволення від шляхетського гніту».

Загалом можна погодитися з наведеними міркуваннями П. Жура. Дійсно, розповідь, що Шевченко малював ікону для церкви в с. Секунь, – типова легенда. Він, наскільки відомо, не займався іконописом. Але в цьому випадку Кобзареві приписували створення сакральної речі. Більше того, ця річ (ікона) ніби виступала як «чудотворна» і мала принести волю селянам. Взагалі в Україні мали поширення різноманітні легенди, які пов'язували ім'я Шевченка з майбутньою волею.

Проте, звісно, легенди не творяться на порожньому місці. Мусить бути якась основа – якщо не фактологічна, то соціально-психологічна. Можливо, Шевченко дійсно відвідав с. Секунь, як і с. Вербку. Проте ця думка є дуже гіпотетичною.

– *Що могло покликати Кобзаря на волинське Полісся?*

– Єдино можлива відповідь – особа князя Андрія Курбського й пам'ятки, пов'язані з його діяльністю. Варто враховувати, що російські офіційні історики якраз у той час, 30-40 роках ХІХ століття активно творили міф про князя Курбського – великого інтелектуала та захисника православ'я на Волині у ХVІ ст. Початок творення цього міфу поклала публікація М. Устряловим творів, що приписувалися цьому князю. Міф цей потрібен був самодержавству, щоб стати ще одним аргументом на користь приєднання до Російської імперії Волині. До творення цього наукоподібного міфу долучилася й Київська археографічна комісія.

Можливо, Шевченко отримав усну рекомендацію замалювати пам'ятки, які мали відношення до князя Курбського. П. Жур висловлює таке припущення: «Мабуть, ще й за особистим дорученням М. Д. Іванишева, який працював над книгою «Жизнь князя Андрея Михайловича Курбского в Литве и на Волыни», Шевченко повинен був відвідати в околицях Ковеля, де колись були володіння Курбського, пам'ятки старовини, пов'язані з іменем князя, і замалювати їх». Дійсно, Іванишев тоді працював над вказаною книгою і йому потрібен був ілюстративний матеріал. Знаходячись у дружніх стосунках з Шевченком, він міг попросити його здійснити подорож на Волинське Полісся, а той не вважав за потрібне йому відмовити. Можна також припустити, що про Ковельщину, Луцьк Шевченку міг розповідати Прушинський, із яким він працював на розкопках у Переп'яті. І тому в Кобзаря виникло бажання побачити ці краї.

Насправді був Т. Шевченко чи ні на Волинському Поліссі – схоже, це питання так і залишиться відкритим.

– *Які висновки зробив Кобзар для себе після відвідин волинського краю?*

– Певна річ, подорож помітно розширила світобачення Т. Шевченка. Він тепер не просто вводив волинські сюжети в свої твори, а й намагався створити відносно цілісне бачення тієї частинки української землі, якої він до цього часу практично не знав.

МЕТАФОРИ КОРАНУ

Повний переклад Корану українською мовою, здійснений вперше в Україні кандидатом історичних наук, головою Центру ісламознавчих досліджень Національного університету «Острозька академія» Михайлом Якубовичем, вийшов у Центрі імені Короля Фагда з друку Преславного Сувою у місті Медина в Саудівській Аравії у 2013 році. Книга ошатна, має 933 сторінки, на яких текст оригіналу та український відповідник подані паралельно, випущена незвичним форматом за світовими технологіями поліграфічного мистецтва.

Загалом з того часу вийшло ще сім видань перекладу, зокрема, і в Туреччині – при сприянні Управління у справах релігій Турецької Республіки (Діянет), Стамбульському Фонду «Хизмет Вакфі», Фонду «Кая» при мечеті Сулейманіє у Стамбулі.

Наша розмова – із автором перекладу.

– *Яка передісторія виходу смислів Корану у Туреччині?*

– Під час поїздки у Стамбул я провів зустріч із партнерами «Острозької академії» у Туреччині, які запропонували видати переклад в такій державній інституції як Управління в справах релігій Турецької Республіки. Пізніше, у відповідності із домовленістю, я дав дозвіл на друк перекладу смислів Корану – двох видань: одне українською, друге – арабською. Управління забезпечило вихід у світ вже десятків перекладів смислів Корану різними мовами світу.

– *Мусульмани вважають, що неможливо перекласти Коран іншими мовами, – можна лише піднести в іншій мовній інтерпретації його смисли. Ви ж насмілилися, і зрештою комісія експертів Центру імені Короля Фагда з друку Преславного Сувою прийняла рішення оприлюднити Вашу роботу. Чим зацікавив переклад цю поважну інституцію?*

– По-перше, я переклав Коран із оригіналу, з арабської мови, а, по-друге, ставив перед собою завдання здійснити роботу так, щоб переклад істинно відображав дух Корану. Відтак українська версія Корану відповідає доктринальним вимогам

тлумачення Священної Книги мусульман. Коли я запропонував таке виконання, то Центр визнав його як відповідне.

– *У нинішньому столітті і в минулому ще жоден рядок перекладу Корану українською мовою не зазнавав такої прискіпливої експертизи...*

– Подібна експертиза проводиться лише у випадку, якщо Центр береться за видання перекладу Корану – будь-якою мовою, – засвідчуючи таким чином, що зроблено переклад канонічний.

– *Якою є методика оцінки перекладів Корану?*

– У Центрі розроблена типова методика оцінки перекладу Корану, яка враховує специфіку тої чи іншої мови. Кожна частина мого перекладу перевірялася експертом-коранознавцем. Зокрема, таку функцію виконав доктор В. Абдур-Рахім. Він автор дуже популярного підручника «Уроки арабської мови», визнаного в усьому світі. Його вважають одним із найкращих арабських філологів сьогодення. Він голова комісії і керівник відділу перекладів Центру. Знає багато східних мов і всі основні європейські, в тому числі читає українською та російською.

Аналогічну роботу щодо правдивості мого перекладу здійснили також шейх Хазім Хайдар, шейх Омар Хавія – визнані в мусульманському середовищі фахівці, які спеціалізуються на коранічних науках. Вони викладають в університетах, мають багато друкованих праць.

Консультантом був також професор Мединського та університету Аль-Азхар в Каїрі Ахмад аш-Шаркаві.

Це фахівці, які мають і релігійний авторитет, і науковий. У Центрі, що по суті є містом у місті зі своїм життєзабезпеченням, таких працює дуже багато.

– *Були зауваження з боку арабських фахівців до Вашого перекладу?*

– Не було. І завдяки тому, що я дотримувався доктринальних основ при перекладі. Скажімо, якби вираз «рука Бога» я переклав «сила Бога», то це було б порушення доктрини. Якщо написано в оригіналі «рука Бога», то так слід і перекла-

дати. Такі моменти я відобразив буквально, без інтерпретацій, які могли б виглядати як непотрібне у цьому випадку довільне втручання. В останньому криються підступні небезпеки для перекладача Корану. Обійти їх – означає правильно передати зміст Священної Книги. Ось чому цей переклад Корану є таким, яким його бачить мусульманин.

Під час роботи над цим я уніфікував термінологію – з неї зробив словник. Все це заради того, щоб переклад вийшов адекватним, без погрішностей.

Саме тому під час перевірки перекладу ми могли кваліфіковано обмінюватися думками. Були і дискусії. Світочі кораністики вели їх доброзичливо і толерантно. Висловили мені також рекомендацію – додати більше коментарів, зробити їх простішими, аби краще сприймалися.

– Багато з них є Вашими, авторськими?

– Навіть мовою оригіналу – арабською – є чимало коментарів до Корану. Взяти хоча б ті, що вміщені у 32 томах – їх автор визначний мислитель середньовіччя Фахр ад-Дін ар-Разі. Вони, до речі, не перекладені на жодну європейську мову. У них та багатьох інших авторитетних тлумаченнях я черпаю, зокрема, трактування змістів. Найбільш авторитетними в мусульманському світі вважаються тлумачення таких авторів, як Ібн Джарір ат-Табарі (X ст.), Абу Ісхак ас-Салябі (XI ст., у редакції Мухі с-Сунна аль-Багавві, XII ст.), Ібн Касір ад-Дімашкі (XIV ст.) та ін. Саме ці праці зацитовані й у коментарях до мого перекладу. Автори цих тлумачень, у першу чергу, спиралися на перекази від сподвижників Пророка. В інших тлумаченнях, які також високо цінуються в ісламському світі, використовується, наприклад, філологічний метод (тафсір Махмуда аз-Замахшарі, XII ст.). Важливу роль свого часу відіграли й філософсько-теологічні тлумачення, зокрема, написані Абдаллою аль-Байдауі (XIII ст.).

Мої коментарі для українського читача стосуються пояснень, наприклад, загадкових метафор Корану – вони як ознаки мудрості, східної двозначності. Наприклад, ось фраза: «Ті, які називають своїх дружин «хребтами матерів»... (Коран, 58:2). У

доісламські часи, якщо араб називав свою дружину «хребтом матері», то це означало, що він хоче розлучитися з нею... Є мої коментарі, де порівнюються біблійні назви коранічного варіанту, ремарки стосовно історичних подій тощо. Жодним чином не хочу перевантажувати такими доповненнями, але доречність їхня мотивується бажанням дати ключ до пізнання іншої культури.

– *На чії кошти було здійснено перше видання?*

– На кошти Центру імені Короля Фагда з друку Преславно-го Сувою. Це перший випадок стосовно перекладу українською мовою з часу створення королем Фагдом цієї структури у 1984 році. Відтоді тут схвалено і видано 50 перекладів Корану різними мовами – все за рахунок державного фінансування. Опікується цією справою Міністерство у справах ісламу Саудівської Аравії.

– *А чи реалізована ідея аудіозапису перекладу Корану?*

– Так. Його здійснив Євген Підгорний, професійний диктор і звукорежисер.

Проте я теж мав досвід такого запису. На ньому моїм голо-сом звучить майже третина Корану – 36 сур. Я записував ці фрагменти у спеціальній студії в Центрі. На цьому ж диску змонтовано і відповідний текст арабською – його читає імам мечеті пророка в Медині Алі аль-Хузейфі. Сприйняття Корану на слух – це традиція в арабському світі, традиція читання Корану вголос називається таджвід. Щороку в мусульманському світі проводяться спеціальні конкурси з декламування Корану. Відбуваються вони й в Україні, де, завдяки зусиллям мусульманських організацій, відродилася традиція підготовки хафізів — віруючих, які знають весь Коран напам'ять.

Є вже розробка, яка дозволяє слухати Коран з мобільного телефону, є електронна версія Корану арабською мовою для друку, щоб можна було брати цитати й вставляти у тексти. Тобто, всі наявні сьогодні мультимедійні технології в Саудівській Аравії використовуються для того, аби Коран був доступний людям у будь-якій формі. У тому числі, у звуковій, адже Коран (арабською Аль-Кур'ан) це «читане вголос».

– Запис вели одночасно з імамом?

– Ні, його голос копіюється з диску, який є в Центрі. Манера читання Святого Письма цією людиною визнана в арабському релігійному середовищі еталонною. Його вимова звучить мелодійно, з наспівом – у стилі мусульманської проповіді. У Центрі його запис монтують із записом перекладача з будь-якої країни, причому розміщують таким чином: спершу аят (вірш) арабською, а за ним переклад його українською. Я мав зустріч з імамом не в студії, а в Центрі, де його офіс. Це східний мудрець, авторитетна особа, він справив на мене потужне незабутнє враження. І йому, і науковцям, з якими спілкувався, я розповідав про «Острозьку академію», зокрема про започаткування у ній сходознавчих досліджень. Це сприйнято з великим зацікавленням.

– Довелося наслідувати арабського читця?

– У деяких моментах я дотримувався такої ж інтонації, що стосувалося, наприклад, есхатологічних образів. А загалом я читав аяти, наче рядки української поезії. До речі, у звуковому варіанті коментарів немає. Є лише короткий вступ.

– Як прийшов Коран до європейської спільноти? У своїй передмові до одного з останніх видань свого перекладу зазначаєте, що довгий час текст Корану був майже невідомий європейцям...

– Першою з європейських мов, на які було перекладені смисли Корану, була грецька. До наших часів збережені лише фрагменти цього перекладу, зробленого анонімним автором у IX столітті. У 1143 році з'явився й латинський переклад, зроблений ченцями Ключійського абатства (Ключі, Франція). Пізніше, вже в XVI-XVIII століттях, з'явилися переклади іншими мовами.

У мусульманських країнах майже до початку XX століття Коран копіювався вручну. Європейці (переважно із науковою метою) намагалися підготувати власні друковані видання вже в XVI столітті (Венеція, 1537 рік), але ці спроби не мали особливого успіху. Деяко пізніше, завдяки зусиллям А. Хінкельмана (Гамбург, 1617), Л. Мараччі (Падуя, 1698 рік)

та, особливо Г. Флюгеля (Ляйпціг, 1834 рік), європейська наукова спільнота отримала змогу працювати з текстом, який доволі точно відображав оригінал. Наприкінці XIX століття з'явилося видання Бахчисарайської друкарні, яке підготував кримськотатарський просвітник І. Гаспринський.

– Відомо, що татари, які проживали на теренах Західної України, користувалися переважно рукописними текстами Корану...

– Справді, і свідченням цього є збережений, наприклад, у фондах Острозького історико-культурного заповідника (м. Острог, Рівненська область) Коран, переписаний місцевими мусульманами у 1804 році.

Першою зі слов'янських мов, на яку було перекладено Коран, була старопольська. «Західні татари», які мешкали на теренах Литви, Польщі, Білорусі та України, вже в XVII столітті мали такий переклад (так званий «мінський тафсір» 1686 року, який містить велику кількість білорусизмів). У деяких із писемних пам'яток, створених у середовищі західних татар, зустрічаються й фрагменти перекладів смислів Корану українською.

– У Вашій статті, що вийшла в журналі «Journal of Qur'anic Research and Studies» в Саудівській Аравії, я звернув увагу на Вашу тезу про те, що українська мова має унікальні лінгвістичні можливості для відтворення смислів Корану. Хто ще наважувався скористатися саме цим?

– Існуючі надбання конфесійного стилю української мови є великим творчим підґрунтям для мене. Частковий переклад священної книги мусульман українською мовою здійснювали Ярема Полотнюк, Валерій Рибалкін. А започаткував таку працю сто років тому Олександр Абрамчак-Лисинецький, який використав не арабський оригінал, а німецький переклад Макса Геннінга (Ляйпціг, 1901). На жаль, ця праця не була видана.

Повного перекладу Корану українською досі не було.

Звичайно, я ознайомився із багатьма зарубіжними перекладами. Лише англійською їх налічується майже 100, є

італійською, французькою, німецькою тощо. Це свідчить про високий рівень розвитку сходознавства. Загалом я опрацював понад 40 повних коментарів до Корану, більше 1000 джерел використав. Мене дуже зацікавив і польський переклад Йозефа Білявського – він має ясний та зрозумілий стиль.

– *Що вкладаєте в це поняття?*

– У підході до перекладу Корану є певна стратегія. Слід відштовхуватися від того, що Коран, який ділиться на 114 сур (розділів), з арабської сура перекладається як «стіна», та 6236 аятів (віршів), має характерні ознаки поетичного твору, і деякі спеціалісти вважають, що його слід саме так інтерпретувати. Проте я відмовився йти цим шляхом. Насправді, якщо вникнути, то за формою це є поетична проза, а тому відповідно треба і відтворювати зміст. Але Коран – не художній твір, а джерело мусульманського вчення, тому його обов'язково слід доносити саме як сакральний текст у відповідній релігійній традиції. Щоб передати це все, треба адаптувати нашу синтаксичну інверсійність, намагатися не загубити звучання фрази. І пам'ятати, що слово – то лише інструмент. Не проявляти самозакоханості у лексиці – тоді ніхто не дорікне тобі в тенденційності, яка може проявитися, наприклад, у вживанні українських архаїзмів чи діалектизмів.

Із полісемічного багатства української вибрати одну точну стрілу, щоб вона була рівнозначна у стократ полісемічнішій арабській... Тобто, моє завдання – сконструювати український варіант мусульманського конфесійного стилю.

– *Очевидно, що тут недостатньо знання трансляційних відповідників – важливіше відчувати дух мусульманської релігії, ментальність, оперувати скарбами народного досвіду, перлинами філософії Сходу...*

– Отож бо, саме з цих освітніх атрибутів я й починав. До цього привели наукові зацікавлення, адже, досліджуючи філософську думку ісламського світу, її вплив на західний цивілізаційний потенціал, почав вивчати арабську мову – спочатку самостійно, а потім – під керівництвом відомих фахівців. Набуті знання дозволили перекласти ті філо-

софські трактати, які досі ніколи не перекладалися. Переклав хадіси (висловлювання пророка Мухаммада) – сорок два із них вийшли окремою невеличкою книжкою в Олександрії (Єгипет). Вони допомогли заглибитися в Коран. Результатом ґрунтовного вивчення цієї тематики стало також чимало статей і мої книги «Філософська думка Кримського Ханства» (Київ, 2016), «Іслам в Україні: історія і сучасність» (Вінниця, 2016), найновіша – «Велика Волинь і мусульманський Схід» (Рівне, 2016). Зараз працюю над художнім перекладом творів сучасних арабських письменників. Збираюся перекласти з арабської збірку хадісів «Сади праведних». Тут зосереджено висловлювання пророка, що стосуються етики у практиці життя.

Перекладатиму також древніх арабських філософів та мандрівників, котрі писали про Україну. Я маю ксерокопії стародавніх арабських праць, у яких згадується, наприклад, Волинь (звучить Валінана), і трактується як земля, з якої брала витоки Київська Русь.

Так що у цьому загадковому світі східної мудрості є багато несподіваного...

– *Коран і Біблія схожі?*

– Коран відрізняється від Біблії і змістом, і формою. Коран алегоричний і сповнений символів. Але є спільність у підході до суті віри. Це проглядається в концепції монотеїзму, тобто єдинобожжя. Мусульманин – відданий Богу, релігія для нього – єдиний даний Богом закон. Коран закликає мусульман із належною терпимістю ставитися до юдеїв та християн, називаючи їх «людьми Писання» (з арабської «агль аль-кітаб»). Серед тих, які згадуються в Корані, читач зустріне постаті Адама, Авраама (Ібрагіма), Мойсея (Муси), Ісуса (Іси). Це дуже характерний текст у плані заклику до толерантного співіснування людей різної віри і різних національностей. У Корані написано: «Ми створили вас чоловіками й жінками та зробили народами і племенами, щоб ви знали одне одного» (Коран, 49:13). І ще: «Немає примусу у релігії» (Коран, 2:256).

– *Яке місце займає Коран в системі освіти, наприклад, у Саудівській Аравії разом з його аналогами інших релігій?*

– У навчальних закладах там є факультатив «патріотичне виховання». Його мета – навчити етиці, ставленню до природи, до старших. Іслам тут єдина офіційна релігія, яка базується на Корані, відповідно ця книга є об'єктом вивчення – звичайного домашнього, університетського, теологічного. До речі, відданість Богу й називається арабським поняттям іслам. У ісламському віровченні Коран — це безпосереднє слово Бога, відкрите Пророку Мухаммаду

У Саудівській Аравії немає християнських церков. Однак тут є курси, які стосуються вивчення сучасних релігій – досить ґрунтовно, з широких позицій. Це співвідносне із темою моєї кандидатської дисертації, яка саме присвячена погляду ісламу на інші релігії. Треба розуміти, що тут традиціоналістичним ісламом, який панує в Саудівській Аравії, вже сформульована оцінка інших вірувань.

У згаданому Центрі є багато літератури, яка стосується вивчення різномовних перекладів Біблії. Є тут книги німецькою, англійською мовами. З українським відповідником, на жаль, немає нічого.

– *Де поширюється перекладений Вами Коран?*

– По-перше, серед паломників, у мусульманських общинах в Україні, а також демонструється на виставках в Україні і за кордоном. Звичайно, використовується і як джерело, бо досі не було такої можливості – читати повний переклад українською мовою.

– *Подальші Ваші наукові плани пов'язані зі Священною Книгою мусульман?*

– Хотілося б у майбутньому підготувати видання «Вступ до Корану», у якому за допомогою коментарів та власних спостережень пояснити глибини цієї книги.

– *Чи став Ваш переклад смислів Корану робочим матеріалом перш за все для релігійних мусульманських діячів?*

– Два попередні видання Корану були дуже добре сприйняті мусульманами в Україні. Розповсюдженням займалися і

Духовне управління мусульман України «УММА», і Асоціація мусульман України. До речі, саме муфтії Духовного управління Мусульман України «УММА» Саїд Ісмаїлов написав передмову і до другого, і до третього видань. Асоціація мусульман України випустила й аудіоверсію Корану українською мовою, яка вже доступна для прослуховування в інтернеті. За ці декілька років цитати зі свого перекладу я неодноразово зустрічав у виступах мусульманських духовних лідерів українською, перекладах ісламської літератури, наукових дослідженнях...

– *Але є й деякі новітні мусульманські групи, які принципово не приймають перекладів...*

– Річ у тому, що їхні наставники глумачать Коран суб'єктивно, «під себе», всупереч прийнятій традиції. Але це в наш час маргінальні погляди, абсолютна більшість мусульман читають і цитують переклади, зокрема й український. У грудні 2016 року в Києві, в інформагентстві УКРІНФОРМ, була підписана Хартія мусульман України – свої автографи поставили понад 30 представників ісламських організацій, які репрезентують абсолютну більшість мусульман України. І, зауважу, на відкритті заходу, після читання оригіналу, також зачитувався мій переклад смислів Корану. Тим більше, зараз цей переклад отримав схвальні відгуки не лише з релігійних інституцій Саудівської Аравії, а й з Туреччини, передових країн ісламського світу.

– *Коли Ви вперше взяли в руки Коран?*

– Мій батько служив у Середній Азії, і він привіз цю книгу, перекладену російською мовою, – мені тоді було дев'ять років. На той час я вже мав п'ятирічний читацький стаж, тому зміг подолати багато сторінок. А, навчаючись в «Острозькій академії» на спеціальностях «релігієзнавство» і «філософія», особливу увагу приділив вивченню мусульманської релігії, бо хотілося зайнятися чимось неординарним, маловідомим. І коли почав, то відкрив для себе цілу планету мудрості, гуманітарної величі. Тоді ж прийшов і до Корану. Зрозумів, що цій книзі варто присвятити себе – перекласти її, ввести в нашу культуру. Вірю: це і є мій ексклюзивний шлях у науці. Звичайно, то важка ноша. Судіть самі: перекладаю вже кілька

років, й іноді над одним аятом міркуєш цілий день...

Я паралельно працюю над дослідженням поглядів ісламських традиціоналістів на сутність та історію релігії. Зацікавлення цими контекстами дає можливість одержати чітку відповідь на запитання, чому Коран визначає щоденне життя мусульман, забезпечує їх духовну ідентичність, є основою принципів правової системи.

Кожен окремо взятий примірник Корану називається в ісламській традиції мусхаф (дослівно «збірка листів»). У відповідності із ісламським правом мусхаф потребує спеціального поводження, зокрема омовіння вірянина перед читанням, зберігання тексту лише в чистому місці тощо. Визначено шанобливе ставлення до Корану і навіть як просто до книги (в поліграфічному розумінні) – на неї мусульманин ніколи не покладе іншу книгу, адже Коран сприймається як «благородний сувій».

ПЕРЕСОПНИЦЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ: ЧИН ДЕРЖАВНИЙ

Розмова із лауреатом Національної премії України імені Тараса Шевченка, поетом Романом Лубківським про те, які зусилля були докладені, аби на Пересопницькому Євангелії складав присягу Президент України.

– Ви були у 1991 році ініціатором прийняття присяги Президентом України на Пересопницькому Євангелії. Як до Вас прийшла така ідея?

– Здається, сама пані Історія підводила до тієї великої події різними шляхами. І нас, депутатів Верховної Ради, і представників влади – тих людей, які тоді переходили з однієї політичної ситуації в іншу.

Мені було відомо, що у багатьох країнах вже є усталені норми – президенти приймають присягу, кладучи руку на священну книгу – Біблію. Як же діяти нам?

Перший варіант у мене був такий: взяти для цього Остро-

мирове Євангеліє. Чому? Тому, що це одна з найвидатніших пам'яток старослов'янського письменства, вважається найдавнішою книгою Русі, і вона була створена у столиці, в Києві. Але складається вона лише із окремих листків! Хоч цінність їх величезна, проте вони не творять образу книги. З іншого боку, я також бачив у цій ролі й Острозьку Біблію, хоча вона в той час (до перекладу), не мала такого резонансу (Острозька Біблія вийшла в перекладі українською мовою Рафаїла Торконяка у 2006 році, за що він удостоєний Національної премії України імені Тараса Шевченка – В.М.).

Я в цих роздумах випадково на вулиці зустрів академіка Миколу Жулинського. І розповів йому про свою ідею. Тоді також у цьому ряду назвав і Пересопницьке Євангеліє, хоча воно, мені здавалося, трішки віддалене від тих головних книг. А Микола Григорович сказав: «Я б підтримав би думку стосовно Пересопницького Євангелія, тому що нинішнє село Пересопниця, яке в часи Київської Русі було столицею великого удільного князівства, розташоване недалеко від батьківщини Президента Леоніда Кравчука – села Великий Житин того ж Рівненського району».

Я знав, що Леонід Кравчук із Рівненщини, але деталі, названі Жулинським, мені були невідомі.

У продовження розмови Микола Жулинський додав: «Між іншим, я недавно надрукував статтю в одній із центральних газет про Пересопницьке Євангеліє».

Після цього, я, зважуючи «за» і «проти», подумав, що, можливо, таке зближення понять, як Пересопницьке Євангеліє і батьківщина Президента Леоніда Кравчука може зіграти з певних міркувань і негативну роль: Леоніда Макаровича недолюблювали деякі «демократи», а ще більше – недавні колеги -партократи. Та вирішив йти, як мовиться, напряму: будь що буде...

Я зі своєю пропозицією підійшов до Дмитра Павличка – на той час голови комісії Верховної Ради із закордонних справ, в якій я працював. Він же тоді очолював і групу, що вела підготовку до інавгурації Президента.

А Дмитро Васильович із властивим йому темпераментом

почав доводити, що найголовніше вже зроблено – у Верховній Раді на місці ідола-Леніна встановлено наш український національний прапор. Але згодом, після моїх аргументів став прихильником ідеї, і запитав: «Як це зробити?».

Я відповів, що свого часу директор бібліотеки імені В. Вернадського пан Олексій Онищенко висловлювався, що хотів би, аби цю книгу побачили у світі, звернули на неї увагу, бо вона є унікальною.

Того ж таки дня я запитав у директора, чи реально все це – взяти в бібліотеці Пересопницьке Євангеліє, а потім внести у зал Верховної Ради для того, щоб Президент під час складання присяги поклав на книгу свою долоню.

Олексій Онищенко відповів ствердно. Тому я вирішив повідомити про ідею особисто новообраному першому Президентові.

Приходжу в сесійний зал Верховної Ради і бачу, як Леонід Макарович готується до інавгурації. Я спостерігаю: він жестикулює, тобто входить в роль як людина, котра серйозно поставилася до майбутньої події, у якій буде ключовою фігурою.

Я підійшов і розповів про свій задум. Кравчук сказав, що не заперечує, але сам вирішити цього не може і попросив піти на пораду до першого заступника голови Верховної Ради Івана Плюща.

По дорозі до мене випадково долучився депутат Іван Заєць, який, дізнавшись, з якого приводу йду до Івана Степановича, побажав бути свідком розмови.

Іван Плющ сприйняв пропозицію іронічно ...

Але я йому сказав, що може дізнатися про книгу зі статті в «Урядовому кур'єрі». Зрештою він погодився і ... відіслав до Леоніда Кравчука, аби передати, що заступник голови парламенту підтримує думку Лубківського. Що я й зробив.

– І...

– Президент погодився!

Я тоді ще не знав, що ця книга має велику історію, і що до неї має причетність гетьман Іван Мазепа. Якби це стало відомо комуністам з більшості, так званої групи 239, то вони не

дозволили б на такій книзі складати присягу Президента.

Наступні дії: за допомогою працівників канцелярії вдалося переконати робітників, аби вони поставили спеціального столика біля трибуни, на який мали б покласти Пересопницьке Євангеліє.

Далі телефоную Олексію Онищенку, домовляємося. За декілька годин до інавгурації книгу привезли, вийняли із футляра, поклали на столику біля трибуни. Це було величезне диво! Депутати, котрі перебували ближче до трибуни, кинулися подивитися на книгу, почали перегортати сторінки. Директор бібліотеки сприймав це боляче, він закликав обережно торкати сторінки – для такої справи годилися б одягнути рукавички...

Десь працівники канцелярії знайшли дерев'яний валик і поклали його між сторінок, зафіксувавши один з мальовничих розворотів.

До інавгурації книга знаходилася в кабінеті Леоніда Кравчука. Але документ, який, так би мовити, регулював таке перебування, стосувався особисто мене: я 5 грудня 1991 року дав розписку Олексію Онищенку, що отримав від нього в тимчасове користування на 4 години Пересопницьке Євангеліє і зобов'язуюся зберігати книгу та відповідаю за це. Один примірник такого документа Онищенко залишив собі, іншого передав мені.

Перед інавгурацією я попросив у секретаріаті Верховної Ради, щоб знайшли місце в залі для Онищенка, аби він спостерігав за процесом прийняття присяги і пильнував поглядом книгу...

І ось Леонід Макарович починає виголошувати присягу. Одночасно його рука стала наближатися до того столика, на якому було Пересопницьке Євангеліє – воно лежало трішки збоку. У мене таке враження, що його рука досить близько підсунулася до книги, але він не поклав на неї свою долоню. А, можливо, я не все зміг побачити (ця деталь мене турбує й понині). І після цього настала урочиста мить – вперше прозвучав гімн України (у музичному виконанні). Потім була корот-

ка перерва між засіданнями Верховної Ради.

Після перерви підходжу до Олексія Онищенка і бачу: він схвильований – стоїть розгублений і говорить, що зникло Пересопницьке Євангеліє! Я йому: «Я ж Вас просив дивитися!» Відповідає, що на мить відвернувся, а коли глянув на місце, де воно лежало, його там уже не було...

Почалася тривога. Ми йдемо на пошуки, добилися до приймальні голови Верховної Ради – я як депутат аргументував, чому мені потрібно сюди. Виявилось, що працівниці канцелярії забрали книгу і заховали, а самі вийшли попиту кави...

Нарешті книга лягла у бібліотечний футляр. Олексій Онищенко передав мені другий примірник розписки, котрий я зберігаю й понині. Разом із першим...

– На мій погляд, це унікальний, що претендує на державне значення, документ, від якого попри його канцелярський стиль віє рішучістю, сміливістю, неординарністю мислення двох небайдужих людей ...

– Безумовно, він засвідчує і продовження шляху Пересопницького Євангелія.

Справді, так почався новий етап життя цієї книги. Вона запрацювала. І вже під час наступної інавгурації Леонід Кучма подолав психологічний бар'єр і поклав руку на Пересопницьке Євангеліє.

Коли прийшов третій Президент, то сталася така дивна річ. Професор Ігор Юхновський вирішив привести його до присяги на Біблії. Комусь, певно, довелося довго й аргументовано переконувати, що цього не слід робити, бо ж маємо вже узвичаєний прекрасний атрибут процесу присяги. Зрештою, все ж урочиста церемонія відбулася за участі саме Пересопницького Євангелія.

– Чому ж немає досі державного рішення, яке б узаконило акт прийняття Президентом України присяги на цій книзі?

– Це, звісно, державний недогляд. Адже ж є вже традиція, вона міцно склалася, утвердилася. Книга зі статусу видатної рукописної пам'ятки українського народу перейшла у статус

важливого державного символу. А такими є Державний Прапор і Державний Гімн. Вона стала причетною до долі конкретної людини, водночас і причетною до всього народу. Саме Пересопницьке Євангеліє є феноменом історичним, який працював у минулому і працює тепер, працює на майбутнє.

– *Як опинилася факсимільна копія цієї книги у Вашій домашній бібліотеці?*

– Це завдяки тому, що Українська Православна Церква здійснила факсимільне видання і я одержав його із відповідним документом – сертифікатом №385, датованим 15 листопада 2009 року. Цікаво, що під час одержання її моїм сином Данилом (я не зміг прибути) стався конфуз – книгу хотів перехопити Петро Толочко. Цим було викликане велике здивування і в отців церкви, і в присутніх на церемонії. До речі, через Толочка я тоді покинув Гуманітарну раду при Президентові України, бо я не міг бути поруч із таким «діячем».

Через цю книгу для мене стала ближчою Рівненщина. Я був на відкритті величного архітектурного комплексу, присвяченого Пересопницькому Євангелію.

– *Це єдиний пам'ятник книзі у світі...*

– Думаю, що не тільки єдиний, але й унікальний за експозиційним змістом.

– *Отже, Ваше коло переживань, турбот про Пересопницьке Євангеліє замкнулося саме на землі, де Першокнига народилася. Що відчували тут?*

– Вдячний Господу, що провів мене цим шляхом. Я хочу сказати: для мене велике щастя, що я маю певну причетність до пошанування нашої національної святині.

– *Історії зі звеличення Пересопницького Євангелія передували й інші дії. Які з них ніби готували цей знаменитий крок?*

– Здається, всі події сесії першого скликання саме і вели до того, щоб потвердити суспільне визнання Пересопницького Євангелія.

Отже, повернімося уявно у сесійний зал Верховної Ради.

У цьому приміщенні відбувалися свого часу процеси, нищівні для нашого народу і, очевидно, як кажуть психологи,

там сформувалася певна патогенна зона або я б її назвав психопатогенною. Якоюсь мірою так, а якоюсь – ні. Чому? Тому, що там відбувалися, крім засідань Верховної Ради радянської України, і письменницькі з'їзди. Один із них, у 1966 році, був історичним. На ньому виступили Олесь Гончар та Андрій Малишко. Їх промови фактично зробили великий пролом в ідеологічних твердинях режиму.

– Якось Ви сказали, що таке національне піднесення було тільки на тому одному письменницькому з'їзді з-поміж багатьох, у яких брали участь. Чим він був особливий?

– Даруйте, може, я патетично тоді сказав, але факт незаперечний: ми на повну силу відчули, що може сказати письменник на захист рідної мови, культури, історії.

Пам'ятаю також післячорнобильський письменницький з'їзд, що теж проходив у приміщенні Верховної Ради – це 1986-й рік. Тоді Іван Драч сказав, що в генетичний код нашої нації вдарив атомний грім – це теж викликало певне потрясіння. Вже окрім таких, дуже потужних речей, говорилося про українську книгу, умови для творчості письменника. Йшлося і про ювілеї Івана Франка та Маркіяна Шашкевича.

Тобто, у цьому залі ніби витала різкополярна аура...

І ось – рік 1991-й. Після прийняття Декларації про державний суверенітет України настав час державних діянь. Особлива необхідність у них виникла, коли почалася підготовка до згадуваної інавгурації Президента України у грудні цього року. Отже, йшлося про те, щоб у цьому приміщенні утвердити якісь нові традиції, які потім були б сталими, зокрема й інавгурація. У цьому брали участь люди, котрі були «родом з минулого». Таким був і новообраний Президент Леонід Кравчук, котрий, так би мовити, по-своєму перейшов із минулого в сучасне.

До моменту інавгурації мені вдалося із Михайлом Косівим, депутатом Верховної Ради, домогтися зняття в залі засідань Верховної Ради комуністичного символу – фігури Леніна.

– Як це було?

– Пропонувалися різні способи, як це вчинити, в тому числі

і, скажімо так, любові варіанти. Ми з Михайлом, хоч люди радикальні (але радикальні в сутності, а не за формою), написали заяву до Президії Верховної Ради: необхідно привести інтер'єри Верховної Ради у відповідність із прийнятим Актом про незалежність України. Подали на розгляд відповідної комісії свої міркування, а комісія довела їх до відома Президії. І остання вирішила: демонтувати фігуру та передати її кудись на збереження, щоб у майбутньому, коли буде створено музей тоталітаризму, як у країнах Східної Європи, ця фігура давала уявлення про добу комуністичного режиму.

Нам здавалося, що цей масивний бовван був створений із дорогого каменю – граніту чи мармуру. Але виявилось, що це – підробка!

– *Невже? Важко повірити...*

– Так всі думали... Коли робітники почали демонтаж, то зрозуміли, що фігура насправді дуже легка. Зачепили гаком і відірвали її верхню частину. Виявляється, вона була зроблена із пап'є-маше, а по-народному, з бібули. Тобто, пресована, полакована, покрита фарбою, підігнана під колір білого мармуру. По частинах її і розібрали.

І зал набув іншого вигляду, він став інакшим. Відтак залишилася ніша. У неї було запропоновано встановити український національний прапор, який вже був фактично узаконений для користування під час зустрічей з іноземними делегаціями, державних церемоній. Він був, правда, без державного герба – з останнім досі тривають болісні процеси... І ось таким чином зал уже був доведений до того стану, в якому дійсно можуть приймати присягу Президенти нашої держави.

Думалося, що в такий момент наявність лише атрибутів держави – це замало, тут повинен бути створений певний святковий, урочистий настрій.

– *Повернімося до прапора. Ваша пропозиція внести його у сесійний зал Верховної Ради викликала неоднозначні вигук...*

– У вересні 1991 року я підійшов до другого мікрофона у Верховній Раді, від хвилювання не представився, і запропонував внести до залу національний прапор України. Йшлося

про те, щоб він набув статусу державного.

З іншого мікрофона мене підтримав В'ячеслав Чорновіл. Він не посилався на мене, але сказав, що пропонує внести прапор ще й у зв'язку з тим, що наш прапор був у Москві, коли виступав Єльцин під час відомих серпневих подій 1991 року. Я думаю, що це був певний «хід» В'ячеслава Максимовича – він хотів переконати лівих, комуністів, росіян у Верховній Раді, що якщо наш прапор майорить у Москві поруч з Єльциним, то в цьому виявляється певна символічність, і ми повинні її потвердити відповідним проявом.

– А як на це зреагував Леонід Кравчук, який тоді був головою Верховної Ради?

– Поставив на голосування наші пропозиції.

Отож, один прапор внесли, а друге полотнище доручили встановити на куполі Верховної Ради. Мені запропонували взяти участь у цій урочистій церемонії.

Шлях туди вів якимись закапелками, через горище, гвинтовими сходами. Вийшовши нагору, я відчув під ногами бляху – вона лунко ніби вистрілювала під підощвами. Глянув за край купола і побачив, що весь парк заповнили люди. Леонід Кравчук наказав, що треба підняти прапор над куполом, але зберегти і прапор УРСР, який там висів. Він не наважувався так різко відійти від одного і перейти до іншого. Пригадую, піднявся також монтер, який дістався на купол по драбині. Він опустив прапор УРСР і до нього прикріпив прапор український, а потім підняв їх разом.

Вітер розвіяв багатоколірну композицію, а люди внизу загули, почали обурено кричати, багато їх кинулося до входу у Верховну Раду, протестуючи проти того, що поруч із синьо-жовтим знаходиться червоно-синій прапор.

І тоді Леонід Кравчук прийняв рішення зняти останній. Але ж раптом зник монтер! Незабаром, правда, його знайшли і було виконано необхідну операцію знову – тепер уже синьо-жовтий розкинувся розкішно над куполом, здавалося, над усією нашою країною.

– Що спонукало Вас до важливих суспільних ініціатив?

– Повірте, я не є якийсь одинак-реформатор, котрий кидається на дзоти, але мені, в силу, можливо, доброго виховання прагнеться відстоювати винятково важливі справи. Є іноді якісь такі внутрішні спонуки. Мене ж, наприклад, ніхто не тягнув за руку піти до Івашка, секретаря ЦК, після чорнобильського з'їзду і запитати, як так, що ювілей Івана Франка не відзначається Києві і ніде, а Маркіяна Шашкевича взагалі забули. «Кто такой Шашкевич? Пришліте мне справку» – сказав Івашко.

Після того ювілей Шашкевича урочисто відзначили у Києві та Москві...

Загалом скажу, що в моєму житті багато за що доводилося боротися. Причина цього проста: існував та й зараз існує спротив українській Культурі, навіть збоку державної машини. Тому не заспокоюймося, борімося, діймо!

ВОЛОДИМИР ЛИС: «...ДО ПРОСТОЇ ЛЮДИНИ НА ТЛІ ІСТОРІЇ»

Розмова із видатним українським письменником Володимиром Лисом.

– *Якби не було досвіду написання Вами дев'яти романів, п'яти п'єс – останні поставлені в театрах України, – якби не перемога у літературному конкурсі «Коронація слова» у 2008 році (роман «Острів Сильвестра»), то «Століття Якова» не визріло б?*

– Без сумніву. Поруч із тим всім, що я писав, «Століття Якова» йшло незримо. За багато років у мене сформувався інтерес до показу простої людини на тлі історії. У цьому романі йдеться про дрібні та величні перипетії життя, і ось тут люди відчули щось таке, що зачіпає за душу. Доля поліського селянина спонукає кожного заглянути у власні таємниці,

проревізувати їх і теж вирішити, як із ними бути. Тому роман – і про трагедію цілого століття, і про трагедію окремо взятої душі, яка прагне зберегти себе. Що може бути ближчим для розуміння, співчуття?

Герой твору не пристосованець до певних історичних колізій, як деякі критики «розгадали», а постійно бореться різними способами за свою родину, за її честь, він не голосний, він щирий українець.

Один читач із Луганська написав мені, що прочитав роман і теж відчув себе українцем.

– *Цілком очевидно, що долею Якова Ви перегоріли, глибоко пустили його в свою душу. А як з іншими персонажами?*

– Та так само! У художній реальності, що безмежно відмінна від звичайної, тобі близьке абсолютно все. Такий закон жанру. Я думаю, що в Якову є щось від мого діда, який, маючи 81 рік, якось сказав: життя його, мовляв, минуло, наче одна мить. Ось тоді я й почав створювати свою мить у формі столітнього проміжку – тут герої діють за часів, коли Волинь перебувала під владою Польщі, потім гітлерівських загарбників, показано участь населення в УПА, відображено реальність післявоєнна радянська, частково нинішній період.

Є тут персонажі, прізвища яких я не змінював. Це колоритні постаті, тож не важить, яке ймення «приклеювати». Є багато епізодів нафантазованих, але про червоного коня – це правда, факт.

– *Вводячи образ Зосі, Ви зробили реверанс у бік українсько-польських стосунків, пошлюбивши польку й простого українця?*

– Вірите, зовсім про це не думалося... Я знав про такий випадок – біля нас по сусідству в селі колись жила Зося. Щось у ній було, як казали, не наше – в поставі, у виразі очей. Ми знали: це – полька. З нею, вертаючись зі служби в польському війську, познайомився місцевий чоловік і привіз у село, де вони й побралися та проживали собі тихо-мирно. Їхня доля дала мені поштовх до конструкції в романі ключової лінії кохання. До речі, справжня Зося не загинула, а дожила до глибокої старості.

У романі певним чином відображено українсько-польське

протистояння в роки минулої війни, але я зосереджую у творі увагу на благородстві, яке проявлялося з того й іншого боку заради недопущення трагедій. Наприклад, Яків стримав свого брата, аби той не намагався палити польську колонію, він також іде із Зосею рятувати українське село. Так було і в реальному житті.

Поляки й українці є об'єктивно героями моїх романів. Я, зокрема, написав багато нарисів про тих волинян, які служили в польському війську і 1 вересня 1939 року прийняли бій з гітлерівцями. Українці й поляки не лише жили разом, а й були приречені на одну долю.

От нині я зацікавився Герасимом Яскевичем – полковником козацького війська, родичем Богдана Хмельницького, котрий народився у Луцьку. Його друга дружина була полькою, то від цього він певний час потерпав – його звинуватили у зраді. Заступився за нього Іван Богун, котрий сказав: «Якщо ми засудимо за любов українця з полькою, то ми засудимо Україну та Польщу».

– *Вірні слова...*

– Дивно, що не запитуєте про погоду... То й добре, я б не хотів цього...

– *Чому?*

– Тому, що я вже не буду займатися цим. Я – письменник, і прагну сповнити саме це своє призначення у світі. Бути в літературі – найвища честь. Якось мені знайомий священик порадив, щоб я не займався більше передбаченнями, адже таке заняття свята церква не схвалює, бо це не по-біблійному. Наступним був сигнал радикальніший, коли мені стали погрожувати, мовляв, прогнози не справилися, а, отже, ти обманюєш народ. Тому я прийняв для себе відповідне остаточне рішення. Прийняв легко. І дружина моя, відома дитяча письменниця Надія Гуменюк, підтримує в цьому.

– *Але ж то цікавий досвід...*

– Це – хобі, яке пройшло. Це епізод мого життя, і слава Богу, що він був. Я його розпочав випадково...

Якось мені у 1988 році незнайомий чоловік розповів, що

на основі спостережень з 26 грудня по 6 січня можна скласти прогноз погоди на цілий рік.

– *Чому саме з 26 грудня?*

– Бо це перший день, коли сонце, як кажуть у народі, на літо повертає. З цього часу і до 6 січня кожен день відповідає місяцю: з 26 грудня – це січень, 27-е – лютий і так далі.

– *А як вели спостереження?*

– Мій досвід свідчить, що слід спостерігати у відповідний день за опадами, корою дерев та кущів – мокра чи суха; фіксувати напрямки вітру – північний означає холодну погоду, західний – теплу і вологу, південний – теплу і дуже теплу, східний – холодну і суху. Коли, наприклад, 1 січня сонячно, але морозно, то буде теплим липень (чи його частина), хоч і без опадів. Утім, це лише один з можливих варіантів. Мої прогнози були дійсні в радіусі 120 – 150 кілометрів від місця спостереження. Тобто, кожен може це робити там, де проживає. Були випадки, коли до мене зверталися з претензіями люди із, скажімо, з Одеської області, що нічого не справдилося. А було, що з Кубані дзвонили і говорили, як точно все співпало у моїх прогнозах про їхнє літо...

Якщо комусь самому пощастить зробити вдалий прогноз, то з тим і вітаю. Треба лише ставитися до цього заняття не надто серйозно й буквально.

Перший мій самодіяльний прогноз було надруковано в січні 1989 року у вигляді статті в газеті «Радянська Волинь», де я багато років працював (у пострадянський час – «Волинь-нова»). Цей матеріал схвалив тодішній редактор Полікарп Шафета. Цікаво, що все в тому році у природі ставалося в основному так, як я і «віщував». Тоді в редакцію пішов потік листів...

А потім був 1994-й рік, у якому я передбачив засуху за результатами спостережень 31 грудня – 1 січня 1993 року. Про весь мій досвід я написав у книзі «Таємна кухня погоди», яка вийшла у Луцьку...

– *А у збірці «Посмішка чорного кота», в якій надруковано письменницькі забобони, Ви зазначили, що прогнозування погоди – це Ваше персональне стихійне лихо...*

– Так і є насправді...

– Чи міг би прототип народного синоптика стати головним героєм художнього епічного твору?

– Думаю, що ні, бо якби йшлося, наприклад, про того, хто здатен передбачати, то варто було б радше вивести героя, який би прогнозував події в житті людей... А так... Який смисл?

– Триумфальне «Століття Якова» триває. А з якою часточкою художнього світу Володимира Лиса читач зустрінесться ще?

– Сподіваюся на вихід нового роману «Іван і чорна пантера», у якому йдеться про поліське село Кукурічки, де всього сто дворів. Мова тут про сучасну деградацію традицій добра, совісті, честі та про тих, хто виживає тут і чинить спротив безвиході. Мій герой Іван мріє, щоб усе ж не були знищені ці хати, аби існувало сто обійсть, бо вважає, що то магічне число. Читач дізнається про мрію Івана – запросити в Кукурічки американську супермодель. У романі її ім'я Таумі Рембел...

ЧИТАЮЧИ КНИГУ ПРИРОДИ

Дем'янчук Григорій. Барви Полісся. – Львів: Каменяр, 1975.

«Природа нашого Полісся являє стільки своєрідної краси, що може дати на довгі літа рясний матеріал для праці вчених, митців і поетів» (академік П. А. Тутковський). Справді, цей дивовижний край оспівали і Леся Українка, і Олександр Купрін, і сучасні письменники.

«Барви Полісся» – дорожні нотатки, нариси, формою вони нагадують «Кроки по росі» В. Пєскова.

Перша подорож – на літаку – дозволяє авторові охопити зором величезну частину краю, а також, підкоряючись тому високому почуттю при спогляданні землі з висоти, сформулювати відправну репризу – «так, навіть тут, у небі, можна чути, як дихає і говорить рідна земля. Бо її голос, історія, запахи — завжди з нами, де б ми не були».

Г. Дем'янчуку вдається показати, як вирізнівся сьогодніш-

ній день Полісся на тлі Полісся давнього, яке наводило на сумні роздуми: «Людина тоне в тій просторовій одноманітності, у її душі народжується почуття безсилля...».

Ретроспектива часто служить оповідачеві засобом для проведення контрастних ліній. А ось що можна побачити нині: «Буйноквітні поля, мережа осушувальних каналів, молоді ліси на колишніх пісках».

Географія подорожей – найрізноманітніші куточки Рівненського Полісся. Це і перлина краю озеро Біле, родовища базальту на півночі області...

Якщо говорити про поетичність цієї книжки, то найперше треба назвати нарис «Олесина галявина», в якому розповідається про місця, де бував О. Купрін. Журналіст наводить його описи лісу. Якщо письменника цікавив психологічний стан людини, котра сприймає красу, то Г. Дем'янчука цікавить розмаїття квітів, трав, їх лікувальні властивості.

Автор описує свої пошуки розписів бурштину, який поліщуки називають «займистим каменем», а ще – «горілим». Г. Дем'янчук заінтригує своїм прагненням знайти його, причому називає імовірні місця. «Ще в минулому столітті бурштин збирали на берегах річок, полях, копаючи криниці, рови. На «бурштиновий промисел» селяни виходили навесні чи після літніх злив». Зрештою, автор добувається до справжнього родовища — кам'яних кар'єрів поблизу містечка Клесова. До нинішньої назви бурштину автор долучає ще давню слов'янську («латир-камінь»), роблячи своєрідними ці співставлення.

Поєднання опису окремих реалій з історичним матеріалом характерні для нарису «Кам'яна діброва». На стиках розповіді композиційно межують висловлювання академіків П. А. Тутковського і О. П. Карпинського, «біографія» базальту і його перспективи використання у народному господарстві. Або: очевидне і дивне — крок у легенду й ілюстрація з дійсності. Йдеться про базальтове волокно, тканину з нього, про що в поліщуків існує небилиця. «Була, кажуть, надто вередлива дівчина. Парубок попросив її руки, а вона кивнула на камінь і мовила: «Піду за тебе тоді, як витчеш з каменю шлюбну сук-

ню». «Це він міг би зробити лише тепер, коли з'явилося оте казкове базальтове волокно», — закінчує автор.

«Героями» у нарисах виступають і птахи та звірі. З цього циклу привертає увагу розповідь «Чорний бусол» про рідкісний вид буслів чорних — інакше — «рибоїдів». На них не завжди натрапиш, бо ж сімейство «чорних» не таке й велике. І хіба не приємно, що в Дубровицькому районі створюється заповідник для цих красенів. Проблема збереження природи — постійно в полі зору автора, він закликає збагачувати зелену скарбницю, охороняти її унікальні пам'ятники.

Василь Данилович Чабанюк («Зона спокою») веде розмову про зону спокою у Костопільському лісництві. У цій частині лісів «не тільки браконьєрові з рушницею чи сокирою, а й надто гомінливим туристам дороги нема. Жодної рубки: росте ліс як ростеться. Ніякої стрілянини: звірина живе, як живеться».

Г. Дем'янчук розповідає про появу на Поліссі незвичайної професії русловика. Ось його робота: «Ходить понад каналом, придивляється до берегів і верболозного плоту, що скріплює русло... Дванадцять кілометрів рукотворної річки доглядає русловий. І вона в нього завжди працює на врожай...» («Зустріч зі Львою»).

Проте людина не лише ворогує з болотом. Це підтверджує Г. Дем'янчук постановою Інституту ботаніки АН України про заснування заповідника на болоті Сира Погоня («Сира Погоня»). Доказів, що переконують у правильності цього кроку і відганяють скептиків («Що, вже і болото треба берегти?») журналіст наводить чимало.

У нарисах часто використовуються легенди. Вони стають тлом, на яке проектується події сьогоденного Полісся. В одній йдеться про одвічне прагнення поліщуків врятуватися від боліт, про безсилля людей перед бездонним баговинням. Народні посланці ретельно вишуковують ту «харалужну соху», якою можна було б із болота зробити поле.

Книга вчить любити природу, знати й берегти її. Цим вона корисна.

(Жовтень. — 1976. — №9. — С. 126 — 127).

Післямова через 40 років.

Подана тут моя давня рецензія «Читаючи книгу природи»

була першою в українських центральних журналах та й взагалі в тодішній республіканській пресі на першу, вистраждану книгу Григорія Дем'янчука «Барви Полісся». У той час я навчався на факультеті журналістики Львівського державного університету і коли купив її, то загорівся написати відгук і запропонував текст для журналу Спілки письменників України «Жовтень» (нині «Дзвін») у Львові. Мене підтримав професор Володимир Здоровега, який знав автора, а також головний редактор популярного часопису, письменник-прозаїк Роман Федорів. Одразу після виходу дев'ятого номера журналу у вересні 1976 року привіз кілька екземплярів у Рівне Григорію Семеновичу. Так ми і познайомилися. Відтоді часто спілкувалися.

По-особливому пізнав цю неординарну людину тоді, коли після навчання у США я загорівся вивченням минулого свого села Городець Володимирецького району (поштоvhом до цього було одержання мною матеріалів про історію Городця у Міннесотському університеті). Григорій Семенович розширив мої знання, відкрив мені багато імен, з якими пов'язане місце мого дитинства, зокрема світового класика Юзефа-Ігнація Крашевського, мецената культури і колекціонера Антонія Урбановського, волинського краєзнавця, письменника Тадеуша-Єжи Стецького, в'язня сталінських таборів, поетесу Галину Гордасевич... Відтак виникла у мене ідея відродити літературну славу Городця.

ДИВУЙТЕСЯ!

Він, Феодосій Мандзюк, справедливою людиною йшов по тернах і шовках свого життя. У нього цьому вчилися інші, а ще інші ганебно користувалися такою здатністю вразливої християнської душі.

...Ми з ним стали у 1972 році членами літературної студії «Франкова кузня» Львівського державного університету імені Івана Франка і, виявилось, що поповнили «волинське» крило, яке уособлювали прозаїк Григорій Мацерук та поет Олег Потурай. Долучився до нас ще один земляк — новеліст Володимир Боденчук із Клеваня. Всі ми навчалися на факультеті журналістики, а Феодосій — на філологічному.

Після нашого знайомства мені стало зрозуміло, що наш новий товариш себе готує не для вчителювання: він пише художні твори, а, отже, до письменницького статусу буде намагатися пройти через журналістику. Так і сталося. Після закінчення університету працював кореспондентом горохівської та луцької районних газет, обласної газети «Радянська Волинь».

Влітку 1985 року я був переведений із посади власного кореспондента всеукраїнської республіканської газети «Молодь України» у Рівненській, Волинській і Тернопільській областях на посаду власного кореспондента ТАРС—РАТАУ у Рівненській області, тому виникла вакансія в популярній молодіжній газеті, яка мала тоді тираж майже мільйон примірників. Я запропонував замість себе Феодосія і його кандидатура в Києві була затверджена без будь-яких зауважень чи умов.

Він став улюбленим автором «Молоді України», де успішно трудився п'ять років. Коли приїжджав у Рівне, ми, звичайно ж, зустрічалися, я ознайомлював його із проблематикою області, радилися стосовно тем, говорили про літературу, відпочивали... Відповідно і мої відвідини Луцька проходили під щирою опікою Феодосія – людини щедрої, турботливої, яка дарувала мені свою дружбу, як брату.

Робота в «Молоді України» змусила його бути універсаль-

ним журналістом, оволодіти мистецтвом інформаційних, аналітичних та художньо-публіцистичних жанрів. Саме це пригодилося йому, коли потім він пішов самостійною редакторською стежкою – очолював у Луцьку гумористичну газету «Нате», видавництво «Надстир»я», тижневик Луцької міськради «Луцький замок», а також коли був заступником головного редактора всеукраїнського тижневика «Вісник + К», для підвищення всеукраїнського реноме якого він доклав свою журналістську вмілу руку. Проявив себе і як ведучий гумористичної телепередачі «Веселий оповідач» на телеканалах «Нова Волинь» Волинського обласного телебачення і телекомпанії «Аверс».

Звісно, основним для нього було – утвердитися в українському літературному просторі. Відтак видав книги гумору і сатири «Специфічний дефіцит», «Дуля із знаком якості», «Звіриний суд», дитячі «Як зайчата вчилися читати», «Як звірі борщ варили», «Ярмарок у лісі».

Під псевдонімом Кость Волиняка вийшли його гумористично-сатиричні видання «Хапайте і читайте!», «Синдром дефіциту», «Вам привіт від Йеті!», «Веселі опуси», а також ціла низка збірок для малечі: «Перелазив Тарас через перелаз», «Чому корова кольорова?», «Сниться Соні синє сонце», «У цирку жонглери жонглювали», «Музиканти», «Незвичайний мотоцикліст», «Джерело дзвенить дзюркоче», «Чотири чортики пошили шортики».

Справжнім шедевром, яким зачитуються діти і їх батьки впродовж 20 останніх років стала збірка «Неправильні правила поведінки».

Він також автор історико-краєзнавчих книг про волинський край — «Володимир-Волинський Свято-Успенський собор», «Вулиці і майдани Луцька» (у співавторстві з Вольдемаром П'ясецьким), «У Луцькому замку» (у співавторстві з Валентиною Окунович), «Луцьк. Фотоальбом» (автор текстів і упорядник), «Луцький замок на старих малюнках і фотографіях».

Я завжди радів такому талановитому письменницькому вибуху свого університетського друга. Професійний рівень

поетичної майстерності у коротких і розлогих віршованих формах, сатирично-саркастичні мотиви та фейлетонічний струмінь як прояви вишуканого авторського розуму, дидактична спроможність високого непідробного гатунку, що цілковито близька для дитячого сприйняття, — ось те, що захопило у творчості Феодосія і зробило її конкурентоздатною у контексті української літератури. Дуже знаменито, що «Вісник +К», видавши першу його пожиттєву збірку «Хапайте і читайте», дав можливість десяткам тисяч нових читачів пізнати і поетичні, і прозові справжності його невичерпного художнього світу, тієї чулої душі Феодосія Мандзюка, яка збагатила світ мудрістю.

Останнім його дітищем стали «Легенди старого Луцька». Він довго й захоплено над цією книгою працював і ще встиг побачити її надрукованою. За місяць до смерті, вже будучи важко хворим, пересилиючи себе, відвідав найближчих друзів і подарував їм цю, як і всі його інші, якісну потрібну книгу.

Пишучи про її дух і певні умовності, у передмові він зазначив, що «дещо з колишнього незвичайного, не зовсім нам зрозумілого я до купи зібрав, осмислив, а дещо й домислив, дофантазував, трохи узагальнив і вам переповідаю. Читайте і не дивуйтеся...».

Безумовно, це історії, переплавлені його серцем художника слова.

На сороковини його відходу у засвіти в газеті «Вісник + К» вийшов знаковий спогад її шеф-редактора, давнього Феодосієвого друга, письменника Євгена Хотимчука. У цьому зболеному, змістовному, чулому, сильному тексті є слова, які квінтесенційно формулюють суть і значення Феодосія Мандзюка як майстра красного письменства, котрий був кумиром читачів: «Його слово дихає народним гумором і теплом».

Феодосій Мандзюк написав стільки багато, скільки зміг. Це те, чим сповнив він своє призначення Творця.

МОВОЮ ІСУСА

Вперше з арамейської мови українською здійснив переклад таргумів (парафразів) до П'ятикнижжя Мойсеевого (Тори), яке входить у Книгу Буття Старого Заповіту, доктор філологічних наук, автор підручника «Арамейська мова біблійних текстів і Таргума Онкелоса», монографії «Синтаксис поезії таргумів» Дмитро Цолін.

– Пане Дмитре, чим була викликана поява коментарів до біблійної Книги Буття арамейською мовою?

– Річ у тім, що Книга Буття написана староеврейською мовою понад три тисячоліття тому (хоча, на думку окремих дослідників, вона створена в VIII–VI століттях до н.е.), а вже у V ст. до н.е. арамейська мова стає розмовною для багатьох народів Близького Сходу, в тому числі для євреїв. Отже, виникла потреба здійснити переклад Біблії живою, зрозумілою мовою. Таргуми стали відповіддю на потреби часу: староеврейською вже в ті далекі часи володіли тільки священнослужителі, і потрібно було дати народам Близького Сходу зрозуміле трактування біблійних текстів. До того ж, арамейська була тривалий час офіційною мовою стародавньої Персії (за династії Ахеменідів), і люди звикли до неї не лише на побутовому рівні, а і як до мови наказів, документів.

– До речі, Євангеліє від Матвія (Мв. 27:46) свідчить про те, що й Ісус Христос розмовляв арамейською...

– Так, підтвердження цьому ми знаходимо і в інших уривках, особливо у Євангелії від Марка (Мк. 5:41; 7:34; 15:34), де слова Господа записані так, як він їх промовляв – «Таліта кум!» («Дівчино, встань!»), «Еффата!» («Відкрийся!»), та й апостола Симона Петра він назвав арамейським словом «Кефа» («Камінь»).

До того ж, ще до народження Христа деякі уривки арамейською мовою були включені до Старого Заповіту (головним чином у книгах Ездри і Даниїла). Це була так звана «імперська» арамейська мова. У зв'язку з таким особливим статусом арамейською виходять і пояснюються царські укази, закони,

юридичні тексти, нею спілкуються представники різних народів Близького Сходу. Лише починаючи з VII століття арамейську витіснила арабська на більшості земель Близького Сходу. Саме в часи розквіту арамейської – у період із II по VII ст. – було створено унікальні зразки таргумів – своєрідних парафразів Старого Заповіту. На жаль, нам відомі ім'я лише двох їх авторів – Онкелоса і Йонатана.

– *Як використовувалися таргуми в релігійному житті?*

– Таргуми – це не просто переклади біблійного тексту, а й тлумачення, пояснення, адже головна їх мета полягала в тому, щоб зробити біблійний текст зрозумілим, коли його читали вголос у синагозі мовою оригіналу – давньоєврейською. Таргуми читав спеціальний читець. Цей процес мав ознаки своєрідної проповіді, адже в таргумах є й заклики до громади, докори, слова утіхи.

Саме тому вважається, що це твори єврейської (точніше – іудейської) богослужбової риторики, написані арамейською мовою. Тепер, коли арамейська стала мовою, малозрозумілою для більшості прихожан іудейських синагог, таргуми в богослужіннях не використовуються.

А для науковців це дуже важливі свідчення того, як тлумачить Святе Письмо єврейська традиція (саме в ній вони написані) в епоху пізньої античності і раннього середньовіччя. Щоб збагнути, як таргуми виконують свою роль коментаря, варто звернутися до уривку з Книги Буття, де йдеться про Каїна і Авеля. Поряд з перекладом короткого біблійного тексту, де вони згадані, вставлено діалог. Каїн звинувачує Бога, що той несправедливо судить світ, що він прийняв жертву Авеля, а його відкинув. Але Абель заперечує це і веде мову на тему Боговиправдання. У самій Біблії цього немає. Такі вставки характерні для таргумів, і вони ніби відображають живу атмосферу проповіді в ті далекі часи. Іноді в таргумах до тексту перекладу додається просте пояснення незрозумілих слів чи фраз.

– *Щоб це розуміти, слід добре володіти арамейською...*

– Я її вивчав в Університеті Ендрюса (США), де освоював і

староєврейську, але досяг належного рівня, коли працював над кандидатською дисертацією.

– *Яка історія таргумістики?*

– Особливий інтерес до неї серед європейських учених виник у ХІХ столітті, хоча деякі з них цікавилися таргумами ще в ХVІ–ХVІІ століттях. Особливо слід відзначити професора Кембріджського університету Джона Лайтфута, який жив у ХVІІ столітті. Він створив чотири томну працю «Новий Заповіт у світлі Талмуда та єврейської літератури», де таргумам приділено значну увагу. Серед видатних дослідників таргумів – Пауль Кале, Міхаель Кляйн, Вілем Смелік, Пол Флешер, Авігдор Шинан та інші. Таргуми досі були перекладені лише німецькою, англійською, іспанською і французькою мовами. До речі, за часів Радянського Союзу щодо них існували певні табу, адже йшлося про іудейську культурну спадщину. Проте деякі російські вчені теж проводили дослідження таргумів.

– *Де Ви берете тексти арамейською мовою?*

– У жодній бібліотеці в Україні немає друкованих таргумів. Я використовую головним чином тексти, які присилають мої західні колеги. Окремі вдалось дістати, працюючи в бібліотеці Хайфського університету (Ізраїль), є змога брати електронні версії таргумів, що входять до програми для дослідників Bible Works.

– *Чому зупинилися лише на Книзі Буття?*

– Це один з найцікавіших розділів, що дає багатий матеріал для пізнання біблійних сюжетів, історії іудаїзму і християнства. Це цінне джерело знань ще й тому, що тут виражені основоположні концепції для іудаїзму, християнства та ісламу. Наприклад, це стосується поняття божественного Слова. У Євангелії від Івана написано, що «Слово було Бог». Так Іван говорить про Ісуса. А концепція Слова (арамейське «мемра») як певного божественного посередника між Богом і ним створеним світом вперше з'являється саме в таргумах. У християнському богослів'ї згодом воно було назване грецьким терміном логос.

– *Хто найбільше цікавиться Вашими перекладами?*

– По-перше, студенти-релігієзнавці, по-друге, учасники міжнародної сертифікатної програми з іудаїки, що діє в Національному університеті «Києво-Могилянська академія», а також Центр єврейських досліджень. До того ж, інтерес виявляють і студенти протестантських теологічних семінарій.

У світі арамейською мовою, а саме її східними діалектами, все ще розмовляє близько 400 тисяч людей, головним чином – у Сирії, Північному Іраку і на Кавказі. Принагідно зауважу, що арамейська мова залишила значний слід у світовій цивілізації, адже багато національних алфавітів походять від алфавіту арамейського, наприклад, грузинський, вірменський, брахмі (індійський), пахлевійський (середньоіранський), уйгурський, согдійський. У чому причина? Чудова, зручна графіка, простота у використанні!

– *Православні священники можуть зробити для себе відкриття в таргумах?*

– Ті коментарі Старого Заповіту, які зустрічаються у працях давніх вчителів церкви, з'являються у більш ранніх текстах – у таргумах. Це свідчить про те, що традиції тлумачення – іудейська з християнською – дуже тісно перетиналися. Наприклад, відомий християнський святий, богослов і поет Єфрем Сирін (IV ст.) у своїх «Бесідах», що стосуються Старого Заповіту, часто посилається на таргуми. Це можна сказати і про святого Ієроніма Блаженного (IV–V ст.), який використовує той самий матеріал, що викладений в таргумах.

На жаль, наше суспільство не вільне від упереджених поглядів на інші релігії. А насправді всі три релігії так званого «авраамічного трикутника» – іудаїзм, християнство та іслам – виникли з одного кореня. Таргуми демонструють один з аспектів цієї спільності, вони ніби є непрямым закликком до міжрелігійного порозуміння, заперечують ворожнечу.

«ПИСАТИ ПРО ТЕ, ПРО ЩО НІХТО НЕ ПИСАВ...»

Різдво дитинства – воно так близько, бо завжди з тобою, бо навіть спогади про батьківську домівку, заворожуючий запах сухої отави, внесеної на свят-вечір дідусем, нагадує про тодішній твій колядницький спринт у снігах...

У пам'яті Різдво 1972 року – воно особливо прикметне.

Поспіль кілька тижнів до нього я зі своїми однокласниками, зокрема з Олександром Моциком (у майбутньому Надзвичайним і Повноважним Послом України, який у 1998–2015 роках очолюватиме українське посольство у Туреччині, Польщі та США), ретельно готувався до вертепного колядування – дійства, яке всі ми хотіли досконало театралью демонструвати в кожній хаті наших односельців. Проводили репетицію багатьох сцен, що мали урочистий релігійний зміст. Повторювали знані колядки, а також вивчали нові. Примірювали до себе відповідний «сценічний» одяг – то були старовинні жупани, козухи, мундири недавно демобілізованих сусідських солдатів і сержантів.

Олександр Моцик мав особливий кітель – із позолоченими погонами майора. Його дав покористуватися чоловік нашої вчительки Анастасії Іванівни Петро Павлович Чернявський – бойовий офіцер Другої світової.

І ось 7 січня після сходу сонця семеро перебиранців вийшли на основну, ще невіїжджену вулицю нашого села Городець Володимирецького району, яка, здавалося, раділа закличному переливчастому срібному подзвону тронки, нашій ході, грайливо відгукувалася голосним порипуванням молодого снігу під нашими кирзовими чобітьми, звечора густо помащеними моторним маслом, що його дав дядько Опанас ...

Попереду нас гордовито похитувалася промениста зізда, яку виготовив батько одного із наших учасників. Її ніс хлопець, котрий у той день був у головній ролі вертепу. А позаду нього у барвистих шатах – цар-отаман, його ординарці, різна

прислуга; у вивернутому кожусі – створіння з довгим хвостом і рогами; у білій сорочці-свиті аж до п'ят та у склеєній з білого паперу шапці, яка відома із фільмів про хрестоносців, ще одна дійова особа – вона вимахує дерев'яною косою...

Отак ми по променистих снігах перебігали від хати до хати, аж поки не зайшли в будинок тітки Олександра Моцика. Тільки-но почали колядувати і показувати вертепну сцену, як рвучко відкриваються сінешні двері і в хату влітає керівник нашого села. Із криком «Я вам наколядую, негодяї, я вам дам Бога, панімаєш ти! Хто позволив?!» він спочатку роздер свиту на мені, зірвав мою шапку-маску, щоб впізнати, і штовхнув так, що я опинився на підлозі. Потім почав давати стусани іншим, а тоді підскочив до Моцика і схопив за погон, норовлячи його зірвати. Але погон був пришитий міцно, то непроханий гість потягнув його разом із кітелем, а з ним і Моцика – швиргонував у куток. Ми притьмом посхоплювалися і – навтьоки.

Відбігли до вигону, побачили, що ніхто не переслідує, і домовилися: коли почне темніти, то вийдемо знову.

Наші батьки вдома не заперечували, вони якось так таємничо казали, що той наш кривдник ввечері вже навряд чи зможе нам перешкоджати.

...І ось прямуємо на закличні вогники хат свого зачарованого присмерком Городця, над яким вивищувалася в білому покривалі гора Вертеп, з якої вчора з'їжджали на лижах... Довкола нас неходжені кришталеві сніги у вечірній загадковості – ніби заохочують, ніби пишаються... А над нами – підморгують найсвітліші у світі трепетно-ясні зорі.

Співаємо – несемо новину, що діва Марія народила сина, Господнього сина...

Ця історія закінчилася після канікул, коли нас, колядників, директор школи посовістив на «лінійці» перед кількома сотнями учнів: мовляв, такі авторитетні відмінники-десятикласники, і, ви подумайте тільки (!), сам секретар комсомольської організації школи (показав на мене) піддалися релігійним віянням... Але він не говорив злостиво, в його словах ми не відчували справжнього осуду. І не збирався нас карати – про-

сто був зобов'язаний «провести атеїстичну роботу», бо такий йому перед Різдвом прийшов циркуляр із райкому комуністичної партії – «преп'ятствувать релігійним проїскам».

Днями, обмінюючись привітаннями, знову із Послом згадували ту подію – звичайно, з усмішкою.

Але говорячи про це, ми мали на увазі інше: нам так щемливо хочеться й хочеться повертатися під рідне пречисте небо того Різдва, у ніжність городецьких іскристих, солодко-пухких снігів, у нашу Коляду, якій віддано довірили свої чутливі містки душі – відтоді й назавжди.

У тих снігах – моє серце...

ЖЕНЕВА: ОСТАННІ ДНІ ЮЗЕФА-ІГНАЦІЯ КРАШЕВСЬКОГО

...Із набережної Густав Адор (Quai Gustave-Ador) біля Женевського озера видно на протилежному боці готель «Hôtel de la Paix», над яким на височенній щоглі, що ніби змагається із 147-метровою рухливою фонтанною стрілою із бризок навпроти, розмашисто вихитується велетенський червоний сувій із білим рівноконтурним хрестом посередині – прапор Швейцарії. Позаду нього навскісно рвучко цілиться в небо, набираючи висоту, авіалайнер, на синьому вертикальному крилі хвостового оперення якого можна розрізнити жовте коло, а в ньому – силует синього журавля. Подумалося: емблему для цієї німецької авіакомпанії створив уродженець Січеславщини, художник-графік Робер Лісовський у 1927 році, і з того часу вона розносить на крилі звістку світу про якість, швидкість, надійність і комфорт...

Легко й самовільно напросилася мила метафора: український у небі слід... А подивився вниз – бачиш біля причалу на припоні між поважних шиястих білих лебедів десятки притихлих яхт, накритих жовтими, синіми, сірими, малиновими чохлами...

Иду через міст у напрямку готелю – саме його тримаючи в полі

зору, ненароком (от неухажний!) натрапляю на пари, які цілюються. А над ними – сміливі і прудкі задоволено шугають чайки...

Праворуч примхливо виграє веселка на женеvському фонтані (Jet d'Eau), від якого долітає хвилями приємна волога, що, немов кокетливий димний туман, лагідно зволожує обличчя.

Стою вже на набережній Монблан, 11 (Quai du Mont-Blanc 11), перед шестиповерховим «Hôtel de la Paix», його величезним віконним простором, який із часу відкриття готелю у 1865 році не став старомодним, а й нині свідчить про велич і надійну стандартну гарантовану п'ятизірковість як знак західноєвропейської вишуканої заможності. Звідси такий же вигляд на протилежний берег: там біля нього теж похитуються яхти... А вдалині, поверх фешенебельного кварталу, біліють вершини Монблану, одну з яких «Шпиль Півдня» висотою 3842 метри над рівнем моря ми вчора з донькою та дружиною підкорили, добравшись підйомником із містечка Шамоні, в якому все мені видалося близьким, милим, ніби десь я вже був у такому оточенні Часу...

Можливо, ті, хто ввозив на інвалідній колясці Юзефа-Ігнація Крашевського у цей готель 15 березня 1887 року, звернули увагу майже німечного письменника на фонтан (він тоді був нижчим і трохи поодаль від місця, де знаходиться нинішній)...

Хто зна... Чи їм було до того?

«Наполеон літератури», як називали Юзефа-Ігнація Крашевського сучасники, згасав у Женеві.

...«Їду до свого дому», — сказав він у суботу, 12 березня 1887 року, почавши несподівано готуватися до подорожі поїздом від Сан-Ремо, де проживав, до Лозанни – у Швейцарію. Він нікого не попереджав про це раніше, лише повідомив своїм помічникам – панам Ландро і Шнайдеру (останній – архітектор, брат леді Хайніц, сім'я якої опікувалася літератором вже понад 20 років).

Незважаючи на те, що його вже домучувала онкохвороба, 75-річний письменник відважився на подорож.

Зупинився у Турині. Його знесли на руках – від вагона до карети.

Відпочинок тривав до вівторка (15 березня), тоді ж він приймає рішення продовжити мандрівку. Вже о 20 годин в той же день прибув на залізничний вокзал Корнавен у Женеві.

На нього чекали працівники «Hôtel de la Paix», які посадили його на інвалідний візок і підвезли до карети, якою Юзеф-Ігнацій Крашевський вирушив в останню свою життєву подорож – до цього готелю, де поселився у кімнаті №10 на першому поверсі.

– Mais il est moribond! («Він помирає!»), – сказав професор медичного факультету Женевського університету Зигмунт Ласковський про Юзефа-Ігнація Крашевського полковнику З. Мілковському у середу, 16 березня 1887 року, коли вони зустрілися о 22 годині у номері письменника і побачили його стан.

Стало зрозуміло, що хвороба прогресувала, і вони були пригнічені...

Професор Зигмунт Ласковський попросив цілодобово доглядати за ним студентів-медиків В. Генрика і Ф. Полценюша та студента-хіміка Ф. Хірзберга, які допомогли опікунам письменника.

Самопочуття знаменитого автора погіршувалося з кожним днем, незважаючи на моменти, в яких до нього поверталася свідомість.

«Він бажав від усієї душі жити і працювати», – пізніше згадував польський прозаїк Теодор-Томаш Єж (справжнє ім'я Зигмунт-Фортунат Мілковський), який в ті дні був біля хворого (до речі, Теодор-Томаш Єж багато писав на українську тематику).

Вранці 19 березня попри застереження лікарів Юзеф-Ігнацій Крашевський не зміг собі відмовити в половині «папіроски», адже був «пристрасним» курцем – він, бувало, викурював до 30 улюблених сигарет «Імперіал» за день. Він якось сказав: «Коли я вже не матиму бажання курити – це буде просто смерть»...

Він помер, сидячи у кріслі в «Hôtel de la Paix» 19 березня 1887 року о 15:38.

Через кілька годин Ганна Мілковська намалювала три портрети покійного, художник Едвард Лав'є відобразив готельну

кімнату, фотограф Лакомба зробив чотири фотографії померлого. Знято також посмертну маску, а професор З. Ласковський приготував тіло для бальзамування, яке залишалося в готельному ліжку до 18 години наступного дня (неділі) завдяки дозволу власника готелю pana Вебера.

Офіційні формальності були поладжені зусиллями З. Ласковського.

У неділю останній раз накладено на обличчя покійного шар захисного крему, і о 18 годині тіло в тимчасовій труні перенесене у будівлю медичного факультету Женевського університету на вулиці Rue de l'École-de-Médecine, 20, де знаходилися Анатомічний музей і лабораторія професора З. Ласковського.

Бальзамування почали о 20 годині, воно тривало до 2-ої ночі. Незважаючи на серйозні зміни, спричинені на тілі хворобою, процес пройшов без труднощів. Професору допомагали вже згадані студенти медицини та технічний персонал.

У понеділок, 21 березня, о 7:30 покійного перенесли в каплицю на цвинтарі Пленпале – його ще називають Цвинтар Королів. Дозвіл попрощатися саме в цьому місці дав голова району пан Думеннт, а до цього тут було давно заборонено проводити такі церемонії.

Місцева газета «La Tribune de Genève» (заснована у 1879 році й виходить донині) так відгукнулася на смерть видатного літератора: «Польська літературно-мистецька громадськість, вчені Женеви, а також друзі сумують із болісної втрати, яку зазнала Польща в особі Юзефа-Ігнація Крашевського, котрий помер 19 березня в Женеві. Вшанування його пам'яті відбудеться у вівторок, 22 березня, об 11 ранку в Пленпале».

22 березня о 7:30 тіло у присутності професора З. Ласковського поклали у спеціально підготовлену подвійну труну, обтягнуту зсередини білим атласом. Покійний був одягнений у чорне. Каплицю прикрашав пан Вахона, садівник кладовища Пленпале. Тут встановили польський прапор, накритий кременом, розтащували 67 вінків від громадськості, газет та приватних видавців. Об 11 годині все приміщення було заповнене – прийшло 150 осіб різних національностей. Від сім'ї був син

померлого, сорокашестирічний Ян Крашевський (народився у Городці) – він вранці прибув у Женеву.

Звучали промови...

Першим звернувся до присутніх по-польськи З. Мікловський – він представляв низку товариств, посланці яких не змогли прибути на цю сумну церемонію. Французькою мовою сказав про покійного друга професор З. Ласковський – від всіх поляків в еміграції. Після нього – адвокат із Туріна Аттіло Бегей, а також Чесарі Корренті, який попрощався із померлими від імені королеви Італії та італійського народу. Від польських товариств у Швейцарії виступив польською мовою Тадеуш Вітковський із Цюриха. Після нього – Александр Щавінський-Брохоцький із Мілану: він говорив французькою, а польською від польських студентів – пан Карпінський із Цюриха. У середу, 23 березня 1887 року, близько 11 години в церкві Серця Христового зібралися поляки, які проживали в Женеві. Вони оточили катафалк, встановлений на центральному проході. Відправу здійснив парафіяльний священик Йозеф. У проповіді прозвучала фраза «Requiescat in pace» (в перекладі з латини означає: «Хай спочине з миром»). Як свідчать джерела, у той час відправляли панахиду по Юзефу-Ігнацію Крашевському у багатьох церквах Європи та на американському континенті.

Тіло померлого перебувало у каплиці до 31 березня 1887 року.

Сім'я покійного вирішила поховати його у Кракові в підземеллі Церкви піарських отців у Крипті Заслужених на Скалці.

Професор З. Ласковський доручив знайомому підприємцю здійснити всі формальності, пов'язані із транспортуванням тіла зі Швейцарії через Австрію та Німеччину. Однак виникли ускладнення: на це не давала згоди німецької влада, хоч офіційно уряд канцлера О. Бісмарка не заперечував.

31 березня в каплиці зустрілися З. Ласковський, З. Мікловський та зять покійного В. Межинський і місцевий чиновник, делегований від влади, в присутності якого запаяли металеве віко труни, та на неї прикріпили офіційні знаки Женевської Республіки.

Потім домовину перевезли у спеціальний залізничний вагон, який запломбували, а З. Ласковський та З. Мілковський звернулися до тих, хто зібрався на вокзалі.

Женева попрощалася зі світовим класиком, великим трудівником, який жив за принципом «Nulla dies sine linea» – «Жодного дня без рядка»...

Запланований на 31 березня 1887 року від'їзд потяга із Женеви о 12 годині через відсутність офіційної згоди німецького консульства був затриманий на 12 годин: ешелон лише опівночі відправився в Цюрих, а далі – у Відень, а 5 квітня о 12:30 прибув у Краків.

18 квітня 1887 року після служби в церкві Святої Марії Юзефа-Ігнація Крашевського поховано у Крипті Заслужених на Скалці в саркофазі №4 поруч із Яном Длугошем, Вінсенто де Полом, Луціаном Сіменським. Тут розміщено і олов'яну скриню, заповнену газетами зі статтями про великого письменника, які вийшли впродовж останнього місяця.

...Чи не тому послане мені долею перебування у Женеві, щоб з-поміж різного баченого торкнутися і доріг, якими пройшла та жалібна процесія, сумуючи за Юзефом-Ігнацієм Крашевським, який уславив мій Городець?

Чи не тому мої стежки із ареалу, де була улюблена його бібліотека у Городці у маєтку Антонія Урбановського, з'єдналися із набережною Монблан, де стоїть як посланець історії «Hôtel de la Paix», у якому закінчив свій земний шлях Юзеф-Ігнацій Крашевський?

«ПИСАТИ ПРО ТЕ, ПРО ЩО НІХТО НЕ ПИСАВ...»

Засновник та шеф-редактор однієї з найтиражніших в Україні газет «Вісник + К», заслужений журналіст України Євген Хотимчук – феномен, який показує шляхи досягнення популярності та прибутковості української журналістики.

Про це – в інтерв'ю із ним.

– Перший комерційний досвід я одержав, коли очолював Волинську обласну журналістську організацію на початку 90-х років, – розпочав він. – Тоді мав повну творчу свободу! І я це використав. Тоді написав багато художніх творів (до того в мене вийшов великий прозовий твір «Суд»). Навкрути все комерціалізувалося, багато газетярських колективів переживали скруту, редактори розгубилися... А мені хотілося заробляти! Заробляти журналістикою і бути успішним. І не нюняти, не сподіватися на когось. Так я заснував невеличку газетку «Всяка всячина» – давав сюди матеріали на найрізноманітнішу тематику, якої люди не зустрічали в радянських газетах. Потім заснував газету «Ти і я» – для кожної жінки і кожного чоловіка, для дому, для сім'ї, для розваг. Так приблизно формулював для себе напрямок.

Коли побачив, що діло йде, зробив ще один крок (тоді мої колеги назвали це великою авантюрою): створив газету «АДЕ» (скорочено від «Анекдоти. Детективи. Еротика»). Отут я розійшовся... (*Жартівливо вдаряє кулаком по столу*). Читачі побачили, що Хотимчук зруйнував усілякі табу і потоптався по них, а також подав такі довгоочікувані пікантні еротичні історії та ще й заборонені в радянських виданнях фото голених красунь. Сам відвозив газету у Львів, Тернопіль, Рівне, домовлявся із поштовиками, щоб розповсюджували її. Коштувала вона 35 копійок, а тираж сягнув 35 тисяч примірників, що на той час було нечувано.

– *Отож, потрапив у ціль...*

– У дев'ятку! І пішов заробіток, і пішов... Я мав шалені гроші. Купив для спілчанської організації автомобіль «Таврію»,

20 журналістів відправив на курорти, 4 кіоски придбав, базу відпочинку у Ратно на 12 осіб почали будувати – все це не собі, а для спілчанської організації.

Але, як то буває, на мене «настрочили» у податковій органи анонімочку і почалися перевірки. Хто автор того наклепу чи автори? Я здогадувався, чи то пак, знав достеменно. Це були колишні товариші, що почали називати себе панами, які не просто заздрили, а дичавили від успіху Хотимчука, бо самі виявилися нездатними ні до чого, коли опинилися без державного «корму».

– *Хотіли назбирати гріхів і посадити?*

– На те і розраховували «друзі». Але я їх розчарував... У схожій ситуації перебував, коли я ще працював у газеті «Радянська Волинь», але вже паралельно вирішувалося питання про мою роботу власним кореспондентом газети «Сільські вісті» у Волинській і Рівненській областях. Тоді теж хтось попрацював анонімкою...

Зрештою, склалося так, що банкір Василь Гаврилишин запропонував видавати газету під назвою «Вісник». Ідея мені сподобалася, адже вісник – це ангел...

– *Оце і все, що привабило?*

– У той час із мене іронізували, що я крім голих дівчат, не вмю нічого вміщувати на шпальти... Це говорили ті, хто й того не тямив. Так от, то був виклик – з одного боку, а з другого – з'являвся шанс запропонувати інший рівень обласної журналістики.

– *Така низька планка – лише обласної?*

– Ну чому ж... Але треба зважати, що на той час вже було багато газет і здавалося, що пресовий ринок поділений раз і назавжди, – на ньому продовжували диктувати моду вже знані ще з радянського часу видання (вони лише поміняли назви, але свого читача за інерцією «тягнули»), і були новіші, що більш-менш існували стабільно вже 2–3 роки. А чимало з'являлося таких приречених, які вмирили після першого ж номера... Тут річ же очевидна: щоб стати виданню популярним на рівні країни, треба мати великий тираж, а його таким

одразу не зробиш. Тому слід освоїти область, вклинитися... Та це вже такі роздуми напосідали, коли погодився в те ярмо, і трохи побув у ньому, і коли «Вісник» став «Вісником +К», а до того...

– Мучили сумніви? Не виручала Хотимчука його природна сміливість?

– Сміливість буває химерною – то вона наказувала беззастережно кинутися в нову справу, то раптом десь ховалася... Я дуже опирався тому запрошенню, адже вже знав смак творчої самостійної роботи – не даремне ж я хотів працювати у «Сільських вістях». До того ж, дуже люблю волю.

Але я все ж погодився – в черговий раз випробувати себе. Ну і почалося... До мене на роботу ніхто не хотів йти, але якось набрав штат із 6 працівників. Дали нам півроку на «розкручування» з відповідною підтримкою. А кинулися друкувати – друкарня не хоче брати: йди геть, у тебе малесенький тираж...

25 квітня 1996 року ми все ж таки випустили перший номер «Вісника». Було в ньому 8 сторінок формату А3, з яких одну зайняла реклама. Із сьогоднішнього погляду, поліграфічно то був повнісінький примітив...

– Але як він відрізнявся від інших видань заголовками, а відповідно й темами: «Чи хропуть народні депутати?», «У рідній хаті Президента», «Втопили Сталіна»!

– Стосовно депутатів, то це ніби й балачка ні про що, а за суттю – переказ зустрічі у вагоні поїзда із народними обранцями, з якими мені довелося їхати разом у Київ ковельським поїздом. Ідея: показати їх звичайними незвичайними особами. Хитрість матеріалу в тому, що відповіді на запитання-заголовки так і не дано в тексті...

Була ще рубрика «Як стати багатим», тексти якої ставали своєрідними порадами для тих, хто розгубився в житті і не знав, куди прикласти свої руки.

Надрукували ми тоді 4000 примірників, але тираж не розходився. Застосовували різні методи розповсюдження, але «Вісника» не поспішали купувати. І ось підсумок: пачками повертають нам поштовики і розповсюджувачі нереалізовані

примірники. Береш їх – і руки печуть ...

– *Може, не фартовий власник був?*

– Та ні, просто не перед Пасхою слід починати нове видання. Хай затямить собі кожний неофіт-власник газети. Тоді люди зайняті іншими справами, їм не до газет. Вони залучаються до їх читання десь пізньою осінню, взимку – у цьому переконався пізніше. Взагалі, газету слід починати в серпні – вересні, коли йде передплата. А тоді я такої деталі не знав...

Коли виділені гроші закінчилися, банкір сказав, щоб викручувалися самі, мовляв, беріть кредит у банку і дійте. До того ж, нас із приміщення в приміщення перекидали. А я дуже самолюбивий і мені такі митарства не підходили. Та й кинути вже було не в моєму характері.

Ми продовжували шукати цікаві теми, я часто згадував свого наставника Полікарпа Шафету, який радив не згинатися перед владою, не запобігати перед нею, не славити її, а аргументовано й переконливо критикувати...

– *За що й поплатився перший раз у 2003 році, коли «Вісник» став відверто опозиційним до правлячих...*

– Та ігнорував я їх забаганки «зверху!» Реакція влади не забарилася. Тоді мене змістили з посади голови обласної організації Національної спілки журналістів. Але ми не зрадили своєму принципу – ми шукали джерела фактів не у владі, а серед трудящого люду, писали про його прості болі, проблеми, історії, які беруть за душу. А найголовніше – націлювали свою увагу на незвичне, підходили до всього з оригінального боку...

– *Як кажуть, писали про те, про що ніхто не писав, а якщо й писав, то невдало. Це Ернест Хемінгуей...*

– Правий старина був на всі сто відсотків! Нам тоді дуже допомагав світлої пам'яті талановитий і знаний журналіст Святослав Крещук, який був у штаті газети «Волинь». Ми публікували, зокрема, його нотатки про подорож на Камчатку. Дуже теплі спогади про Назарія Яремчука подав мій однокурсник Володимир Краснодемський, який тоді працював у «Голосі України». Ніна Романюк розкрилила своє перо в на-

шій газеті, згодом стала заслуженим журналістом України.

І ось якраз на моє 45-ліття у жовтні 1996 року тираж вже став 5300 примірників. Тоді я й сам повірив у кредо, висловлене мною у зверненні до читачів в першому номері: «...ми усе зробимо, щоб нашу газету шукали, читали, любили». І я сказав колективу: «Якщо на 1 січня 1997 року буде 10000, то всіх напою!»

Так і відбулося: ми досягнули 11 тисяч з хвостиком. За 8 місяців газета стала окупною. Це було нечувано в тих волинських реаліях!

Я тоді мав зарплату 30 доларів. Сам макетував, писав, коректорську роботу виконував. Варила клепка! Десь 60 відсотків свого часу займався розповсюдженням. Нелегко це ...Вже пізніше сина Володю залучив. Він «бусиком» розвозив газету, не раз, бідолаха мерз, ми йому ноги відігрівали, бувало... Я сам проїжджав за день до тисячі кілометрів – слухайте, де ми, а де прикарпатські Косів і Коломия, скажімо, чи інші глибини кількох областей... А хто з керівників газет сидів сиднем, той не здобувся на великий тираж.

Ми й конкурси почали проводити. Ще й які! Всю Волинь підняли...

– У конкурсі «Якби я мав мільйон...» сам редактор став дійовою особою – подарунки вручав...

– Одній переможниці я сам тапочки взував! Виявляється, саме цю річ купила б жіночка-номінантка, якби мала таку суму. І сумно, і боляче...Але ми ставали ближчими до читачів, бо я люблю простоту і людяність. Ми навіть на весілля їздили до них. А якимось після наших публікацій про бідових і нещасних в редакцію благодійні клумки читачі приносили, щоб допомогти потребуючим...

У перший – другий рік видання почали братися за теми, актуальність яких не спадала, отже, проявили постійність, а тому й рубрики ставали не одноденками, а свідченням наших напрямків, підходів, тривалої уваги до порушених тем. А це ж прямі ознаки стабільності редакційної політики! Деякі з тих рубрик живуть і зараз, наприклад, «Жах», «Запитуєте – від-

повідаето».

– Чи не перенасичена нині газета рубриками, адже їх в номері від 36 до 53, з яких 80 відсотків – постійні?

– Рубрикація – це завжди орієнтир на тему. Так вчить теорія журналістики, і тут вона цілком співпадає із практикою. Рубрика дозволяє одним ключовим словом – максимум двома – висловити якесь своє додаткове ставлення до події, про яку йдеться в матеріалі (осуд, схвалення, подив, захоплення, іронія, моралізаторство).

– Її подає сам автор тексту чи працівник, який верстає газету?

– Це прерогатива більше секретаріату або чергового по номеру, однак, якщо автор запропонує щось оригінальне, то його підтримують.

Тобто, ще із того давнього часу ми надаємо газетним сторінкам необхідну структурованість.

Згадуючи, наголошу на налагодженні співпраці із журналістами районних газет, які стали залюбки дописувати нам. Серед них Іван Романик з Маневич, Олег Дідик з Горохова, Наталя Фещук зі Старої Вижви, Дмитро Мороз із Ратного, Василь Сусик із Рожища, Василь Трофимук із Турійська. У мене була найліпша на Волині зарплата для таких позаштатних власкорів. Еталоном розповсюдження тоді був Ковель, де Віталій Мельник справу налагодив винахідливо – ми там кіоски поставили, в тому числі й на базарі. То були перші пробіски служби розповсюдження, яка має бути в газеті потужною (зараз, наприклад, в мене цим займаються двоє моїх заступників).

Та сталося так, що із своїм засновником довелося розпрощатися і тоді я у 2001 році перереєстрував газету, зберігши її назву, тільки додавши до неї букву «К» (закон не дозволяє, щоб виходили всеукраїнські видання з однаковою назвою).

У мене тираж сягнув у той рік 40 тисяч примірників. Я хотів виживати і все для того робив.

Саме тому ми почали поширювати газету і в Рівненській області – поштовики пішли назустріч. І не помилилися, бо

ж вже через шість років лише на Рівненщині тираж «Вісника +К» був 29 000 примірників зі 100 тисяч загального накладу! Для порівняння: на Волині – 36000, Тернопільщині – 5000, Івано-Франківщині – 2000, Житомирщині – 2000. Той, хто зі студентської лави мріє бути редактором, повинен знати, що добре налагоджений ринок збуту газетної продукції – це ключ до успішності видання. Ринок нам показує аудиторію, для якої працюємо. Її треба знати і вивчати. Наша практика свідчить, що у нас переважно сільський читач, серед якого більше жіноцтва молодшого і середнього віку. Є значна частина пенсіонерів. Я вчу своїх журналістів: маєте бачити перед собою свого читача.

– *Щоб потрафити йому?*

– Та ні, загравати ні в якому разі! Ми певним чином сформували його, він звик від нас одержувати добротний інформаційний продукт, тому й тримаємо цю планку. А щоб її не опустити, то кожному з нас треба не розслаблятися, дотримуватися наших стандартів.

– *Вони складні?*

– Наша редакційна нарада в четвер показує, хто у минулому номері виступив із кращим матеріалом, що мав великий резонанс, про який говорять у поїздах, автобусах, в сім'ях – ось вам стандарт. І ще обов'язково: наявність у газеті не великих, а лаконічних змістовних текстів...

– *Щоб весь номер можна було прочитати впродовж обідньої перерви?*

– Атож!

– *Наші дослідження показують, що лише 8 – 10 відсотків текстів у «Віснику + К» займають половину чи третину полосу, а решта – справді короткі повідомлення, яким, проте, важко добрати жанр...*

– Я не думав про якесь співвідношення – але, як видно, воно об'єктивно саме склалося, оскільки цим управляє добрий смак журналістів і керівника газети. Отже, у нас є відчуття гармонії. Це при тому, що я дав журналістам цілковиту волю, бо я їм довіряю. Але вони знають, що прохідні тексти відки-

даються, бракуються. Тому на сторінках ми залишаємо лише конкурентоздатні. Бо то є школа Хотимчука.

– Вперше довелося із нею познайомитися у викладі доктора наук із соціальних комунікацій, професора Ігоря Павлюка, який різнобічно дослідив десятирічний період видання газети і відніс «Вісник + К» до категорії якісних медіа...

– Ми вдячні за такий висновок, хоч він і науковий, але напрочуд практичний і вірно відображає наш стан засобу масової інформації, який прогресує. Я з перших номерів одразу поставив завдання, щоб газета стала успішною – для успішних людей, які заслуговують мати своє улюблене видання. Адже ти настільки сучасний, наскільки ти читаєш сучасну газету...

От я не раз – такий собі ідеаліст – думав: може бути наше видання необхідне людині нарівні з тим, без чого вона не уявляє свого існування? Ну, годі, скажете, це ж не хліб, не сало... Але коли не ставиш великої мрії, то й не одержуєш багато. Тому хіба у наш час не зрівняються гарантування людині істинної інформованості, показ спектру позитивного життя і закличних прикладів людської активності та вмілості, – хіба це не зрівняється із потребою бути ситим?

– Для цього самому журналісту слід бути обізнаним... Є різні способи забезпечення такого стану – власний архів, наприклад, власна тема, у якій почувашся, як риба у воді... А ось торкнуса того, що вже практично не існує в редакціях – листів...

– У нас існує! Ми до кожного листа ставимося з повагою. Жоден лист не залишається без уваги. Це наше джерело тем. Щоправда, не розглядаємо анонімних листів – це записано у вихідних даних газети.

– Редактор радить, як використати листи, чи журналіст «Вісника + К» сам вибудовує схему його використання?

– Нерідко я давав основний напрям, аби з різних точок зору підійти до проблеми, якщо така є в листі. Більше слухати різні сторони під час вивчення написаного адресантом. Обережно поводитися зі своїм «я» в матеріалі. Від себе – нічого. Дійте і пишiть так, щоб не поранити когось.

Ми багато листів цитуємо. Люди беруть участь в обговоренні наших публікацій, присилають відгуки на них. Я кажу: дмухайте на кожен лист, бо для тисяч людей «Вісник + К» зараз – це, можливо, остання інстанція, куди вони звертаються за допомогою.

З перших років існування нашої газети у нас триває діалог з читачами – ми оперативно відгукувалися на запити читачів, що сприяло зростанню її популярності та авторитету.

Треба мати на увазі й інший беззаперечний постулат журналістики – дієвість. От листи читачів і покажуть тобі, наскільки ти корисний своєю газетою. Саме листи підказали нам менше давати новин на кримінальну тематику, якою, було, захопилися, як тепер я думаю, невиправдано. Але вважалося, що люди це люблять. Виявилось, що не всі, тобто, наш читач – не дуже. Друкувати якнайбільше на тему «вбили, зарізали, згвалтували» – це хибний шлях, не цим здобувається популярність і не від того видання буде якісним. Але тоді, у дев'яності... Сторінки газети були ж відображенням життя. Згадаймо той період – розквіт рекету та бандитизму. Ми тоді часто давали шокуючі кримінальні матеріали, писали про «розквіт» проституції.

Із 2002 року редакція запровадила «прямі лінії» з тими керівниками-посадовцями, на адресу яких найбільше отримувала запитань у листах.

Отож, листи завжди повинні бути вухами редакції.

Ми й самі відправляємо немало листів – для реагування в усілякі органи влади на критичні виступи газети.

– *Чи всі листи читаєте?*

– Лише гострі, критичні, проблемні. Решту – головний редактор, яким є мій старший син Володимир.

– *До речі, він усвідомлено прийшов у журналістику? Здавалося, б батькові митарства мали б застерегти його...*

– І не тільки його, а й двох інших синів! Але однак вони, як і Володя, закінчили факультет журналістики Львівського Національного університету імені Івана Франка – той, що і я. Їм починати було простіше, адже батько багато що підготував...

Тарас зараз редактор рекламної газети «Твій вибір», журналу «Твій стиль», має свою службу розповсюдження. Павло теж очолює свою газету «Ти і я, і вся сім'я». Хлопці толкові, хоч є напрямки, де батько ще їх «шикує»...

– *На те й статус шеф-редактора, який не стосується лише найменшого сина Олега – школяра...*

– Цей статус мені зараз як нагорода ... Я хочу більше присвячувати себе творчій роботі, написанню художніх творів, проте, звісно, постійно впливаю на розвиток творчого процесу.

– *Яким чином?*

– Я ініціюю для висвітлення відсотків 20 тем від загальної їх кількості в газеті.

– *Із тих 68 – 76 тем, які є сьогодні в кожному номері «Вісника і К» ...*

– Цікаво, я не звертав уваги на таку статистику... А на початку нашої, як хтось думав, безнадійної справи, друкарка Інга Павлівна у 1996 році приблизно так казала: ой, що ж то буде, як закінчатся теми, про що вони писатимуть?

Не закінчилися і не закінчатся, якщо ти будеш націлений на соціальний зміст і новин, і матеріалів, написаних в інших жанрах. Інформативність має доповнюватися також пізнавальним фактором. Треба мати свою шкалу цікавості, за якою аналізувати важливість теми, і тоді кожен день нестиме тобі подарунки у вигляді новин, подій. Звичайно, при цьому не вдаватися в дрібнотем'я, зважувати актуальність, думати про те, чи буде твій текст однаково потрібний читачу у всіх 19 областях України, де передплачують нашу газету.

– *Мені відомий приклад того, як газета напередупотрібна була дев'яностолітньому жителю села Мальоване Млинівського району на Рівненщині Миколі Тимофійовичу Дейнеці, який 15 років передплачував «Вісник і К». Він якось сказав, що для нього кожен прихід газети – це свято. Відповідно я спостерігав, як він тішився номером і читав – напроліт...*

– Певний настрій людині спершу створює, звичайно, зовнішній вигляд газети. Я й сам так оцінюю. Ти маєш в руки взяти не просто широкі листки паперу із текстами, а малю-

нок душі тих, хто створив цей номер з любов'ю. Ми поступово прийшли до свого еталону зовнішнього вигляду, обравши певний шрифт текстів та заголовків до них. Зокрема, крім звичайних лаконічних газетних застосовуємо і заголовки у вигляді простого повного речення з підметом і присудком, як у новинах інформаційних агентств – тоді є можливість цілком відобразити головне в події, про яку йдеться. Надали особливе значення першій і останній сторінкам – тут акцентуємо на кольорових зображеннях, створюючи композицію, витриману в притаманному тільки нам стилі. Все, що найвдаліше, займає місце частиною або повністю на першій полосі. Завдяки таким прийомам газету нашу впізнають і не плутають з іншими. Хоч наші читачі були звикли і до чорно-білої газети. Нам доводилося їх відлучати від стереотипу...

Звісно, хоч це і одна зі складових якісних медіа, проте основна – тексти, мистецтво письма, наповненість газетних полос. Друга сторінка присвячена деяким ключовим, на наш погляд, подіям, які відбулися за минулий тиждень в Україні та за кордоном – використовуємо різні джерела (посилання на джерела відсутні – В.М.). У номері також є два – три ключові читабельні матеріали – про цікаву особистість, незвичайну долю, курйоз, неординарні випадки з історії, пов'язані з нашим краєм, любовні пригоди чоловіків і жінок, про вірність і зраду, нетрадиційні методи лікування всього і всіх, героїзм людини, незвичайні її здібності... Хіба перелічиш все, що по-справжньому дивує чи захоплює журналістів «Вісника + К»?! Особливість цих матеріалів – по-репортерськи виважене слово, живописання ним, яскраві діалоги, розумне виправдане вживання авторського «я», чітко виражені композиційні прийоми, співпереживання там, де це необхідно. Щодо останнього, то воно дуже проявляється у матеріалах про наших героїв – воїнів АТО... Ніколи не думав, що доведеться в своїй газеті отак писати про війну, яка на наших очах...

Є тематичні сторінки на кшталт «Шпаргалка на щодень» – poradnik, що показує, які талановиті в нас є всілякі домашні умільці, а через газету вони вчать і наших читачів.

Палітра інформаційних жанрів є домінуючою на сторінках газети – ми демонструємо, який цікавий світ навколо нас – і приємний, і злий, привітний і не дуже, засмучений і веселий... І те, що Україна, земля наша Божа, є доброю та людиною, от тільки що знущується з неї всяка непотріб, яка дорвалася до вищих влад...

Інформаційну картину забезпечують штатні журналісти редакції та наш актив в областях. До речі, це наше конкурсне новинне поле, на якому кожен дописувач може спробувати свої сили в журналістиці. Як і, до речі, виступити із матеріалами більшими за обсягом.

– В українській журналістиці є редактори, які ніколи не показують свого «я» на сторінках видань, вони свідомо себе відгороджують, аби бути закритішими для читаючої публіки, як щось недосяжне, міфічне, окутане ореолом, до таких достукатися годі через бюсти секретарок, помічників та інші «бар'єри». А Євген Хотимчук – завжди свій, він обрав іншу манеру. Чому?

– Тому, що я редактор чи шеф-редактор, який хоче по-доброму спілкуватися в кожній хаті свого передплатника. Фізично не можу, а віртуально – так. Ще на початку випуску газети небагатослівно звертався до читачів, у скрутні дні для країни чи для видання теж розмовляв із читачами. І хочу й далі це робити...

– Це тактичний хід?

– Та ні, радше обов'язок.

– А розповіді в газеті про свою матір?

– А це вже синівський обов'язок, і я пропуская повз вуха докори, що, мовляв, своє особисте виставляю напоказ...

– Я, наприклад, так не думаю, адже в газеті написано й про інших матерів, то чому не розповісти, якою була мама редактора? Тим паче, що через її долю викристалізовується велика трагічна історія покоління...

– Усе, чого я та мій брат досягнули, це у великій мірі заслуга матері, яка, по суті цілковито неусвідомлено і не спеціально навчила нас бути не слабаками. Мої розповіді про неї – це,

можливо, спроба віддати борги, запізнілі, на жаль...

– *В кожного з нас є вина перед матір'ю...*

– Останнє із цих зусиль – розшуки могили маминого першого чоловіка – воїна УПА Степана Пархомчука, полеглого у 1943 році на хуторі, що на межі Турійського і Рожищенського районів. Там ми вшанували пам'ять героїв УПА – я за свої кошти побудував пам'ятник повстанцям. Тут пройшов і конкурс повстанських пісень, де мене попросили бути головою журі.

Я запровадив у «Віснику + К» акцію «Знайди могилу повстанця» і люди відгукнулися, в тому числі у Рівненській області, де також відкрили багато поховань повстанців і вшанували їх пам'ять.

У материній долі був ще один трагічний поворот – вона вийшла заміж за нашого батька після війни, і нам було небагато літ, як мама знову стала вдовицею...

Постать своєї матері я спробував осмислити у книгах «Іду до тебе» та «Рідна мати моя».

– *Щодо останньої. Вона вийшла недавно у бібліотечці газети. Бібліотечка – це наступний сміливий рівень «Вісника + К»?*

– Переконалий, що так. Нового нічого немає у такій формі видачі творчої продукції, але утвердження свого видавництва в нових реаліях (воно започатковане було ще в середині 90-х років, коли в нас працював світлої пам'яті Феодосій Мандзюк, який був моїм заступником) – це ще один менеджерський крок. Він вимагає (передусім від мене) наповнення «бібліотечного» портфеля. Радий буду, якщо надійдуть пропозиції і від інших авторів. Як і перший твір – роман «Суд», який тут вийшов наприкінці минулого року, цей розповсюджується у мережі відділень Укрпошти.

– *Так само, як і вісниківський додаток «Люди і долі (життєві драми)». У чому, до речі, його феномен?*

– У кожному номері «Вісника і К» ми друкуємо розповідь під рубрикою «Невигадана історія» – це ведеться здавна. Коли раніше у нас в запасі їх було дуже мало, то задовольнялися публікацією в газеті. Але коли попит підвищився та почали писати такі новелістичні оповідки крім наших працівників

і читачі, тоді я прийшов до висновку, що треба це видавати окремим журналом. Починали ми із тиражу 3 тисячі примірників. Публікуючи ці історії, входимо у світ інших. Це сокровенне, а тому найближче. Не варто до цього прикладати якісь письменницькі мірки, бо то, якщо спробувати визначити жанрову ознаку, є радше белетризовані чуттєві тексти. Є люди, які вже не мають до кого прихилити своє серце, а тому вони сповідаються нам, і, пишучи, сподіваються, що їх надрукуємо. Сьогодні передплачує і купує журнал вроздріб 46 тисяч людей! А читає, отже, вдвічі – втричі більше. Зараз цим виданням займається спеціальний штат журналістів, дизайнер, які дбають, щоб воно ставало ще оригінальнішим, цікавішим, читабельнішим. Нині зараз пишуть від журналіста до офіціантки. За публікацію мають хороший гонорар. Це є закон Євгена Хотимчука і «Вісника + К» – заохочувати творити улюблене видання разом.

ТАК ПРОМОВЛЯЛА ЙОГО НІЖНІСТЬ...

П'ятнадцятирічним Олег Потурай написав:

Першого вересня
Й сонце
Стає
Дитиною.

Так промовляла його ніжність.

Чи знав я його у студентські роки, чи у віці майже шести десятків літ, а вона була в ньому незнищенна, а вона – мудра ніжність – жила, як щось дане від природи й призначене нести все життя.

Олег – син Волині, і ця обставина давала йому важливе романтичне опертя, а її ландшафтно-чуттєва атрибутика дарувала лаконічні деталі-образи – вже перше моє знайомство

із ним під час його виступу у літературній студії Львівського державного університету «Франкова кузня» у 1973 році це підтверджувало.

Ось про дивовижне озеро Свитязь, яке постає як могутній природний творчий чинник-побратим:

З тобою вірші я колись писав,
Вбираючи неспокій твій у груди.

Тоді, у студентські роки, він був якийсь небагатомовний, скупий на слова, аж іноді було прикро від тої мовчазності! Зате яка мовна течія у його віршах!

Коли йдеться про Олега, то в мене завжди в пам'яті виникає тандем: він і Григорій Мацерук – теж волинянин. Вони були однокурсниками і друзями. Товаришування їхнє не заважало гостро, іскрометно сперечатись на теми літературні – це бувало не раз до ранку у коридорах студентського гуртожитку на Майорівці, де ми проживали, на засіданнях «Франкової кузні», участь у якій була важливим мірилом нашого бажання стати причетним до української літератури... Я, як їхній земляк, подружився з ними, був учасником дискусій... Григорій вмів розрізняти і цінував поетичні справжності як і загалом всілякі мистецькі, він дивився на літературу як на дану особисто йому Богом можливість виповісти вроджений (він це безапеляційно усвідомлював!) талант оповідача, новеліста, котрий уособив селянські болі...

Для обох слово було смыслом і способом утвердження. Прозаїк Мацерук – сам із сильним поетичним талантом – націлював Потурая на раціональне в поезії, на метафоричність живу, власну, авторську. В аналізі творчості один одного вони були безкомпромісні і чесні, а тому зростали, вирівнювалися, удосконалювали перо... Ми, молодші, дивилися на ці приклади, просили поради в цих «маститих», бо всі йшли в одному напрямку: нам хотілося мати власні збірки.

Всі ми в ту пору мріяли про них, вважаючи, що наші книги – це єдине свідоцтво того, що ми були колись на Землі...

Олегова поезія спонукала думати про високе і вічне, вона наповнена символами, особливо якщо йдеться у ній про Львів,

яким ми зачаровано бродили... Ми причащалися Львом, як медом, як терпким вином – то вже фраза із мого вірша... Це місто дощів і понині зорить мені тим, що пізнав у ньому людей цільних і цілющих. Олег один із таких – він мав у своєму характері таке, що надихає...

Волині своїй Олег посвятив всього себе – перша його поетична книжка «Малюнки на асфальті» (львівське видавництво «Каменярь», 1985 рік) засвідчувала саме такий творчий орієнтир.

Наступні книжки давалися йому непросто. Причиною цього було одне суттєве застереження його естетики: він зазначав, що «...завжди погано сприймав рамки української радянської поезії». Вона дратувала його «своїм силуваним оптимізмом і смисловими стандартами, уникати яких вдавалося небагатьом. Відтак ніби навмисне я писав «неправильно». І дарма, бо це вело не до благородного дисидентства, а лиш до того, що вірші залишалися в чернетках невідредагованими, напівнародженими».

Але він хотів уникнути долі представника соцреалізму:

Тому-то бездарність горласта суне рогато, –

Геть, очмано!

Тому-то, сказати бажаючи дуже багато,

Ми – мовчимо.

Скільки пам'ятаю, Олег завжди був самоіронічний. Характеризуючи свій стан у дев'яностих роках, він зазначав, що вони закарбувалися в його пам'яті «калейдоскопом тинікомунетреба. Поетичну думку тоді насмерть затоптала інша, утилітарна: «Вижити!» Пишучи вірші, можна було хіба що красиво померти. Я вижив — померли вірші. Не народившись».

Слава Богу, що раптом десять років тому йому сягнуло: треба поглянути на себе по-іншому, і він почав рятувати ті давні вірші, що «залишилися напівживими ...». Очевидно, що справдилася мудрість, виведена ним у поетичних рядках у студентські літа:

Хто заблудиться, – конче знову

До початку свого прийде.

Так виникла книга вибраного Олега Потурая «Ліхтар у закутку», у якій він зібрав вірші, що сяяли, як він самокритично стверджував, «кожен своїм, лише йому властивим світлом. Не особливо яскравим, але чистим і щирим».

Він згрупував їх, «здмухнув з кожного рядка пил часу, зняв павутину зайвих чи випадкових слів, хустиною свіжої думки протер скельця дещо притьмянілих променів-образів...»

Олег проте не був самозакоханий, не мав «найменших надій на те, що засяє той збірник на всю Україну». Робив він це, як казав, із «внутрішнього обов'язку».

Для нього було завжди первинним усвідомлення поезії як формули думки. Це особливо прикметно у його ліриці. Взяти хоча б незабутні рядки із вірша «Розлука, якої нема», написаного у 1980 році:

Лиш осінь у двері постука, –
Сказала мені жартома, –
Й між нами проляже розлука.
Та знай же – розлуки нема.

Або:

Спадає лист на днів холодне ложе,
В осінній час цвітіння – без мети?
Весною цвіт – на це спроможен кожен,
От без весни попробуй зацвісти!

Варто зазначити, що Олег, закінчуючи факультет журналістики, захистив дипломну роботу на своїх фейлетонах, опублікованих у районній та обласній пресі під час практики, зокрема у тодішній львівській газеті «Вільна Україна». Він жартував: вийшов з університету дипломованим сатириком...

Цим жанром у класичному розумінні йому недовго довелося займатися, але він надав йому інших ознак, демонструючи вдалий синтез художньої прози, політичної документалістики і класичної сатири. Як стверджував, «реальність незалежної України виявилася такою, що найкраще вкладається в рамки сатиричного жанру».

Сім років тому він видав книгу із цими здобутками «Бакс, ату!»
Такий він – різнобічний талантище Олега Потурая.

Але чи вволю натрудився цей чоловік на ниві української літератури?

Ні, бо планував себе присвятити їй сповна, відрікшись від міської суєти і оселившись у затишному закутку Волинського Полісся, – там він створив собі комфортні умови праці.

Не судилося.

Чи збулося його щастя літературі?

Так. І свідоцтво цьому – його книги, наче потиски руки друга.

ГІДНІСТЬ ПОВСТАЛИХ

Ця книга («Революція Гідності. Війна», упорядник Анна Лимич (Войнарівч) незвичайна.

Вона створена всупереч будь-яким канонам, що диктують формування збірників творів художньої літератури і публіцистики. Вона відкривається мартирологом загиблих за свободу України під час подій на Майдані та на східному українському фронті і цим ніби анонсує зміст видання, у якому найголовніший смисловий стержень – образ нашого болю. Поданий список – це не просто військкоматівський печальний перелік, а кожна доля, молоде життя, що назавжди вилетіло з обіймів матері, кожна буква у тих прізвищах – то сльоза, що вже ніколи не покине материнських очей.

Ніколи...

Ведучи тут мову про цю книгу як цілісний твір, констатуємо, що такий зачин композиційно вдалий і виконує свою не стільки архітектонічну роль, скільки є метафоричною зав'язкою, яка хвилює, мимовільно закликає думати про тих воїнів. Ти не можеш уявити кожного з них, але тобі добре зрозуміло, що кожний з них заступив тебе...

Рівненська обласна організація Національної спілки письменників України продемонструвала чітку громадянську позицію, віддавши шану полеглим на Майдані та у

війні із російськими загарбниками, видавши цю книгу, аналогів якої немає в Україні.

Із поетичних, прозових, публіцистичних творів професійних рівненських письменників, які складають основу збірки, видно, що гіркі події нанесли душевну рану кожному з авторів. Для відображення цього стану знайдено відповідні літературні форми. Поетичні строфи звучать динамічно, гнівно, у них застосовано нищівні порівняння, епітети, інші тропи, які стосуються характеристик сепаратистів, їх російських посіпак, усіх ворогів української людності. Поети свою пристрась викладають майстерними рядками, які, безумовно, торкають серця і захисників Вітчизни, скріплюючи дух .

Прозові твори є художнім викладом реалій сьогоденних бойових дій, а також ремінісцентно віддзеркалюють інші історичні пласти – події давноминулої воєнної пори. В обох випадках йдеться про героїв, які обстоюють українську незалежність, свою українську мову і культурні опори.

Публіцистика у книзі представлена ретельним аналізом історичної непокори українства, високими зразками інтелектуального письма, за допомогою якого ставляться, зокрема, гострі проблеми щодо відсутності української національної гуманітарної політики на Сході і Півдні України, зросійщення цих територій. Де рятівний вихід? Відповіді різні. У них – письменницьке бачення майбутнього цілісної України, іноді контроверсійне та несподівано-парадоксальне.

Художньо-документальний жанр, яким представлені есе та інтерв'ю є також ознаками зрілого тематичного та мовно-стилістичного ладу цього вкрай потрібного видання.

Книга «Революція Гідності. Війна» вже стала надбанням нашого тривожного життя, вона – це вчасний талановитий відгук на українську трагедію. Водночас це поетичне, прозове і публіцистичне уособлення почуттів-переживань, думок мільйонів українців про обов'язок, честь, патріотизм, про прагнення до свободи європейської гідності.

На сьогоднішній день це єдине унікальне високого рівня видання в сучасній українській літературі такого гатунку.

Саме художня якість стала передумовою його популярності, про що засвідчили відгуки воїнів, їх родин, батьків загиблих, літературознавців.

Ця книга демонструє всій Україні, що Рівне – це місто воїнів Слова.

СУД БЛЕКОТИ

Промовистий заголовок «Блекота» нового роману відомого українського письменника Василя Басараби, звісно ж, є метафорою у відповідності із образним значенням цього слова: блекота – це те, що отруює, одурманює, притупляє розум. Саме таку назву дає автор ідеологічній отруті – і комуністичній, і нацистській.

Вплив і тої, й іншої письменник демонструє у своїй розповіді, яка охоплює кілька десятиліть життя селян на Волині у середині 20 століття – під час окупації краю «першими совітами», гітлерівцями, а потім «другими совітами». На тлі цих катаклізмів – справжні людські стосунки представників різних національностей, основані на взаємній глибокій повазі і моральних цінностях.

Із точки зору виразності та художнього урізноманітнення роману важливу композиційну та смислову роль відіграє щоденник одного з головних героїв Остапа Петровича. Це дозволило письменнику майстерно утримувати відповідну композиційну ритмомелодику і показати високі людські якості автора листів, особливості характеру персонажа, його народної мови, манеру висловлювати думки. Така індивідуалізація є безперечною творчою знахідкою, яка дала можливість Василю Басарабі вести розповідь у довірливому тоні і без фальші. Бачення багатьох епізодів драматичного життя селян через щоденникове сприйняття є тим паралельним пластом роману, його стороннім планом, у якому сформульована оцінка епохам наруги над трудівниками Волині.

Роман «Блекота» є експериментальним у тому сенсі, що автор у ньому насмілився ввести цитати з реальної газети часів війни – із «Волині», редагованої Уласом Самчуком. Власне, й сам письменник представлений тут під своїм, а не вигаданим ім'ям і теж є ніби персонажем, статті якого цитують інші герої твору, вони їх переписують із єдиного носія правди, яким і була газета «Волинь» . Поєднання реальності її існування і вигадки художньої – це сміливий маневр, який вивищує цінність позиції Уласа Самчука щодо облуди комуністичної і нацистської.

Власне, щодо нацистської ідеології, то Василь Басараба показує її звіряче лице, розповідаючи, зокрема, про трагедію євреїв, розстріляних у Сосняках. Певна річ, це назва урочища чисто романістична, але ми розуміємо, що мова про Сосонки біля Рівного. Однак не важить, про яку місцевість йдеться, адже всюди, де загинули євреї від рук фашистських катів, картина їх знищення була однаковою. Автор цю трагедію відобразив на високому художньому рівні, емоційно, через діалоги та монологи своїх героїв, показав жертвовність українців, які рятували нещасних, незважаючи на те, що й самі наражалися на смерть.

Є у творі філігранно, колоритно написана історія про рабську працю українських хлопців та дівчат у Німеччині, куди вони були насильно вивезені фашистами.

Герої роману Василя Басараби проходять через багато випробувань, у яких одні стають впевненими борцями за правду, а інші, назавжди вражені комуністичною оманною, мріють про повернення до сталінсько-брежневської доби. Одна із таких ліній розділення проходить і через мовне питання та сферу української ідентичності. Виокремлюються зазіхання вандальної Росії і загрози, що йдуть і ще йтимуть від неї, якщо з нею не боротися. І тут гору беруть молоді Дарина й Андрій – закохана пара нової вільної України. Юнак та дівчина є уособленням спротиву імперії, яка демонструвала й демонструє насилля своєї блекоти.

Новий роман Василя Басараби – це епопея з точки зору методу художнього відтворення страждань на волинській землі.

У цьому творі Василь Басараба розвинув власний письменницький стиль, який він так вдало продемонстрував у своєму романі «Страшний суд», що став дипломантом конкурсу «Коронація слова».

Журі відзначило високу майстерність автора «Страшного суду» у показі персонажів, часові рамки життя яких окреслюються подіями Голодомору, Другої світової війни, сягають у сучасність.

За такою ознакою справжньої художньої літератури як читабельність роман став після його публікації весною 2014 року в елітарний ряд популярних в усіх областях України – про це свідчить активний розпродаж його 5-тисячного тиражу.

Звертаємо увагу на його виняткову властивість – композиційну винахідливість. Вона спонукає до бажання йти за персонажами, жити їхніми клопотами, співпереживати чи піддавати гіркому осуду їх дії.

Сюжет роману, що розпочинається із весілля, на якому мати нареченого впізнає вбивцю своїх батьків, котрий є дідушем нареченої, – цей сюжет дає змогу Василю Басарабі приділити рівномірно увагу фундаментальним подіям, у яких проявляються риси героїв розповіді, і таким чином автор задовольняє своє письменницьке бажання ненав'язливо утверджувати завжди вічні моральні імперативи, що одних ведуть до зла, інших – до добра.

Цей твір є красномовною демонстрацією кваліфікованого художнього відображення прозаїком дійсності, виявом його досконалої мовної палітри і стилістичної професійності, майстерності у виведенні образів дійових осіб.

Роман Василя Басараби одержав сотні схвальних відгуків в українській пресі, його жваво обговорюють в Інтернет-виданнях.

Письменник Олег Чорногуз у передмові до роману зазначив: «...приготуйтеся споглядати картини рукотворного Страшного Суду, що виходить за межі людського розуміння, бо вершать його манкурти-перевертні, які стали прокляттям власного народу!»

Закінчується твір ситуацією, яка викликає у читача пев-

не розчарування, адже подія, що так очікувалася за логікою сюжету і прогнозувалася, не відбулася. Очевидно, автор має окремі міркування щодо другої частини і вже точить перо, аби продовжити свою літературну мандрівку у світі художнього вмілого письма...

Варто підкреслити важливу спільну властивість обох романів: як «Страшний суд», так і «Блекота» є глибоко сучасними у трактуванні цінностей добра, адже спонукають не просто замислюватися над правдою і кривдою, а спонукають перевіряти своє серце на милосливість і здатність не втратити людинолюбства.

НЕ ПРОЩАВАЙ, СОБОРЕ!

Печально, важко було дивитися на вмираючий Собор.

У якусь мить подумав, що вслід за центральним шпилем ось-ось впадуть дві колони, над якими – вхід у храм. Телеканал CNN весь час зосереджував увагу саме на цій частині споруди...

Але вона, головна опора Собору Паризької Богоматері, вистояла!

Ще недавно ти тут дослухався до своєї душі, де викликані якоюсь силою почуття ніби спонукали тебе подати руку Вічності і Смислу, думати про цей карб на землі як незвичну подяку Богові, створену трудівничими століттями.

Тут молитва ворухить твої уста і стаєш впевненим, що тебе чує Той, котрий склав шляхи твого життя таким чином, щоб ти опинився тут.

Постав перед ним.

Задивився у нього.

Збагнув у зодчому втіленні задум Бога щодо себе...

Ще недавно ти чув його дзвони. То був голос із глибини, наче зібрані в єдину тональність тисячі людських подихів.

Вони говорили, ті дзвони! Ти оглядався на їх звук, вже пліучи по Сені далі й далі – попід мостами...

У Віктора Гюго, в «Соборі Паризької Богоматері»: «... нескінченний передзвін починався з першою молитвою і тривав аж до останньої вечірньої відправи, – то благовіст на обідню, то повнозвучні гами під час вінчання або хрестин пролітали по малих дзвіничках і перепліталися в повітрі, немов різнобарвний візерунок чарівних звуків».

Головний герой цього роману «любив їх, пестив, говорив до них, розумів їхню мову. До кожного з них він був сповнений ніжності, починаючи від найменших дзвонів ажурного шпиля аж до найбільшого дзвона порталу. Центральна стрілчаста дзвіничка та дві башти були для нього немов три великі клітки, в яких викохувані ним птахи співали тільки для нього...».

Цей – не перший в історії Собору спопеляючий вогонь – є чи то знаком людству, чи то засторогою-попередженням, чи передвісником кари за лихі нестримні пристрасті світу... Зло не втихомирюється... У храмі зафіксована ця парадигма: тут і мармурові статуї королів, святих, єпископів, і фігури страховиськ та демонів... Персонажі-владці у романі Віктора Гюго головному герою були друзями і благословляли його, а зі страховиськами, які його оберігали, теж приятелював...

Коли ж дзвони Notre Dame de Paris, у яких «відчувалася присутність якогось гомінкого й свавільного духу», знову оживуть, виспівуватимуть «мідними устами»?

У Віктора Гюго: «Тепер цей дух наче зник. Собор здавався похмурим і охоче зберігав мовчанку...».

Написано у 1831 році.

ОЛЕКСАНДР БОГАЧУК: «ЯК ЖИТТЯ КВІТУЄ?»

Які обставини передували створенню Рівненської обласної організації Національної Спілки письменників України?

Журналіст і письменник Микола Кривий згадує, що у 1983 році йому запропонували посаду завідувача відділу пропаганди й агітації Рівненського обкому партії. Перед затвердженням була відповідна процедура – співбесіда із секретарем ЦК.

«Відтак тоді випало мені зустрітися з Іваном Мозговим – людиною, яку я знав як колишнього керівника Рівненської області, хоч близько з ним не був знайомий, – зазначив Микола Кривий. – Він висловив певний скепсис стосовно ефективності моєї діяльності на «ниві» пропаганди й агітації. І це не дивувало, адже Мозговий був за суттю своєю господарник, визнаний аграрний організатор, який перед тим керував Рівненщиною. Було відомо, що ідеологічними аспектами він переймався настільки, наскільки це дозволяло йому бути не «сірим» у загальній партійній номенклатурі».

– Що ти в ній зробиш, тій пропаганді й агітації? – зненацька запитав він Кривого.

І, не чекаючи відповіді, повів далі:

– Тобі треба зайнятися якимись конкретними справами, аби продемонструвати важливу роботу, щоб залишилося щось...

Миколу довго не затверджували на посаді, оскільки всюди на перешкоді стояло одне: не мав практичної роботи. Вимогу до підбору кандидатур на цей один з ключових постів було сформульовано ще одним секретарем ЦК – Титаренком: на цій посаді можуть працювати тільки титани...

Зрештою, він приступив до виконання обов'язків завідувача, вже маючи деякі плани. Його знайомий Михайло Зяблюк, який працював у вищому партійному органі в Києві, звернув увагу на те, що в області немає ні організацій спілок письменників і художників, ні музею живопису...

«Звісно, хотілося, щоб це все з'явилося і запрацювало. Я знав, що на Рівненщині є лише три члени Спілки письмен-

ників України: Степан Бабій, Петро Красюк і Євген Шморгун. Вони належали до Волинської обласної організації. На той час так сталося, що вийшла постанова ЦК, у якій Рівненська область була розкритикована за упуцнення у культурній політиці, і як недолік відзначено: тут немає навіть обласної організації Спілки письменників!

Це було нам на руку. Тому й підготовлений мною документ про виправлення цього становища схвалив секретаріат обкому. Також підтримали нову справу керівники обласної ради Петро Прищеп та Степан Чорнолоз. Тоді ж було вирішено запросити на Рівненщину письменника з Москви Андрія Дугинця. Це стало, мені здається, наслідком якоїсь закулісної гри. Думаю, що обласному керівництву порекомендував його голова відомого колгоспу із села Зоря Рівненського району Володимир Плютинський.

Проте коли я запропонував створити обласну письменницьку організацію, то виявилось, що рішення стосовно цього на рівні області замало – потрібно, щоб цього захотіло керівництво Спілки в Києві. Отже, питання в тому, як до цього поставиться Павло Загребельний, який тоді її очолював. Й інше: хто буде головою обласної організації?

Мова йшла передусім про поета – байкаря Петра Красюка, який вчителював у Дубровицькому районі. Навіть пропонували йому переїхати в Рівне, однак він відмовився.

Щодо інших кандидатур, то влада тоді їх відхилила...»

І все ж, починати треба було із Києва. Миколі Кривому організували зустріч із Павлом Загребельним.

«Заходжу в його кабінет. Там вже сидить Борис Олійник, усміхається, а височенний Загребельний міряє кроками кімнату, – веде далі мій співрозмовник. – Звичайно, їм була відома мета мого приїзду.

Павло Загребельний якось так іронічно:

– Тут окремі функціонери не знають, як позбутися спілчанських осередків, а ви раптом захотіли собі на голову такий клопіт взяти...

Він натякав на те, що з обласними організаціями Спілки

в областях владне начальство мало багато проблем, оскільки письменники згуртовували творчу вільнодумну еліту, яка не завжди поділяла панівну радянську ідеологію. Та й серед письменників тоді було багато дисидентів.

Згоду Загребельного я одержав, він порадив, з чого треба починати: даєте лист, так би мовити, прохання з низів і ми пишемо відповідний наказ ...

Коли я тільки-но хотів почав розмову про те, що нам необхідно вирішити питання, хто ж очолить обласну організацію, партійний секретар Співки Борис Олійник безапеляційно сказав:

– Із цією роботою впорається Олександр Богачук, який поки що проживає у Луцьку.

Із Олександром Богачуком я не був знайомий, хоч про нього знав, читав його книги, тоді він був на піднесенні як поет-пісняр – всюди звучало тріо Мареничів з його піснею «Тиша навкруги», скрізь співали «Троянди на пероні» й інші його хіти того часу, які на Українському радіо та на концертах били всі рекорди за частотою виконання».

«У ті дні я часто спілкувався з Олександром Теофіловичем, – ділиться Микола Кривий. – Під час нашої першої зустрічі він був вишиванці, на мене справив враження виваженого чоловіка, не балакуна, він весь був ніби одухотворений, мав вигляд людини, що випромінює змістовність».

Олександр Богачук погоджувався переїхати в Рівне при умові, що йому нададуть квартиру – він мав дружину від другого шлюбу та двоє малолітніх синів. Проте обіцянку влада не хотіла виконувати так, як було домовлено, і він було відмовився... Але потім все-таки став власником ордера на чотирикімнатне помешкання.

«Між тим ми почали шукати приміщення для організації, де мали працювати голова, технічний секретар і спілчанський менеджер, – зауважує Микола Кривий. – Тодішній рівненський міський голова проявив чи то цілковите нерозуміння завдань, ролі і місця нової структури в культурному житті області, чи спеціально демонстрував свій внутрішній спротив їй, тому запропонував підвальне приміщення в одному з бу-

динків далеко від центру міста.

Він запитував:

– А што оні вообщє будут делать, чем занимаца?

Йому не пояснювали (що ж поясниш?!), а доводили: «Уявляєте, як Павло Загребельний приїде у Рівне і заїде у підвал своєї підвідомчої організації?»

Богачук наполягав: приміщення має бути в центрі міста і баста».

Потім упродовж трьох місяців йшла боротьба за кімнати на вулиці Лермонтова, де знаходився офіс міського управління архітектури. Зрештою, тут і було облаштовано приміщення для письменницької організації.

Першим інтер'єрним предметом, що тут з'явився, стало піаніно «Україна», яке подарував тодішній директор Рівненської обласної філармонії Святослав Мельничук (нині народний артист України, професор).

І ось організація почала заявляти про себе: письменники виїжджали в райони на зустрічі із жителями краю, активізувалося товариство книголюбів... Факт відрадний, він кардинально змінив культурну ауру краю.

Та найвагомішим першим внеском у неї стало проведення днів літератури за участю письменників з України, Білорусі, Казахстану і Росії. Найголовніше дійство пройшло в обласному театрі, де виступили відомі майстри слова. А потім – відвідини, як казали, трудових колективів, аж у Зарічне добралися...

Почастішали у Рівному письменниці десанти зі столиці, адже Богачуку легко вдавалося їх закликати, бо ж його знала вся київська верхівка, до нього ставилася з великою повагою. Шанували не лише його поетичний талант, а й сатиричний – Олександр Богачук довгий час працював власним кореспондентом популярного журналу «Перець» (тоді видання очолював Федір Маківчук).

Микола Кривий вважає, що зі створенням обласної організації у владних ешелонах вже не так насторожено сприймали й інші пропозиції щодо урізноманітнення гуманітарного середовища.

Наприклад, була підтримана ідея створення музею Книги і друкарства в Острозі. Його відкриття вилилося в загальноукраїнську подію.

Додам, що саме в один із листопадових днів 1985 року, коли Олександр Богачук вдруге приїхав у Рівне, познайомився з ним і я. Провів йому екскурсію по місту, проводжав на автовокзал, звідки він відправився у Луцьк...

Потім ми одержали квартири в будинку на вулиці Гагаріна, 1. Одночасно входили сюди зі своїми пожитками, а згодом багато років сусідили. Виростали разом мої і його діти.

Ми мали майже щоденні зустрічі, бо моя посада власного кореспондента центрального інформаційного агентства ТАРС-РАТАУ передбачала роботу вдома, а він теж півдня працював у своєму квартирному кабінеті. Щоразу, вітаючись, він незмінно добродушно звертався: «Як життя квітує, дорогий?». Ця фраза стала крилатою для тих, хто спілкувався з ним.

Розмова за кавуванням ми присвячували таки багатенько часу – обговорювали літературний процес, обмінювалися думками про прочитане, оцінювали становище національної культури... А коли прибували до нього друзі-поети, друзі-музиканти, друзі-артисти всіх, які тільки були в країні, заслужених звань, то й поготів спілкування було приємним. Особливо, коли приходили композитори – піаніно тоді не замовкало... Композитори – головний диригент Поліського державного ансамблю пісні і танцю «Льонок», народний артист України, професор Іван Сльота, директор Дубенського культосвітнього училища, заслужений діяч мистецтв України, доцент Василь Горностай, художній керівник ансамблю пісні і танцю «Зоря», заслужений діяч мистецтв України, професор Микола Дацик, заслужений працівник культури України Анатолій Андрухов – тут писали пісні, сперечалися, випробовували акорди... Так народжувалися твори, які здобули велику популярність.

Відвідувачами його квартири були й початкуючі літератори, яких він приймав як людей поважних.

На жаль, внаслідок травм, яких він зазнав під час автомобільної аварії, Олександр Богачук швидко втратив силу і

згас у 1994 році. Його поховано у Луцьку на головній алеї міського кладовища.

Після його смерті біля в'їзду в арку будинку, де він жив, встановлено стелу із базальту на його честь.

Олександр Богачук, перший голова Рівненської письменницької організації, вмів носити звання письменника у славі. Іноді він мною сприймався як людина-свято, – либонь, то миті поетичного одкровення, які осявали його, поклали на ньому відбиток радості від успішного творення.

Воістину, що людина думає, те світлом і відображене у неї на обличчі...

Хай світиться його ім'я!

НЕСКІНЧЕННИЙ У ПЛОДАХ СВОЇХ...

У нову збірку поезій Степана Бабія «Визбір» увійшли твори, в яких він ставить запитання до себе і до часу, знаходить співзвуччя своїх оцінок, зокрема, із думками поетів-класиків, котрі витворювали образ України, виходячи з тогочасних реалій.

З одного боку його поезія як присуд недолугому стану, через який не можемо виплутатися з тенденцій нарікання, позбутися, здається, генетично змодифікованих жалів, «зойків, стогонів, плачів». З іншого боку, ми є свідками громадянської наполегливості Степана Бабія, який закликає шукати «на розлогому власному полі... свій алмаз – як у розсипах солі».

Сучасна млявість країни тривожить ліричного героя, адже він усвідомлює, що рабство продовжується – воно в русифікаційних тенденціях, що обплели древню Волинь, у прагненні до безсоромної наживи доморощених урядників, у державному безголов'ї...

Міркування про ці ознаки сучасності і їх гостре засудження в образах, глибока українська сутність – ці властивості життєвої основи естетики Степана Бабія сформувалися на старті його входження в українську літературу, в якій утвердилося

точно означення його неспокою і позиції – бунтар.

Сортність цього духу стрілоподібно постала, безумовно, із особистих трагедій та недолі. Про це йдеться, наприклад, у білому вірші «Ми різали колони черешневі...», який за жанровими властивостями можна було б назвати міні-драмою:

Нас трійко пташенят і скорбна мати
Серед зими коцюбли в голих стінах,
Щодня чекали зі страхом Сибіру
За батька, що в далекій Воркуті.

Переймаючись долею втомленої своєї Вітчизни, Степан Бабій ніби проводить самотестування щодо можливостей поезії в переінакшені світу, розчищенні мізків. Мистецькі люди знають рецепти, як це зробити, долучає до них голос і ліричний персонаж автора:

Я ж ту похмуру, люту зажуру
Закрию словом, як амбразуру.

Нова книжка Степана Бабія – це тривання у вічності дужого, животворного, чародійного, терпкого й ніжного українського слова.

Поетичні справжності Степана Бабія витікають із його ліричного ества, демонструючи потужний його художній світ, переконуючи, що він нескінченний у плодах своїх.

ДАРУНОК ЮНОСТІ

«РОЗСЕКРЕЧЕНИЙ» ЧОРНОВИК

Якби у той момент, коли я поклав на стіл свій вступний твір разом із чорновиком, не зайшов в екзаменаційну аудиторію Павло Йосипович Ящук, то я б не став студентом факультету журналістики Львівського державного університету імені Івана Франка.

Він побачив сцену: абітурієнту, тобто мені, сказали, що моя робота не прийнята, адже вона розсекречена, бо я той злощасний чорновик написав зеленим кольором кулькової руч-

ки, а це, мовляв, сигнал «комусь». А я ж бо, очевидно, не звернув увагу на вимоги, про які нам говорили перед складанням іспиту, чи не зрозумів, чи розхвилювався...

Звісно, хлопчина, вчорашній десятикласник, який чотири останні роки навчання у школі тільки й мріяв про факультет журналістики, зрозумів, що це – крах надій і тому важко схлипнув.

Павло Йосипович (я не знав тоді, що це декан) запитав, як моє прізвище, і після слів «Як же ви так?» звернувся до екзаменатора: «Нехай він перепише чорновик. Тезами».

Про те, хто мене виручив, я дізнався у день складання останнього вступного іспиту: після нього я вирішив, наївний, зайти до декана і запитати, чи я вступив... Коли переступив поріг кабінету, то побачив того чоловіка, який врятував мене. На моє запитання він відповів запитаннями: «Ваше прізвище Мазаний? Як ви склали останній іспит з англійської мови?»

(Мене здивувало, що він запам'ятав моє прізвище...)

Я відповів і тут же почув: «Ви вступили. Ми вам зараз видамо довідку про зарахування і їдьте з нею додому, виробляйте паспорт».

Либонь, здогадувався я, Павло Йосипович перед тим ознайомився із моєю особовою справою, складовою якої були п'ятдесят три мої великі (на півполоси) і менші матеріали з районної газети, серед них і під рубрикою «нарис». І, на щастя, думав я, він не добрався до газетних вирізок із моїми віршами, які під час співбесіди перед подачею документів Юрій Владиславович Петрушко завбачливо порадив заховати подалі під іншими «солідними» вирізками із великими текстами, бо, мовляв, декан вважає, що поет – то стихійне лихо у газеті...

Той дорогоцінний документ мав розмір невеликої картки, яка вміщувалася на долоні, і я його, поки їхав поїздом сполучення Львів – Київ, здається, десяток разів перечитав, а перед очима був той добрий чоловік... Я під час півгодинної зупинки неспокійно ходив по перону станції Ковель і не міг дочекатися, коли ж потяг рушить – дуже кортіло сповістити мамі про те, що я студент, та ще й якого факультету! І ось ті із сільчан, що не вірили у мій

вступ (де ж таке бачено, щоб сирота вступив у Львівський університет!), нарешті переконаються, що це можливо...

П. Й. Ящук ще раз проявив опіку наді мною, коли я, першокурсник, несподівано потрапив у лікарню та пропустив і перше заняття в університеті 1 вересня, і далі цілий тиждень...

ПРАКТИКА: «МОЛОДЬ УКРАЇНИ» ЯК МРІЯ

Незабутня людина у моїй долі і професор Володимир Йосипович Здоровега. Направивши мене після третього курсу на практику у «Молодь України» влітку 1975 року, він показав шлях до відважної мети, до омріяного. Таку ж «директиву» одержав тоді й мій земляк із Рівненщини, близький мій друг та однокурсник Володимир Боденчук (на жаль, нині покійний).

Вже згодом нам стало відомо, що професор прийняв таке рішення, зваживши на поради тих, котрі рік перед тим практикувалися у цій газеті та її щотижневому додатку «Студентський гарт», – студентів Володимира Краснодемського та Алли Носової. Вони відмінно пройшли практику, а тому керівництво газети через них передало пропозицію для факультету знову прислати таких хлопців та дівчат, які б хотіли випробувати себе, конкуруючи зі штатними працівниками. Під час практики у нас склалося все змістовно – ми перебували під опікою знаменитого сміливця-редактора «Молоді України» Ігоря Федоровича Лубченка. Він дав уроки, які й сьогодні мають значення. Він привчив нас до жанрової культури. Наприклад, щоденно починав «планірку» запитаннями до завідувачів відділів: «У нас є нарис, стаття (аналітична стаття), добірка новин, інтерв'ю, репортаж, есе, фейлетон, рецензія на книгу або на спектакль?» Вдалим вважався номер газети, якщо в ньому була присутня вся ця жанрова палітра. Школа Ігоря Федоровича Лубченка – як редактора і як людини – була визначальною для нашого з Володею Боденчуком становлення. А ще тоді ми пройшли й університети заступника редактора Валерія Кравченка, завідувачів відділів, серед яких були відомі письменники Федір Зубанич, Анатолій Драгомирець-

кий. Тут працювали визнані майстри пера Іван Лепша, Віктор Гонга, Ігор Чиж, Андрій Нечитайло, Микола Слюсаренко, Оксана Опаневич, Василь Юричко, Петро Римаренко, Василь Іванина, Лариса Остролицька, Тарас Нікітін, Алла Панасенко, Олександр Піскун, Кость Пісоцький, Юрій Брязгунов, Юрій Бондар, Михайло Дорошенко, Микола Чеберяко, Людмила Шевчук, Галина Кривенко, Микола Моторний, Дмитро Герасименко, Олена Губіна, випусковий Анатолій Болтівець, фотокореспонденти Володимир Білкей і Петро Лейко, літературний редактор Ольга Ярошенко. Нас по-дружньому опікував і Борис Чайка – редактор «Студентського гарту», де ми проходили стажування (пізніше, після закінчення університету ми з Володею певний час тут працювали). Ми також одержали унікальні можливості їздити у відрядження в різні області України. До того ж, милувалися красою Києва! Києва, де нас чекала наша доля.

У той рік, у вересні, відбулося моє ще одне знакове знайомство – із Віктором Михайловичем Васильцем, тодішнім власним кореспондентом газети «Правда» у Західній Україні, який викладав у нас майстер-клас. Він сам побажав познайомитися з автором, тобто мною, вірша «Стала осінь на тебе схожа...», що був опублікований у факультетській газеті «Радянський журналіст». Тоді я дізнався, що й він пише вірші. Він не раз нам розповідав під час занять про принади й підводні рифи в роботі власного кореспондента. Вочевидь, саме тоді зародилося і в мене бажання мати в журналістиці життя, повне творчої свободи, яку дає посада власного кореспондента... Справді-бо: мрієш про велике – велике одержиш!

Оцінюючи наш доробок восени 1975-го, Володимир Йосипович сказав, виділивши один мій і один Володимира нариси: «Навіть якби ви написали лише по одному цьому матеріалу, то я все одно вам поставив би відмінні оцінки. Наступного року поїдете знову у «Молодь України». Ви заслужили».

І сталося: ми поїхали у столицю ще раз – влітку 1976-го.

БО ТИ НА ЗЕМЛІ – ЛЮДИНА!

Перебування тоді в Києві дало мені можливість познайомитися із письменником, публіцистом Олексієм Дмитренком – мій професор радив обов'язково знайти можливість зустрітися з ним. Річ у тім, що у своїй книзі «Пошуки істини, утвердження переконань» В. Й. Здоровега багато цитує його, вважаючи найталановитішим українським публіцистом, котрий спрямував письменницьку нестримну допитливість у русло досліджень глибокої хвороби суспільства – варварського ставлення до Дніпра, Карпатського лісу, маленьких і великих джерел, що живлять природу країни і є метафорами батьківщини... На книгах нарисів Олексія Дмитренка «Бо ти на землі – людина», «Роса на листку подорожника» професор вчив нас, як підкріпити висвітлення тих чи інших суспільно вагомих ситуацій чи явищ художніми образами у вигляді чи то тропів, чи промовистих деталей, чи синтаксичних конструкцій на кшталт періодів, обрамлень та інших таких журналістсько-письменницьких «штучок». Стверджую також, що саме у книзі «Пошук істини, утвердження переконань» на прикладі «розщеплення» професором таємниць хисту Олексія Дмитренка я збагнув технології створення промовистого публіцистичного образу, що виникає із художнього світу автора. Ось запорука висококласності журналіста, який прагне працювати за законами публіцистики: наявність глибокого художнього світу!

Він дбав, аби ми збагачували себе цією ознакою, властивістю, закладали фундаментальні підвалини свого духовного «я».

Пригадую, у листопаді того ж року я радісно показав професору книгу Олексія Дмитренка «Пам'ять Долини смерті» із автографом, написаним ним, коли я гостював у письменника. Незабаром Володимир Йосипович подарував мені і свою, мною вже добре вивчену, «Пошуки істини, утвердження переконань», яку зберігаю й досі. І він, і Олексій Дмитренко в автографах сформулювали побажання, до яких повертаюся впродовж всього свого творчого життя, аби звірити орієнтири і нещадно запитати себе: чи став, ти, чоловіче таким, яким уявляли тебе в

майбутньому ці дві великі людини, твої наставники?

Володимир Йосипович порадив мені писати дипломну роботу про публіцистичну творчість Олексія Дмитренка, що я й зробив. Захистив її на «відмінно», щоправда, голова ДЕК (державної екзаменаційної комісії) Й. Т. Цьох зробив зауваження, мовляв, автор дипломної винайшов якесь таке визначення – «асоціативні фрагменти», – що є підозрілою термінологічною вольницею. Але ж все це я «випробував» на Володимирі Йосиповичу і він навіть схвалив! Бо публіцистичні твори Олексія Дмитренка побудовані за принципом кінокадрів, що змінюються, однак асоціативно перегукуються. Та навіть якщо вони самостійно-сміслові, то все ж є інструментарієм для виведення основної ідеї твору. Про це я тоді не говорив, але наполягав на своєму, спостерігаючи краєчком ока, що мене підтримує мій керівник професор Володимир Йосипович Здоровега.

Захистивши роботу, зробив одну копію її в твердих палітурках, на якій Володимир Йосипович написав кілька теплих слів – присвяту Олексію Дмитренку, зазначивши, що це перший такий в Україні студентський «трактат» про його творчість. Згодом цей зшиток я вручив своєму літературному кумиру, і він ним пишався. Знаю про таке ставлення до студентської дипломної справи, адже про неї пізніше згадував не раз лауреат Національної премії України імені Траса Шевченка Олексій Дмитренко, з яким ми, особливо в останні роки, часто зустрічалися і завдяки поважній думці якого моя збірка малої прози «Тінь павука» була висунута на здобуття Національної премії України імені Тараса Шевченка – вона пройшла у фінальний, третій тур, цього конкурсу у березні 2008 року. Правда, тоді перемогу одержала поетеса і прозаїк Любов Голота...

Варто зауважити, що збоку професора ми відчували особливу турботу. Вже на третьому курсі мене та із другої групи Володимира Боденчука, Василя Базіва, Миколу Босака та Любова Рибак Володимир Йосипович вибрав для занять у своєму майстер-класі з літературної критики. Завдання нам давав винахідливо: купує білет на кіносеанс і разом з нами йде дивитися, а після перегляду каже: «Пишіть рецензії».

Ми з Володимиром Боденчуком особливо зраділи, коли одного разу він покликав нас і сказав, що домовився із головним редактором журналу «Жовтень» (нині «Дзвін») Романом Федорівим про публікацію наших рецензій на нові книги українських письменників.

Святкували вихід наших рецензійних спроб у вересні 1976 року – тоді у дев'ятому номері часопису вперше з'явилися наші імена. Я написав про збірку нарисів Григорія Дем'янчука «Барви Полісся». Виявилось, що Володимир Йосипович знайомий із цим автором, який закінчив факультет журналістики Львівського університету у 60-х роках, і зрадів виходу його книжки.

«ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ» – ЕСТАФЕТА

Журнал наче з'єднав нас із Володимиром Йосиповичем через 30 років, коли я подарував йому примірник «Дзвону» (№11, 2005 рік), де була опублікована моя повість «Тінь павука» (у цьому ж часописі перед тим у №№ 11–12 за 2003 рік побачила світ моя повість «Погляд сльози»). Я вручав професору примірник, кажучи у жартівливій формі про те, що дорогу мені до нього проклав саме він, але за це я навіть не спромігся виставити каву, то ж сьогодні є для цього нагода...

Надзвичайно товариський, тоді ж Володимир Йосипович мені у відповідь подав свій підручник, що вийшов у видавництві «ПАІС» «Теорія і методика журналістської творчості», і написав зворушливий автограф: «Дорогому моєму учневі і другу Віктору Мазаному, чудовому журналістові та письменникові, із найсердечнішими побажаннями від автора. 13.03.06». У той момент я ще не знав, що цей підручник рекомендуватиму для опрацювання студентам факультету журналістики Міжнародного економіко-гуманітарного університету в Рівному, де за сумісництвом викладатиму. Власне, саме Володимир Йосипович під час однієї вечери у рівненському готелі переконав мене в тому, що варто йти викладати у МЕГУ. Про це ж не раз мені говорив задовго до зустрічі з

професором ректор МЕГУ Анатолій Дем'янчук.

За участю Володимира Йосиповича, котрий приїздив у Рівне зі Львова читати лекції з курсу «Вступ до спеціальності» та проводити семінарські заняття, відбувалися на факультеті знакові новації. Наприклад, він благословив запровадження мною Студентського інформаційного агентства (СІА) і взяв участь у першій прес-конференції СІА.

Пам'ятаючи, які випробування насилав на нас Володимир Йосипович, як він казав, із селекційною метою, даю завдання першокурсникам написати їх останній за мірками середньої школи твір-есе про... коробку сірників. Або веду всю групу сходинок з п'ятого поверху чи даю послухати в аудиторії «Карпатську сюїту» Мирослава Скорика або П'яту симфонію Бетховена, а потім кажу, аби написали репортаж – про те, що бачили і відчували. Стосовно репортажу про музику, то це має бути описана кардіограма серця... Репортаж із лінії свого серця!

Володимир Йосипович усміхався, слухаючи це, і схвалював такі прийоми, бо ж йому не чужа була екстравагантність, звісно ж, якщо вона для добрих намірів та у прийнятних пропорціях...

Ми не раз обговорювали із професором мій різноплановий досвід роботи власного кореспондента «Молоді України», зокрема, в період, коли тут редактором був Іван Бокий (пізніше він очолював газету «Сільські вісті», був народним депутатом України). Сам блискучий публіцист, він особливо підтримував мої експерименти у художньо-документальному жанрі. Професора цікавила з точки зору її застосування в навчальному процесі моя робота у ТАРС, в УКРІНФОРМі – в останньому інформаційному агентстві я попрацював власкором 30 років (а загалом власкорівський мій стаж сягає 35 років – це стільки часу я не ходив на роботу, бо робочий кабінет був вдома, тому, як тільки прокинувся – вже й на роботі...).

Розповідав йому про методику роботи американської газети – найбільшої у штаті Айова – «The Gazette»: тут я стажувався і завдяки цьому був акредитований Білим Домом на аграрній

конференції, де взяв інтерв'ю у тодішнього, 42-го, президента США Білла Клінтона, спілкувався із віце-президентом Альбертом Гором. Також статус стажувальника дав мені можливість тоді зустрітися із сенаторами Робертом Джозефом Доулом, Річардом Лугаром, Джимом Насселом. Про це я написав книгу «З Капітолійського пагорба», де йдеться також про стиль американської журналістики на прикладі радіокорпорації «Голосу Америки» у Вашингтоні, в якій я зустрічався зі знаменитим Володимиром Біляївим; про функціонування провідних інформаційних агентств США – UPI та Assoshieted Press... На основі таких різноманітних спостережень я виклав професору чимало своїх пропозицій. Володимир Йосипович уважно і схвально поставився до моєї практичної методики підготовки журналістів для роботи у центральних та зарубіжних ЗМІ, особливо власних кореспондентів. Зокрема, його зацікавило, що студенти на другому курсі під час вивчення інформаційних жанрів лівову частку практичних занять присвячують, наприклад, написанню новин за міжнародними стандартами. Йшлося, зокрема, про методики, запроваджені інформаційними агентствами, адже саме винятково в цих ЗМІ точно дотримуються прийнятих світових правил новинної журналістики. У зв'язку з цим я професору навів свій постулат про те, що лід новини – це маленьке диво журналістики. Звичайно, я тут дещо перефразував фразу знаменитого бразильського нападаючого Едісона Арантіса ду Насіменту Пеле про те, що значить гол у футболі...

Володимир Йосипович, усвідомлював, що коли до його теоретичних трактувань жанрів з підручника «Теорія і практика журналістської творчості» докладуть руку активні штатні працівники ЗМІ, тоді будуть грамотно впроваджені в реальній діяльності вимоги, що їх ставить професор до якісної журналістики.

Я був на його лекціях, проведених у Рівному, і наче повертався у свої далекі студентські роки: професор у відмінній формі, його думка ширяє вільно й немає їй ніяких перешкод в узагальненнях, у формулюваннях. І так само його слова-па-

разити «так би мовити», що звучали разів зі сто впродовж виступу, додавали якоїсь оригінальної, неповторної мовної барви цій течії розумної оповіді. Я по-новому сприйняв професора і дійшов висновку: він знав, що таке мистецтво журналізму і бездоганно демонстрував це особливе мистецтво своїми творчими зразками.

Ми завжди проводжали його до Львова на поїзд зі Здолбунова. Я хотів якнайдовше побути з професором. Здається, ніколи не бачив його втомленим. Ми говорили про всілякі речі на світі – його прояви інтересу до життя були, як шмагання батогом по лінощах, беспорядності, безглуздя... Енергетично він був потужний – за генетично колосальною мірою таланту. Всі, хто спілкувався з ним, бачили таке харизматичне, сказати б, випромінювання.

Одного разу він поспішив до газетного кіоска на вокзалі купити свіжі газети, при цьому сказав, між іншим, що є надзвичайно жадібним читачем. Певна річ! Очі цієї людини увібрали мільйони сторінок текстів різними мовами. Кажучи про це, я думаю про ще один урок незабутнього професора, який екстранагально слід засвоїти всім, адже тотальне нечитання, яке вразило українців, може привести, як писав Євген Маланюк ще у 1967 році, до втрати незалежності... Власне, й сам Володимир Йосипович був, як книга, яку хотілося читати і читати...

Він збагатив світ мудрістю і відійшов у вічність.

Людина європейської слави, він був простим, його серце відкривалося тим, у кому бачив жагу до пізнання і відображення світу.

Він заповів, аби кожен із його вихованців ставився вдумливо до життя і зважував слово. Скільком талантам він дав дороговказ!

Він вів нас за руку по-батьківському, хотів, щоб принципи совісної журналістики, модель якої створив своїми теоретичними засадами, стали нашою щоденною філософією.

Після Володимира Йосиповича його курс «Вступ до спеціальності» перейшов до мене. На першу лекцію із цього предмета щороку 1 вересня приходжу із його портретом. За-

палюю свічку. Спостерігаю, як іскряться очі юнаків і юнок... Здається, до цього вогню наче линуть невидимі, але відчутні мені, хвилі радісно-збудженого подиву. Починаю розповідати про професора – його душу, сенси і смисли його життя... Кажу про чесноти журналіста, наголошую на одній із них – мовній культурі як професійній ознаці.

А далі на паперових картках студенти пишуть міні-диктант – називаю їм слова зі сленгу, якими сьогоднішня молодь користується. Кваліфікую їх як слова-каліки. Якщо мова наша, а заодно й душі будуть забруднені ними, то як тоді, запитую, освідчуватимуться люди в коханні? Чи будуть вони із тремтінням серця вимовляти класично-величне речення «Я тебе люблю»? Очевидно, що ні, а послуговуватимуться іншим мовними ерзацами, на кшталт: «Галю, я на тебе, типу, запав...».

Чи заслуговує українська дівчина, жінка на таке зізнання? Мої студенти незгідні, аби чути таке, тому складають написане на купку і підпалюють її, даючи обітницю ніколи не вживати слів-калік та русизмів.

Під сяєвом цієї свічки першокурсники записують мою фразу: «Скільки разів ти, розмовляючи українською, сказав слово «да», стільки разів ти зрадив українську мову».

Я хочу, аби вони усвідомлювали, що не можна думати, говорити й писати абияк – так нас вчив і Володимир Йосипович Здоровега. Не плекатимеш чистоту цільної творчої натури – тоді й не зростатимеш, а будеш ніким...

ВСІ МИ – ІЗ КУЗНІ ФРАНКОВОЇ...

У роки його студентської юності у Львівському університеті за ректорства Євгена Костьовича Лазаренка була створена літературна студія «Франкова кузня». Наш професор схвально ставився до того, що багато студентів факультету журналістики відвідували її засідання, на яких відлунювала творча атмосфера літературного Львова.

Її вдалося відчувати й мені, певний час я був організатором діяльності літстудії – в той час, коли від ректорату відповідаль-

ними за неї призначили доцентів із філологічного факультету Прокопа Панасовича Гонтаря та Володимира Петровича Попова (перший подарував мені двотомник Олександра Чаковського «Блокада» у його винятково блискучому перекладі українською мовою, а другий викладав і на нашому факультеті – історію російської літератури). Під час засідань ми обговорювали наші вірші, новели, нерідко студентські доробки аналізували тут відомі українські письменники Роман Іваничук, Роман Федорів, Ростислав Братунь, Роман Лубківський, Микола Ільницький, Володимир Лучук, Володимир Яворівський, Микола Петренко... Через багато років, коли ми проводитимемо першу Асамблею лауреатів Національної премії України імені Тараса Шевченка у 2007–му, я заприятелюю із Романом Лубківським. Після того побуваю у нього вдома, ми зустрічатимемося у кав'ярнях між Рівним і Києвом, проведу з ним інтерв'ю (воно опубліковане в «Українській літературній газеті» 9 грудня 2015 року), яке було дуже важливе для нього – він розповів, як, будучи народним депутатом, ініціював складання присяги Президентом України на Пересопницькому Євангелії (до того часу багато було охочих декларувати свою першість у цій справі)...

Згадували ми з ним і «Франкову кузню». Членство у ній кожен з початкуючих авторів повинен був виборювати своєю творчістю. Разом зі мною на засіданнях бували однокурсники Микола Босак, Зірка Мензатюк, Володимир Боденчук, Степан Герилів. Перші двоє та ще Василь Базів і я з нашого курсу стали потім членами Національної спілки письменників України.

Із Василем Базівим у нас і людські, і літературні стосунки продовжилися після закінчення університету. В один час (у першій половині 80-х років минулого століття) обоє ми були власними кореспондентами газети «Молодь України» – ми, так би мовити, поділили між собою Західну Україну: мені дісталася Рівненська, Волинська й Тернопільська області, йому ж – решта західноукраїнського краю. Я та його дружина Надія Базів – теж випускниця факультету журналістики Львівського університету, відома телеведуча програми мандрів на Першо-

му Національному – хрестили меншого сина Володимира Боденчука Ярослава. Подружжя Базівих після того, як пройшло освітній курс у США за проектом Інформаційного агентства Сполучених Штатів (USIA), факультету журналістики Айовського університету та Міжнародного центру місцевої журналістики (The International Center For Community Journalism), посприяло, аби і я побував на такому ж двомісячному навчанні у США у березні – квітні 1995 року, яке пройшло під керівництвом директора центру Боба Андерсона та сприяння його працівника, вихідця з України Володимира Басіса. (Ось тоді я із вдячністю згадав нашого університетського викладача англійської мови Юрія Мушака, який допоміг мені пізнати її глибини, дав розуміння граматичних часів... Як не згадати: він радив брати приклад із однокласника Володі Олендія, котрий у студентські роки відзначався винятково високим рівнем володіння англійською, бездоганною вимовою. Та й спортсмен він був завзятий).

Звісно, я добре знайомий із книгами Василя Базіва, зокрема, із подарованими мені його п'ятитомником талановитої публіцистики «Шлях із рабства» та модерним романом «Хрест». Щодо останнього, то першою в Україні рецензією на нього була моя – «Боронячи свій храм»: вона опублікована в газеті «Літературна Україна» 23 лютого 2012 року. Відтак нею у вітчизняному літературознавстві зафіксовано, що «пост-біблійний роман «Хрест» – це свідоцтво на художню й інтелектуальну європейськість української літератури».

Василь подарував цю книгу Поліському літературному музею, який я створив у своєму селі Городець на Рівненщині, а мені вручив із написом-автографом: «Бери свій хрест і – йди!» Зазначу й таке: я висловив пропозицію, щоб роман «Хрест» висунути на здобуття Національної премії України імені Тараса Шевченка. І він таки з'явився у списку номінантів.

Із Зіркою Мензатюк, дивовижною сучасною українською дитячою письменницею, лауреаткою престижних всеукраїнських премій, ми зустрілися вперше після закінчення університету через багато років як делегати на IV (надзвичайному) з'їзді

Національної спілки письменників України, який проходив 28 лютого 2004 року на проїжджій частині вулиці Банкової – це був протестний форум. Саме у мій день народження...

Зірка мені потім прислала свою книгу «Таємниця козацької шаблі» із автографом, у якому побажала «бути таким, яким ти був у студентські роки – молодим і зачарованим». Книгу прочитала і моя дружина Євгенія (вона викладає українську мову й літературу у ЗОШ № 9 м. Рівного) та підготувала по ньому відповідні уроки – цей твір вивчають за програмою 7 класу. Динамічний сюжет закликає читача вслід за допитливою героїнею, яка шукає козацьку шаблю, – цю книгу читаєш одним подихом. Авторка спрямовує своїх персонажів начебто у Дубенський, Олеський, Кам'янець-Подільський замки, на поле Берестецької битви, де віє загадковою минувшиною, освітленою козацькою відвагою, що поставала в різні часи перед іноземними завойовниками... Дитячий захоплюючий пошук – то Зірка, либонь, вималювала всетворящу любов до своєї доньки Наталі (у творі героїня має те ж ім'я). Жаль, що в неї вже немає батька – Степана Фіщича, Зірчиного чоловіка, народного артиста України, який так рано відійшов у засвіти. Він – гордість української опери назавжди. Я вперше почув його унікальний голос під час їхнього із Зіркою весілля у її рідних Мамаївцях (тоді Старосілля), де народився і Герой України, співак, народний артист України Дмитро Гнатюк. Наша перша група була на цьому святі майже у повному складі.

ПРИЧАЩАЮСЯ ЛЬВОВОМ...

Всі ми розуміємо – серцем, розумом, душею, – що означає для кожного з нас Львів.

Львів я сприймаю не як середовище проживання сучасних львів'ян, а як зодчий привіт із Історії, місто-епоху.

Останніми роками сполучником між ним і мною є мій однокурсник Богдан Токарський, з яким я маю багато можливостей «причащатися Львовом – не медом, не терпким вином» (фраза із мого вірша, написаного у Львові в 1973 році).

Коли я у 1988 році до нього звернувся, аби він допоміг тоді маловідомому лікарю Володимирі Козявкіну з міста Дубно, Богдан відгукнувся і зробив все, що зміг. Хто нині не знає цього лікаря – Героя України, доктора медичних наук, професора, лауреата Державної премії України, почесного доктора багатьох університетів та академій світу?

У 2014 році Богдан випустив книгу «Римою друзів вітати, славити їх й жартувати», яка відкрила мені його талант автора сатирично-памфлетичних і ліричних віршів, поем. А також – пісень. Тут є одна присвячена Володимирі Козявкіну (музика Богдана Янівського). Загалом опубліковано 37 Богданових пісень!

У віршованих гумористичних творах Богдана впізнаєш багатьох знаних нам людей – чи не є це в усі часи питомою ознакою літературної майстерності у відображенні деталей? Я радію з його вміння, тішуся глибиною його виражальних літературних прийомів, коли читаю і ліричні строфи, присвячені його дружині Антоніні Токарській (моїй землячці, авторці близько тридцяти підручників, спеціалісту філософії права, професору, доктору юридичних наук), внукам, невісткам і синам, друзям. Скільки ніжності у його душі!

Недавно Богдан мене із моєю дружиною запросив у його будинок у гірській Східниці на Львівщині, де ми провели змістовно час. Коли будете в'їжджати у це мальовниче курортне селище, то праворуч на підвищенні побачите ландшафтно-паркову композицію, а над нею – сліпучо-білу фігуру Божої Матері. Ця архітектурно довершена домінанта – то подарунок громаді особисто від Богдана Токарського.

Є у книжці Богдана присвята й іншій людині, діяльність якої теж дає мені приводи бувати у Львові, – лауреату Національної премії України імені Тараса Шевченка, заслуженому діячеві мистецтв України, фотохудожнику, професору, завідувачу кафедри фотомистецтва Національного університету культури і мистецтв Василю Пилип'юку. Саме він, до речі, став спонсором першої зустрічі випускників факультету журналістики Львівського університету у 2015 році. Маестро, як його називають, теж закінчив наш факультет – у 1972 році.

Ми з ним разом працювали в міжнародному економіко-гуманітарному університеті імені академіка Степана Дем'янчука – я порекомендував його сюди викладати фотомистецтво і ректор Анатолій Дем'янчук підтримав цю ідею (пізніше вони стали друзями). Бував на його виставках у Львові, бачимось кілька разів на місяць – він зупиняється у Рівному, їдучи в Київ на «виклади». До речі, він подарував для мого Поліського літературного музею у селі Городець 51 свою книгу-фоліант! Подивіться, про яких світочів ті книги – тут багато портретів знайомих і мені сподвижників культури і мистецтва, науки, з якими тривало спілкувався у різних обставинах, – актора Федора Стригуна (він читав на другому курсі у нас лекції про театр), письменника Степана Пушика (з ним, буває, годинами розмовляємо по телефону), професора Василя Лизанчука (ми вкладали разом на факультеті журналістики МЕНУ імені академіка С. Дем'янчука) ...

А ще «причащаюся Львовом», коли зустрічаюся з тими, у кому живе і завжди теж буде жити Львів, – із друзями, колегами, з якими пройшов немало, – колишніми випускниками нашого факультету різних років – Петром Кулінцем, Ігорем Бачуном, Михайлом Стецюком, Зіновієм Жиждарою, Андрієм Ситаєм: із першими чотирма я працював не один десяток років у Національному інформаційному агентстві Укрінформ. Не обходиться, щоб ми з ними не згадали нашу альма-матер.

ТАМ, ДЕ ЛЮБОВ

У студентські роки я зачаровано слухав університетський хор «Черемош», де співали у складі квартету наші Богдан Токарський, Михайло Присяжний, Степан Попович і їхній друг із Львівської консерваторії Іван Попович, який і керував «Черемошем». Вони особливо прославилися виконанням білоруської народної пісні «Касів Ясь канюшину...» – демонстрували її в багатьох куточках тодішнього Радянського Союзу. Тоді я не наслідився запропонувати свій голос... Певним чином здій-

снів свою юнацьку мрію, видавши нещодавно альбом «Люблю!» із записом у своєму виконанні української естрадної класики – пісень «Тихо падає цвіт» (слова Олександра Богачука, музика Климента Домінчена), «Розплети свою чорну косу» (слова Олександра Богачука, музика Анатолія Горчинського), «Троянди на пероні» (слова Олександра Богачука, музика Анатолія Горчинського), «Кохана» (слова Ігоря Бараха, музика Ігоря Поклада), «Мамина світлиця» (слова Богдана Стельмаха, музика Ігоря Білозіра), «Забілили сніги» (слова Бориса Олійника, музика Олександра Білаша). Аранжування зробив Іван Рокіщук. Із виконанням «Троянд на пероні» виступив на ювілейному бенефісі народної артистки України, співачки Наталі-Марії Фарини у Рівненському концертному залі, а всі пісні із диска продемонстрував під час свого першого концерту у рідному селі Городець влітку 2017 року. Ті записи подарував землякам, а також однокласнику, з яким колись сиділи за однією партою, – экс-послу України у Туреччині, Польщі та США Олександрю Моцику.

Втім, до такого «дископодвигу» мене спонукала моя сім'я – дружина Євгенія та донька Юлія і син Микола. Цей диск в подорожах завжди із моїми дітьми, які після здобуття середньої освіти в Україні і США, вищої – у Швеції, Швейцарії, Австрії і в Україні – живуть і працюють у Києві та за кордоном.

Воістину: все, що відбувається з нами, то є вдячність долі або її кара за прожите.

... Кожен із нас, хто мріяв увійти в українську журналістику і художню літературу, усвідомлено почав свою дорогу до глибин слова у Львівському університеті. Нам усім пощастило, що допомагали це зробити Володимир Михайлович Кибальчич, Олександра Антонівна Сербенська. Вони вишліфували нас, домоглися, аби ми були досконалі в мові завжди, й, отже, теж нас вчили писати! Те, що ми вийшли з університету людьми, зарядженими на пізнання чарівних, захоплюючих глибин української мови, це їхня беззаперечна заслуга. Нещадність до помилок в усному мовленні і на письмі – ось риса, яку плекала в кожному з нас Олександра Антонівна.

У 1973 році вона порадила нам передплатити академічний «Словник української мови» в одинадцяти томах, який тоді почав виходити. Те цінне видання у зелених твердих палітурках завжди зі мною – тисячі разів воно мені дарувало потрібне слово. Я знаю точно: нашу україномовноцентричність сформувала Олександра Антонівна Сербенська, як і всі викладачі, котрі трактували рідну мову, за висловом Івана Франка, як «бесіду серця».

І всі інші, хто викладав у нас, – Павло Йосипович Яшук, Володимир Йосипович Здоровага, Михайло Федорович Нечитайлюк, Павло Дмитрович Малий, Іван Павлович Курганський, Юрій Владиславович Петрушко, Вікторія Григорівна Вербицька, Галина Леонтіївна Рубанова, Марія Іванівна Іщук, Йосип Прокопович Дідик, Володимир Петрович Попов, Ніна Олександрівна Радванська, Микола Семенович Пашко, Йосип Дмитрович Лось, Степан Андрійович Кость, Федір Іванович Дисак, – по суті вчили писати: хай не безпосередньо, але давали напрямок духовно-інтелектуального руху, аби освоїти силу плідотворного слова. Це від них передавалася нам правдива любов до нього.

Відтак вони вручили нам інструмент самовираження і показали, як ним користуватися.

Дякую їм за той – основний – дарунок юності!

АРХІЄПИСКОП ІЛАРІОН: «НАШІ ЄПАРХІЇ ЗА КОРДОНОМ – ЦЕ ОСТРОВИ ВІРИ Й УКРАЇНИ»

Архіпастирські візити у країни Європейського союзу з метою поглиблення діяльності парафій, які увійшли у Європейський Екзархат Православної Церкви України, регулярно зверхує Високопреосвященний Іларіон (у світі Дмитро Іванович Процик) – архієпископ Рівненський і Острозький, заступник голови Управління зовнішніх церковних зв'язків ПЦУ (він виконував обов'язки Екзарха Європи).

Перед початком розмови із ним про розвиток українських православних громад за кордоном ми поцікавилися, яким чином він одержав своє церковне ім'я?

«У всіх православних церквах є давня традиція – перед тим, як людина приймає чернечий постриг, їй змінюють ім'я, – сказав він. – У цьому є такий позитивний момент: той, хто обирає шлях чернецтва, не знає, як його назвуть. Це є завершальним випробуванням на послух: чи людина справді готова відректися від своєї волі, чи ні. Якщо так, то вона сприйме будь-яке ім'я, яке їй дадуть. Я про своє ім'я дізнався 26 жовтня 2000 року вже під час самого постригу – його зверхував тодішній намісник Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря міста Києва владика Димитрій (теперішній митрополит Львівський і Сокальський). Він всі документи щодо кандидатів у ченці підписував у священного архімандрита цього монастиря (тоді ним був Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет). Тобто, моє ім'я мені обрав саме Філарет. І, отже, коли владика Димитрій промовив слова: «Брат наш Іларіон постригається...», я таким чином почув своє нове ім'я. Крім піднесеної духовної радості я нічого не відчував у той момент. Відтак я живу з ним і дякую Богові, що Господь дав мені саме таке ім'я».

– Ваше Високопреосвященство, скажіть, будь ласка, створення Європейського Екзархату пов'язане з тим, що все більше наших співгромадян оселяється в західноєвропейських країнах?

– Справді, то одна із причин. Але соціальна база цього за-

кладена кількома хвилями української еміграції ще у минулому столітті – тоді наші земляки були гнані з вітчизни війнами, несприйняттям експериментів радянської системи. Починаючи із початку 90-х років минулого століття, і особливо тепер, коли Україна отримала безвізовий режим із країнами Європейського союзу, дуже багато українців виїжджає – одні залишаються там назавжди, одержавши відповідний статус мешканця, а інші перебувають тимчасово. Сьогодні численні представники української діаспори дали знати про свої релігійні потреби і виявили бажання бути парафіянами саме нашої церкви – вони звертають погляд до єдиної православної справді української церкви. Нині у складі Європейського Екзархату є 44 парафії: в Нідерландах – 2, Угорщині – 1, Італії – 8, Франції – 6, Швеції – 5, Німеччині – 6, Іспанії – 3, Португалії – 5, Чехії – 1, Великобританії – 1, Литві – 1, Фінляндії – 1, Австрії – 1, Словенії – 1, Греції – 1, Швейцарії – 1.

Наявність таких громад – то вагома передумова виникнення Екзархату Європи, яким Священний Синод доручив мені опікуватися до того часу, поки буде постійний владика в Європі.

– Він проживатиме в одній із країн Європейського союзу?

– Це залежатиме від обставин. Слід мати на увазі, що є відмінність між нашими парафіями за кордоном і в Україні. У нас тут майже кожна парафія має можливість одержати свого священника і в нього є всі умови, щоб займатися суто священничим служінням. А парафії за кордоном – не тільки в Європі, а й в Америці чи Австралії – ставлять певні виклики перед священниками. Адже там вони крім душпастирської діяльності змушені ще додатково десь заробляти. І наші священники не горді, а настільки смиренні, що не гребують цим. Вони можуть працювати там, де для них це можливість, щоб забезпечити себе, сім'ю, мати все необхідне для проведення церковної служби. Поки що ми не можемо утримувати в Європейському Екзархаті владика, тобто окремого архієрея, тому що це має бути його постійним місцем осідку – я не кажу про резиденцію, а бодай скромну квартиру. Де це буде, – не має значення. Все залежить від тенденції розширення громад на-

шої церкви, також від того, чи допомагатимуть нам, чи будуть перешкоджати.

– Невже хтось проявляє спротив процесу утвердження Екзархату України?

– На жаль, сьогодні ми не маємо особливого сприяння в розвитку українських парафій, подекуди зустрічаємо нерозуміння. Щоправда, не в усіх країнах. Хотілося б мати більшу підтримку нашої матері-церкви, якою є Вселенська Православна Церква. Також важливо, аби до всіх прийшло розуміння невідворотності процесів нашого європейського утвердження.

– Хто є священниками парафій за кордоном – прислані з України чи ті, хто вже певний час проживає там?

– Бувають різні випадки. Наприклад, священники, які емігрували і вже живуть тут довгий час. У якийсь період вони були вимушені заробляти іншими видами занять, а зараз одержали чи громадянство, чи офіційний дозвіл на працю. Такі звертаються до нашої церкви. Ми досліджуємо, якщо людина не втратила священничих навичок, є особою з гідною поведінкою, пройшла своєрідну переатестацію, склала всі іспити, то вона отримує дозвіл, благословення бути настоятелем відповідної парафії. Бувало, що певні громади самі зверталися до мене, як це було, наприклад, в Данії, Іспанії, і я відповідно підбирав кандидатів. Як правило, це нелегко...

– Чому?

– Тому що іноді неможливо одержати робочу візу і тоді ми виходимо із ситуації такими чином, що через кожні три місяці змінюємо священників (у відповідності із нормою перебування в країнах Європейського союзу, яка стосується громадян України). Тоді виходить так, що два священники опікуються однією парафією.

– Знання іноземної мови обов'язкове?

– Звісно. Саме життя вимагає. Треба знати англійську мову, а ще краще, коли священник володіє мовою країни перебування.

– В академіях і семінаріях передбачена спеціальна підготовка для роботи за кордоном?

– Поки що ми не маємо потреби спеціально для Екзархату Європи готувати кадри, бо церква одна, – що в Україні, що в інших країнах. Тому кандидатом в настоятелі за кордон може стати будь-який випускник наших навчальних закладів.

– *Викладання іноземних мов тут стоїть на високому рівні?*

– Цьому напрямку ми приділяємо величезну увагу. Наприклад, знання іноземної мови разом із іншими професійними якостями та людськими чеснотами дозволило багатьом випускникам, наприклад, Рівненської духовної семінарії, одержати місце роботи в парафіях за кордоном.

– *Чи має Екзархат Європи свої храми?*

– На жаль, не маємо жодного. Ми укладаємо певні угоди оренди чи співоренди із парафіями римо-католицькими або протестантськими – з останніми, наприклад, практикуємо таке у Німеччині чи Швейцарії. Віримо: активний ріст наших парафій стане запорукою того, що будемо мати змогу будувати тут і свої церкви.

– *Могли б релігійні громади самі це робити?*

– Те вже залежить від законодавства країн. Наприклад, в Римі побудувати практично неможливо. Можемо домовитися лише, що деяку частину храмів використовувати. Але є міста, де ще можна будувати, як у Португалії, Іспанії. Тут раз на п'ять – вісім років приймають спеціальний документ, який дозволяє виділяти двом-трьом релігійним громадам земельні ділянки. Мова йде, звичайно, не про гектари, а кілька соток землі, необхідних для розташування храму, який буде вміщувати 100 – 200 прихожан. Ми будемо використовувати і такі можливості.

– *Цих проблем позбавлені парафії Української Греко-Католицької Церкви...*

– Так. І вона має набагато більше парафій, але це пояснюється не тим, що там так багато греко-католиків, а тим, що УГКЦ є по суті філією Вселенської римо-католицької церкви. І для її вірян немає ніяких перешкод, вони можуть без проблем чи співслужити, чи орендувати будь-який католицький храм, тому у них є представництва у всіх європейських країнах і, зо-

крема, у всіх великих містах.

– Виникають складнощі під час здійснення процедури реєстрації парафії за кордоном?

– Буває по-різному. Звичайно, ми залучаємо наших юристів, які забезпечують процес правильної реєстрації з тим, щоб релігійна громада була повноцінною.

– Чи є тенденції до зростання кількості парафіян?

– Так, і є позитивні зрушення у подальшій консолідації наших парафіян. Ще донедавна для багатьох наших українців за кордоном було байдуже, яку православну церкву відвідувати. А в останні роки, коли ми тут, в Україні, згуртувалися через важкі обставини війни, анексію Криму, то самосвідомість українська викристалізувалася і люди стали чіткіше позиціонувати свою приналежність до української вільної нації. І це звичайно мало наслідки і для тих вірян за кордоном, які хочуть долучитися до всього патріотичного, в тому числі і до своєї церкви. Нині утвердилося розуміння того, що треба підтримувати свою – за суттю – українську церкву. І ось це ще одна глибока причина, чому в Європі почали активно утворюватися українські парафії.

– Яка найпотужніша з них?

– Я не дозволю собі цього сказати, бо кожна парафія – це своєрідний острів віри й українства. У нас в Європі так: або парафія є і вона хороша, або її поки що немає... Позитивний настрій у мене є після відвідин кожної нашої парафії за кордоном.

Із приємністю відзначаю, що всі наші релігійні громади за кордоном складаються зі свідомих парафіян, справжніх патріотів, які теж подекуди зазнають певних утисків, випробувань, але вони не бояться, готові йти до кінця, відстоюють своє право розвивати нашу церкву...

– Бо з'явилося, так би мовити, пропозиція, поле для діяльності...

– Так-так. Поки не було війни, цих жахів, поки не було подвигу Героїв Небесної сотні, люди мало над цим міркували, вони задумувалися в першу чергу над заробітком. Ми сьо-

годні всі зрозуміли, мало мати лише економіку, треба, щоб в Україні була тверда ідеологія, щоб самосвідомість людини, якщо ти українець, була українською. Цих проблем немає сьогодні у країнах сталої демократії. Запитайте їхніх громадян, що для них їхня держава. Та вони готові за неї життя віддати. За останні роки з часу Майдану Гідності наче прокинулася в нашій крові свідомість наших пращурів-козаків, яка трохи дрімала, тому ми віримо, що не буде повернення країни назад чи то до радянської системи, чи до якогось гніту чужоземного, бо ми на сто відсотків відчули смак справжньої свободи. Тої, яка була духовною їжею для наших козаків і яка жила у визвольних війнах під проводом Івана Мазепи, Богдана Хмельницького. Я як український архієрей абсолютно переконаний, що Україна вже відбулася, наша держава вже нікуди не зникне. А це означає, що буде й українська церква. Чи розуміє це багато людей? Так чи ні, й надалі певні обставини складатимуться так, що вони вимушені будуть це збагнути. Якщо хоче бути в Україні російська церква, тоді, будь ласка, нехай вона себе називає як Російська православна церква в Україні, і її віряни хай так себе й ідентифікують. А якщо ти хочеш українську церкву, тоді ти стаєш парафіянином церкви, яка має свій головний престол у Києві, а не в Москві.

– Вам доводиться очолювати Божественні літургії за кордоном. Чи відрізняються вони від тих, які звершуєте вдома?

– Духовні емоції всюди однакові, тому що літургія – це є особливе божественне співслужіння людини з Богом або Бога з людиною. Все взаємопов'язане. Якщо ти по-справжньому молишся, то немає значення, де це робиш – вдома чи за кордоном. Єдиним додатковим фактором там є те, що коли у будь-якій країні починаєш виголошувати молитву українською мовою, одразу помічаєш сльози в очах людей. Я розумію їх, вони, очевидно, не мали можливості послухати богослужіння рідною мовою. І це обов'язково торкає серце і душу. Після служби ми з парафіянами завжди робимо спільне фото напам'ять. Нам раніше закидали наші недоброзичливці, мовляв, що ми «роздуваемо» активність за кордоном, мовляв

нічого там ще немає. Та ось ці світлини з багатьох країн засвідчують протилежне. Та й інше очевидне – наша архієрейська активність: беремо участь у наукових симпозиумах, відвідуємо культурно-освітні центри, школи, де навчаються українці, вручаємо богослужбові нагороди, Архієрейські благословенні грамоти нашим священникам, а також зарубіжним особам, які доклали зусиль для розвитку наших громад тощо.

– Численні публікації на сайті Управління зовнішніх церковних зв'язків це засвідчують: країни Скандинавії, Італія, Іспанія, Португалія, Франція, Бельгія, Голландія та інші, де Вам довелося проводити службу. Помічаєш на фото, зокрема, що парафіяни одягнуті у вишиванки...

– Найкращий метод виявити і українців за кордоном: замість сорочки одягни вишиванку. І ти не пройдеш спокійно. Обов'язково тобі зустрінеться хтось із земляків, які заговорять. А під час служби оте вишиване море, яке бачиш перед собою, захоплює.

Звісно, наші відвідини парафій не обмежуються звершенням чину Божественної літургії. Завжди маю зустрічі із представниками органів влади, під час яких ведемо мову про інтеграцію наших громад у релігійне місцеве життя.

– Чи готова церква до викликів, які постають у вигляді малих і великих організаційних проблем за кордоном?

– Церква ніколи не мала легких шляхів. Завжди були перешкоди, проблеми. І вони не зникнуть. Сам Спаситель стверджував, що поки існуватиме церква, диявол буде з нею боротися. І сказав Господь й інше, перебуваючи у землі Кесарії, звернувшись до Петра: «І кажу Я тобі, що ти скеля, і на скелі оцій побудую Я Церкву Свою, – і ворота пекельні не здолають її». (Євангеліє від Матфея 16:13-19). Тому ми труднощів не боїмося. Я глибоко переконаний, чим більше буде вирішуватися в нас питань в Україні, тоді нам буде легше розвивати діяльність за кордоном.

– Гадаю, що це може відбутися і при належній підтримці світських українських інституцій за кордоном...

– Звичайно, дуже багато залежить від нашого, наприклад,

дипломатичного корпусу. Якщо посол займає конструктивну, справжню українську позицію, то він може вирішувати позитивно питання і для української громади, починаючи від місця, де звершувати богослужіння, і закінчуючи стосунками наших парафій із владою країн.

– Як сприймають Європейський Екзархат зарубіжні інституції?

– По-різному буває. Я побував у багатьох парламентах Європи, у Європарламенті, Раді Європи. Намагаюся скористатися всіма можливостями для донесення нашої позиції стосовно розвитку Екзархату. Але буває, що нам не радять, наприклад, йти на якусь зустріч. У сучасній Європі, де з'являється наш представник, – чи це європейські структури, чи міжнародні церковні організації – то, з одного боку, вони раді, а, з другого, чудово розуміють, що ми для них завдаємо дуже багато клопоту. Російська церква має дуже потужне лобі у Всесвітній раді церков, і до сих пір ми не можемо наблизитися до цієї структури, тому що РПЦ створює багато перешкод. Є інша організація – Конференція європейських церков. Ми майже завершили процес входження в неї, наша церква мала стати повноцінним її учасником. Але коли ми виконали всі умови, то нам в останній момент відмовили, делікатно сказавши, що нібито питання «на розгляді»... Його можуть «розглядати» не один рік, а може й не один десяток років. Ми розуміємо, хто за цим стоїть: Російська православна церква.

Правда, у нас є при європейських інституціях постійний представник – архієпископ Чернігівський і Ніжинський владика Євстратій, який виконує значний обсяг роботи щодо входження нашої церкви у європейський контекст.

– Задовольняють Вас контакти із церквами інших конфесій?

– Зовнішня діяльність поділяється на два напрямки – взаємоспівпраця із православними конфесіями, православними церквами, в першу чергу помісними, по-друге, стосунки з іншими конфесіями – іудеями, мусульманами. У нас є стосунки майже з усіма традиційними конфесіями світу. Я не маю тут

на увазі деструктивні культи. Я їх не вважаю за релігійні організації.

– А чи не йдеться про те, щоб парафії Екзархату України створити і в Польщі?

– Це залежатиме від певних обставин. На сьогоднішній день у Польщі дуже потужно розвивається православна церква – вона не підпорядковується Москві, а лише Вселенському патріархату. Завдяки порозумінню з нею на польській території, прилеглий до України, звершується богослужіння польською і українською мовами, і наші парафіяни не відчують незручностей.

– Оскільки наша розмова відбувається напередодні світлого Воскресіння Христового, то хочу запитати: які у Вас відчуття виникають, коли відвідуєте Єрусалим – місце, де Ісус страждав, був похований і воскрес із мертвих?

– Там мене переповнює особливе піднесення духу. Зрештою, не має значення, хто ти, котрий прийшов сюди, – чи звичайний мирянин, чи священник. Місця, які пов'язані із засновником християнства Господом нашим Ісусом Христом, нагадують нам, що кожен з нас має пройти шляхом терпіння та скорбот, шляхом несення свого життєвого хреста. Мене тут охоплює розчулення, особливо біля Голгофи, біля Гробу Господнього. Можеш згадати тут такі гріхи, які ти давно забув, бо чим більше людина згадує гріхів і у них по-справжньому кається, то тим досконаліше відбувається очищення духовної природи, і ти таким чином себе ще краще готуєш до майбутнього царства небесного.

ГОРОДЕЦЬ У КОРОНІ ВОЛИНИ

(Меморіальні дошки літературного пантеону)

У 2000-му році я задумав увічнити пам'ять видатних письменників, котрі будь-коли перебували на землі мого дитинства – у благословенному селі Городець на Рівненщині. Хотілося створити літературний пантеон, уособлений у базальтових меморіальних дошках, де лаконічно промовляли б слова про людський чин і сповнену місію на землі. Але почав цю справу у Рівному – встановив меморіальну дошку відомому досліднику історичної Волині, літературознавцю, прозаїку Григорію Дем'янчуку, який для мене зробив відкриття: Городець у середині 19 століття був літературною столицею Полісся!

Я добре знав його творчість, був автором першої рецензії на його першу художньо-публіцистичну книжку «Барви Полісся» – вона вийшла у дев'ятому номері журналу «Жовтень» (нині «Дзвін») у 1976 році, коли я ще був студентом. Також він редагував мою публіцистичну книгу про подорож у США. Григорій Дем'янчук – автор багатьох інших книг – допоміг увійти в національний літературний процес десяткам людей, безкорисливо опікувався ними, допомагав шліфувати майстерність, зробив неоціненний вклад у краєзнавче джерелознавство, видавши фундаментальне дослідження «Українське краєзнавство: сторінки історії».

Через рік після його смерті, у 2002-му, на фасаді будинку у Рівному по вулиці Курчатова, в якому він проживав, я із друзями прикріпив меморіальну дошку, присвячену йому. На ній викарбувано його портрет – художник відтворив це зображення із фото рівненського фотомитця Анатолія Похилюка: пишна сива шевелюра, масивні чорні окуляри. За такий вигляд він мав кличку «вчитель». Той, хто його не знав, при зустрічі плував з Іваном Драчем...

Дошку із базальту виготовили в Костополі при сприянні

мого земляка Михайла Кривка. Спочатку думав йти офіційним шляхом, але коли дізнався, скільки треба листів, аби встановити дошку, то пішов «партизанським». Щоправда, усно в міському управлінні архітектури разом із головою обласного краєзнавчого товариства Іваном Пащуком погодив її встановлення. Відтак покликав земляка, голову профкому автобусного парку Василя Купчишина, знайомих хлопців, які «кинули» кабель для дрелі із вікна на першому поверсі, просвердлили отвори для дюбелів і прикріпили кам'яне полотно.

Через годину прийшли письменники, відбулося урочисте відкриття.

За кілька років до того, після виходу його книжки «Воскреслі до життя», ми домовилися, що зустрічатимемося, і спеціально говоритимемо лише про мій Городець. Це був твердий намір, адже для мене відкриття літературознавця про те, що в Городці народився Авенір Коломиєць, – відомий у 30-х роках український поет, прозаїк, драматург, театральний режиссер – було як спалах, що освітив, підохотив мої нові наміри...

У час, коли Авенір Коломиєць з'явився на світ (1905 рік), Городець належав нащадку бельгійських магнатів Камілю де Пурбе.

Вважалося, що тут існувало сприятливе для ремісничого бізнесу середовище. Тому батько Авеніра Каленик як адвокат мав чимало роботи, зокрема він вів справи власника довколишніх земель (близько 6 тисяч гектарів) Каміля де Пурбе. Батько не раз водив малого Авеніра в панський палац, крокував з ним доріжками унікального парку, створеного за проектом австрійських спеціалістів ландшафтної архітектури. Вони зупинялися біля шеренги старезних сімох осик, стовбур кожної з яких обхопити могло лише четверо чоловік. Йшли на гору Вертеп, з якої було видно надгоринську долину...

Малого ж вабив найбільше ставок неподалік, а ще він тягнув татуся за руку і просив дозволу наблизитися до греблі,

де шуміли потоки води... Народжений у Городці, я змалку теж полюбляв бувати на «панському»...

Городецький період життя Авеніра тривав недовго: коли хлопчику було п'ять років, помер батько у 54-річному віці. Мати Ангеліна (вона була зі священничого роду Кульчицьких) з Авеніром та його сестрою Ніною, молодшою за нього на чотири роки, переїжджає до родичів у село Бережницю Дубровицького району (від Городця 19 кілометрів).

Подальшу його життєву історію розкриває передмова до не виданої збірки, знайдена у Центральному історичному архіві у Львові Григорієм Дем'янчуком, який стверджує, що вона написана його рукою, судячи із правок: «Авенір Каленикович Коломиєць вродився 19.11.1905 р. в інтелігентній родині на Поліссі, на Сарненщині, де й провів дитячі роки.

Освіту почав з волі матері в духовній школі. Світова війна змусила родичів утікати вглиб краю, тому-то продовжував навчання в Одесі, а потім – Білгороді Курської губернії. 1918 року вступив до духовної семінарії в Житомирі, однак громадянська війна змусила перервати науку і щойно по двох роках знайшлася можливість продовжувати її, а відтак і закінчити середню школу в Крем'янці на Волині.

Далі продовжувати освіту з браку найменшого навіть матеріального забезпечення не уявлялося можливим і, коли б не уділення стипендії на теологічному факультеті Варшавського університету, прийшлося б задоволитися семінарським атестатом...».

Тут він помилково пише «середню школу в Крем'янці на Волині», адже йдеться про духовну семінарію, де він одержав семінарський атестат, про який йдеться наприкінці другого абзацу цього документа.

Одержав він і театральну освіту.

Згадує відомий вчений, побратим Авеніра Коломийця Євген Гловінський у збірнику «Авенір Коломиєць» (м. Сідней, Австралія, 2011 рік): «У 1933 році «польський літературний журнал «Wiadomosci Literackie» оголошує конкурс на драматичний твір. Авенір Коломиєць вирішує спробува-

ти свої сили у цій ділянці, пише 7-актну п'єсу «W imieniu» і одержує першу нагороду. Жюрі, розуміється, не знало, що під гаслом «Старт» заховується український письменник.

П'єса викликає зацікавлення в польських театральних колах і молодий автор дістав можливість вступити слухачем до Державного Інституту Театрального Мистецтва на факультет режисури. Це був єдиний українець, що прослухав і закінчив цю, за ліпшими європейськими зразками поставлену, вищу школу театрального мистецтва. Разом зі школою, з студійною метою відвідує найліпші європейські театри по європейських столицях».

У той час Авенір Коломиєць вже був відомим поетом – його поезії друкував, зокрема, «Літературно-науковий вісник», редагований Дмитром Донцовим.

Можливість ознайомитися із творами мого земляка у цьому виданні надав мені завідувач відділом періодичних видань імені Мар'яна та Іванни Коців Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника, кандидат історичних наук, доцент Юрій Романишин. Беру зшитки славнозвісного раритетного часопису. Перед нами постає його поетична спадщина, яка цікава різноманітністю тематичних звертань і мистецтвом (іноді екстравагантним) віршового втілення метафоричних основ, асоціативно побудованих на явищах і термінології часу, у який він жив.

Ось грудневий номер 1928 року (разом з місяцем і роком нумерація чисел «Літературно-наукового вісника» подається ще й із вказуванням тому – від його першого числа): 1928 рік, т. 97, с. 293.

3-поміж творів Олени Теліги, Бориса Антоненка-Давидовича, Леоніда Мосендза, Олекси Стефановича, Миколи Чирського вміщено два вірші Авеніра Коломийця:

Книжки, чорнильниця, замок,
Портфель, вчорашня газета..
Чого ж це гомін нагло змовк?
Ні — знов залізна канцонета!

Іде в непевний контрданс
Людина, кінь, трамвай, самохід.
По гріш, по хліб це міста похід...
Дереться в покій резонанс.

Книжки, чорнильниця... я сам.
Росте в уяві плян борні...
А під супровід хворих гам.
Падуть пожертви сатані.

Я сам. В мені акорди сил —
І відступ ворога тривожний.
«Живи, нащадок переможний»!
І усміх предків із могил.

«Вона» (1928 рік, т. 97, с.371):

Горіло місто ліхтарями,
А над домами
Тяжив пястук могутній ночі...
Ті ліхтарі, ті блудні очі
Безсило дерлися в сутінь..
Спочинь...
Спочинь...

A la garçonne, клітчата хуста
Обрії бюста
Здригають мляво в такт з ходою
І молода — не молодую.
Шукають очі й уст кармін:
Де він?
Де він?

Боролась сутінь з ліхтарями,
Дивились брами
Із лук мурів понурим оком.

Зустрівсь... Підем? Недбалим кроком
Пірнули в темряву двора.
Нора...
Нора...

Рожеве світло... Постіль в бруді...
Охлялі груди
Терпіли ще одно знуцання.
Нечуле їх було прощання.
Розп'ята безліч раз вона —
Одна,
Одна...

У вірші «Memento» подано своєрідний маніфест поета
(1929 рік, т. 98, с. 273):

Жити так, щоб не гасла жадоба краси,
Жити так, щоб творить архітвори,
Смолоскипом пройти у майбутні часи,
Духом твердим і кроком нехворим!

Хочеш плакати? – Умри, нам не треба калік!
Нам людей, як молоти, треба,
Нам – хребтів, що не гнуться ні рабсько, ні вб'ік,
Треба геніїв – братанців неба.

Невідома нам доля спочилих в труні,
Наше те, що сьогодні збудуєм.
Хай потуга значить наші кроки і дні,
А відвага – слова хай гартує!

Про плідну співпрацю із «ЛНВ» свідчать й інші поезії, опубліковані тут: «В каварню двох зайшло...» (1929 рік, т. 100, с. 747); «В трамваї» (1929 рік, т. 98, с. 356); «Дисонанси» (1929 рік, т. 98, с. 26); «На другому поверсі...» (1929 рік, т. 98, с. 79); «Невмируще...» (1929 рік, т. 99, с. 404); «Паротяг» (1929 рік, т. 99, с.

582) ; «Поезія й життя» (1929 рік, т. 98, с. 48) ; «Поет-Студент» (1929 рік, т. 99, с. 450 – 452).

На початку 30-х років Авенір Коломиєць співпрацював деякий час у Львові із прокомуністичним журналом «Нові Шляхи» – йому тоді видавалося, що таким чином він зможе краще боротися своїм словом проти польського гноблення. Він навіть мріяв поїхати в СРСР. Проте вчасно схаменувся...

Не знаходячи собі справи у Варшаві чи Львові, він повернувся на Волинь.

Важливий його етап життя розпочався у Дубні. Спочатку вчителював у селах Малі Сади і Ситне Дубенського повіту, а із 1939 року – в Дубні. У перший день війни 22 червня 1941 року зникає з дому і цим рятується від розправи чекістів.

Згодом, за поданням голови окружної управи Олекси Сацюка, очолив місцевий відділ освіти.

Згадуючи той період (за розповідями самого Авеніра Коломийця), у розлогій статті «Перервана пісня», опублікованій в часописі «Нові дні»(№№ 46, 47, 1953 рік, м. Торонто), Докія Гуменна зазначає, що він тоді «займає різку позицію проти замкнення шкіл та вивозу вчителів на примусову роботу до Німеччини. В результаті – звільнення з роботи... А. Коломиєць береться за організацію театру, стає директором і режисером, одночасно працюючи в музичній школі викладачем. Ця робота переривається арештом, що стався на другий день після відкриття театру. На відкритті А. Коломиєць виступив з гострою промовою проти нищення німцями культурних і мистецьких установ, проти терору і репресій. Другий раз, 1943р., був арештований як закладник у порядку репресій проти дій УПА».

Незважаючи на несприятливу обстановку, у Дубні засновує Волинський музичний інститут імені Леонтовича, започатковує часопис «Школярник», в якому публікує вірші для дітей під псевдонімом Марко Крилатий.

Засновує видавництво «Лад», у якому випускає свою книжку «Шевченкова ера» (1942 рік). Нею він складає шану «*невигасаючій актуальності заповітів нашого безсмертного Кобзаря*».

«Чи довго триватиме Шевченкова ера?» – риторично запитує

автор і відповідає, що вона «триватиме так довго, як довго будуть актуальні для нашої дійсності кличі і заповіді «Кобзаря». А цих заповітів вистачить надовго. Вони такі різноманітні і є їх стільки, скільки ще проблем чи то внутрішньої чи зовнішньої нашої політики чекає на розв'язання».

Авенір Коломиєць радить кожному взяти Шевченкове слово у своє серце і тоді ми будемо сильнішими:

«Хочете знайти оцінку нашої української душі, її плюси та мінуси, – загляніть до «Кобзаря».

Питаєте, які бувають різновидності ренегатів і по чім їх пізнати, – читайте «Послання».

Хочете збагнути суть загарбницької політики сильнішого сусіда та передбачити її наслідки, – відкрийте «Кавказ».

Вас огірчило поступовання продажного земляка, що висдуговується на шкоду вам перед вашим ворогом, – пригадайте «Сон» і вірте, що так само ці запродавці не переможуть вас, як не перемогли Шевченка.

Кидає вас доля на далеку чужину, зависає над вами небезпека, що не бачитимете довго Батьківщини, несіть із собою в серці слова «Мені однаково чи буду я жити в Україні, чи ні».

Шукаєте мови і слова, щоб у самотині виповісти скарги й прохання Всевишньому, – беріть за приклад «Псалми Давидові».

Гризе вас думка, що ми бідні, що ми не такі блискучі, як сусіди, що про нас менш знають ніж про них, не знаєте чим похвалитися, чим себе підбадьорити, – розгорніть «Гамалію», прочитайте «Підкову», перенесіться думкою до «Гайдамаків»!

Цим він стверджує: Тарас Шевченко здатний підтримати дух кожного з нас!

Останні півтора року життя Авенір Коломиєць провів у місті Зальцбург (Австрія). Тут він став помітним діячем серед українців-емігрантів – організовує Спілку українських науковців, літераторів та митців, ляльковий театр. Також став фундатором і головним редактором альманаху «Керма» – літературно-мистецького і наукового збірника (видання літературно-науково-мистецької секції Фонду української культури

при Українському Комітеті в Зальцбургу). Перший номер (за січень – березень) вийшов у 1946 році накладом 500 примірників, текст машинописний, обкладинка роботи художника М. Бутовича. На титульній сторінці було зазначено: «На правах рукопису».

Тут вміщує уривок із роману Івана Шкварка «Вивозять...», поезії В. Skorupського, Б. Олександріва, Б. Просовича, Маріяна Черненка, поему С. Вереса «Людина», новели Марти Бодай «Прекрасна аномалія» та Петра Волиняка «У тайзі», гумореску І. Кер «Війна і мир», статті Є. Гловінського «Проблема критерія в науці про економічну політику», Г. Мачук «Від альхімізму до атомової бомби».

Також публікує зі свого доробку – сценічну мініатюру «Суд над Дон-Жуаном», вірш «Слово про тугу», літературознавчу розвідку «Проблема української латини».

Подав і огляд української заокеанської преси, добірку новин про літературно-мистецьке життя в Зальцбурзі, діяльність МУРу (Мистецький український рух) тощо.

Він встиг підготувати до друку і другий номер, який засвідчує, що редактор прагнув поширювати якісну поезію, прозу, літературно-художню критику. Але нове число збірника він вже не побачив – 22 липня 1946 року помер. Черговий випуск вийшов із репортажем про його похорон, некрологом Євгена Гловінського, у якому він, зокрема, писав, що Авенір Коломиєць намагався «віддати своїй рідній Волині, своєму українському народові все те, що він набув, творячи культурні цінності, організовуючи культурний процес, виховуючи молоді покоління». Автор називає його літературну спадщину «як тривалий здобуток для майбутніх поколінь». Зазначає також, що видруковано його творів не так багато. Це пояснює тим, надто вимогливий, суворий «до себе, вибагливий до мистецтва, небіжчик не поспішав із друком... Але все, що видруковане, носить тавро його яскравої, небуденної індивідуальності; художні його речі мають високу мистецьку вартість». Таку ж оцінку дає його критичним розвідкам, публіцистиці, які демонструють «здібність

як до глибокого аналізу, так і до широкого синтезу».

Після смерті Авеніра Коломийця у часописі «Літаври» (1947 рік, №5, с.80 – 81) побачив світ один із його останніх віршів:

...Я одну лише мрію плекаю:
умирать межі вільних ланів,
навесні, у зеленім розмаю,
і щоб жайворон в небі дзвенів.

.....
А в годину, як роси налинуть,
хай рука чиясь добра, свята
надо мною посадить барвінок
і в піску нарисує хреста.

І в перервану пісню надії,
недоказану казку краси
я співатиму далі, як вмію
крізь безсмертну барвінкову синь...

... У час, коли я починав осягати спадщину Авеніра Коломийця, в асоціативний ряд стали ще фактори: у Городці тривалий час проживав класик польської літератури Юзеф-Ігнацій Крашевський, тут також пройшли дитячі роки поетеси Галини Гордасевич. Уявляєте, які символи? Отже, якось я подумав, що варто було б ці віхи взяти з минулого і якимось чином зафіксувати їх експозиційно. Не можна допустити, щоб літературна слава села згасла. Так у мене виникла ідея створити Поліський літературний музей і почати вшановувати літераторів. Я зібрав максимальне число книг рівненських письменників, матеріали про Авеніра Коломийця, які надала вдова Григорія Дем'янчука, і розмістив на вітринах у спеціально виділеному для цього просторому приміщенні сільської школи.

Наближалось 100-річчя з дня народження Авеніра Коломийця (19 листопада 2005 року), а тому я задумав встановити на фасаді школи меморіальну дошку на знак пам'яті про нього. Звернувся в майстерню, де виготовляють із базальту

меморіальні плити. Проте надану фоторепродукцію не дуже якісного старого фотопортрета там забракували. Тоді рівненський художник Микола Горелов намалював великий графічний портрет Авеніра Коломийця.

Я ніс його через півміста, і думав, чи мав коли-небудь гадку цей письменник, що хтось, а, власне, земляк, теж виходець із Городця, буде так мандрувати із його зображенням, оберігаючи, аби не заламався ватман. Те, що судилося зробити це саме мені, я розцінював як Божу вказівку згори...

Я запропонував сільському голові Лідії Кузьмич перейменувати центральну вулицю Городця Жовтневу (її довжина майже чотири кілометри) на імені Авеніра Коломийця (тут стоїть будинок, де я народився). Сільський керівник погодилася, я підготував біографічну довідку про нього, її роздали депутатам. Але, природно, були деякі запитання, адже досі ніхто не знав нічого про Авеніра Коломийця. Нам вдалося переконати, що слід увічнити пам'ять земляка і в майбутньому його твори будуть у сільській книгозбірні – я пообіцяв (так і сталося).

Виникало питання: хто оплатить вартість процедури заміни запису про місце реєстрації в паспортах? Це вирішив голова районної ради, випускник Городецької середньої школи Петро Мартинюк: за його розпорядженням на цілком законних підставах були використані кошти з районного бюджету, тому людям не довелося потратитися.

«ГОРОДЕЦЬКИЙ АВТОГРАФ» ЗАПРОПОНУВАВ ПИСЬМЕННИКАМ ВЕСТИ ПАРИТЕТНЕ СПІЛКУВАННЯ

Готуючись до дня, коли відбудуться заходи із вшанування пам'яті Авеніра Коломийця, я думав про те, як наповнити свято суто подіями літературного значення. Три роки перед тим я запровадив літературне свято «Городецький автограф». Умова його проведення проста: головним гостем є лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка. Він зустрічається із вчителями української мови і літератури області, бібліотекарями та місцевими учнями. Останні готують

виступи про творчість лауреата під час так званої літературознавчої сесії.

У той момент, коли злетіла біла тканина-покривало із меморіальної дошки Авеніру Коломийцю, я зрозумів, що всі ми зробили внесок в управління часом... Поруч мене тоді стояли лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка В'ячеслав Медвідь, лауреат премій імені Андрія Малишка та Павла Тичини Петро Засенко з Києва, рівненські письменники.

Я провів першу екскурсію в Поліському літературному музеї, де головна експозиція, присвячена Авеніру Коломийцю, свідчить, що він є автором поеми «Дев'ятий вал» (1930), збірки поезій «Провісні кадри» (1932), есе «Шевченкова ера» (1942), повісті «Тіні над прикреннями», драматичних творів «Іменем» (1933), «Єретик» (1936), «Розкопи», «Мікроби», «Суд над Дон Жуаном», комедії «Манко покрите», казок «Громадка гномика Дадка», «Казка темного бору» (1938). Він підготував і видав підручники «Звучня» та «Основи граматики і правопису» (1942).

Звернув увагу на архівні документи, зокрема, публікацію газети «Волинь» від 5 жовтня 1941 року, де засвідчено, що Авенір Коломиєць є автором патріотичного звернення до нащадків, закладеного у кургані біля міста Дубно. Йдеться і про складний літературний шлях письменника, його світоглядну еволюцію, творчу дружбу з Уласом Самчуком.

На видному місці в музеї розмістили спеціальні аркуші з цитатами Авеніра Коломийця. Ось одна з них: «Люблю я рух, асфальт, машину й гомін міста, але до цієї любови, виплеканої життям, тулиться інша, що, мабуть, зі мною вродилася, любов поліщука до своїх лугів, Горині, бузьків, це просто залюбленість, вона мені стільки дає, так мене оздоровляє, я стаю глибшим і кращим, коли прокидається вона в мені, і як же її від мене забрати! Може, не раз тому і боротьба в мені і навіть мука...».

На той час у музеї я сформував найповніше в області зібрання творів членів Рівненської письменницької організації – тут подано коментарі до творчих біографій, вміщено фото, рукописи авторів. Започатковано також архів, виставлено ау-

діозаписи із інтерв'ю письменників краю, що прозвучали на рівненському обласному радіо в передачі Миколи Берези «Перевесло», представлено художні твори, де згадується про тутешні місця.

Окремим є розділ, присвячений лауреатам Національної премії імені Тараса Шевченка. У той день В'ячеслав Медвідь презентував свою книгу вибраного, а музею надав власні реліквії – рукописи, люльку, перстень, деякі цінні особисті речі, листи до нього, зокрема, від Павла Загребельного – останній в одному із них просить у Медведя дозволу використати цитату з його роману «Кров по соломі» для свого твору...

Вклад, що є ілюстрацією переслідувань тоталітарним режимом представників національно-патріотичної течії в українській літературі минулого століття, зробив у музей Петро Засенко. Він вручив книгу «Князівство трав», кілька екземплярів якої вдалося врятувати у 1969 році, адже майже весь її тираж (продавали її лише один день) було пущено «під ніж» через те, що комуністичні ідеологи знайшли у ній «націоналізм», «хуторянство» та інші «недоліки».

Петро Засенко прочитав:

В князівстві трав отак, як і у пісні:

У radoщах доходять до біди.

Гуляння ранні ллються в сльози пізні,

А пізній цвіт б'ють ранні холоди.

Прикметно, що загалом тоді письменники подарували понад сто різноманітних видань прози та поезії.

Ділячись враженнями, В'ячеслав Медвідь, зазначив тоді: «Там, де присутні культурні феномени, особистості, вже не йдеться про розмір поселення. І це демонструє «Городецький автограф», головним персонажем якого є книга. А Поліський літературний музей – це вже ознака стабільності, повз яку ніхто не пройде байдуже».

Петро Засенко підкреслив: «Радію, що тут, у колишній літературній столиці Полісся 19 століття, люди люблять українське слово непроминуше, сприймають його як животворну вологу. Хотілося б, щоб таких явищ і зустрічей

було якнайбільше в нашій Україні».

Старійшина українського сатиричного цеху Петро Красюк (нині покійний), який не зміг через хворобу приїхати на свято, натомість надіслав привітання: «Вважаю, що організація літературного музею у Городці – це гідний нашого часу почин. Хай музей стане джерелом художнього одкровення для всіх городчан, їхніх гостей з України і закордону, щоб він засвідчував: українська мова жива, незважаючи на століття переслідувань. Хай мова наша розквітає!»

Згідно із концепцією подальшого функціонування музею, він є базою для учнів школи, які відтепер мають змогу працювати з творами, документами, користуючись широким спектром пояснювальних, супроводжуючих матеріалів.

Тоді ж діти і продемонстрували перед маститими письменниками свій літературознавчий хист. Гості переконалися, що теоретичні ресурси для літературознавчих спроб школярами під час навчання надбані, і що, наприклад, молодь здатна спрагло всотати в себе ніжні поетичні справжності, вона обстоює їх, а також не навмання йде шляхами співпереживань, заглиблюючись у прозу, даючи зрілі оцінки образам і загалом авторській манері оповіді. Вперше в Україні «Городецький автограф» запропонував письменникам вести паритетне спілкування з підготовленою учнівською аудиторією, аби одержати дидактичні ефекти. І вони були несподівані!

У той день, до речі, В'ячеславу Медведю, який загалом тричі відвідував «Городецький автограф», було присвоєно звання почесного громадянина Городця та видано посвідчення за номером 2 (за номером 1 такий документ у автора цих рядків).

Коли закінчилася ця зустріч в актовій залі, я оголосив, що біля школи всіх чекають... лопати.

Я дуже люблю садити дерева, і якось мені захотілося, аби в моєму селі Шевченківський лауреат, а також інші письменники, ще не увінчані цим званням, посадили яблуню, калину, клена... Зі своєю ідеєю поділився з директором школи Ганною Сернюк, яка її підтримала. Я запропонував і назву: Алея письменників України. Перший десяток саджанців я купив на

рівненському ринку, а в Городці до них ще долучили декоративні дерева. Ми садили їх завзято, радісно, з почуттям, що звичайний процес набуває символу і значення передусім для юних городчан, яким ці дерева стануть теж книгами – свідчитимуть про тих, хто був тут із місією від української літератури, і хто пошанував надгоринський берег нашої любові...

Надалі тему Авеніра Коломийця вдалося розвинути.

Якось до мене несподівано зателефонував син рідної сестри Авеніра Коломийця Ніни Юрій Охінський, який мешкав у польському місті Кельце. Ми зустрілися у Рівному, він мені після цього прислав електронні адреси синів Авеніра Коломийця Ждана і Тараса, котрі проживають в Австралії. Так я почав з ними листування. З'ясувалося, що обидва вони народилися в Дубні. Був у них ще старший брат – Авенір, який загинув в Австрії на залізниці в результаті нещасного випадку.

В одному з листів до мене Юрій розкриває багато невідомих нам раніше даних, що стосуються долі Авеніра Коломийця та його родини. Також ніби визначає напрямки майбутніх дій, які дадуть змогу поповнити джерелознавчу базу про Авеніра Коломийця.

Він пише (подано із правописом оригіналу):

«Як я вже згадував, Ждан – священник, а Тарас відомий адвокат – баністер. Не дуже знаю що це таке, але знаю, що він виступає в суді в тозі та, здається, в перуці.

Чи у них є якісь Авині (так в розмовах Ю. Охінський називає Авеніра за прикладом своєї матері – В.М.) матеріали, можу відповісти відразу. Є і то дуже багато. Практично всі вони знаходяться у Тараса. Він їх з великим трудом вивіз із Австрії. Але Тарас над ними дуже, що цілком зрозуміло, трясеться.

Я маю намір найближчим часом, як тільки мене відпустить грип, зустрітись з паном Моциком (Олександром Моциком – тоді Надзвичайним і Повноважним Послом України у Республіці Польща – В.М.). Я розмовляв з ним по телефону і він зацікавився цією темою. Як тільки видужаю, поїду до Варшави.

Думаю, що завдяки йому може вдасться через українські

дипломатичні канали намовити Тараса, щоб зробити копії творчості Ави, щоб пізнала їх Україна.

Дуже б хотілось побачити портрет Шевченка, котрий, як Ви кажете, заховався в Бережниці. Якщо це той, про котрий я думаю, то це портрет малював не Ава, а його товариш – Іван Труш.

Між іншим. Пам'ятник Тарасові, котрий стоїть в Бережниці – робота учениці моєї мами Федосі Бриж.

А в маминих спогадах про Аву називалися прізвища перед котрими мимоволі встаєш струнко: Юрко Косач, Микола Колесса, Іван Труш.

Ава якось написав вірш «Було колись Погориння», мелодію до котрого написав саме його товариш – Микола Колесса. На жаль, мама не пам'ятала цілого вірша, а тільки перший куплет та мелодію».

Коли я розповів Ждану Коломийцю про те, як у Городці вшановано його батька, він прислав листа:

«Христос Воскрес!

Вельмишановний Пане Віктор Мазаний!

Сердечно дякую Вам за Вашого листа. Прошу вибачити мені таку довгу мовчанку, але був дуже зайнятий і ще до того мав клопоту з моїм старим комп'ютером.

Переслав Ваш лист до брата Тараса і вірю, що він з Вами контактується.

Шкода, що коли був в Україні у 1991,1992 і 1994, то не мав нагоди стрінутись з кимсь, хто міг мені дещо про мого тата сказати. Радію тим, що сьогодні його шанують і про нього пишуть.

Ще раз дякую і щиро здоровлю Вас.

Остаюсь з правдивою пошаною та християнським привітом, о. Ждан Коломиєць».

Пізніше брати надіслали упорядковану ними антологію поезії і прози, п'єс, перевидану книжку «Шевченкова ера» Авеніра Коломийця, окремих том досліджень його біографії.

Також прислали Срібного Хреста, яким Українське Вільне Козацтво Австралії нагородило (посмертно) Авеніра Коломийця. Все це я передав у Поліський літературний музей. Пообіцяв синам, що одного разу проведу їх по вулиці імені

їхнього батька. Передчуваю: це буде хвилююче...

У книзі «Жити так, щоб не згасла жадоба краси» (редактор Євген Шморгун), яка вийшла у серії «Бібліотека літературного музею Уласа Самчука в Рівному» я вмістив нарис «Із гордецького грона», у якому розповів про подальші пошуки, щодо вивчення біографії Авеніра Коломийця.

Завдяки розповідям Юрія Охінського я дізнався і про складну долю його матері – Ніни.

Вона закінчила юридичний факультет Варшавського університету. Під час навчання познайомилася зі своїм майбутнім чоловіком – поляком Владиславом Охінським. Він бував часто у відрядженнях – в останньому у Празі. Збирався приїхати в Бережницю, де перебувала Ніна із двомісячним Юрієм, одразу після 1 вересня 1939 року. Однак почалася Друга світова війна і його сліди загубилися...

Ніна під час окупації вчителювала. У 1946 році вона одержала сигнал про те, що нею зацікавилися із НКВС, тому таємно покидає Бережницю (фактично тікає до Львова), де їй добрі люди дають документи на прізвище Марія Іванівна Карпінська. Звідти вона із сином мандрує спочатку у Кривий Ріг, потім у Полтаву. Там її син закінчує школу, вступає в пединститут, з якого його виключають за «помилкове трактування лінії партії». Тоді із матір'ю вибуває у Таджикистан. Вона важко працювала до сімдесятишестирічного віку на різних роботах і померла у 1990-му.

Після цього Юрій їде у Польщу, знаходить документи, які засвідчують, що він уроджений поляк, доводить своє прізвище по батьку і одержує польське громадянство.

Він не раз бував в Україні, відвідав і Городець. Казав, що якесь особливе трепетне відчуття в нього було, коли йшов у поліському селі вулицею імені свого дядька Ави...

Подружився він і з сім'єю письменників Любові та Миколи Пшеничних із Мирогощі, які заснували Міжнародну літературно-мистецьку премію імені Авеніра Коломийця, лауреатом якої я також став.

У ГОРОДЦІ НАЙБІЛЬША В УКРАЇНІ КОЛЕКЦІЯ ТВОРІВ ЮЗЕФА-ІГНАЦІЯ КРАШЕВСЬКОГО

Ще одна меморіальна дошка в Городці відкрита під час проведення «Городецького автографу» 18 квітня 2012 року – присвячена класику світової літератури, польському письменнику Юзефу-Ігнацію Крашевському. Упродовж сорокових років 19-го століття він періодично проживав у Городці – в маєтку місцевого пана Антонія Урбановського.

Вперше прибув він сюди у березні 1834 року за порадою знайомого його батька Юзефа Стаховського із села Осова (нині Дубровицького району на Рівненщині) – до нього він приїхав, аби змінити обстановку і цікаво провести час у глибинці Полісся й, можливо, зібрати якісь нові дані для свого дослідження про Вільно (він працював над монографією про це місто «Wilno: od początków jego do roku 1750» («Вільно: від початків його до 1750 року»)).

«Там тебе очікує багато несподіванок», – сказав загадково письменнику Стаховський, проводжаючи його в дорогу.

Після прибуття сюди найперше він тут був вражений книгозбірнею!

Як свідчать Станіслав Ступкевич, Ванда Рошковська-Сикалова у книжці «Юзеф-Ігнацій Крашевський: контури біографії», «Антоній Урбановський зібрав бібліотеку, що налічувала 20 000 томів, галерею з 500 картин і велику нумізматичну колекцію, крім того тримав придворний оркестр і мав широке товариське коло» (подається за виданням: Stupkiewicz S., Roszkowska-Sykałowa W. Józef Ignacy Kraszewski: zarys bibliograficzny. – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1966, переклад з польської письменника Володимира Шабаровського).

Молодий Крашевський підкорив Урбановського тим, що уклав для його бібліотеки каталог французькою мовою. Описав цю бібліотеку в одній із перших своїх статей, надрукованих у пресі («Петербурзький тижневик», 1836 р., № 2). Як і пе-

редбачалося, збирав матеріали до історії Вільна.

Детальний опис цієї бібліотеки подає у «Спогадах з Полісся, Волині і Литви» (переклад з польської Володимира Шабаровського), зазначаючи, що вона містилася в окремому спеціально збудованому приміщенні, «окресленому зі смаком паном Нуровським (очевидно, архітектором – *прим. перекл.*)».

Саме завдяки цьому бібліотека набула величного вигляду: «Зал оперізує галерея, сперта на гарні колони, котру займає збір латинських і польських книг з музичною бібліотекою». Серед бібліографічних раритетів та інкунабул «вирізняється красою довершення і майстерністю мініатюриста рукопис французького перекладу Валерія Максима з XIV століття на пергаменті ін-фоліо (книга дуже великого формату, фоліант – *прим. перекл.*) з мініатюрами, позолотами, оздобами – коштовний, розкішний, чудово збережений. З того самого століття є математичні рукописи, давніша ще одна книга актів тулузької архієпископської каплиці, рукопис богослужбової арабської книжки, за яку старався гр. Вацлав Жевуський (із зображенням Кааби), і багато інших, латинських і польських».

Як зазначено в примітках, Вацлав Жевуський (1784-1831) – польський магнат, письменник, орієнталіст. Кааба – святиня мусульман, кам'яний храм кубічної форми в Мецці.

«З рідкісніших друків привертає увагу пречудовий пергаментний екземпляр «Ноего В.В.М» (молитовник Святої Діви Марії – *прим. перекл.*), друкований в Парижі, з цікавими ксилографічними оздобами навколо кожної сторінки; нюрнберзька Біблія, оздоблена на кшталт рукопису, з XV століття» є «Католікон» Яна Балбі друку Фуста – латинська граматика і тлумачний словник. Книгу уклав 1286 року домініканський чернець Дж. Балбі в Генуї. Йоган Фуст (близько 1400-1466) – один із перших німецьких книгодрукарів.

Також тут багато польських інкунабул – книг, виданих до 1501 року. А ще «Життя Святого Станіслава» Длугоша, «Opuscula» польського правника і граматика, професора Краківської академії Яна Тухольчика, екземпляр Статуту Ласького – це перший польський кодекс законів, укладений ве-

диким коронним канцлером Я. Лаським за дорученням короля і сейму. Надрукований в друкарні Яна Галлера (1467-1525) в Кракові, розісланий до всіх польських судів, сприяв уніфікації законодавства. Тут і «Вроцлавські статuti» Галлера, «Псалтир» Валенти Врубеля (1475–1535) – магістра Краківської Академії, першого перекладача «Псалмів Давидових» польською мовою, раритетна поема люблінського бургомистра Кльоновича «Victoria Deorum» («Перемога богів»), твори польського письменника та історіографа Марціна Бельського (1494 – 1575), Б. Папроцького, «Зерцало» Миколая Рея (1505–1569) – польського письменника і музиканта, політика і громадського діяча епохи Відродження.

Вразили письменника «красиві й рідкісні, і такі ціновані за кордоном» друки династій: голландських книгодрукарів XVI-XVIII століття Ельзевірів та італійських книгодрукарів Альдів – родоначальником цієї династії був Альд Мануцій (1450 – 1515).

Захоплення викликали великі видання класиків, «особливої краси колекція Біблій», твори про давні подорожі, книжки з алхімії, примірник цікавої віршованої сатиричної поеми «Stultifera Navis» («Корабель дурнів») німецького письменника-гуманіста Себастьяна Бранта (1457 – 1521).

Звернув увагу на те, що на деяких книжках є власноручні написи відомих людей, які «додають їм вартості». Наприклад, «приписи» польського поета і перекладача Станіслава Гроховського (1542 – 1613) – польському поету, що родом зі Львова, Шимонові Шимоновичу (1558 – 1629). Зустрічалися на книжках присвяти письменника, публіциста, філософа, історика, полеміста Станіслава Ожеховського (1513 – 1566), який писав твори латинською та польською мовами (вважав себе українцем (русином) за походженням), Коменіуша – Яна Амоса Коменського (1592 – 1670) – видатного чеського педагога. З-поміж інших – автограф на брошурі венеціанського поета XVI століття Олександра Санута – королю Речі Посполитої Стефану Баторію (1533 – 1586).

А ось французька колекція. Її окрасою є ціла «Методична

енциклопедія» – зібрання з 206 томів, що видавалося в Парижі з 1782 по 1832 роки. Представлено німецькі монографії про рослини, метеликів, орнітологічні твори Франсуа Левальяна (1753 – 1824) – французького мандрівника й орнітолога.

У відділі мистецтва – історія італійського малярства, дві книжки про руїни старовинного міста в Італії, яке загинуло разом з більш відомими Помпеями, – Геркуланум: книга гравюр «Antiquites Herculanum» («Старожитності Геркулануму», Париж, 1804) Джованні Батіста Піранезі, видана братами Франческо і П'єтро Піранезі, синами відомого італійського графіка Джованні Батіста Піранезі (1720 – 1778), і Давида Франсуа (1741 – 1824) – відомого французького графіка.

«У відділі красного мистецтва треба згадати галереї: Орлеанську, Дрезденську, Брюлівську, Люксембурзьку, Віденську (малюнки), Дюссельдорфську, Наполеонівську, Ермітаж», – пише автор, очевидно, маючи на увазі наявність тут творів із названих галерей.

Юзеф-Ігнацій Крашевський дав характеристику і нумізматиці збірці: «Велика колекція предметів нумізматики греко-римських (числом кілька тисяч), польських та новочасних іноземних, міститься в бібліотечній залі у двох дуже гарних шафах, куплених за кількості червоних золотих на аукціоні по Потоцьких. Ці шафи, як переказують, колись належали королю Станіславові Лещинському і, як свідчать наявні на них оздоба і медальйони, призначалися для колекції предметів нумізматики».

Автор допускає, що це, «напевно, був дар Людовіка XV, зроблений тестеві, на що показує їх коштовна робота і тогочасний смак», і продовжує: «Ці шафи прикрашає прегарна бронза; довкола у вінцях видно медальйони римських кесарів, а на місці замків два янголики вибивають монету пресом, який сам затуляє отвір; ноти – це цілі бронзові каріатиди. Боки майстерно і водночас скромно викладені різноманітним деревом, верх прикриває плита білого мармуру – це все становить пречудове ціле, особливо при теперішніх уподобаннях на старожитності такого роду; а призначення на збір монет і медалей

є найдоречнішим. Всередині були поділені на багато плоских шухлядок, бронзові ручки яких понумеровані».

У збірці предметів нумізматики виділяє «відділ монет, грецьких і римських медалей, міст, імператорів і фамілій, яким рідко який публічний музей може похвалитися. Він має рідкісні речі і на диво гарно доховані екземпляри. У польській збірці часів панування Сигізмунда Августа і Яна III є багато прегарних екземплярів медалей, які ніби щойно вийшли з-під штампа. Монет не так багато, як медалей, все ж і їх досить чимало. До рідкісніших належить десятидукатна литовська монета (ауреус), з погруддям Сигізмунда Августа з одного боку, і литовським гербом з другого в квітчастих обідках з 1562 р.».

Місця в палаці, де виставлено картини, він називає прекрасними салонами Городця! І, безумовно, тут «на першому місці стоїть безсумнівний оригінал Леонардо да Вінчі з датою 1495 року в розкішних старовинних рамах (у віленському виданні «Спогадів...» 1840 року вказує назву цієї картини «Святий Ян» – прим. перекл).

«Це гордість і перлина колекції, – продовжує автор. – Вираз обличчя святого попередника Христового, його усміх. Шкода, що з плином довгого часу і фарби дуже потемніли, і тіні особливо впали в чорноту, що, однак, в очах знавців не применшує вартості цього твору безсмертного маляра «Тайної вечери». Видатний знавець, професор Саундерс, визнав цю картину найгарнішою зі всіх і найбільш притягальною».

Автор, описуючи галерею, демонструє свою досконалу обізнаність із європейським живописом: «Є два образки Рубенса, один – відомий, бо часто повторюваний – зображує голу жінку, накриту хутром (дружину маляра); другий (на блясі) – зашлюбини Пречистої Діви. В останньому колорит, драпування і саме обличчя Богородиці заслуговують на увагу. Наскільки фламандські штрихи могли виразити те, що художник намагався передати, настільки дають нам уявлення про Марію; багато, однак, залишає бажати кращого».

Фламандського художника Руландта Саверея, вважає автор, мало хто знає, однак об'єкти його картин – тварини, коні,

краєвиди – зображені довершено і дуже цінні. Це ж стосується і наявної у городецькій галереї картини 1619 року «Вихід тварин з ковчегу» – вона великих розмірі і доведена до «ідеальної довершеності». На ній «повітря, дерева і тисячі створінь, що оживляють краєвид, виконані пречудово. Віддалені плани трохи посиніли, як у Брейгеля (автор має на увазі котрогось із династії фламандських художників Брейгелів, найвідомішим з яких був Брейгель Пітер Старший – прим. перекл.), через використання bleu d'Anvers (антверпенська лазур, один з видів синьої акварельної фарби – прим. перекл.)».

У збірці творів малярства також «маленька «Св. Цецилія» Ван дер Верфа (голландський художник-портретист – прим. перекл.), викінчена як мініатюра».

Представлений тут і Рафаель – його образок на блясі «Святе сімейство», «подібний до якого можна побачити в копіях Орлеанської галереї. Тут особливо Св. Ян і Господь Ісус застановляють інакшим характером обличчя і тіла, демонструючи глибоку мисль».

Називає і «Благовіщення» італійського художника епохи барокко Доменікіно – справжнє ім'я Доменіко Дзамп'єрі (1581–1641). Оцінюючи її, Юзеф-Ігнацій Крашевський зауважує, що в ній «не стільки дві головні фігури, скільки хмара янголів, що спускаються на землю за провісником, більш варті уваги...».

Розміщена і велика картина із зображенням сім'ї Дарія одного із Каррачі «Св. Франциск Серафимський». Тут і улюблена картина Антонія Урбановського «Пречиста діва» італійського художника, представника Болонської школи Гвідо Рені. На її звороті є такий напис польською мовою:

«Благородного Гвідо Рені рука мені життя дала,
А цікавість дотепу в Римі виховала.
Тоді з Італії до Польщі за презент відданий,
З підлої руки до порядної бачу мої переміни.
Ох! Дивні якісь зі мною фортуни зміни!»

Ще згадує «Римський карнавал на П'яцца Навона», «Сама-рянку», зазначаючи, що є оригінали і голландської школи (не вказує їх авторів). Для тих, хто зацікавиться цими скарбами,

радить звернутися до публікації у журналі «Візерунки наук» (видавався у Вільно в 1834 – 1843 роках), де описана городецька колекція.

«Ось такі речі варто переглянути чужим у Городці», – радить письменник.

Приїзд у Городець – то дарунок долі, про який все своє життя знаменитий письменник буде дякувати Всевишньому: тут він познайомився із вісімнадцятилітньою Софією Воронич (1816 –1890), яка виховувалася у своєї тітки, дружини Антонія Урбановського, Ельжбети (Урбановські власних дітей не мали). Дівчина – сестра дружини Стаховського, походила зі знатного українського магнатського роду Вороничів герба Павенжа: була братаницею Яна-Павла Воронича (1757 –1829) – видатного польського церковно-державного діяча, поета, проповідника, який перейшов у католицизм, одного із попередників панславізму (він народився у селі Бродів нинішнього Острозького району на Рівненщині, закінчив Острозький єзуїтський колегіум, був вчителем, священником, Краківським єпископом, із 1827 року – архієпископом Варшавським і примасом (главою єпископату) Королівства Польського).

Юна вродливиця полонила літератора...

Покохав!

У травні 1835 року Крашевський попросив руки Софії Воронич. Батьки дівчини не відмовили, але веліли чекати...

Його батько теж не одразу прийняв рішення, хоч син достатньо переконливо пояснив свій вибір у листі від 9 травня 1835 року: «Особа, яку я обрав, найліпшого виховання, походження, найбільш підходящого віку, бо має заледве 18 літ, і є сестрою пані Стаховської: це панна Зофія Вороничева, спостерігаючи яку найбезстороннішим оком, не відмовиш у найсолодшому характері, найліпших схильностях, талантах, словом, у всьому, що необхідно. Те, що я кажу, підтвердять усі. Причому, що для мене, небагатого, дуже багато значить, – дуже невибагливого смаку, дуже-дуже хазяйновита, любить село, домашнє господарство і життя тихе, як наше. Додам ще, що роду найкращого (хоча те і я,

сподіваюсь, тато і мама не вельми цінять), а щодо виховання, звичаїв, тону – взірцева і виняткова щодо того почуття і згоди, яких ніде, крім неї, не стрічав. Якби її мама побачила, то полюбила б так, як я кохаю».

У 1836 році Крашевський кілька разів приїжджав у Городець. «Наприкінці року – вже як наречений панни Софії», – подають біографи письменника і зазначають, що у 1837 році через смерть батька нареченої було відкладено їх шлюб.

Весілля відбулося 10 (22) червня 1838 року в Правутині. Молоді поселилися в Омельному, а восени поїхали з візитом до Довгого і Романова (у Романові, в садибі, де пройшли дитячі роки Юзефа-Ігнація Крашевського, із 1962 року існує його музей, де зберігається близько 400 томів творів письменника, 150 малюнків – В.М.). Звіди вирушили до Варшави, де впродовж кількох тижнів Крашевський учився малярства в Бонавентури Домбровського і Януарія Суходольського, а також пробував навести контакти в справі друку своїх творів. Варшавські видавці не були охочі до співпраці. Повість «Поет і світ» прийняв до друку Антоній Войковський, редактор «Літературного тижневика» в Познані, за статті просив видавець «Львів'янина» Людвік Зелінський. Одночасно в «Петербурзькому тижневику» з'явилися схвальні рецензії на два томи «Поезій» Крашевського, а в «Наукових записках» у Кракові Едмунд Василевський в статті про Крашевського наголосив на великому таланті молодого поета.

У цей початковий період їх спільного життя про них по-материнському дбала Ельжбета Урбановська, особливо турбувалася про Софію в період її вагітності першою дитиною, і спочатку радила, а потім делікатно наполягала, щоб та народжували тільки в її маєтку, тільки в Городці. Втім, для молодят така турбота – не диво, бо ж подібний прецедент вже був у 1838 році: зимової засніженої пори пані Урбановська ласкаво заборонила виїжджати з Городця своїй похресниці Анелі Озеровівні, дружині Томаша Стецького, адже вона ось-ось мала народити.

Того ж вечора тут на світ з'явився Тадеуш-Єжи Стецький.

... 13 березня 1841 року Софія Крашевська тут народила сина Яна, а 8 квітня 1843-го – Франциска.

Перебуваючи у Городці, Юзеф-Ігнацій Крашевський педантично дотримувався девізу Плінія Старшого «Nulla dies sine linea» («Жодного дня без рядка»). Величний став, урочище «Тріцава» й інші загадкові польські місця надихали його на написання романів і повістей, створення картин. Сюди на зустрічі ним залюбки приїжджали його сучасники, зокрема, поет Людвік Кондратович (Владислав Сирокомля). Йому Крашевський присвятив повість «Ярмола», дія якої відбувається на городецьких берегах Горині.

Польські письменники тут створили осередок спілкування і натхнення. Ось чому тоді Городець вважався польською літературною столицею. Матеріал таких повістей, новел, оповідань Юзефа-Ігнація Крашевського, як «Остап Бондарчук», «Уляна», «Історія Савки» походить з нашої місцевості. Поетичний образ її він відтворив у своєму вірші «Роздум. Над Горинню».

Він був першим польським письменником, який показав життя простого українського народу. І. Франко у статті «Польський селянин в освітленні польської літератури» зазначив: «Ще до 1846 р., як також і пізніше, Крашевський започаткував новий напрям у польській белетристиці, уводячи до неї вперше справжні, живі народні типи. Його повісті «Ярина», «Остап Бондарчук», «Уляна» і високохудожня «Хата за селом», крім першорядних мистецьких достоїнств, мають і завжди матимуть першорядну вартість в історії польської літератури, як перші промені світла, кинуті у цю, досі темну глибіню, яка називається життям і душею простого народу. Ентузіазм, з яким були прийняті ці первоцвіти народної літератури, був цілком виправданий і був разом з тим найкращим показником важливого перелому в поглядах суспільства» (Франко І. Я. Зібрання творів у 50-и томах. – К.: Наукова думка, 1980 р., т. 27, с. 66 – 94).

Свою україноприхильність він демонстрував діями. Він любив Україну і її землю Волинь – землю свого кохання: «Во-

линь встелена, проросла поезією, але тут треба народитися чи довго пожити, щоб її відкрити, перейнятися нею; від руїн Луцького замку, у якому досі, здається, лунають відгомони бенкету 1429 року, де ще навіть у народних вустах звучить ім'я Вітовта, почавши від житомирських Гедимінових могил, від руїн замку і могили князів Корецьких, від Губкова пагорбів, скрізь, де є курган, вал, городище, руїни замку, там у серці народу існує поетичний переказ. Чого ж всю поезію шукати в Україні?» (Kraszewski J. I. Studja literackie. – Wilno : Wydanie A. Zawadzkiego, Nakładem i Drukiem J. Zawadzkiego. 1842. – 288 s. – S. 150).

Він поширював знання про Україну, її народну творчість. Велике значення цьому приділяв у часописі «Athenaeum», який редагував ціле десятиліття (1841 – 1851), відображаючи питання літератури, мистецтва та критики.

Академік Ростислав Радишевський у дослідженні «Юзеф-Ігнацій Крашевський: діалоги з Україною» зазначає, що це видання сприяло становленню української етнографії та зробило «значний внесок у розвиток української науки і культури в цілому. Поява на сторінках «Athenaeum» фольклорних, етнографічних та країнознавчих пам'яток не була випадковістю». Такий напрямок редактор вважав пріоритетним, адже прагнув служити «поширенню і популяризації пам'яток слов'янських культур, зокрема української».

...Із нагоди 200-річчя з дня народження Юзефа-Ігнація Крашевського вирішую виготувити дошку і йому та встановити її поруч з аналогічною Авеніру Коломийцю.

Рік перед тим забезпечив матеріалами відповідну експозицію про нього. Найголовнішою її частиною стали близько ста томів творів Юзефа-Ігнація Крашевського польською мовою різних років видання, привезених тодішнім Надзвичайним і Повноважним Послом України у Польщі, моїм однокласником Олександром Моциком. Я його попросив зібрати ці скарби, пояснивши, що створюю в нашому рідному селі музей. Він придбав цю колекцію по книжці у польських букіністів. Сьогодні тут це найбільша збірка творів

Юзефа-Ігнація Крашевського в Україні.

За кілька днів до свята я домовився із Олександром Моциком, який в той час вже був Надзвичайним і Повноважним Послом України у США, щоб вийти на зв'язок по Skype зі школою о 13.00 за київським часом. Він охоче погодився, хоч о такій нашій порі в нього буде лише шоста ранку.

«Немає проблем, – сказав він. – Я зможу спілкуватися з тобою чи з дому, чи з роботи».

І все так просто. Без всіляких погоджень з міністром.

Але нічого дивного, це ж посол у США...

Відверто кажучи, за 10 хвилин до визначеного часу я захвилювався, що не можемо встановити контакт, і весь час поглядав на великий екран, встановлений в актовій залі. Враз оператор кивнув мені: є зображення! Я побачив посла в костюмі, у галстуку і зрозумів: він у себе в робочому кабінеті – я впізнав інтер'єр приміщення, адже тут мене приймав 2 травня 1995 року Надзвичайний і Повноважний Посол України у США, письменник Юрій Щербак.

Олександр Моцик сказав, що його дуже зворушує ця, сказати б, телеконференційна зустріч. Він поговорив зі мною, редактором газети «Вільне слово» Андрієм Бабінцем, редактором «Літературної України» Сергієм Козаком.

Особливо він був зворушений, коли місцевий хор «Берегиня» виконав старовинну поліську пісню.

«Моя мама любила цю пісню», – сказав Посол, і було відчутно, що він ледве себе стримує, щоб не розхвилюватися.

Важливим атрибутом меморіалізації в Городці пам'яті про Юзефа-Ігнація Крашевського стала літературно-музейна експозиція «Городецькі стежки відомих людей», створена під керівництвом директора Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки, заслуженого працівника культури України Валентини Петрук та її заступника з наукової роботи та автоматизації Олександри Промської.

Частиною показу у Поліському літературному музеї є і віртуальна реконструкція спадщини Юзефа-Ігнація Крашевського на двох DVD-дисках. Створили такий інформаційний

ресурс фахівці Національної бібліотеки Білорусі, Брестської обласної бібліотеки, музею Юзефа Крашевського в селі Романів і міської публічної бібліотеки міста Бяла Подляска (Польща), Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки при підтримці Національної комісії Республіки Білорусь у справах ЮНЕСКО. На дисках представлена ґрунтовна бібліографія спадщини Юзефа-Ігнація Крашевського (він автор 240 романів і повістей), музичні та образотворчі твори, майже 200 електронних копій живописних і графічних робіт, в тому числі і його ілюстрації до власних творів, наданих польськими фондами, Львівською національною галереєю мистецтв імені Бориса Возницького, Інститутом літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України.

Вміщено також матеріали про життя і творчість письменника, які переклав з польської українською мовою Володимир Шабаровський.

У розділах є і бібліографічний нарис «Юзеф-Ігнацій Крашевський», випущений у Кракові у 1966 році, «Покажчик імен та назв», праці рівненських науковців Гурія Бухала, Григорія Дем'янчука, Надії Любецької, Івана Пащука, Чеслава Хитрого, Алли Українець, Миколи Манька, Віктора Мазаного, монографія доцентів Брестського державного університету Т. Сенкевич та А. Ківаки «Юзеф-Ігнацій Крашевський: велич таланту та працелюбства».

У другому «томі» представлено електронні версії багатьох творів польською мовою, а також їх переклади білоруською, російською та українською – саме ці мови загалом складають інтерфейс збірника.

У його виході значна заслуга укладачів з українського боку – Олександри Промської та завідувача відділу акумуляції краєзнавчих документів і бібліографії Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки Неоніли Кожан.

БАТЬКО ГАЛИНИ ГОРДАСЕВИЧ НЕ ЗАХОТІВ РОЗКРИВАТИ ДЛЯ КДБ ТАЄМНИЦЮ СПОВІДІ

Четверта дошка присвячена Галині Гордасевич, яка проживала у Городці у 1943 – 1953 роках. Вона переїхала сюди зі своїм батьком Леонідом Гордасевичем після того, як село покинув настоятель місцевої Свято-Миколаївської церкви Артем Селепина, у гостей приятеля якого я побував у місті Міннеаполіс (штат Міннесота, США) в 1995 році. Саме там опинився після війни цей видатний священик, котрий, емігрувавши, став главою Консисторії УАПЦ у Північній Америці.

Галина Гордасевич у автобіографічній художньо-документальній повісті «Соло для дівочого голосу» згадує, що її батько «чудово розбирався в іконах, міг без кінця репетирувати з хором (хоч це і не входило в його обов'язки), знав мало не напам'ять Святе Письмо. Коли він відправляв службу, це було як урочиста вистава, а коли говорив проповідь, то сільські жінки заливалися сльозами».

У 1946 році батька арештовують і засуджують на 10 років концтаборів за «зраду батьківщини» (сумнозвісна стаття 54-І-а КК УРСР), а насправді за те, що він не захотів для КГБ розкривати таємницю сповіді. Він «відбув 8 років при чому в найстрашніших місцях: Братськ, Тайшет, Анчарлаг, нарешті, зловісні золоті копальні Колими. Чудом залишився живий, після звільнення ще 15 років працював там же, в Берельосі, на автобазі, поки заробив собі пенсію і зібрав досить грошей, щоб купити дім в Україні. Більше, здається, ніякі органи ним не цікавились, хоча він брав активну участь у релігійному житті Черкас, керував церковним хором, підмінював священиків, а в останні роки, коли почали відкриватись нові церкви, а священиків не вистачало, він почав служити в селі поблизу Черкас...»

Моя мама, яка була на 2 роки старша за Галину, розповідала, що дружила з нею, адже будинок священика Леоніда Гордасевича і наш (мама разом з батьками проживала в ньому

тимчасово після депортації нашої сім'ї із Польщі у 1945 році) були поруч на так званому Кутку. Звідси недалеко до церкви.

Городець періоду Другої світової війни став для Галини місцем, де її нове оточення допомогло вирізьбити характер патріотки. Вона зазначала: «Я просто запам'ятовувала і вбирала в себе все, що чула довкола. А всі люди, які жили в Городці, – ну, може, за дуже невеликим винятком, але той виняток тоді мовчав, – були проти більшовиків і проти німців. Вони були за самостійну Україну і віддавали для того найдорожче, що мали: свою молодь. Бо всі молоді чоловіки і хлопці були в партизанах... Ні, не в партизанах, так говорили про поляків або про радянців, а про українських рідко і обов'язково з додатком «українські»... То ким же я могла вирости в тих умовах, як не ярою «націоналісткою»? Тим більше, що повстанські провідники Мішка Бистрий або Карпо Лоза – це були молоді, вродливі, веселі хлопці, яких на селі любили і поважали...»

Арешт спіткав і неповнолітню Галину, бо коли навчалася у педучилищі в Острозі, то з'ясувалося, що вона дочка засудженого «ворога» народу і приховала це, а вирок їй був стандартним: за антирадянську агітацію серед студентів.

Під час відкриття меморіальної дошки і їй, і Юзефу-Ігнацію Крашевському, виступив лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Анатолій Кичинський. Він був щиро подивований з того, як Городець демонструє особливий менеджмент культури, як дбає про увічнення пам'яті видатних земляків.

Галина Гордасевич вже у зрілому віці відвідувала Городець. Тут у неї не було ніякої рідні, але зустрічали її як дорогу гостю.

Тодішній головний редактор «Літературної України», уродженець Рівненщини, письменник, публіцист, доктор Українського вільного університету (Мюнхен) Сергій Козак відзначив, що тут побачив, як справді цінять людей красного письменства і торкнувся питання вивчення творчої спадщини представників Полісся, розкиданих по світах: «Поліського цвіту – по всьому світу, – сказав він. – Сьогодні не існує континенту, де не були б видані праці про волинське Полісся, і де не

були б наші люди. Інша справа, що нам потрібно це вивчати».
«КУЛЬТУРА ТРИМАЄ НАЦІЮ»

Сучасний менеджмент вшанування пам'яті письменників минулого та популяризації кращих сьогоdnішніх літературних надбань продемонстрував і VII-й «Городецький автограф», який відбувся 18 жовтня 2016 року у школі села Городець.

Незадовго до того я привіз сюди ще дві меморіальні дошки – на честь лауреатів Національної премії України імені Тараса Шевченка Степана Сапеляка та Олексія Дмитренка, які були учасникам «Городецького автографа» у різні роки, проводили літературні уроки в школі, поповнили своїми творами бібліотеку, заслужили повагу у громади. Ці знаки пам'яті виготовив на моє прохання володимирецький меценат Валерій Парейко, котрий завжди підтримував «Городецький автограф».

Відкрили ці дошки лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Василь Пилип'юк, прозаїки – голова Національної спілки письменників України Михайло Сидоржевський, Володимир Лис, Надія Гуменюк. Тут були присутні і консул Генерального консульства Республіки Польщі у Луцьку Ельжбета Зелінська, директор музею Юзефа-Ігнація Крашевського у селі Романів Люблінського воєводства (Республіка Польща) Кшиштоф Бричик, колишній директор цієї установи Анна Чободзінська-Пшебиславська.

Знаки пам'яті про дорогих мені побратимів у моєму селі – то уклін-подяка за жертвне служіння Україні і дружбу.

Виступаючи після відкриття дошок, Михайло Сидоржевський зазначив: «Ми справедливо кажемо, що українська культура – одна з найпотужніших у світі. Культура тримає людину, націю. А без нації немає держави. Зараз ми пожинаємо гіркі плоди ганебного ставлення чиновників до культури. І це теж результат того, що сьогодні Україна перебуває у стані війни. Прорвало там, де практично знищена українська національна культура... Проте тут, у Городці, перед нами інший приклад: тут дбають про такий стійкий феномен культурного життя України, як «Городецький автограф».

Він, ведучи мову про свої книги «Час фарисеїв і героїв» та «Пам'ять нашого роду», наголосив на гострій необхідності збереження в людині прагнень до культури.

Під час літературознавчої сесії, яка за регламентом зазвичай є основною частиною свята, погляд на творчість присутніх письменників продемонстрували учні місцевої школи та вчителі. Рецензовані ж автори поділилися своїми трактуваннями власної творчості, зосередилися на її технології та методиці створення художньої реальності на основі справжніх людських історій.

Зокрема, неодноразовий переможець всеукраїнського конкурсу «Коронація слова» Надія Гуменюк, презентуючи свій новий роман «Танець білої тополі», зазначила, що поштовхом до його написання стала зустріч із незвичайною особистістю: «Я знала, що на Волині є чоловік, який не має рук, але лікує людей. Я не могла повірити! І я розшукала його, виявилася надзвичайно цікава історія. Чоловік вже довершував свій земний шлях і хотів з кимось поділитися спогадами... Я думаю, що до таких людей іноді письменників Бог посилає саме тоді, коли їм треба найбільше виговоритися, виповісти свою долю... Так виникла перша лінія роману про чоловіка, який народився на початку століття, а друга – про дівчину, яка з'явилася на світ наприкінці століття. Їх шляхи перетнулися дуже дивним чином...».

Володар Гранд-коронації Всеукраїнського літературного конкурсу «Коронація слова» Володимир Лис представив свій новий роман «Діва Млинища».

«Я все життя прагнув розповідати про людину на фоні подій, про її душевні порухи, про пригоди людського серця, – сказав він. – «Діва Млинища» – це художня історія сільського кутка, це історія Волині за 200 років – від першого рекрутського набору 1804 року, який проводився в багатьох волинських селах. Через родину головного героя, через події, те, як ці люди переживали, що вони відчували, йде опис радощів, а більше – страждань. Тема моєї творчості – це виправдання людини, людського життя. Я розповідаю про звичайну людину, яка живе своїми турботами, закохується, бореться за існування... Якщо це викликає

якийсь інтерес, то, значить, я не даремно пишу».

Свято, як завжди, було насичене й іншими подіями.

Серед них – відкриття галереї портретів лауреатів Національної премії України імені Тараса Шевченка, які були учасниками такого форуму у попередні роки, презентація виставки члена Співки фотохудожників України Анатолія Похилюка.

У цей день Василю Пилип'юку вручили диплом про присвоєння звання «Почесний громадянина села Городець». Цим депутати сільської ради відзначили вклад видатного фотохудожника у збереження та примноження української культурної спадщини і його опіку над місцевою публічно-шкільною бібліотекою, якій він подарував з автографом 51 свою фотокнигу зі 123-х, створених ним. Вони були виставлені на сцені в актовій залі школи на двох спеціально змайстрованих велетенських стелажах – такого, казав Василь Пилип'юк він ще не бачив, щоб так підносили її величність Книгу, так грандіозно вшановували її як безцінний скарб.

Серед видань – дивовижна серія «Постаті» про Тараса Шевченка, Івана Франка, Святослава Гординського, Миколу Колесу, Бориса Возницького, Дмитра Павличка, трилогія «Україно, ти для мене диво», фотоальбоми вибраного «Світлопис душі» та «Світовідчуття епохи», двотомники «Львів» та «Львівська опера», книги про візит в Україну Папи Римського Павла II, про древні міста України Снятин, Галич, історико-культурні заповідники, підручник Василя Пилип'юка «Українська художня фотографія», біобібліографічний покажчик його творчості тощо.

І ще одне – за це особливо люблять у Городці «автограф»: порадував справжній «книгопад»! Всі присутні письменники подарували бібліотеці загалом близько сотні своїх книг. Від Національної спілки письменників України місцевій та Володимирецькій районній бібліотекам вручено спілчанський «Біобібліографічний довідник» та телефонний довідник «Сучасні письменники України. Контакти».

Втішила гостей «Городецького автографа» у Поліському літературному музеї створена мною фонотека першого голови Рівненської обласної організації Національної спіл-

ки письменників України, поета Олександра Богачука. Тут зібрано його популярні пісні на електронних та магнітних носіях. Поруч – аудіофонд із голосами відомих українських письменників, які побували на «Городецькому автографі». Матеріали для цієї частини музею надали Рівненська та Волинська державні обласні телерадіокомпанії.

Також я подарував диск «Люблю!» із записом виконаних мною пісень на слова Олександра Богачука та інших авторів.

І ще одна презентація – прозвучала у виконанні директора Городецького будинку культури Наталя Кривко і художнього керівника цього закладу Галини Кичоли пісня про Городець «Мого серця столиця» на мої слова, музику написав земляк із села Кричильськ Сарненського району, директор Рівненської обласної філармонії Микола Орешко:

Ти прийди, ти прийди над ласкаву Горинь,
Де серпанок туману розкинувся морем.
В Городець зі світів, наче птахом прилинь,
Тебе стрінуть тут очі, як лагідні зорі.

ПРИСПІВ:

Городець у короні Волині,
Мого серця кохана столиця.
Рідний брате Горині,
Рідний син України,
Твоя доля у слові іскриться. (2 рази)

Княжий град тут відбув у ріку часоплину,
Там де Київська Русь у полоні заграв.
Лиш стоїть над віками гора Солов'їна,
Її шлях Козаковий так ніжно обняв.

ПРИСПІВ.

Скільки пройде ще літ, а над берегом віщим
Стануть мрії Творця, як собори сердець.
Тут розквітне любов, тут народяться вірші

Над Горинню, де крила підняв Городець.

Схвилювала й така акція: у центрі села майстри слова створили Парк письменників України – він став продовженням алеї, закладеної тут раніше.

«Віднині ми наче пустили коріння у цій близькій нам поліській землі», – сказав Михайло Сидоржевський, посадивши ялинку.

ВІД ГОРОДЦЯ – ДО МАЛОЇ БАТЬКІВЩИНИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Також ще одну меморіальну дошку я задумав встановити відомому українському письменнику і журналісту Сергію Мельничуку в селі Великий Житин Рівненського району, де він народився. Його двоюрідний брат, перший Президент України Леонід Кравчук теж народився у цьому селі. Саме тому я тут запропонував створити Президентську бібліотеку, про що розповів Леоніду Макаровичу у телефонній розмові з ним. Він підтримав ідею і пообіцяв усіляко сприяти.

А щодо задуму про меморіальну дошку, то його схвалила сільський голова Людмила Хома і громада, адже тут пишуться своїм земляком. Дошку виготовив місцевий підприємець Юрій Кравчук, її розмістили на фасаді сільського Будинку культури.

Під час відкриття виступили, зокрема, поет і прозаїк Василь Басараба, народний артист України Святослав Мельничук, голова Рівненської обласної організації Національної спілки журналістів Дмитро Тарасюк.

Я бував у цьому селі із Сергієм Мельничуком, а ще частіше він відвідував Городець, власне, мою батьківську домівку. Це пов'язане із тим, що восени 1979-го і восени 1980 років ми з ним працювали у виїзній редакції спеціального випуску всеукраїнської газети «Радянська Україна» на будівництві Рівненської АЕС. Він як власний кореспондент «Радянської України» у Рівненській області очолював видання, що виходило раз на тиждень форматом А-3 на двох сторінках.

Коли формувалася колектив редакції, то на посаду коре-

спондента із місцевих ЗМІ не було охочих, адже тривале перебування у Вараші (потім його перейменували на догоду комуністичним керівникам на Кузнецовськ) вважалося тоді «засланням». Однак, це випало мені. Тоді ми із Сергієм Мельничуком були ще мало знайомі.

Запросили ще власного кореспондента обласної газети у північних районах Рівненщини Івана Артемовича, а також штатного фотокореспондента із Києва Миколу Білокопитова. Інші столичні журналісти, колеги із областей, котрі працювали власними кореспондентами «Радянської України», приїжджали теж до нас на тиждень – «вахтовим методом».

Проживали ми у трикімнатній квартирі п'ятиповерхового будинку – тоді один його під'їзд використовувався як готель.

Головним робочим кабінетом редактора була кухня. Саме тут Сергій Мельничук читав мій перший матеріал для газети – зарисовку про молодого бригадира монтажників Василя Решетицького. Я ж, недавній випускник факультету журналістики Львівського державного університету, володар диплома з відзнакою, нервово походжав в іншій кімнаті і, наче початківець, який ще нічого в житті не писав, із хвилюванням чекав на вердикт визнаного майстра пера.

І ось він виходить, усміхається й каже: «Вітаю! Йде в номер, нічого не виправив». Одержати таку оцінку – це було для мене нагородою.

За дві осені я опублікував багато різножанрових матеріалів про будову – знав кожного бригадира. Тоді ж познайомився із директором РАЕС Володимиром Коровкіним, керівниками підрозділів Володимиром Бондаренком, Олексієм Кислим, Володимиром Стешенком, Анатолієм Січкарем, Сергієм Федорченком, Стефаном Чепілем, Олегом Дмитерком, Василем Баюкліним, Євгеном Андрєєвим, Захаром Білоцерківським...

Не знав тоді, що АЕС визначить мою головну журналістську тему...

Наше перебування у Вараші закінчилося наприкінці 1980 року – 22 грудня відбувся енергетичний пуск РАЕС. Я добре пам'ятаю той вечір: тоді ніжно бавилися у світлі ліхтарів сні-

жинки – в повільному танці. А на вулицях – то там, то там, – збуджене різноголосся і хвацький звук баяна.

Свято! Пуск! Згодом події на великій будові стали сюжетною канвою моєї першої художньої повісті «Осінь жінка», яка була написана у 1980 році, а видана лише 2000-му...

Про РАЕС потім вийшли мої книги «... І мить у вічність простає» (надрукована у Словаччині), «Рівненська АЕС: доля», про станцію і її першого директора, мого вчителя в атомній енергетиці Володимира Коровкіна «Спалах ядра» та «Корінь вогню». Десять років я видавав науково-публіцистичний журнал «РАЕС-панорама». Цей досвід згодився, коли я писав книги і про Хмельницьку АЕС, де директором вже п'ятнадцять років Микола Панащенко – він теж допоміг мені освоїти на найвищому рівні «атомну науку».

Якби не покликав мене Сергій Мельничук на РАЕС, либонь, не було б ще однієї суттєвої сторінки у моєму житті.

Письменник повинен мати змістовну насичену біографію...

... Меморіальна дошка Сергію Мельничуку у Великому Житині – то мій скромний внесок задля того, щоб люди пам'ятали віртуозного фейлетоніста, автора журналу «Перець», власного кореспондента газети «Голос України» у часи незалежності України, автора книг гумору і сатири «Квіти і звіти», «Карась у сметані», «П'яте колесо», повісті-казки для дітей «Білочубчик», що вийшли у центральних українських видавництвах загалом майже двохсоттисячним тиражем у 1976 – 1992 роках.

БОГ СВОЇМ БЛАГОСЛОВЕННИМ ПЕРСТОМ ВКАЗАВ НА ЦЮ ТОЧКУ ПЛАНЕТИ

Багатства духу, що їх зосередив «Городецький автограф», пізнав і лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, народний художник України Євген Безніско. У Городці він побував зі своєю чарівною дружиною (теж художницею, доглядачем майстерні-музею першої дружини Євгена Безніска Теодозії Бриж у Львові) Лесею Безніско – їх я привіз сюди 15

червня 2012 року. Так здійснилася ще одна моя мрія: світової слави митець провів пленер у місцях із потужною творчою енергетикою, яка із часів Антонія Урбановського, Юзефа-Ігнація Крашевського, Авеніра Коломийця непроминуца...

Євген Безніско співставляв факти, думав: з цього села, де народився, Авенір Коломиєць із мамою переїхав у Бережницю, де з'явилася на світ і Теодозія Бриж. Можливо, він бачив цю дівчинку, коли приїжджав сюди у тридцятих роках минулого століття. Як розповідав Юрій Охінський, саме вона сповістила рідну сестру Авеніра Ніну, що в селі з'явилися енкаведисти, а це означало, що навідаються і до неї... Отже, треба втікати, переховатися! І Ніна це зробила, похапцем зібравши найнеобхідніші речі, забравши малого Юрка, подалася поза стодами – у Сарни...

Теодозія Бриж. Авенір Коломиєць...

Чутлива душа Євгена Безніска порівнювала такі випадковості долі, а чи й випадковості? Бо те, кого єднає Городець, хіба випадкове?

Я ходив із Лесею та Євгеном берегами Горині, спостерігав, як малюють – фіксують образи природи.

Я бачив цю мить натхнення!

Дивувався, які несподівано-парадоксальні кольори приймали їхні полотна!

А потім і сам придивлявся у трайливе срібло ріки мого дитинства, у квіти, у такий рідний небокрай, у трави, у хмарини білі-білі на тлі плеса й у погідному небі, – і сам починав бачити у характері дня пульсуючі відтінки веселкового світла.

Вони розташовували свої мольберти і на місці біля ставу, де любив малювати Юзеф-Ігнацій Крашевський.

Живописець та його дружина відобразили мальовничі ареали Городця, місцеву церкву, збудовану у 1839 році на кошти Антонія Урбановського, залишки замкового укріплення періоду Середньовіччя, старезні дуби у лісовому урочищі «Трицава» біля старого шляху, що сполучав Київську Русь і Західну Європу (нині тут поруч прокладена міжнародна автомагістраль Київ – Варшава).

А недавно, коли я завітав у майстерню-музей Теодозії Бриж

на вулиці Мартовича, 5 у Львові, Леся Безніско вручила мені кілька картин, намальованих Євгеном – для моєї сім'ї та для Поліського літературного музею у Гродецькій школі. Обіцяла ще й свої передати, ось лише розбереться із клопотами, що так несподівано напали на неї після смерті чоловіка...

Вона тут берегиня всіх глиняних образів, створених Теодозією, – завершених і розпочатих, копій макетів пам'ятників, – втілених на території волинсько-галицької землі, і заготовок, ескізів. Тут вражає також модерний портрет Теодозії часів її навчання у Львівському державному інституті прикладного і декоративного мистецтва. Власне, Євген Безніско впізнав дівчину з цього портрета, якось побачивши її на сходах в інституті. Він був молодший за неї на дев'ять років... Раптово вразила всім своїм виглядом... А потім – розумом, талантом, розсудливістю. Згодом вони одружилися. Майстерня, яку одержала Теодозія ще будучи студенткою, стала кавовим прихистком для львівської творчої інтелігенції. Це було місце знайомств, які благословляла Ірина Вільде (на неї Євген Безніско і вся творча богема Львова казали «нанашка», а Роман Іваничук та Дмитро Павличко – «тета»). Видатна письменниця «постановила» для парубків-письменників, в тому числі і київських, брати заміж галицьких дівчат і сюди їх «заманювала». Так познайомилися Іван Драч зі своєю Марічкою. Тут, у майстерні вони відгуляли і своє весілля...

Якось сюди зайшов поет Микола Петренко. Тут була вже художниця Генрієтта Левицька – вона щось малювала, а Фаня (так називали Теодозію) замішувала глину для скульптури. Поет чекав, присівши у куточку, поки вони закінчать і всі разом підуть у місто... Фаня весело звернулася до нього, мовляв, не байдикуй, а краще напиши вірш їй і Генрієтті.

І тут його рука потягнулася до блокнота, у якому він вивів слова, думаючи про те, що присвятить їх саме Генрієтті, яка раніше намалювала його портрет:

Я до тебе прийду, через гори і доли,
Тільки ти не розпитуй мене, не хвилію,
Намалюй мені ніч, коли падають зорі,

Намалюй, я прошу, намалюй.

Так виник текст, що став знаменитим, – «Намалюй мені ніч», на який Герой України, професор, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Мирослав Скорик створив мелодію.

«Засідали» тут і Володимир Яворівський, Богдан Ступка, Федір Стригун, Роман Лубківський, Роман Федорів, – сотні тих, хто талановитий і чесний. Намагалися сюди проникнути і кагебісти під маркою шанувальників чи друзів Фаниних друзів, але їх Теодозія викривала з першого погляду. Вона таким говорила: «Щоб ви більше сюди не приходили».

Тривала, важка праця із холодним скульптурним матеріалом (майстерня не опалювалася) привела до хвороби рук Теодозії – їх, покручених, видно на одному з останніх портретів Теодозії Бриж, зроблених Василем Пилип'юком...

Євген Безніско і Теодозія Бриж несли свою любов і місію до кінця...

До речі, Микола Петренко одного разу мені несподівано подзвонив (ми особисто не знайомі, хоч я його знаю ще зі Львова) і сказав, що дізнався із інтерв'ю зі мною в «Українській літературній газеті» (Українська літературна газета. – 2016, 13 травня. – С.8 – 9) про те, що я відкрив меморіальну дошку Григорію Дем'янчуку, якого він добре знав і шанував, про «Городецький автограф». Він після цього прислав свою збірку поезій із присвятою «Городецькому автографу» – цей цінний дарунок я передав Поліському літературному музею у Городець.

Коли дієш, коли кличеш людей на «Городецький автограф», то не переймаєшся, що це стане колись лише спогадом... Просто треба бути меморіальноцентричним! Всі ми у цій роботі натхненні, розуміємо мить і не думаємо про вічність. Але коли настає когось, то міркуєш не про несправедливість смерті з точки зору життя, а заспокоюєш себе тим, що оскільки ти залишився, то в Бога є ще плани щодо тебе.

В усіх названих мною історично-літературних пластах я бачу культурологічну лінію з виразним початком і таким же зрозумілим продовженням – вона не надумана, вона існує, її

хтось ніби вів, вкладав у неї життєві долі, обравши щасливий формат «Городецького автографу».

А його найвиразнішою ознакою є: сучасне письменницьке буття; меморіалізація пам'яті про літературні і мистецькі постаті минулого, які звеличили землю мою; представлення і коментар творчості; можливість демонструвати літературознавчу вправність; музейна константа – поповнення експозиції Поліського літературного музею новими експонатами та їх презентація; книжкова феєрія – дарування книг для місцевої публічно-шкільної бібліотеки.

Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, поет Петро Перебийніс, побувавши на «Городецькому автографі», резюмував, що таке глибоке зацікавлення українською літературою, яке він відчув тут, є незаперечною моделлю для всієї України – зразком популяризації сьогоднішніх прозових та поетичних надбань.

Ділячись враженнями від участі у «Городецькому автографі», лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, літературознавець Михайло Слабошпицький, зазначив: «Я багато подорожую областями України, але такого, як в Городці, не бачив ніде. Тут відчувається величезний інтерес людей до літературного процесу. І що найсуттєвіше – вони вже є його учасниками!».

«Городецький автограф» ще несе місію любові.

І – зміцнення письменницького побратимства.

Із таким розумінням слід підходити до вшанування пам'яті про майстрів слова – ці можливості для утвердження її існують на всіх територіях України: треба лише не проминути невмирущі знаки тих постатей, які є славою наших земель.

Водночас, коли ми залучаємо до цього суцільних серед нас трудівників красного письменства, то зміцнюємо свій дух і скрашуємо життя, вносимо в нього неповторну гордість.

Саме її відчули, беручи участь у церемоніях з відкриття меморіальних дошок та в «Городецькому автографі» в різні роки вже названі майстри української літератури, в тому числі й лауреати Національної премії України імені Тараса Шевчен-

ка, а також письменники Роман Дідула, Євген Безкоровайний, Марія Якубовська, Павло Вольвач, Степан Бабій, Ірина Баконецька, Василь Басараба, Микола Береза, Юрій Береза, Петро Велесик, Юлія Бундючна, Олексій Городний, Ніна Дворницька, Микола Кащук, Іван Кидрук, Олена Медведєва, Микола Пшеничний, Любов Пшенична, Лідія Рибенко, Анна Лимич, Неоніла Диб'як, Іван Сидорчик, Ростислав Слободанюк, Євген Шморгун, Євген Цимбалюк, публіцист, головний редактор обласної газети «Вільне слово» Андрій Бабінець, директор Рівненського краєзнавчого музею Олександр Булига.

Важливо, що у цих справах підтримали освітні, господарські, органів місцевої влади керівники Ганна Сернюк, Василь Василюк, Лідія Кузьмич, Ірина Басик, Галина Чекан – із Городця; Валентина Пінчук, Петро Давидюк, Ярослав Мельник, Світлана Хомяк, Галина Ковальчук, Петро Мартинюк, Михайло Кривко – із Володимирця та Рівного. Саме завдяки дружбі з ними я повів «Городецького автографа» крізь роки (недавно відзначили п'ятнадцятиріччя його існування), заклав вперше в Україні Алею та парк письменників України у Городці, заснував Поліський літературний музей, запровадив свято «Городець у вишиванці».

Плекаючи це все, ми разом даємо можливість допитливим людям нашого часу дуже легко проникати в минулі епохи, у які тут творили, а значить, пізнали щастя українські, білоруські, польські письменники.

Стверджую, що сам Бог своїм благословенним перстом вказав на цю точку планети, послав сюди енергетику нечуваної сили, аби вона у різні часи притягувала сюди передових людей свого часу – у Городець моєї любові.

Всі письменники, які приїздили на «Городецький автограф», залишили часточку себе на землі мого дитинства.

Я часто спілкуюся із ними і завжди запрошую приїжджати сюди куштувати плоди їхніх дерев.

А коли прийде Час Звіту, я стану буквою з книги на березі Горині.

Воістину: книга – то найправдивіше свідощтво того, що ти був на землі...

ЛЮБИТИ РІВНЕ ЕПОХ

Немає нічого ліпшого ніж народитися у Городці...

Ельжбета Урбановська, допомагаючи зручніше вмоститися своїй похресниці Анелі Озеровівні на шкіряному дивані, переконувала цю молоду красуню, зважаючи на її стан, не по-риватися виїхати з маєтку проти ночі. Ельжбета ладна була розмістити гостю у будь-якому покої двоповерхового палацу, де все дихало витонченою, стриманою розкішшю...

Із семи портретів, що на двох стінах зали, за нею (здалося Анелі), наче спостерігають вельможні особи у вбранні із якихось далеких часів, ніби вдивляються... А Святий Ян із картини Леонардо да Вінчі спокоем промовляє...

І всі вони поглядами ніби підтакували господині, її правоту стверджували!

Того ж вечора народився Тадеуш-Єжи Стецький. Відтак це ім'я додалося до древнього списку гербу Радван.

(Пізніше Ельжбета наполягатиме, щоб і її племінниця Софія з роду Вороничів, яка того ж, 1838 року, вийшла заміж за письменника Юзефа-Ігнація Крашевського, теж народжувала саме у Городці. І вона таки підкорилося улюбленій тітоньці двічі: 13 березня 1841 року тут народила сина Яна, а 8 квітня 1843-го – Франциска).

Малий Тадеуш часто із батьками буватиме в Городці (нині Володимирецький район на Рівненщині), в Ельжбети й Антонія Урбановських. Тут Ельжбета, яку Юзеф-Ігнацій Крашевський назвав «найяснішою зорею» Городця, деліятиме його, віддасть йому всю свою ласкаву приязнь (вона не мала власних дітей). Він полюбить це село, де мандруватиме ландшафтним парком, створеним західноєвропейськими ботаніками, вслухатиметься у потаємний шепіт водоспаду на греблі, засиджуватиметься на березі Горині, милуватиметься краєвидами, стоячи неподалік палацу на горі Вертеп, з якої хотітиметься злетіти над милими серцю левадами, над княжим городищем, що бовваніє біля Соловійової гори; читатиме книги, як і Юзеф-Ігнацій Крашевський, у бібліотеці, захоплюватиметься стародруками, втішатиметься, що торкається їх

палітурок і сторінок, – цих досяжних привітів із давніх-предавніх днів; зачаровано стоятиме в тутешній галереї перед картинами Леонардо да Вінчі, Руландта Саверей, Ван дер Верса, Рафаеля, Доменікіно, Караччі, Гвідо Рені, Навона, Рубенса... Очевидно, саме тут його захопила минувшина, із якої так багато знаків зберіг знаменитий бібліофіл, колекціонер живопису, нумізматики, меценат (він за свої кошти побудував Свято-Миколаїську церкву у Городці), власник маєтку Антоній Урбановський.

Т.-Є. Стецький згадуватиме: «Ще у дитинстві я відчував якийсь невгамовний потяг до всілякого виду пам'ятників і стародавніх пам'яток; стара книга або скриня, наповнена старими паперами зрозуміліші і миліші мені були над всілякі забавки; якись руїни костелу, монастиря збуджували моє зацікавлення, справляли незвичайну чарівність на молоду фантазійну уяву; отож я читав жадібно старі хроніки, робив нотатки і виписки, переписував написи з пам'ятників і надгробків, сам ще тоді не розуміючи ані що я роблю, ані звідки виникло таке уподобання або до чого мені це колись знадобитися може».

У 50-х роках ХІХ століття Стецькі мешкали у Житомирі, де їх відвідував Ю.-І. Крашевський, постать якого захоплювала юнака Тадеуша. Цілком очевидно, що уславлений класик польської літератури був для нього творчим прикладом.

Т.-Є. Стецький мав складну долю письменника і борця. Закінчив у 1857 році Київський університет, після чого зайнявся дослідженням Волині. У той час вже був відомим автором краєзнавчих статей, надрукованих у «Gazecie Codziennej» (Варшава). У травні 1863 року стає учасником Січневого повстання проти царської Росії – як офіцер воює у складі кавалерійського загону Едмунда Ружицького. Після відступу і поразки повстання виїхав у Дрезден, а потім у Брюссель.

Поки він був в еміграції, у 1864 році у Львові вийшов перший том, завершеного ще у 1860-му, великого дослідження польською мовою, яке, за його задумом, мало покласти початок дванадцятитомному виданню про минуле волинської землі, – «Волинь зі статистичного, історичного та археологічного погляду» (Stecki T. Wołyń pod względem statystycznym,

historycznym i archeologicznym / Tadeusz Stecki. – Lwów, 1864. – Т.1. – XII, 387 s).

У 1865 році Т.-Є. Стецький попросив помидування в царя, одержавши яке, повернувся на Волинь. Однак у 1866 році його засудили – імперія виманила до себе і не забула, що він боровся проти неї, й вислала в Оренбург на Урал. З ним поїхала і його дружина Марія Немежицька. (Про той період розповідають його «Листи з-над берегів Уралу...», опубліковані у польських часописах «Przegląd Tygodniowy» і «Kłosy» у 1868 році).

Його врятувала амністія. У 1868 році подружжя переїжджає у село Привітів (маєток дружини) – нині Любарський район Житомирської області, – де Т.-Є. Стецький продовжує дослідницьку працю.

Позитивні відгуки про перший том неабияк підохочували його. Певна річ, суспільне визнання прийшло завдяки новизні викладених у збірці фактів, що стосувалися торгівлі, ремісничої справи, садівництва, етнографії, природи, освіти на Волині, детального опису містечок Ізяслав, Славута, Шепетівка, деяких сіл Заславського повіту. Окремий розділ присвятив Поліссю – його лісам, річкам, озерам, обрядам, звичаям, пам'яткам історії (замкам, курганам, городищам). Зазначав, що великим гальмом економічного розвитку краю є відсутність доріг та невміння місцевого населення розпорядитися природними багатствами.

Він запропонував і свою версію етимології назви «Волинь», відкинувши примітивні аргументи деяких авторів, котрі вважали, що вона похідна від «воли гонити» або, ймовірно, від слова «волгарі» (переселенці з території біля річки Волги). Такі намагання пояснити мовні перетворення, вважає він, не мають історичного підґрунтя і є безпідставним домислом.

Як коментує професор Іван Ярмошик, Т.-Є. Стецький вказує на твердження історика В. Сестринцевича, що в час приходу сюди готів у 30 році до н.е. ця земля вже мала назву «Olium», що пізніше трансформувалася у «Wolium lub Wolin».

Т.-Є. Стецький підкреслює, що це древня назва, адже її варіація є у Птоломея (II ст. н.е.), який писав, що на лівому березі Буту мешкали племена під назвою «Bulensy, raczej Wulensy lub Wolincy» .

Іван Ярмошик робить висновок: Т.-Є. Стецький «першим поставив проблему з'ясування назви «Волинь» на наукову основу і наголосив, що цей регіон для історика, археолога іще надовго залишиться цікавим краєм».

Другий том «Волинь зі статистичного...» (Львів, 1871 р.) присвячений Кременецькому повіту.

Наступна збірка, що її під час створення автор вважав третім томом великого дослідження, вийшла під назвою «З бору і степу...» у Львові у 1888 році вже після смерті Т.-Є. Стецького і відображає Рівненський повіт.

У списку його творчих звитяг – низка фундаментальних монографій, що вийшли у Кракові: про Луцьк (1876 р.), Клевань (1885 р.). У газеті «Tygodnik Ilustrowany» (1863 р.) опублікував матеріали про Козин, Берестечко, Киселин. Окремий нарис (м. Краків, 1888 р.) він присвятив тодішньому містечку Межирич, що в нинішньому Корецькому районі на Рівненщині. У часописі «Wiek» у 1874 році опублікував статті про населені пункти півночі теперішньої Житомирської області, які пов'язані з подіями давнини.

Глибиною цього доробку не можна не захоплюватися!

Звичайно, він спирався на роботи інших дослідників, предтеч волинезнавства. Як зазначає історик Андрій Климчук, основними друкowanими «джерелами для Стецького в роботі над дослідженням про Волинь були статистичні дані, опубліковані в «Газеті щоденній», праця з історії освіти Юзефа Лукашевича «Історія школи в Короні і Великому князівстві Литовському», зібрання листів у чотирьох томах Гуто Коллонтая до Тадеуша Чацького, виданих в 1844 році».

Використовуючи такі набутки, Т.-Є. Стецький, однак, поставив собі за мету, щоб його праці були автентичними, оригінальними, а тому основою слугували йому власні дослідження, зроблені під час наукових мандрівок-експедицій краєм, а також – що є визначальним – користувався приватними архівними збірками, які йому розкривали їх власники, бачачи перед собою ентузіаста, котрий хоче сформулювати правдиве слово про історію своєї землі. Ще в період розроб-

ки плану майбутніх книг він опублікував у «Gazety Polskiej» у 1860 році (№ 272) звернення з проханням присилати йому різні матеріали, у яких йдеться про історичні події на Волині.

Як зазначає професор Іван Ярмошик, Т.-Є. Стецький історію Волині показував не глобальними описами, а «запропонував власний вид системних історико-статистичних нарисів» про окремі села й містечка, буття яких зображено на фоні спільної історії волинського краю, його соціального, економічного, культурного розвитку, генеалогічних передумов, закладених і продовжених княжими династіями.

Вчений відносить Т.-Є. Стецького до когорти справжніх подвижників, які ретельно вивчали історію Волині і не розглядали цю працю як спосіб для заробітку: «Вони будували свій побут на власних джерелах доходів, зокрема на основі господарювання у своїх маєтках і частину коштів витрачали на проведення наукових досліджень».

У 1880 році у Варшаві вийшла історико-публіцистична книга Т.-Є. Стецького «Місто Рівне. Сторінка історії Волині» з присвятою професору Київського університету Святого Володимира Володимирі Антоновичу (Stecki T. Miasto Równe. Kartka z kroniki Wołynia/ Tadeusz Stecki. – Warszawa: drukiem W.Dębskiego, 1880. – [8], 47, IX s.).

Дозвіл на випуск видання у друкарні Владислава Дебського дала царська цензура 28 жовтня 1879 року. Це була перша в історії книга про Рівне із ґрунтовним викладом визначних подій, що трапилися тут впродовж трьохсот років – із початку XVI до середини XIX століття. Для історичної науки все тут цінне, а надто виклад початкових, найдавніших відомостей про Рівне та про його засновницю, княгиню Марію Несвицьку, і її намагання створити місто із західноєвропейським внутрішнім порядком.

Автор розумів вартість зібраного ним матеріалу, який зберігався переважно в домашніх архівах, – цих єдиних на той час джерел, що мали тенденцію до зникнення. Остання обставина надто непокоїла і стала, як зазначає він у передмові, «стимулом випустити цю книжечку у світ, де в мозаїках фак-

тів, нотаток і всіляких спогадів ми намагалися охопити історію давнього, історичного волинського містечка Рівного, про яке за межами губернії навряд чи хтось знає».

Водночас він стверджує, що в історії міста вбачає образ краю, який завжди зазнавав неолі – його століттями систематично хтось знищував – то шведи, то татари, то «власна домашня ганьба»... Проте він захоплений бажанням «жменьки його суспільства підніматися, перебудовувати і пропагувати нове життя на руїнах і попелі». Це спонукає письменника-дослідника вдатися до метафори і назвати діяння рівненського люду як «щось дивно поетичне, схоже на картину старанного мурашника».

Такі міста, як Рівне, оскільки лежать на світових перехрестях, були завжди «першими жертвами ворожих снарядів, пожеж, вбивств, грабежів, моровиці та національних лих усіх видів». Але, відродившись, вони ставали ареною громадської активності, бурхливих подій, у них зосереджувалося життя провінції. Саме тому автор вважає, що історія таких «твердинь – цікава, різноманітна і, можливо, найкраще змальовує картину країни», на якій є всього, але «сліз і крові найбільше». Та проте є чимало такого, що сповнене в історії подібних поселень «світлом і поезією». Все, що давно минуло й покрите віковим пилом, приналежить своєю таємничістю, «забавляє, приманює і приваблює наше око».

До вітчизняного читача «Місто Рівне. Сторінка історії Волині» прийшло завдяки першому перекладу цього твору українською мовою з польської, який майстерно, філігранно здійснила рівненська письменниця Лідія Рибенко. Вона вдало передала ритміку розповіді, зберегла її синтаксичну течію і письменницьку манеру. Сподіваємося, що таке, хоч і скорочене, видання послужить пробудженню бажань вивчати глибоке минуле міста Рівного.

Власне, так заповідав автор.

А я вірю, що у столиці мого серця – у Городці, – де і я народився, у літературному пантеоні, в урочистій галереї світочів буде і портрет на камені ще одного славетного городчанина, який вчить любити Волинь епох, – Тадеуша Єжи Стецького.

ЕЛЕКТРИКА З МОРСЬКОЇ ХВИЛІ

Проект морської плавучої хвильової електростанції створили відомі у поліському краї винахідники батько і син Олексій та Віктор Слободюки з міста Вараш Рівненської області. На оригінальну розробку їм видано патент Державним підприємством «Український інститут промислової власності». Наша розмова – з одним із авторів, кандидатом економічних наук Олексієм Слободюком.

– *Отже, вирішили дати морській хвилі «роботу»?*

– Саме так, використавши конструкцію, яка може складатися від трьох до семи з'єднаних між собою на шарнірах плавучих платформ, схожих на понтони. Їх коливання передається через відповідні важелі на систему спеціально розроблених нами поворотно-лопастевих турбін, які приводять в дію низку генераторів, що і виробляють електроенергію.

Тут впроваджено принцип використання поштовху хвиль різної сили, тому установку можна виготовляти із врахуванням особливостей різних акваторій.

– *На макеті видно, що каскад понтонів має стріловидну форму, мов корабель...*

– Такий конусоподібний ніс допомагає налаштуватися судну на фронт хвилі, ставати до нього перпендикулярно.

– *Які розміри судна?*

– Вони можуть сягати від 100 до 200 метрів в довжину і у тричі менше в ширину. Розрахунки показують, що за таких параметрів можна досягнути потужність 20 – 50 мегават (для порівняння: джерело потужністю 1 мегават забезпечує електроенергією від 150 до 200 індивідуальних будинків).

– *Від чого залежить вибір потужності?*

– Від акваторії – для морської менша, для океанічної – більша, адже там сильніші і постійніші хвилі. Потужність нарощується кількістю понтонів – від цієї величини залежить економічна ефективність станції.

Важливим фактором потужності є і додаткова система тур-

бін, розташованих по периметру станції в бортовій частині. Вони приводяться в дію безпосередньо від поштовху хвиль. Для того, щоб їх замінювати чи ремонтувати, передбачено великий кран, який їх витягуватиме і вставлятиме.

– *Де можна використовувати установку?*

– На Чорному морі, наприклад, – упродовж приблизно 260 днів на рік (решта часу – штиль). Така електростанція, розташована на відстані до 1000 метрів від узбережжя, постачатиме енергію через прокладений по дну кабель для санаторіїв, населених пунктів, підприємств тощо.

У світлу пору доби, коли немає потреби передавати електроенергію на берег, її можна «нагромаджувати» в акумуляторах, встановлених на борту. Також доречно її використати тут же для виробництва водню шляхом електролізу води. Водень відтак стане рушієм газотурбін, що теж випускатимуть електроенергію на цьому ж судні в разі виникнення потреби.

– *Із чого слід виготовляти комплекс?*

– Із традиційних корабельних матеріалів, а, зокрема, корпуси, – із залізобетонних попередньо напружених конструкцій.

– *Багато спеціалістів потрібно для обслуговування такої станції?*

– Четверо-шестеро осіб, які мають працювати вахтовим методом. Для їх доставки планується використовувати в тому числі і вертоліт, адже для нього наша конструкція передбачає майданчик на центральній платформі.

– *Дивлячись на цю установку, пригадую винайдену Вами раніше вітро-хвильову електростанцію – ВХЕС...*

– Так, ми розробили своєрідний енергоблок потужністю від 100 до 1000 кіловат, призначений для встановлення на мілководді в акваторії. Принцип функціонування простий: зустрічна хвиля надходить у спеціальний лоток, укріплений на підпорах, і спрямовується у приймальну камеру. Сформований за допомогою ще кількох механізмів потік націлюється на поворотно-лопастеву турбіну, приводячи її в обертальний рух.

Конструкція станції є збірною-розбірною, уніфікованою для серійного виробництва і складається із 10–12 частин. Вони ма-

догабаритні, а тому перевозити їх до місця складання можна автомобільними транспортними засобами.

Собівартість виробленої ними електроенергії низька, капітальні затрати менші ніж у традиційній енергетиці.

– *У них теж мала бути морська «прописка»?*

– Звичайно! Такі станції добре слугували б багатьом виробничим об'єктам, що діють на морі. ВХЕС, наприклад, дала б енергію і техніці для видобування природного газу із газогідратних покладів у шельфі узбережжя Одеської, Херсонської, Миколаївської областей на глибинах понад 600 метрів. Аби їх підняти, потрібно закачувати поверхневу теплу воду, яка вже при 20 градусах приведе енергоносії у технологічний газоподібний стан. А якщо додати воду, нагріту енергією хвильових електростанцій до 100 градусів, – ефект значно збільшиться. Платформи для цього можуть стояти у відкритій акваторії.

Образно кажучи, море готове віддати енергію, треба лише створити для цього засоби і вміло її вилучити.

ПРОПЕЛЕР ПРОТИ УРАГАНУ

Державний патент на пристрій для протидії ураганам одержав професор Рівненського державного гуманітарного університету, заслужений винахідник та раціоналізатор України Віктор Бернацький. У розмові із ним – про суть запропонованого методу боротьби зі стихією.

– *Судячи із показаного Вами креслення, запропоновано спосіб боротьби, за допомогою якого ураган сам себе «знищує»?*

– Образно кажучи, так. Пристрій належать до засобів штучної зміни погодних умов. Він дозволяє «вловлювати» потоки урагану спеціальною горизонтально розміщеною на тріногах трубою (циліндром) та зменшувати їх силу за рахунок протидії зустрічного потоку повітря, який утворюється в результаті обертання пропелерів, встановлених у трубі, один кінець якої має вигляд сопла.

Приводять їх у рух пластини, на які потрапляє маса урага-

ну, – вони з'єднані валом із пропелерами. Таким чином, для створення своєрідного вихору не потрібно затрат енергії – її забезпечує сама стихія.

– Це ж яка велетенська система потрібна, щоб зуміла «проковтнути» ураган, який рухається, скажімо, найбільшим своїм фронтом шириною 1,5 кілометра?

– Необхідний цілий каскад пристроїв, розташованих в шаховому порядку на певній відстані один від одного. Розміри установки можуть бути різними – у них має бути лише збережена пропорція між діаметром циліндра та його довжиною – 1:3. Апарат, призначений для розміщення на висоті 5 – 8 метрів над поверхнею землі, можна встановлювати і вертикально на триногах, тоді рушійні пластини прийматимуть на себе потоки повітря внизу труби збоку, а вентилятори втягуватимуть верхні «фрагменти» урагану.

– Де слід розміщувати такі установки?

– Відповідну їх комбінацію із, наприклад, 200 і більше штук слід розміщувати на узбережжях, біля яких над океаном починає зароджуватися ураган. Стійкість таким спорудам забезпечують міцні опори.

– Якої сили ураган може прийняти конструкція?

– Максимальна швидкість ураганів – 120 метрів на секунду (360 кілометрів на годину), а запропонований мною метод дозволяє знизити її – до 40 метрів на секунду – за таких параметрів вона не є руйнівною.

– Чи економічно вигідне таке устаткування?

– Звичайно. Для його виготовлення не потрібні якісь особливі матеріали й енергоживлення. Якщо на ліквідацію наслідків ураганів у США, наприклад, витрачають мільярди доларів, то виготовлення 200 установок коштує приблизно 200 тисяч доларів.

– Чи не тому в американських вчених виник інтерес до Вашого винаходу і саме вони запропонували надрукувати у США статтю на цю тему?

– Справді, стаття вийшла у «Journal of Physical Science and Application», який видає Сенат США. Є певна цікавість і у спеціалістів Австралії, інших країн.

– У цій статті, до речі, Ви висловили критичний погляд стосовно вже існуючих зарубіжних ідей порятунку від ураганів...

– Одна із розробок, наприклад, пропонує управляти ураганом за допомогою надвисокочастотного випромінювання (НВЧ). Під дією НВЧ пропонується руйнувати вихори вологого повітря над нагрітою поверхнею океану – саме такі вихори вологого повітря приводять до утворення ураганів. При цьому джерело НВЧ пропонується розмістити на космічному апараті. Недоліком вказаного способу є висока вартість проекту, крім того, мікрохвильова дія на атмосферу може мати небезпечні наслідки для навколишнього середовища.

Інший спосіб передбачає в місцях зародження урагану використовувати плавучі платформи, обладнання яких з морської глибини буде засмоктувати холодну воду і розливати її по нагрітій сонцем поверхні океану. Завдяки цьому випаровування і швидкість піднімання теплого повітря зменшується, що приводить до зникнення умов зародження урагану.

– Уявляю, скільки треба платформ чи кораблів, надпотужних насосів, енергоносіїв...

– Недоліком є й те, що не знищені та відігнані урагани можуть кинутися на інші території. Також при охолодженні однієї частини океану поруч можуть виникнути потужні завихрення, викликані великим перепадом температур.

Ще одна пропозиція полягає в тому, що перед виникненням урагану (метеорологи можуть передбачити його час) із борту літака поверхню моря поливають автомобільним маслом. З нього на воді утворюється плівка, яка перешкоджає випаровуванню вологи з поверхні води та зменшує швидкість вертикального переміщення повітря. В результаті це призводить до «гасіння» або зупинки урагану над цією ділянкою.

– А якщо хвилі зруйнують масляний покрив?

– Тоді зменшується ефект «гасіння». Наслідком також може стати масштабне забруднення океану.

Отже, сьогодні гострою є проблема пошуку нових способів, які мають бути простими, дешевими і втілюватися з мінімальними фінансовими затратами.

ІЗ КАПІТОЛІЙСЬКОГО ПАГОРБА

(Художньо-документальна повість)

ВІД АВТОРА

У днях моїх, що залишилися по той бік океану з іменем Минуле як швидкобіжна мить, не вдасться здійснити коректури – я не зможу, яким би ефемерним, заповітним і бунтівливим, могутнім і запальним, честолюбним і владним не було моє бажання наділити ті дні ширшим змістом побаченого. Але нічого не зміниш... Усе застигло спогадом, іноді таким, що його можна назвати фантастичним сновиддям. Бо ж випало стати учасником зустрічей, які ніби готувала для мене чиясь благословенна воля, наче вона відклала їх пошарово до певного часу, щоб потім ураз, саме в Штатах, звести у логічний ряд закономірностей і переконати в банальному: світ малий і кожна випадковість у ньому – добра чи прикра – є нагородою або карою за прожите.

У днях моїх, що відбули з-під дужого крила літака за трояндове полум'я призахідних шовків американського небозводу, є дивна магія. Її єдиний рятуючий від спокуси втішатися спогадами імператив – робити поправки у своєму особистому українському житті щодень, бо тільки в цьому сенс, адже людина здатна діяти лише в суцільному теперішньому, а не минулому.

Вслід за Ніцше варто також повторювати: завдання кожного – посунути себе до рішень, які визначають день завтрашній. Принаймні, таким високим штилем затуманюватимуться тобі мізки, якщо ти покуштував хоча б чайну ложечку американського глуду й тотальної доцільності. Коли ти повертаєшся із США, то здається, заряджений небувалою відвагою і думаєш, що завдяки цьому якщо не враз, то поволі розсупониш весь формат своєї душі. Але те неясне героїчне хотіння як спалахнуло, так може й притлумитися. Бачене там неодмінно стає на прою із досвідом, який ти виніс раніше... Вдивлятися в обличчя Америки, вростати у код її демократії непросто, особливо, якщо брунька твого буття зав'язалася у східній частині Європи, зневаженій ідеологемами духовного рабства. Саме тому слід сприймати написане тут як нотатки на межі двох світів.

Цокіт копит білих коней подразнюється із вашингтонською опівнічною тишею.

Білий із золотими оздобами відкритий фаєтон котиться покволоом, на помах руки він зупиниться і ти шубовснеш у м'які шкіряні обійми тарантасного диванчика.

Не думатимеш ні про що.

А чи й помрієш – у пахучій ночі Вашингтона.

У весняній тихосяйній ночі...

Запряг, що ним візникує помпезний машталір у сріблястому смокінгу, дрібним дрозжем оминатиме Капітолій, освітлений купол якого то губитиметься за темними кристалитими каштанами, то знову виринатиме жовтим яйцем на тлі темно-синього неба...

Завтра лечу додому. В аеропорту в Україні три пари найрідніших мені очей вглядатимуться в ранкову лебедіючу синь, і буду відчувати, що то саме їхні зіниці притягують лайнера, надають йому поспішної сили, закликають, аби він рвівно пронизував високий простір, щоб швидше настала очікувана мить обіймів, цілунків.

І знову обіймів.

Щойно ми обмінялися рукостисканнями із сорок другим президентом Сполучених Штатів Америки Вільямом Клінтоном. Після цього мішма пішли думки...

Жалкую, що Марлен не зуміла сфотографувати нас обох – вона саме передавала у номер матеріал із прес-центру.

...Боб Андерсон підморгнув:

– Повезло тобі, старий, маєш нагоду познайомитися із президентом Клінтоном. Він буде в Айові на національній аграрній конференції.

Через тиждень після поданої у Білий Дім заявки на мою участь у цій зустрічі надійде згода пресового департаменту, і з Марлен Лукас, кореспонденткою аграрного відділу редакції «The Gazette», де я стажувався, поїдемо в місто Еймс.

Морозного квітневого ранку проведжатимуть мене Джордж

і Мерлін Міллігани, у яких було по-родинному затишно увесь час перебування в їхній добросердній сім'ї. Після зустрічі з Клінтоном вже не повернуся до них, у Сіде Репідс.

Місіс Лукас вправно наблизилася до кварталу, оточеного поліцією. Проїхати далі по вулицях, де для «звичайних» авто рух був заборонений, їй дозволила прес-перепустка.

Перед тим, як потрапити до залу засідань і в прес-центр, – строгий контроль. Спочатку до тебе приношуються собаки, – хто знає, скільки запахів підозрілих речовин вони здатні відчувати, крім тротилу чи іншої вибухівки?

Зазирають пильно в очі кілька поліцейських одночасно (здається, що вони близнюки, настільки схожі між собою). Неспішні, гіпнотичні, запитливі їх погляди. Мовби вимагають вивернути душу – з якими намірами ти йдеш сюди, чоловіче, чи не задумав учинити щось зле?

– Заходи безпеки вжиті безпрецедентні, – каже Марлен. – Давненько я такого не бачила.

Звісно, до особливих засторог спонукав випадок, що стався минулого тижня в Оклахома-Сіті, де терористи підірвали багатопверховий будинок. Там загинули сотні людей... Саме задля недопущення підозрілих чи тих, кого сюди не просили, і зібрано такі величезні сили, які стали фільтром на шляху до приміщення, де виступатиме президент.

Ось останній пункт контролю – рамка, що реагує на найменшу скріпочку, яка десь зашпорталася у кишені... Після цього одержуєш візитівку учасника зустрічі, тобі вказують стіл, на якому можеш писати. Є й телефонні роз'єми для підключення модема.

За першими твоїми кроками від стола до конференц-залу стежать коротко стрижені міцної статури молодики у чорних костюмах. Вони деякий час косуватимуть за тобою, навіть будуть ходити слідом, вивчатимуть рухи, поки переконаються, що людина зайнята своїми суто журналістськими справами. Опісля ти пересуватимешся без ознак видимої «опіки».

Заповнений представниками годувальників Америки з усіх п'ятдесяти штатів зал поволі стихає. З'явився губернатор Айови із почтом.

Повсідалися вашингтонські урядовці.

За мить коментатор урочистим голосом, наче блискавкою, накрив присутніх, від чого вони чинно підвелися зі своїх крісел:

– Пані і панове! Президент Сполучених Штатів Америки і віце-президент!

Ставні Білл Клінтон і Альберт Гор ввійшли під овацію – аж скоробіжні брижі розворушили величезне полотнище зоряно-смугастого прапора...

Середній айовський фермер людина не бідна, але й не дуже багата. Йому вистачає на прожиття, але не досить для того, аби шикувати. Держава виписала чіткі регламенти, що дозволяють фермерам мати собі зарібок і вигідно продавати країні продукти харчування. Однак ці одноосібні трудівники висувають десятки претензій до уряду, який, вважають вони, в багатьох моментах утискує їх волю. Щоб протидіяти цьому, фермери створюють асоціації, куди входить з десяток, а то й більше сусідів. Спілку очолює, як правило, найграмотніший і найвдатніший.

Саме таких запрошено в Еймс.

Назвати цю зустріч, яка у робочому графіку Білла Клінтона вважалася однією з ключових і мала вплинути на зміну економічних векторів у сільському господарстві величезної країни, – назвати цю зустріч нарадою у нашому розумінні не можна. Ті, хто мав щось президенту розповісти, з ким він хотів звірити свій курс, займали місця за великим півкруглим столом збоку президії. Інші присутні в залі слухали. Тричі змінювалися співбесідники Білла Клінтона – така циркуляція запрограмована протоколом. Кожна команда, вочевидь, залишилася втішеною. Якщо не зовсім відповідями і намірами президента, то його жартами таки точно. Він навіть намагався римувати, причому вдало. Наприклад, його стрижневим гаслом на цьому зібранні було: «Не шкодьте фермерам», що досить милозвучно звучить по-англійськи.

Безумовно, Клінтон вибрав Айову як основний сільськогосподарський штат, не вельми переймаючись тим, що айован-

ці не надто прихильні політично до демократів. У Айові традиційно вже три строки підряд губернаторами обираються республіканці, однак це не впливає негативно на відносини із Вашингтонською адміністрацією. Клінтон говорив: слід забути про партійні паркани при розв'язанні важливих питань «по селу», адже всяк розуміє значимість проблеми.

На національній конференції йшлося про місцеве у сув'язі із глобальним. Коли вели мову про необхідність підтримки фермерства, то добре вичитувалася підводка Клінтона до світової експансії американських продуктів. Америка, дбаючи про громадянина свого, тим самим прагне, аби її людинність займала вершинне становище над рештою світу, в тому числі й заокеанською. Це альфа й омега американського стану.

Клінтон не зовсім задоволений, що Вашингтонські урядовці дещо відірвані від сільської Америки, і нагадав тим з них, які були присутні в Еймсі, що коли найближчим часом його країна не задовольнить запити фермерів, то це призведе до «однобічного роззброєння» у війні за іноземні ринки.

Президент саме в Айові, цьому штаті, звідки гібриди кукурудзи розходяться по всьому світу, вирішив запитати у фермерів, що їм допікає найдошкульніше. Вислухавши, сказав:

– Мої надії щодо сільської Америки такі самі, як до всієї Америки взагалі. Ми повинні створювати добрі закони для фермерства. Адміністрація від імені держави намагатиметься поліпшувати сільську інфраструктуру, комунікації, дбатиме про освіту фермерських дітей, здоров'я фермера і його сім'ї, думатиме, як і чим зайняти землероба у міжсезоння тощо. Якщо Америка забуде про це, то все менше й менше молодих людей залишатиметься працювати на землі. З ким же тоді наша країна ввійде у наступне тисячоліття?

У своїй книжці «Між надією й історією» він називає всю людську спільноту всесвітнім, глобальним селом. Чому в метафоричному ладі президента виникла саме така асоціація, ніхто не уточнював. Однак, наяву: в системі координат образного мислення Клінтона Село є вельми стійкою, фундаменталь-

ною точкою, основою, базою, від якої залежить процвітання.

Альберт Гор, котрий вставляв подеколи свої репризи між відповідями запрошених, здалося мені, з непідробленою гордістю зазначив: його корені – у сільській Америці і він переконаний, що звідси походять усі громадянські цінності його країни.

Після завершення конференції Альберт Гор і Білл Клінтон вирішили привітатися персонально з тими, хто опинився в цей час найближче до трибуни. Подавши мені руку, президент Сполучених Штатів приязно с'яйнув м'яким, променистим, запитальним, мудрим усміхом. Я представився, розповів, що стажуюся в місцевому часописі.

Показую йому номер газети, у якому вже була опублікована моя стаття про співробітництво компанії «Піонер» та українських агрофірм у галузі вирощування ранньостиглих гібридів кукурудзи.

Тут не місце і не час для розпитів, однак не втримуюся і цікавлюся, що думає містер президент про перспективи аграрних відносин Штатів і України (саме напередодні мені доводилося висвітлювати візит в Айову української делегації, яка обговорювала тут питання деяких поставок насіння і сівалок). Співрозмовник відповів стисло, конкретно, а наприкінці зазначив:

– Є кілька програм, у яких ми б хотіли досягнути успіхів.

Біля виходу із залу президента враз оточили високорослі охоронці. Він повернувся до нас – усіх тих, хто проводжав його поглядами, – і помахав на прощання газетою, яку я йому тільки-но вручив.

Високий, дужий, кремезний – під стать країні своїй. Ось він – живий приклад того, як американську мрію треба виплекати і її ж здійснити.

Якщо вам більш-менш серйозна людина у США скаже, що її надить стати президентом для того, аби поліпшити життя співвітчизників, то все-таки не глузуйте, відкиньте долю честолюбства у цих бажаннях, загляніть в суть і ви, можливо, якщо знаєте норми даної демократії, відчуєте прагнення тисяч амбітних людей доскочити верховодної в державі посади.

Коли ж у Білла Клінтона заколобродило фантастичне бажання?

Може, тоді, як він, Вільям Джефферсон Блайз IV (названий на честь загиблого за три місяці до його народження батька, нинішнє ж прізвище – від вітчима), пізнавав першу азбуку християнської любові від мами, дідуся та бабці?

Чи тоді, коли у школі мріяв про нові кондиції державотворення – вчитувався у формулу рівності і свободи для всіх, аби затамити собі її на все життя й бути схожим на кумирів із безсмертними іменами, аби повторити й розвинути їх ходи на історичній шахівниці, де йде послідовне оволодіння загониною красунею, вабливою «незнайомкою» – владою?

Либонь, тоді, коли він, представницький лідер юнацького руху поручкався із президентом Джоном Кеннеді у Трояндовому садку окрай Білого Дому?

Чи як дивився по телевізору у 1962 році трансляцію знаменитої промови Мартіна Лютера Кінга «У мене є мрія» і проїнявся гуманістичними ідеями неперевершеного чорно-шкірого трибуна?

А, може, коли вчився у Джорджтаунському та Оксфордському університетах, освоюючи право й міжнародні відносини?

Чи в пору діяльності на постах генерального прокурора, а потім губернатора штату Арканзас?

...Арканзаський керманіч виявився справжнім освітнім зодчим, вістовим перемін і їх конструктором. Він вибудовував нові норми, планка яких сягала у височини майбутнього. Клінтон-губернатор свою управлінсько-адміністраторську родзинку знайшов саме в реформі процесу навчання. Він, не надто церемонячись, але й не хвалькувато заявив, що Арканзас стане лідером у цій галузі. Гріх було не відгукнутися на такий заводяцький запал.

Восени 1991 року губернатор Клінтон зрозумів: Америка потребує когось із неординарним баченням і новими пла-

нами. Також відчув, що має достатній досвід і найкращі ідеї відносно того, як відсвіжити країну. Він вимальював картину перемін у системі охорони здоров'я, смілива терапія безробіття теж накреслена тоді. Чи блефував майбутній кандидат? Він кидався на амбразуру жорсткого спротиву, пам'ятаючи слова Ніцше: «Чим вище, тим тяжче жити – посилюється холод, зростає відповідальність». Водночас Білл Клінтон казав усім: «Ми повинні дати американському народові те, що він хоче». З-поміж іншого його народ прагнув освіти.

Президент Клінтон прийшов у Білий Дім, аби реагувати на потреби співвітчизників без зволікань. Одержавши жезл керівника найсильнішої держави світу, Клінтон, зокрема, по-знавецьки, мов професор педагогіки, соціологічно вміло виділив основні потреби освіти в сьогоденні і майбутньому.

«Життя сучасного пересічного американця зараз, як ніколи, перебуває у величезній залежності від швидких змін в економіці, від того, що ми виробляємо (більше складних товарів і послуг, менше простих та примітивних), як ми виробляємо (більше технологій, менше ручної праці), хто є виробником (більше кваліфікованої праці, менше некваліфікованої) і як добре ми працюємо (продуктивність праці)», – писав він у книжці «Між надією й історією». – Тому, відчуваючи належну відповідальність за ці зміни, треба не зменшувати інвестиції... Найбільш відповідальним є вкладати в людей: кожному громадянину – у себе особисто, приватним підприємцям – у своїх виробників і виробничі технології, а уряд має офірувати в основу основ будь-якого економічного розвитку – вишкіл молоді та нові технології».

Саме такий підхід допоможе Америці стрімко досягти великих успіхів завтра, переконаний президент. Уточнюючи свою думку, він зазначає, що, озброївши американських дітей новими знаннями й уміннями, держава зробить їх конкурентоздатними у наступному сторіччі. Тобто йдеться про фінансові вкраплення, які гарантуватимуть працюючим прибутки і зміни на краще.

Клінтон будив громадську думку і закликав не бути байду-

жим до тих, хто погано вчиться або не вчиться зовсім.

Він просив свій народ не втомлюватися здобувати знання і відчувати гостро невтоленість ними, дбати про тих, хто не має для цього можливості через бідність.

Він умовляв, бо «загальна сутність освіти полягає в тому, що людина робить себе в усіх відношеннях духовною істотою», – сказав би філософ Х.-Г. Гадамер.

Клінтон влучив у яблучко, бо таки добре знав соціальну кардіограму. Америка була зачарована бажанням свого лідера, який діяв їй на догоду. І адекватно відповіла.

Клінтон наводить епізод, коли він разом із Елом Гором брав участь у своєрідних електронних дитячих змаганнях у Каліфорнії між школами штату, вже з'єднаними павутиною Інтернету. Керівники освіти штату все організували, а батьки забезпечували фінансовий бік – багато хто з них шукав для цього додаткових джерел заробітків, а також допомагав ремонтувати шкільні кімнати після того, як було прокладено електронні мережі. Понад 100 найрозвиненіших компаній штату, включаючи Санмік-росистемс, Епл, АТіТ, Нетком, Америка Он-лайн, Схоластик Нетворк, Нетскейп та Майкрософт, передали різноманітне комп'ютерне обладнання, а Міжнародне об'єднання електриків та інші профспілкові організації допомогли прокласти шість мільйонів футів комп'ютерних кабелів. Але це був лише початок. Протягом наступних місяців приблизно чверть усіх шкіл штату було приєднано до Інтернету.

«Необхідно, аби кожен американський вчитель почував себе з комп'ютером так само вільно, як із шкільною дошкою», – наголошує президент, радячи педагогам всотувати вимоги часу і саме під них готувати свою інтелектуальну здатність.

У Штатах за Клінтона переоцінено роль так званих «громадських шкіл», що відкривають свої двері о третій годині. Це робиться для того, аби люди, які вчасно не змогли здобути освіту, надолужили прогаєне. До цього спонукають економічні умови, адже основні американські корпорації сьогодні потребують нових робітників, котрі б змогли виконувати роботу ажурно, тобто якнайкраще.

«Мінімум дворічна вища освіта повинна збільшити можливість працюючих американців отримувати високооплачувану роботу, – каже Клінтон. – Америка не може гарантувати нікому одне й те ж місце в тій самій компанії протягом усього життя. Цього нема і ніколи не було. На таких засадах заснована наша система праці. Але в умовах сучасних швидких економічних змін люди повинні знати, що коли вони важко працюють, то відповідно із встановленими правилами завжди матимуть можливість перекваліфікуватись, якщо потребуватиме якась нова робота.

Я вважаю, що це – один з основних національних інтересів і національних пріоритетів: допомогти сучасним працівникам здобути ширшу освіту, а некваліфікованим робітникам повернутися до шкіл, як уже сталося після другої світової війни, коли ветерани отримали можливість вступати до коледжів згідно із Білем СІ. Ми входимо у світ, в якому знання, що завжди були відмикачкою до особистого успіху, зараз стають ключем до тріумфу всього суспільства, і володіння ними проводить вододіл між тими, хто досягатиме благополуччя в майбутньому, й тими, хто ризикує залишитися на узбіччі».

У Штатах підрахували, що кожен рік додаткового навчання після вищої школи, незалежно від того, коли хто її закінчив, поліпшує на 6 – 12 процентів шанси мати гарантовану роботу і вищу платню. «Якщо ми хочемо, щоб американці більше заробляли, ми повинні допомогти їм краще навчатися», – рекомендував президент.

Найуспішніші американські роботодавці вже зрозуміли це. Автор наводить приклад діяльності компанії «Харлей Девідсон». Вона провела базове навчання з математики, письма та читання для всіх робітників у спеціальному освітньому центрі. Фірма «Моторола» відкрила свій власний «університет». «Юнайтед Текнолоджіз» надає своїм співробітникам час на опанування вищого щабля освіти і допомагає платити за навчання, незалежно від того, чи потрібно це зараз для виконання їхніх службових обов'язків, чи ні. Керівники фірми переконані, що освіченіший робітник краще працює. Багато

інших підприємств запровадили широкопрофільне і безперервне навчання, що дало можливість їхньому персоналу легко переходити від одного виробничого завдання до іншого і ставитися до роботи з більшою відповідальністю.

Клінтон говорить також: «Я знаю, що багато фірм не настільки великі, аби створити власні складні програми навчання. Але вважаю, що їхні робітники не повинні перебувати поза цим процесом». Він не хоче, щоб Америка пленталася позаду!

Звісно, до успіху – непростий шлях. Але американці завжди самі себе рекрутували на прорив, точніше до цього спонукали діяльні гіганти творчої мислі – їхні президенти. Кожен з них усвідомлював те, про що сказав наприкінці двадцятого століття Білл Клінтон: «Демократія не приходить легко, дешево і швидко».

За час перебування на Олімпі цього чоловіка, з яким США досягли найвищого економічного зростання, про нього написано десятки книг, де до подробиць прослідковано дні і роки неспокойного стрімко-злетного життя – ті, що знаково промайнули під щоденними софітами слави і всенародної шани.

А часом і кривоприсяжної ганьби.

...Не можна не згадати наше зубожене село, наші нинішні і давньочасні недогляди, коли дивишся на господарку американського фермера, на схему його взаємовідносин із державою. Та хочу одразу застерегти, аби ніхто не ставив мені на карб пейзаж. Бачив я в сільській Америці речі, які не могли не стрепенути моє ество, після чого ставало зрозуміло: якою б філігранно відточеною не була система, вона не винувата, що окремі господарі ще не доросли до вихвалюваних у всьому світі тутешніх еталонів...

Власне, «село» американцями вживається образно, бо того, що ми розуміємо під цим словом, тут немає.

Коли їдеш айовськими просторами, то обійстя фермера з'являються через кожні десять-п'ятнадцять кілометрів, буває й частіше.

Ось забовванів серед поля білий будинок в оточенні кількох високих дерев. Наблизившись, помічаєш, що це або старезні сосни, або липи, висаджені тут ще предками нинішніх господарів. Якщо підходити за українськими мірками, то побачене можна охарактеризувати на наський лад так: ні кола тут, ні двора – лише моріжок навкруг садиби та невеличкий квітничок. Чому немає ні грядки цибулі, ні картоплі чи іншої городини?

Пауль Бірченк, у якого довелося побувати в гостях, пояснював:

– Кожен має займатися своєю справою. Ми удвох з братом, наприклад, доглядаємо до трьох тисяч свиней, відгодовуємо 65 голів великої рогатої худоби. В цьому полягає наш бізнес. А, скажімо, за декілька миль на захід звідси інший фермер вирощує картоплю, південний сусід має величезні ставки, де плодиться риба. Від фермерів продукція надходить на переробку, а потім у магазини, де ми все необхідне й купуємо, причому за дешевшими цінами, аніж здаємо. Тому яка ж потреба розпорошувати сили?

Є внутрішня спеціалізація і між братами. Один з них займається селекційною справою, має для цього великий розплідник. Я поцікавився: як швидко може прибути сюди, наприклад, ветеринарний лікар, якщо в цьому виникне знагла потреба?

– Максимум протягом години після мого дзвінка, – відповів Пауль. – Треба зважити, що ветеринарний пункт обслуговування розташований за тридцять миль звідси, у Кейстоні. А як у вас?

Викладені мною аргументи, які зумовлюють неприїзд ветеринара у нас, Пауль ніяк не міг дотумкати. Для нього незрозумілі були завади на кшталт: відсутність у потрібний момент власне свинячого Айболита, порожні баки у транспортних засобах, обірваний телефонний зв'язок із віддаленим селом... Тут же – ніяких відмовок не може бути: всім правлять вигода, доларовий інтерес, партнерство, зведене в ранг обов'язкової виручки, адже якщо ветеринар не прибуде вчасно, то вважається, що з його вини пропало поросятко. А оскільки так,

то плати, винуватцю, за збитки.

...Марлен Лукас повезла мене якось у маєток до ще одного Пауля – Хемінгуея.

Закортіло запитати:

– Чи, бува, не родич нобелівського лауреата?

– Ні, – усміхнувся господар. – Про це в роду у нас ніхто не говорив, але як на мене, то коли в людей однакові прізвища, то це означає, що десь-колись вони пішли зі спільного кореня. Може, сто, двісті років тому. Я ніколи цим не цікавився. То, певно, зтяжка для мене філософія...

Оглядаємо обійстя. У просторій загорожі наполохано остовпіли дві лані. Пауль помітив тінь здивування на моєму обличчі, а тому пояснив:

– Це іграшки для моїх дітей. Тварини вже звикли, що служать забавкою. Цю роль вони виконують залюбки!

Рільник показує техніку, яка дозволяє йому вирощувати кукурудзу і сою на площі 200 гектарів. Коли побачиш ці всі сівалки, культиватори, то й не дивуєшся, що сам один тридцятирічний чоловік дає раду такому лану. Тут же, на подвір'ї, у моїй пам'яті блискавкою виринули слова знаменитого однофамільця Пауля – Ернеста Хемінгуея, який написав: «Людина одна не може. Не можна тепер, щоб людина одна. Все одно людина одна не може ні чорта». Радше, це письменницьке заперечення індивідуалізму, бо ж творцю «Прощавай, зброє» достоту було відомо, що особність є стрижнем способу соціальної поведінки його співвітчизників.

Класичний американський герой той, хто добився удачі самотійно, так би мовити, витягував себе із трясовини за своє ж волосся. Кращі зразки американської літератури зображують сходження неординарної особистості, одинака-героя. Чи ж не тому таким популярним в американців є мотив пісні, яку співає Френк Синатра: «Я зробив це по-своєму»?

Так само мені говорив гараздуючий Пауль Хемінгуей, вказуючи рукою на поля докруг своєї садиби. Вдалося йому! Ще б пак, володіючи таким уніфікованим, багатofункціональним причіпним інвентарем, він поєднує кілька операцій водночас.

І, звісно ж, треба вміти це з толком застосувати. Американський фермер має освіту на зразок нашої технікумівської, тому його знання сприяють господарюванню вдумливому.

Ще одна полегкість: Пауль не дуже багато зусиль і ресурсів тратить на обробіток землі, адже використовує метод, який не руйнує ґрунт.

– Культивуючи, апарат січе прикоренки скошених торік стебел. Така практика дозволяє не знуцатися над землею, – зауважує господар. – Не веде до втрати свята святих цього плодючого краю – гумусу.

А, отже, у стократ зменшує ймовірність страшнючої ерозії, якої зазнали велетенські простори на планеті. Звісна річ, те, що робить з ґрунтом американець і йому подібні в усій країні (рух за це почався тридцять років тому), нам теж відоме: безвідвальний спосіб. Однак він в Україні не прийнятий.

Наші плуги продовжують вивертати лискучі скиби старооранки на поталу вітровіям, американські ж закони забороняють це робити.

У нас щороку клепають нових лемешів невідь скільки, а в Штатах вони вже підняті на постаментах. Я бачив пам'ятники колишньому інструменту американського селянського достатку. Вони стоять, як правило, перед в'їздом до айовських містечок, що повиростали, звісно ж, із фермерських обійсть.

«Плуг – найбільше прокляття землі» – слова американського фермера 30-х років Е.Фолкнера (знову ж таки однофамільця не менш відомого класика) процитує вам кожен, хто має відношення до аграрного сектора.

Тут, у Хемінгуея, я згадав українського письменника, лауреата Шевченківської премії Олексія Дмитренка: «Наш плуженько став з роками лихом землі, бо він розруйнував, перевернув своєю поличкою пласт...». Те, що робить американський фермер, як витончено він торкається чорноземлі, можна описати словами мого давнього столичного знайомого: «Йдеться, отже, про зважання на анатомію землі, про погляд на неї не споживацький, а бережний, людяно-лікарський».

Думалося тут про українське ставлення до нашої маєста-

тичної, двожилавої і рахманно-тихої, многоплідної і многобарвної, повногрудої і розкішної, суворой і ошуканої землі-годувальниці, не кпинити над якою сміливо закликав Олексій Дмитренко – всупереч партійно-аграрним настановам, що по суті рекомендували мучити її безмірно й по-шарлатанному, батожити по чудому й м'якому, сумному і вразливому тілу...

Думалося про болі, над якими завжди стоїть письменницьке серце Олексія Дмитренка.

Відкрив для себе його ім'я у середині сімдесятих. Тоді потужно увірвалися у літературний світ його книжки «Листок подорожника», «Весло», «Без цього не жити», що увібрали в себе нариси, повісті, а серед них і одна з найболючіших його – «Пам'ять долини смерті». Інтерес до автора у нас, студентів факультету журналістики, вміло генерував професор Володимир Здоровега, який у своїх книжках-підручниках, журнальних та газетних статтях називав його публіцистичним пером номер один в Україні. Завідуючий кафедрою казав нам: вчіться, хлопці, у «Думи про чисте плесо», у «Карпатського лісу», де оголено правду про тяжкий руйнацький гріх людський та про ще злочиннішу відсутність каяття перед лицем майбутніх поколінь і вічності...

Там, на далеких просторах Середнього Заходу, втішився, що пам'ять майнула у ще одну домашню мандрівку: до людини, яка стодзвонно вела в Україні – по-літературному блискуче й по-совісному – лікбез у ставленні до землі.

Олексій Дмитренко для обстоювання нового погляду озброївся знаннями, почерпнутими від спеціалістів: «При оранці те, що має перегнати й поповнити чорнозем, опиняється в глибині. Ця, за висловом Е. Фолкнера, прокладка з органічних речовин «за своєю дією подібна до промокального паперу», всотує в себе опади, не пропускаючи їх углиб».

А насиченість вологою у верхньому шарі призводить до того, що вода починає стікати, виносячи родючий пил. І ще одна небезпека, на якій по-вчительськи популярно наголосив американець:

– У зораному ґрунті двоокис вуглецю вивільняється у верхні

шари, і їх немінуча сухість перешкоджає цьому газу перетворюватися на вугільну кислоту, яка є одним із найефективніших природних розчинників мінералів.

Нікому не вдалося у нас перекрыти шлях для відвального плуга. Чи мало навчені?

Чи над нами вічно закляттям висітиме традиція? Де оступилася наша наука про ґрунти?

Кукурудза – золото Айови. Наприкінці вісімдесятих американці всім довели: і в Україні його можна множити, якщо братися за це культурно, охоче й по-розумному. Приклад показано було на полях Рівненщини, що лежать на одній географічній паралелі з айовськими.

...Зустріч у бізнес-центрі в Де Мойні. Коли ми там завели мову про ділові зв'язки Штатів із Україною, то наштовхнулися на лінєвий погляд службовців. Їх поширені очі наче промовляли: ви про що таке говорите? Нехіть продовжувати тему стала зрозумілою. Ця структура (у ній місця посіли діти російських дипломатів), хоч і задекларована як суб'єкт налагодження зв'язків із СНД, заснована тут для лобіювання російського інтересу – насамперед у компанії «Піонер», яка постає країни колишнього Радянського Союзу ранньостиглими гібридами кукурудзи. На українській програмі піонеристи поставили крапку після того, як наш уряд перестав платити за насінневий матеріал, що його успішно «тиражували» в Україні кілька років. Цей проект дав для наших агрономів немало: їм відкрили очі на таємниці визнаної у світі технології, вони цілковито переконалися, що не тоннами силосу, тобто водою, слід хизуватися, а вирощеним кукурудзяним ядерним зерном, якого на межі Полісся і Лісостепу можна одержати стільки, як і на південних засонцених просторах.

Може б, ця програма жила незмірно довго, якби її координувала тут, у кукурудзяному центрі, українська людина.

Українська за суттю, за духом.

Такої не було з самого початку зародження взаємовідносин із «Піонером». А наводити контакти з Україною компанія від-

рядила серба Милутина Недельковича – із австрійської філії.

Жартома він називав себе поетом кукурудзи. І мав, скажу відверто, на те право. У непретензійності такої метафори я переконався, коли бачив його, як він разом із нашими селянами займався прозаїчною буденщиною: завантажував сівалку, настроював її, визбирував зернинки, що впали на землю врозсіп... А яким замріяним ходив він по плантаціях, торкаючи волоть, тужаві качани в смарагдових шорстких обгортках. Його думки, висловлені під час наших вечірніх розмов біля каміна, впевнювали мене, що людина ця знає все про «королеву», з якої в нас у шістдесятих роках уїдливо глузували, діяли так, аби доценту опорочити її, дискредитувати. Милутин довів: піонерський гібрид «Скандія», наприклад, у нашій кліматичній зоні, що зрідні айовській, дає до ста центнерів зерна з гектара при 14-процентній вологості. Її вегетаційний період всього 75 днів – за цей час і на поліському клинці вона встигає ввійти у пору щедротної стиглості й плодоносить обвально.

– Ми випробовували понад 40 піонерських гібридів і залишилися задоволеними, – резюмував пан Неделькович.

Це був жорсткий бізнесмен, однак терплячий. Ставився до колгоспників із співчуттям, не сердився за їх невмієство, адже розумів, що виконують вони роботу не на своїй власній нивці, а тому вимагати від них надзусиль на нічийному полі – аморально. Але разом з тим результат був. І він мав значення передусім для американців.

Джон Даймен, віце-президент «Піонера», часто бував на рівненській землі. Якось він сказав мені, не приховуючи:

– Тут справдилися наші наукові відкриття.

Коли «Піонер» прийшов в Україну, я й гадки не мав, що побуваю у штаб-квартирі компанії в Де Мойні. Перед тим кілька років поспіль доводилося брати участь в організованих нею імпрезах на теренах Рівненщини, зустрічався із її президентом Томасом Урбаном.

Під час розмови із співробітниками «Піонера» там, у центральній офісі в столиці штату, я запитав:

– Чому компанія покинула Україну?

– Ми ділові люди в першу чергу. З цього треба виходити, – відповіли мені. – Ми готові повернутися, як тільки буде нам вигідно.

Він якусь мить помовчав, а тоді сказав словами 30-го президента США Калвіна Куліджа: «Нічого на вдієш, бізнес Америки – це бізнес».

Я зауважив, що «піонерців» у нас можуть вже й не чекати, адже випробовуються ранньостиглі гібриди одеської селекції, які наближаються за потужністю до «Мона», «Деа», «Скандії» та інших.

– Звідки ви таке взяли?

– Із практики деяких наших господарств. Про це незабаром з'явиться моя стаття в «The Gazette».

Американці, розгілкувавшись із європейського дерева, жителі недавні в колишніх індіанських преріях, а тому знаки минулого не затяглися нашаруваннями пісків і чорноземів, не все струхлявіло й не все зійшло з димами зловмисними. Атрибутика побуту перших селян в Амені (так колись іменувалася тут обширна місцевість, а нині цю ж назву носить невеличке містечко) збереглася в місцевому музеї, відомому у Сполучених Штатах. Саме тут, на привіліі Середнього Заходу, у двадцятих роках осіли таборищем прибульці із всіх усюд і створили щось на зразок комуни. Разом сіяли, орали, справедливо ділили результати праці.

Мали свою інфраструктуру, дитячий садочок, однаково для всіх надавалася медична допомога. Царював тут порядок, який давав змогу вижити.

Проте у часи американської депресії все це враз тріснуло, бо зрівнялівка в оплаті не влаштувала тих, хто міг заробити й більше, але не викладався – однаково ж матимеш фігу. Наруга над простим економічним законом не могла тривати довше, а тому Амена поділила мачину начетверо, і розійшлися «комунари» з торбами по світу...

Розповідали, що (не в цих землях, правда, а північніше) у 30-х роках українські іммігранти створили були щось на зразок

колгоспу – і сюди проникли ідеологічні сирени. Позволили в одну кошару худобу, постягували докупи реманент, техніку.

Обсіялися.

Сяк-так зібрали.

А коли настала пора віддати кожному належну окрушину врожаю, то постріляли один одного...

Як могла візія колективізації стягнути американського берега і поневолити розум? Стверджують, що бацили пролетарської ідеології серед іммігрантів почали розповзатися відтоді, як з'явилася у 1915 році Українська федерація американської соціалістичної партії (УФАСП).

Аменський музей ніколи не буває порожнім. Приїздять сюди старші люди показувати молодим історичний приклад нежиттєздатності того стану, коли все спільне і нічیه. Історія тут ніби покрикує на нові покоління, застерігає, аби вони знічев'я не кинулися в марксистську облуду. Амена – це гіркий спогад про червону інвазію, яка було теж вразила Америку. Цим ніби ілюструється твердження американського філософа Сантаяна: «Хто не бажає пам'ятати про минуле, постійно приречений до того, щоб переживати його знову».

Газета, де довелось стажуватись, – друга за величиною у штаті Айова. Вона заснована чехом-іммігрантом сто років тому, виходить сім разів на тиждень. Про цю періодичність нагадують на різних рекламних сувенірах – парасольках, дорожніх сумках, великих порцелянових квартах... До речі, такий набір зазвичай одержують в подарунок стажери видання.

Співробітники, як і в кожній американській газеті, перебувають в одній кімнаті, де лунає трансляція переговорів поліції. Мало хто на це звертає увагу – всі бо зайняті своїми комп'ютерами. Найбільший інтерес до цього має репортер кримінальної хроніки, над яким і висить динамік. Тільки-но стане відомо про надзвичайну подію чи пригоду, журналіст стрімголов летить із редакції, спускається у гараж, що на першому поверсі, і за мить вирулює, аби першим дістатися на аварійне чи скандальне місце.

Спочатку тут мені запропонували сфотографуватися, адже біля кожного матеріалу друкується знімок автора – правило, яке існує в американській пресі. Причому, світлина повинна зображати автора самовдоволеного, з усмішкою.

У першій своїй надрукованій тут статті розповів про перипетії навколо закриття Чорнобильської АЕС. Причому дизайнери помістили стилізовану карту України, але назви міст дали за російським аналогом, адже так було написано на мапі колишнього Союзу, що її знайшли в редакційному атласі. Перед тим ніхто з гостем не порадився. На моє зауваження про те, що Україна тепер самостійна, має свою мову, у редакції відреагували миттю: вже другий матеріал супроводжувався картою, де подано назви найбільших міст нашої держави українською транскрипцією, яку я запропонував.

Щомісяця працівники цього видання виїжджають у якесь містечко штату і в одному з невеличких барів влаштовують кавопій із «The Gazette». Це рекламний захід – з метою привернути до себе більше передплатників.

Того разу журналістів чекав старовинний Манчестер.

У цей день кожен, хто проходить повз щит із красивим написом назви газети, має право безплатно почастиватися навіть віскі, з'їсти бутерброд та поспідуватися із працівниками редакції, а якщо вдасться, то з кимось із місцевих знаменитостей, які здобули високі чини у столиці чи ще десь у великих центрах Штатів. Приїжджають сюди, аби поговорити про політику, податки, обсмоктати провінційні історії.

Завітав і популярний конгресмен Джим Нассел. Його появу присутні зустріли плесканням у долоні і вигуками «Привіт, друзяко!» На це гість відгукувався не менш по-простацькому. Українською таке бурхливо-емоційне вітання можна перекласти так: «Здоровенькі були, хлопаки! Як справи?»

Кожен хотів запросити Джіма за свій столик, але незвичайний відвідувач подав знак: не до всіх разом, час є, мовляв, говоримося.

І ніякої пихи.

Великоважна й весела, витончена й гостра, мудра й преціка-

ва точилася розмова. Просто й сердечно говорив чоловік про буденне й високе, про політичну систему, верхівку влади, про кукурудзу, на сівбу якої в тому році знову були обмеження – сказано ж бо: перевиробництво. Згадувалися минулі ідеали і прийшли лише вчора, у яких хтось спроневірився, а хтось їх вважає рятівними...

Також у газеті відбуваються так звані творчі ланчі працівників. Хтось готує огляд певної тематики чи матеріалів окремого автора – доброзичливо й вимогливо. Тут не забули університетської журналістської науки, яка випродукована самим американським способом життя. Дотримуються правил та вимог жанрів і не створюють еклектичних речей. Аналітичні і коментовані статті чітко відрізняються від новин. Тому немає в цій газеті (а вона типова для Штатів) дешевої робітьорівської самодіяльності, наслідком якої у нас став майже вуличний стиль письма.

Часопис сповідує певні принципи, дотримання яких робить його респектабельним і популярним. Дейл Катер, який опікувався моїм стажуванням, пояснював деякі засадничі моменти в роботі американських журналістів (втім, він не зробив для кореспондента інформаційного агентства відкриття).

Зокрема, наголошував на найпершій ознаці професійного гатунку: точності в описуванні новин. Цей стандарт досконалості утверджують аксіоматично і не вряди-годи. На практиці таке означає, що кожен вислів, ім'я чи дата, вік чи адреса, а також цитата – все підноситься правдиво. Репортер мусить уміти уважно перевіряти надійність інформації, адже іноді ті, хто пропонує її для редакції, можуть навмисне викривити події.

– Наш читач особливо недовірливо ставиться до фактів із так званих «достовірних джерел». Хороший репортер, звичайно, уникає такої фрази, він старається знайти конкретну людину, вислів якої можна відкрито процитувати.

Газетна новина будується за принципом перевернутої піраміди і написана простою мовою, зрозумілою для середньостатистичного загалу. Що це означає? Усе про подію має бути сказане в першому реченні новини, а деталізація – то вже

пласти нижньої частини «споруди», які можна і не читати, адже в них викладаються менш важливі подробиці. Така конструкція найоптимальніша для читача. Він швидко схоплює головне і може перервати перегляд матеріалу, не «нашкодивши» своїй допитливості. Піраміда зручна і для використання радіотелекомпанією, яку має власник цієї ж газети. У випусках новин з такого повідомлення ведучий легко може все відсікти, а взяти лише саме оту відшліфовану, довершену, дохідливу, колоритну, містку, ударну фразу – лідируючий початок, по-англійськи lead.

Смію стверджувати, що лід – це маленьке диво журналістики, створювати яке вчать два-три семестри на факультетах мас-медіа американських університетів. Людина, яка не вміє цього робити, ніколи тут не стане високопрофесійним репортером. Завдання ліду – зацікавити читача, скоротити час споживання ним інформаційного продукту. У тому ж першому реченні мусиш відповісти щонайменше на чотири основні запитання: *хто?, що?, коли?, як?* А от для з'ясування *чому? і де?* вже присвячує наступні синтаксичні елементи.

– Таким чином, – каже Дейл Катер, – у нас кожен день людина здає екзамен на майстерність.

Роблять це винахідливо. Використовують різновидності лідів у залежності від об'єкту відображення: одиничний (виділяє лише найважливіший аспект), драматичний (елемент інтриги), цитатний (влучне висловлювання), сценічний, описовий (психологічна картинка), затяжний (епізод життя), аналітичний (змущує до роздуму), запитальний («атака» сумнівом), одиночний «вистріл» (складається із двох-трьох слів). При виборі цього газетяр задумується: чи свіжа інформація, проста це подія чи складна, що головне тут – люди чи обставини, в якому об'ємі про це читачу вже відомо, наскільки воно важливе для нього.

З цієї творчої лабораторії новини випускають збалансованими – автор передає подію із врахуванням всіх її фактів-складників, створюючи логічну дифузію. Використовуються не дрібні деталі, а значні. Таким чином досягається мета

публікації – дається для аудиторії істинне розуміння події, а не просто її переказ.

Перед тим, як надрукувати щось, газета «вмикає» своєрідний тест, з'ясовуючи, наскільки подія підпадає під вимоги часопису, тобто чи вона є перша, єдина або остання у своєму роді.

Газети не пишуть про сівбу та збирання урожаю. «А яка в цьому першина? – дивувалася Марлен Лукас. – Настає певна пора, тому й ведуться відповідні роботи». «The Gazette» до теми підійшла з іншого боку. Вона згадала про квітень надворі і айовських фермерів лише у зв'язку із поїздкою українського журналіста в американське «село», який живописно коментував відмінності між індивідуальними власниками його країни, котрі вискочили із колгоспного зашморгу, і місцевими антиподами історичної Амени.

Тут ми підходимо до розуміння вимоги про нагальну правду новин – конфлікт. Поглянеш на першу полосу будь-якої газети і збагнеш, наскільки велике значення надається наявності цього елемента. Конфлікт присутній у спортивних репортажах, у всіх повідомленнях про війни, злочини, незгоди, у більшості новин із місцевих парламентів чи Конгресу, муніципалітету, природоохоронних органів тощо. Такі матеріали звертають увагу на неординарне або напружене, а тому мають великий емоційний вплив на читача.

Багато зусиль спрямовано на недопущення помилок. Немає виправдання тим, хто не пересвідчився у достовірності факту. Газетні грішки слід виправляти чесно і негайно – ось правило, яке сприймається, правда, з усвідомленням того, що неможливо уникнути всіх огріхів, але позбавитися їх ніколи не пізно. Одна з настанов: реабілітовуючись, не бійтеся визнати, що схибили.

Авторитету не здобудеш, якщо не поважатимеш права тих, хто задіяний у зборі новин. Кожен журналіст знає: будь-яка організація, чия репутація була зачеплена, може розраховувати на негайну компенсацію збитків. Звідси – поведінка в рамках закону.

Керівництво газети не має ніякого іншого інтересу, аніж служіння праву читача на обізнаність. Воно також уникає речей, які можуть завдати газеті шкоду. Зокрема, таке здатні «накоїти» подарунки і цінні послуги.

Як і кожна, ця газета тримається за рахунок реклами – її готує більше число працівників, аніж тих, які працюють у «news room». Причому, не всяка реклама, що, як мовиться припливла, побачить світ. Спершу тут добряче вивчать того, хто її подав, перевіряють його реноме, а тоді лише, якщо об'єкт не викликає підозри, опублікують. Тобто існують свої правила. І так у будь-якому часописі. «Чикаго трибюн», наприклад, випустила цілий об'ємний буклет «Посібник з оцінки реклами», у якому викладено принципи цього видання щодо критеріїв прийняття чи неприйняття оголошувальних матеріалів.

Реклама в газеті – окрема філософія видавців. Давно побутує вислів, що «реклама створюється для впливу на підсвідому необхідність і ірраціональні бажання». Наводиться класичний приклад на доказ цього. Багато років сигарети «Мальборо» вважалися дамськими. Масований рекламний натиск був застосований для ліквідації такого невдалого іміджу. І ось сьогодні про «Мальборо» ніхто не скаже, що це не чоловічі цигарки.

Американці певні: завдяки рекламі умови їхнього життя стали кращими, адже вона стимулювала бажання купити що-небудь, а відтак спонукала масове виробництво товарів і зниження цін на них.

У редакції відомо, що хоч реклама приносить користь, до неї люди ставляться насторожено. Саме тому вибирається відповідна тактика. Головне, щоб з реклами не капало медом... Тут стараються не писати «спеціально зроблено для вас», «повністю натуральне», «найкращий», «найдовершеніший», «унікальний» – споживач сприймає таке із скепсисом. Ніхто не наважиться натякати на безсумнівні переваги того чи іншого мила або автомобіля. Знають і те, що підозру викликає реклама з використанням імен знаменитих акторів чи спортсменів, які вихваляють на всі лади той чи інший товар. Таких людей називають «переносник», оскільки їхнє завдання

полягає в тому, щоб захоплення, яке глядач виявляє до даної людини, було рефлексоване на рекламований продукт (яким улюбленець публіки, можливо, й не користується зовсім).

Мої колеги казали, що останім часом реклама у засобах масової інформації стала чеснішою – спонукає до цього тиск збоку уряду та департаменту захисту прав споживачів.

Українці в Айові не проживають. Окремі джерела стверджують, що одну з перших груп нашої імміграції занесло сюди, на Середній Захід, але слідів ніяких не збереглося. Оскільки в програмі Андерсона передбачено зустріч із діаспорою, то повідомлено заздалегідь землякам Міннеаполіса – за чотириста кілометрів від Грінелла, де ми перебували. Причому, до української самоврядної організації столиці Міннесоти було розіслано біографію кожного з нас, п'ятьох журналістів: мовляв, вибирайте на смак.

Під'їхавши за вказаною адресою, ми побачили гурт бадьорих старих людей. А як вийшли із мікроавтобуса, почули свої імена – майбутні господарі кликали обраних собі гостей. До мене підійшли невисокого росту чоловік у кепці й в окулярах та симпатична жінка із сивою розкішною повною зачіскою.

– Я Михайло Каркоць, а це моя дружина Надія. Приємно бачити вас!

Виявляється, вони мною зацікавилися за єдиною ознакою, яка багато важила для них: я був із їхніх країв. Михайло родом із Луцького району Волинської області, а Надія – із Гощанського Рівненської.

...Обідаємо.

– Призвольайтеся, – запрошує пані Надія до страв і наїдків, серед яких вабливо парує верещака – український борщ з грудинкою.

Йде бесіда – вони цікавилися, як там, в Україні, а я розпитував про їхнє життя тут.

Уже наприкінці пані Надія каже:

– У мене в Рівненській області живе племінниця – у селі Антонівка. Її дівоче прізвище теж Місечко.

– Надія Миколаївна? – знетямився я.

– Атож.

– Та це ж моя вчителька української мови й літератури, – пояснюю свій вигук. – Вона викладала у нашій школі. Ми її просто обожнювали!

Ще хвилин п'ятнадцять дивуванню нашому не було меж. Який світ вузький...Хто б міг подумати про такий збіг...

Потім додаю: ще один улюблений учень Надії Миколаївни, а мій однокласник, Олександр Моцик теж перебуває у Штатах – працює на чільній посаді в українському представництві ООН у Нью-Йорку. (Пізніше він буде Надзвичайним і Повноважним Послом України у Турецькій Республіці, Республіці Польща, Сполучених Штатах Америки – В. М.)

Старі були втішені...

Три дні в Міннеаполісі – спроба побіжно ознайомитися із життям українців – тих, кого прибила до американського краю обітованого друга світова. Впадало у вічі, що багато з них розділені на ґрунті давньому – до цього спричинило ще з часів війни протистояння: тут опинилися, зокрема, прихильники різних когорт ОУН – прибічники Степана Бандери і послідовники Андрія Мельника.

Правда, вони не зовсім відчужені. Ці розбіжні гілки старої діаспори прагнуть не втрачати взаємин, хоча американський індивідуалізм і їх за півстоліття переінакшив. Продовжує об'єднувати одне: Україна. Швидше за все та уявна, за яку боролися. Навіть всі невтішні новини з економіки, що доходять сюди, не вбивають віру цих дідусів і бабусь, до котрих все одно не приклеїлася всуціль пелена американського шарму. Бо з ким би не зустрічалися – чи з братом Каркоця Петром, чи його дружиною Люсею, чи з Михайлом Козаком – щось таке близьке, сказати б, українське у поведінці їхній вловлюєш. Американців тутешніх такого ж сімдесяти-вісімдесятирічного віку відрізняє занадто рафінована сухість...

Я згадав, що у нас в Оржеві було проведено фестиваль «Повстанські ночі». Скільки тоді лунало розмов про те, як

люди опинилися у розщепі між сталінською і гітлерівською зловорожими силами.

– Так і ми там тоді походжали! – Каркоці в один голос.

– Як не зустрілися? – дивуюся й напружую пам'ять.– І ви співали при терновім вогнищі?

– Таке! Чого б ми співали? Про що, про те, як самі себе обрубали? Плакати треба – від того, що побратим піднімав руку на побратима.

Того вечора я пройшов минулими днями Михайла Каркоця...

Познайомився із рукописом його книги, з якої почерпнув відомості про Волинський легіон самооборони. Він, виявляється, дислокувався під час війни і на Холмщині – у місцях, де проживали мої і моєї дружини рідні.

Яким було здивування співрозмовника, коли я сказав:

– Перед вашим маршем сюди польські лісові заброди забрали в мого діда коні – найкращі у Вириках...

– Звісно, присутність легіону не могла вплинути на хід дальших подій – відвернути майбутнє відселення із рідних земель сотень тисяч забужан-українців, – скрушно хитав головою Михайло.

А мені уявилося: дід цілував вікна, за ним бабця, перехрестившись, припадала устами до скла. Це ж повторили і діти – вони чмокали шибки, мимоволі ловлячи на них губами солоні краплі сліз їхніх батьків.

Далі всі гладили долоньями одвірки і двері, кланялися порогам, стайні, квітнику і воротам.

Прощалися.

Вирики голосили, наче із кожного подвір'я того дня виносили покійника...

Разом із сім'єю Каркоців якимось ми завітали у Музей імміграції, що в Міннесотському університеті. Українська експозиція тут найбільша. Видно, що люди, які організували її, любовно оформили кожен оригінальний документ із вітцівської землі. Одних писанок зібрано до тисячі.

Якими думками перейнявся б кожен з вас, якби вам потра-

пив матеріал про ваше село, де ви народилися і прожили дитячу та юнацьку пору, село, про історію якого вам ніхто не розповідав, а тому ви вважали його непримітною краплинкою у польському далекокутньому світі; село, про показну мившину якого ви сном-духом нічого не відали?

Тут, у скарбниці української імміграційної історії, я вперше прочитав про Городець – у двотомнику Олександра Цинкаловського «Стара Волинь і Волинське Полісся».

За моє незнання можна дорікати хіба що часу, полоненими якого були наші вчителі... Дізнаюся: колись тут шумів водяний млин із прекрасними шлюзами, над парком – дивовижним витвором майстрів ландшафтної архітектури – білий світився палац. «Гідні уваги були його дві мозаїчні зали із чудовими карнизами, – писав Олександр Цинкаловський. – Бібліотека складалася з дуже цінних і рідкісних книжок, серед яких був оригінал Литовського статуту 1506 року й інші інкунабули з 16 ст. – 20000 томів. У 1492 р. все це належало до кн. Олександра Гольшанського, а від нього перейшло до кн. Острозьких, а від них до кн. Заславських. Останній властитель Б. Скринський вивіз ці всі цінні збірки, бібліотеку і архів до Загінець. Городець перейшов до рук Кирлова – 8, 000 десятин.

За переписом 1911 р. властителем цих маєтків був Пурбе Каміль».

Ми змалку бачили на довколишніх полях багато курганів, а над самою річкою Горинь є велике городище – у часи Київської Русі тут був замок: один з тих, які височіли над древнім шляхом Дубровиця – Городець – Степань.

Від Цинкаловського я довідався, що знайдена тут кераміка засвідчує: Городець належав до погоринських міст 11 – 13 століть, а в 15-му – до маєтків князя Льва Свидригайла. У 1911 році була тут волость, земська поштова станція, гуральня.

Ці відомості захопили мою увагу, і пізніше я дізнаюся, що у Городці періодично проживав класик світової літератури Юзеф-Ігнацій Крашевський, який тут пізнав правдиве кохання... Сюди з'їжджалася літературна й артистична еліта з Варшави і Кракова... У Городці народився і прожив п'ять перших

своїх літ поет, драматург, прозаїк, літературний критик, журналіст і театральний режисер Авенір Коломиєць – відомий на теренах Західної України у 20 – 30-х роках...

Надвечір, коли я дивився на скляні верхівки хмарочосів Мінеаполіса, де догоряло відбитками янтарно-червоне сонячне марево, враз збагнув, чому мене так вабило в дитинстві і на той ставок, і на місце, де колись розміщувалися палати, з яких мої односельці, знетямлені загарбницькою злістю, пови-тягували все...

Ще тридцять років тому я застав залишки червонуватої жорстви на бузкових алеях, зарості таволги і розарій на горі Вертеп, сім велетенських осик, під однією з яких, розповідали, застрелився панський бухгалтер, бо на кілька копійок не склався його баланс... Я любив ці місця, одухотворені приви-бабами жасминів, тут уява моя намагалася шутати в глибини минулого... Приходив сюди і в місячні ночі, аби наслухати шемрання дерев та вдивлятися в чистоводдя ставу, і надвечір-ньою призахідною порою, і коли день прокльовувався з туманів... Тут мріяв, мучився, що бракло слів для опису свого радісно-лоскотного і тривожного, розбурханого і піднесеного, всеохопного і не до кінця усвідомленого почуття серед чарів осикового шепоту. Мене вабило сюди. Але що? Тепер, здається, розгадка прийшла. То правда, що етюд Цинкаловського з його безсмертної енциклопедії підохотив мої ностальгічні рефлексії. Мені враз сяйнула фантазмагорична істина: в арелі, де я вчився сприймати красу, либонь, витав мистецький дух, що долинув з відбулих епох упереміш із космічною срібною пергою і залишився як вимогливе послання від тих, хто відпив тут любов і співміряв себе із Всесвітом, розмовляв із хвилями, вербами, зорями.

Із вічністю...

Під час перебування у Каркоців знайомлюся із їх дочкою Орисею, яка певний час працювала в Україні і видала перекладний словник бізнесових термінів. Тоді ж пан Михайло сказав, що громада Мінеаполіса стурбована намаганням дея-

ких кіл в Україні понизити Волинський університет у статусі, вернувши йому інститутський профіль. Господарі щиро були зацікавлені, аби я якимось чином дізнався про ситуацію з перших уст і розголосив громадськості через україномовну пресу США і Канади. Звісно, це треба було робити негайно.

Доведеться когось розбудити на тому боці планети...

Мине кілька днів і американські газети «Українське слово», «Наше життя» та, зокрема, «Свобода» опублікують мій матеріал «Волинський університет буде відкритий» (Свобода. – 1995. – Ч. 66. – 7 квітня. – С.1»). Там йшлося: «Волинський університет не буде закритий. Про це повідомив по телефону з Луцька у США кореспонденту УКРІНФОРМу член вченої ради вузу Іван Кичій. З'ясувалося, що напруга, викликана необережними висловлюваннями першого заступника міністра освіти України, знята. Здорові сили перемогли урядових функціонерів, які хотіли розправитися із світочем культури західноукраїнського поліського краю.

Про нездоровий ажіотаж навколо вузу стало відомо із розповідей представників діаспори та з газети «Новий шлях», що виходить у Торонто. У наведеній тут резолюції вченої ради університету говориться, що піднято руку на навчальний заклад, який здобув свій нинішній статус недавно. За цей час розпочата робота в рамках цілої низки наукових студій, а також здійснено перехід на свіжі навчальні програми, зроблено кроки до відкриття ще кількох факультетів. Є плани впровадження розробок вчених. Однак декому видавалося, що все це «не дотягує» до університетських вимог.

Сенсаційна новина стурбувала, зокрема, 12-тисячну українську громаду Міннеаполіса. Організаційний референт Комітету Допомоги Україні Михайло Каркоць сказав, що його приголомшила звістка про ліквідацію статусу університету, яким тут місцеві волиняни пишаються і зібрали чимало коштів для вузу.

– Запевнення, що прозвучало з Луцька, звичайно ж, підбадьорює на дальшу сподвижницьку працю, – прокоментував Михайло Каркоць. – Чимало родин висловлюють ще більшу

готовність допомогти університету матеріально, щоб він став сильним і автономним. Ми також маємо намір подарувати унікальні книжки для його бібліотеки, незнані в Україні. Вони розповідають про національно-визвольну боротьбу на теренах нашого далекого краю. Все це для того, аби молодь мала правдиві знання і була здатною переконливо плекати незалежність України».

Справді, Каркоці привезли для університету грошову допомогу. У музей також здали прапори, під якими ходили учасники визвольних змагань. Старі гордилися неймовірно, що з особливими почеснями їх прийняв ректор Іван Олексеюк.

Внесена діаспорою сума започаткувала стипендіальний фонд імені Лесі Українки, який слугує найбільш бажаним студентам. Михайла та Надію Каркоць запрошували приїздити частіше, в тому числі й для читання лекцій, адже їх обрали почесним членами вченої ради. Згодом Михайло прислав свою книжку «Від Вороніжа до Волинського легіону самооборони». Кілька примірників він передав для університету з присвятою, у якій підкреслював, що це «скромний дарунок для вдумливих людей, які зуміють його використати для майбутнього добра людини».

Каркоці ще раз провідають Україну. Вони організують доставку великої партії медичного обладнання, яке буде мною роздане у лікарні Рівненщини. Говоритимуть щоразу, що їх тягне сюди, однак залишатися не мають наміру, бо на перешкоді одна умова: тут їм ніхто не платитиме такої пенсії, як у Штатах...

Останнього разу завітавши на батьківщину, вони закарбували собі: є зміни, особливо в столиці – магазини сяють, вулиці святковіші. А, поїхавши в провінційні містечка, у села, не побачили того багатства і шику. Це їх гнітило і було, як сіль на поріз...

Звісно, таке несподіване знайомство із діаспорою подарував Боб Андерсон – людина самотня...

Він випробовував себе по-різному. Ось чим уже займався: працював у пресі, викладав на факультеті журналістики університету, був віце-губернатором штату Айова. Потім

вирішив створити маленький колектив із 3 – 5 чоловік: налагодив структуру, яка дозволила йому заробляти, можливо, без такої напруги, як раніше. Йдеться про інститут миру у містечку Грінелл. За словами його колишніх колег, Боб усюди був фігурою показною. Він пройшов науку управління, що дало змогу пересвідчитися у слабких сторонах, як він казав, важко-обертальних структур. Еволюція пана Андерсона покликана суто американською вимогою самоствердження.

Максимально експлуатуй свій розумовий ресурс, педалюй як тільки можеш! Якісно новим заняттям для Андерсона стала діяльність у заснованому ним міжнародному центрі місцевої журналістики (ICJ – International Centre for Community Journalism). Зайнявши свою нішу у програмі USIA (Інформаційне агентство Сполучених Штатів), став запрошувати журналістів із посткомуністичних країн, аби показати їм різноманітний спектр американських мас-медіа. Українським представникам він дав велику квоту.

Програмою вони скористалися завдяки Базівим – Надії та Василю. Побувавши в ICJ, подружжя одержало мандат Боба Андерсона залучити до турів перспективних працівників ЗМІ. Надія та Василь продемонстрували американцям висоту свого розуму й людські чесноти, простоту й відкритість. До цієї мірки треба було дотягатися всім новакам, хто прибував до Боба опісля.

Наступникам випало легше – нас в ICJ сприймали через призму відмінної й оригінальної аури, залишеної двома львівськими авангардистами національно-свідомого журналізму.

Нам велося затишніше, бо на нас дивилися як на посланців від людей, американцями високо пошанованих, особистостей, життєве кредо яких визволяти від нечисті Україну було безпомилково оцінено простими й чільними айовцями, президентом Біллом Клінтоном.

Отож Роман Шостак та Наталія Габор зі Львова, Галина Павлів з Києва та Катерина Серебрякова із Черкаської області і я прибули до Андерсона на навчання.

Тут ми зустріли і Володимира Басіса, який проводив з нами

співбесіди у Львові під час так званого кваліфікаційного раунду.

Він кілька років із дружиною та донькою проживає у Штатах. Працює у Боба – допомагає приїжджим українцям поліпшувати англійську. Випускник факультету іноземної філології, Володимир настільки добре освоїв мову, що його вважають тут корінним американцем, приписуючи акцент то одного, то іншого штату.

Він певний час працював як селекціонер – Боб посилав його в Україну відбирати на стажування працівників мас-медіа. Для Андерсона Басіс став справді виручальною паличкою. Сам же Володимир одержав роботу, зачепився за долар-другий. Він хотів працювати й далі у даній програмі, яка мала б розвиватися – блискучий проект її нової гілки написав Василь Базів і подав Андерсону. До неї планували залучити спеціалістів Львівського університету. Але сталося зовсім алогічне: вона була зустрінута вересклявою прегидкою нехиттю тих, кому Базіви добродіють сприяли потрапити у Штати. Ніхто із влізливих огудників, котрі своє кулуарне нашіптування вилили у неоковирні наклепи й вислали їх Бобу, котрі в інстанціях піднесли затіяне Василем як чужорідне для української освіти, котрі намагалися собі приклеїти ініціативу створення центру непересічних журналістських студій, – ніхто з огудників не посовістився якось подумати собі про те, що не будь Василевого корпоративного бажання, не бачити їм американської землі.

Як на те реагував сам Василь, який перед тим уже натерпівся від політичних перекинчиків?

– «Зло й добро безперервно відтворюються в кожному новому народженні і будуть існувати, доки живуть люди», – просто процитував він вислів А.Тойнбі із «Осягнення історії».

Творець завжди одинак, сірість гуртується у зграю...

Боб Андерсон приїде у Львів, до нього збереться вся братія, що провела по два місяці в Грінеллі, будуть спогади, походи на концерти, банкети по-галицькому. Його, як стане відомо, не зіб'ють з плигу протиріччя між львівськими стажерами, не звертатиме уваги на кар'єристів, знав бо, що вчинками своїми вони мавпують радянське сексотство. Він приїде у Захід-

ну Україну, вже виношуючи трансформаційну ідею стосовно ІССІ, а тому про майбутнє центру у старому вигляді майже не говоритиметься. По прибуттю додому він створить замість нього щось подібне, але вже з бізнесовим акцентом діяльності. Тут знайдеться місце і для українських ділових людей.

На основі типології місцевого характеру робиш висновок, що оскільки американець завжди прагне змінити своє становище, він ніколи повністю не ідентифікує себе з певною групою. У цій країні всі прагнуть висунутися, що веде до обмеження дружніх стосунків між людьми. За висловлюванням Елена Рональда, автора книжки «В пошуках себе в Індії і Японії», у Сполучених Штатах «войовничий індивідуалізм поєднується з неймовірною соціальною мобільністю», залишаючи дуже мало місця для належності групі. Звідси й інше. Рональд займався психоаналізом американців, індусів, японців і відкрив, що обидві азіатські культури не мають тенденції так відгороджуватися, обмежувати себе від чужих культур, як це робить культура американська, вищою метою якої є продукування особистостей щораз вдатніших. Може, Штати найбільш прагматично виходять еволюційне доно, в основі якого, за твердженням К. Поппера, «лежить свобода бути незвичайним і несхожим на свого сусіда, не згоджуватися з більшістю і йти своєю дорогою».

Кожна людина – окрема одиниця і генне зерно незалежності (якщо енергетика його схожості достатньо висока) просте неодмінно. Не диво, що прапором сильних натур тут є все та ж самореалізація, адже лише це виводить тебе на вищі щаблі, дає сильні козири для незалежного поведіння на американській центрифусі. Хоч таких людей в Америці достатньо, вона не шкодує коштів на все більше затягування у свій світ талановитої молоді з усіх континентів, зокрема, із країн колишнього Радянського Союзу, в тому числі й з України. Передусім такі запрошення одержують сильні математики, фізики, біологи, хіміки після туру відповідного навчання. Ця країна іммігрантів ретельно і планомірно підживлює свою потугу неординарними умами з-за океану – з числа тих

юнаків чи дівчат, які не лякаються жорсткої конкуренції і вважають тутешнє біговище таким, що дає їм сповна проявити свій сприт.

Місцеві цінності видалися привабливими для рівнянина, випускника Рівненського технічного університету Олександра Скиби. Він став поєднувати обов'язки аспіранта й асистента в університеті Пурдю, що в штаті Індіана. Право навчатися в одному з найпрестижніших навчальних закладів США володар українського «червоного» диплома виборів під час конкурсу, коли навчався перед тим в університеті Вісконсин. Там він звернув на себе увагу здібностями до англійської мови, показав ґрунтовні знання з математики й аналітики. Серйозною заявкою на одержання гранду стала участь українського студента у створенні однієї з програм для освіти американських фахівців, які займаються вивченням економіки країн перехідного періоду. Перебуваючи перший раз за океаном, він заклав також основи для написання своєї дипломної роботи, інтерпретуючи здобутки сучасної маркетингової школи на діяльність конкретного підприємства.

Міжнародні стандарти освіти Олександр Скиба почав освоювати ще у шкільні роки. Як посланець рівненського клубу елітарної молоді він навчався у Німеччині та Шотландії, опанував німецьку й французьку мови. Крім того, був переможцем і призером всеукраїнських олімпіад. Молодий економіст казав, що має намір у США написати дисертацію, у якій на основі досвіду передових країн намагатиметься розробити свою модель для майбутнього промислового розвитку України.

– У тутешньому суспільстві так багато конкуренції, що зрештою доводиться надіятися лише на самого себе, – зробив висновок Олександр. – Утім, про це вам скаже кожний, якщо мова заходить про те, як можна реалізуватися у Штатах. Тут не вважають це егоїстичним, адже особистість служить суспільству, задовольняючи свої потреби. Однак не все так одномірно. Виникають і проблеми самої ж індивідуальності. Але тим, для кого нестерпними були лабети іншого суспільства, американський спосіб життя може стати прийнятним.

Спробувати його мають можливість і українські школярі.

...З неї ще не зійшла ота білозуба усмішка, «смайл», манера її мови видає у ній особу, котра прибула десь-звідкись з-за кордону. Хоча вже, звісно, щось втрачено з того шарму розкутої людини, яка дивиться на все проясненим поглядом доброзичливця. Першу рану після річного перебування у США їй нанесла картина в київському метро, куди вона спустилася після приїзду в столицю: насуплений і сердитий, похмурий і нежиттерадісний люд, обтяжений болем втомленої своєї країни і власними гнітючими негараздами, пропливав повз неї...

Якби не наполіг Юлин батько поїхати в Луцьк і все-таки протестуватись, (там проходив відбір «на Америку») вона б не мала нагоди помахати ручкою статуї Свободи в Нью-Йорку чи перекинутися кількома словами у Капітолії з котримось із конгресменів. Батько штовхнув її в конкурсний вир несподіванок освітньої програми USIA і був винагороджений: американська комісія знання англійської мови дочки оцінила високо, а після цього Юлю Чайку вибрала достойна сім'я з Техасу.

Чуйність глави сім'ї та його дружини була настільки безпосередньою, що Юля через три тижні перебування в цьому приятному колі почала називати їх татом і мамою. «Мені з ними так добре велося, наче зі своїми батьками», – зізнається вона.

У школі, що в передмісті Даласа Форд Ворс, юна рівнянка спочатку стала десятикласницею. Однак, після того, коли засвідчила, який матеріал вже пройшла в українській школі (показала перекладену нею програму з усіх предметів), її перевели у дванадцятий, випускний.

– На цьому рівні учень вже сам вибирає, що йому вивчати, – говорить Юля. – Я зупинилася на економіці, праву, історії літератури США, німецькій мові та інформатиці. Це в першому семестрі. А в другому допомагала вчителю німецької мови і продовжила вивчення комп'ютера та штудіювала американське красне письменство. У нас неприйнятний термін «споживач знань», а там саме так є. З точки зору «споживача» йому потрібні лише ті знання, якими він сподівається ...завоювати світ. Не більше і не менше! Планка, що її придумують собі мої ро-

весники у США, надзвичайно висока. Лояльна система освіти допомагає кожному починати творити себе з підліткового віку.

Виявилось: дані фактори співзвучні Юлиним настроям. Ця свобода, що так просто до тебе йде в руки, було, збентежила її – ось вам елемент «культурного шоку», який неминуче викликається найрізноманітнішими аспектами американського життя в кожного, хто прибув з іншого континенту, а надто, якщо ти східний європеєць...

– Доводилося багато чути перед поїздкою, що у США освіта слабша за нашу, – продовжує Юля. – Але чому ж тоді такий парадокс: у нас суцільні відмінники, але найвищий рівень життя все ж таки там. То що, його забезпечують малоосвічені люди? У старших класах ученя може не зважати, наприклад, на фізику чи хімію, якщо він зацікавився іншими предметами – тими, які, на його переконання, знадобляться в житті, будуть підмурівком його вдалого майбутнього. Нас же захаращують всім підряд – без огляду на те, потрібне це буде чи ні. Прагматизм моїх ровесників проявляється в тому, що вони опановують вибраний предмет глибоко, фундаментально. Їхнє навчання цілеспрямоване. А оцінюють там раз на три тижні. Якщо не впорався із завданнями, дається шанс виправитися протягом трьох днів. У кінці року, не отримавши перехідний бал, мусиш повторно проходити курс. Тобто, існує своя система вимогливості, я б сказала, досить безапеляційна. Хто ж не хоче грати за цими правилами, опиняється на узбіччі. Такі реалії.

Юлі важко давалася економіка, право – легше, адже тут стимулюючим було бажання пізнати устрій держави й нарешті збагнути, чому законослухняність притаманна тут кожному і всякому – чи то звичайнісінькому безробітному, чи висопоставленому урядовцю. Результатом Юлиного перебування у цій школі став захист диплома про одержання освіти. По нашому – середньої. Зазвичай такий випускник має підстави подати свої документи до коледжу, куди його приймуть знову ж таки після тестування. Інтелектуальна придатність – ось простий пропуск до здобуття місця на університетській лаві.

Чи поліпшила вона свої знання з англійської? Без сумніву! Її

говірка на фоні нових знайомих відчутно відрізнялася: вдома ж бо ми вчимо британський варіант англійської. У США одержала навик лише розмовної мови, а граматику там не займалася. Американці не надто оглядаються на стилістику чи синтаксис... У неї ж – багатющий словниковий запас, сильне і свідоме тяжіння до пізнання лінгвістичних глибин. Не може не згадувати у зв'язку з цим своє спостереження, яке неабияк її подивувало: ровесники-американці не вельми охочі до вивчення іноземних мов...

Ще один наслідок відвідин США: посилилася «доза» впевненості у тому, що може добитися всього, чого хоче.

Хто знає, чи вдасться дівчині пройти старими дорогами, побувати ще раз у грандіозних містах США, розпалити багатття у знаменитому каньйоні Пало Діро. Хто знає... Залежить від того, чи зробила на ній вибір ця країна, яка, незважаючи на величезні затрати, проводить потужну селекцію серед молодих людей із східноєвропейського простору.

Аби не втратити свого майбутнього?

До речі, як сказав віце-президент Міжнародного Християнського університету «Київ», доктор економічних наук, професор Анатолій Войчак, випускники наших шкіл мають нині можливість пізнавати поважні стандарти американського стилю навчання у цьому вузі, створеному в 1992 році Міжнародним університетом «Відень» і Київським Національним економічним університетом.

Знання мови стає для кожного найпершою перепусткою в американський світ небідного існування. Бо якщо ти приїхав сюди і нічирк по-англійськи, то автоматично осідаєш на маргінесі цього захоплюючого життя. Тобі будуть недосяжні блиск і його принади, не спроможешся підкріплювати своє відчуття значимості у ньому. Якщо бачиш, що тобі тут ніколи не вдасться сяк-так ліпити англійські фрази, то можеш змиритися, прирікши себе на жалюгідну злидоту – з точки зору американців, а не з нашої точки зору. Не Америка, а мова її англійська дає тобі роботу. І чим вищі твої лінгвістичні здібності, тим здатніший боротися тут за якесь місце.

А як же бути іммігрантам, які мови англійської не знають? Якщо, скажімо, ви проживаєте у Вашингтоні, то можете безплатно вчитися в Росаріо-центрі. Тут побачите людей з усього світу, які покинули свої країни, щоб стати якщо не багатшими, то захищеними, вільними, жити гідно. Звісно, все буде, якщо працюватимеш. Кажуть, що після закінчення курсів Росаріо-центру іммігрант може вступати в університет столиці США – настільки одержує фундаментальну підготовку. У провінції теж створюють умови для переселенців.

Утім, навіть якщо ти відмінно володієш англійською, не так легко заробити.

– Всіх непокоїть сверблячка, яка змушує добиватися чогось, – говорив мені Джордж Мілліган. – Програш, нещастя, відкидають тебе. Поразка – синонім ганьби. Це означає: нетяма. Коли не досягнеш вершини, то звинувачувати треба лише себе самого. А здобувши просто лише сяку-таку позицію, не вельми тишишся. В цьому суспільстві не вважається, що будь-яке місце є достойним. Тому не можна розслаблятися, бо це не співпадає із нашою концепцією успіху. Американці дуже серйозно сприймають філософію раціоналізму. Тобто вважається: лише дії, що приносять певну користь, є цінними, значимими. Непродуктивна робота, таким чином, є аморальною. Переконавання, що удача або фіаско – це результат лише ваших, а не чийось дій, доливає напруги у наше життя.

Варто зазначити, що тут смішно хизуватися, мовляв, мої предки були багатіями. «Це минуле належить їм, а не тобі», – зауважує прагматична американська філософія, попереджуючи: не колухайся в минулому.

Для нашого знайомого, як кожного іммігранта, спершу було важливо влаштуватися на роботу, де б його професія перекладача знадобилася. Проте він не з тих, хто задовольняється найменшим – і цим з першого ж року проживання у США ідентифікував себе із середнім американцем. Кажу ж бо: малоуспішним бути немило самому собі. Початковий досвід його переконав, що слід забути поговорку «якось воно буде». Жити за такою «мудрістю» не хотів, бо вона не котується ні в одному

із 50 штатів. Хіба що слабаки нею користуються. А рецепт для рішучих і сміливих – якнайшвидше входити в роль американця. Це означає пізнавати правила індивідуалізму. Наука ця існує з того часу, як сюди потекли полчищами європейці. Навіть будучи народженими не в Америці, люди змінюються за кілька років під впливом американської культури. «Коли тобі захочеться проводити деякий час наодинці, то це означатиме, що стаєш американцем», – казав мені Джордж. Звісно ж, то не єдина ознака набуття нового стану...

Вихваляючи чи майже обожнюючи індивідуалізм, його апологети достатньо часто звертаються до фігури ковбоя – уособлення американського ідеалу: сильного, мужнього відчайдуха, який сподівається не на випадок чи подарунки долі, а лише на себе. Ковбой на коні-воронцю один протистоїть сонму недругів. Постаць ця гідно ідеалізована американською літературою та кінематографом. Йдеться насамперед про лев'ячу відвагу засмаглих хлопців у крислатих капелюхах та в чоботях із високими халявами. Саме дух ковбойський переродив упосліджених, гнаних долею іммігрантів на господарів неосязної цілини. Символи ці кличуть, аби неофіти не оминали заломистих шляхів, бо лиш по таких кострубатих і підступних можна наблизитися до американської жар-птиці. А про те, що давньочасна історія тут синонімується з перемогами, свідчать назви містечок і невеликих поселень, які ви знайдете на карті кожнісінького штату, – Victor чи Victoria.

Перші твої більш-менш великі гроші – спосіб проникнення до вищого класу суспільства. Таким чином ти можеш стати там своїм, тобі дозволять засвоїти притаманні звички, ти проймешся певним стилем, почнеш сповідувати ідеї, якими не навантажував себе, перебуваючи в бідності.

Обов'язково тоді пристанеш до якогось клубу. Сім'я Нейманів, у якій я гостював, є членом одного з таких – «Optimistic club». Взагалі це ознака престижу – належати до певного об'єднання.

На одне його зібрання задалегідь запросили і мене. Місіс

Колін Нейман розповідала, що їхня група дуже рада, коли перед нею виступає хтось із іноземців. Таким чином одержується інформація про країну, особливо їм цікаво, коли йдеться про посткомуністичні держави. Така зустріч, яка відбувається у невеликому ресторанчику, триває годину. Американці вельми ввічливо задають запитання, борони Боже, аби тут лунали провокаційні випадки з їх боку, що свідчило б про брак культури спілкування.

У суспільній ієрархії вищого штибу можеш розміститися лише тому, що маєш достатньо доларів. Твої гроші запевнюють: оскільки в тебе вони не виводяться, значить, здатен їх заробляти. І ще американці кажуть: гроші демонструють ступінь того, наскільки особа оволоділа світом.

Одне застереження. Є недоладні товстосуми, які будь-що намагаються проникнути у вищий світ. Але не всіх він сприймає. Багатьох таких парвеню тут недолюблюють. Тих, хто вийшов із низів і прагне досягнути аристократичної планки, не будучи широкою натурою, вважають простацьким вискочкою.

По-різному представники кожної професії видряпуються до примари жовтого диявола чи й просто до надійного шматка хліба.

Якось ми відвідали американську тюрму, але не ту, де засуджені відбувають багаторічне покарання, а реабілітаційну. Тобто сюди звозять із «зони» таких, хто незабаром виходитиме на волю. В'язням, які вже провели за ґратами чимало літ, дають певні побутові послаблення, в них на дрібку більше вольностей, їх ніби заново призвичаюють жити у суспільстві. Отже, не випахують за мур – одразу в людський тлум, у світ рівних можливостей, де можна прихотитися до насолод і захлинутися від свободи, а поступово вчать знову зважати, що навкруг тебе будуть інші гомосапієнс. Існує порядок, руйнувати який небажано, бо прищекнуть і все...

Перебуває тут людина півроку. Однак те не значить, що в цьому закладі якісь менші чи поблажливіші вимоги до дисципліни, чи не існує в'язничного статуту. Все організаційно так само, як і в звичайних буцегарнях, адже не можна ні на

мить забувати, що тут «згребли» набрид, злочинців, які когось застрелили чи покалічили, звалтували чи накоїли ще якоїсь біди... Відповідно працює звична система охорони і покарань. За проступки тут садять в одиночку-карцер, можуть продовжити строк, урізати твої права – в межах закону, звичайно. Для того, аби функціонував цей механізм, потрібна, певна річ, варта. Так ось у цій арештантській фортеці, що височить над айовськими полями, начальником наглядачів є... жінка. Коли нам показали її, то здивуванню не було меж, адже поруч неї стояли просто-таки геракли, котрими командувала.

Начальник тюрми, розповів, що він спершу дуже ніяковів, коли сюди прибула на службу ця тридцятирічна місіс. Вона виборола таке право у конкурсі, який проводиться федеральними властями й органами юстиції зумисне, аби відібрати спритну, сильну, розумну, хитру персону. Серед претендентів виявилася і жінка. Їй не можна було відмовити, бо вона змагальні тести виконала ще краще, аніж дехто з чоловіків.

У реабілітаційному «відстійнику» високомірно подивилися на неї дебелі пузаті наглядачі. Із сардонічним смішком кинули чимало гострих і масних сороміцьких слівцят з-поміж себе, коли одного ранку їм представили їхню крутостегну, ефектну, жилаву й пружну начальницю у строгому мундирі, який підкреслював її статну вроду. Зате через годину під час перших же занять у спортзалі підлеглі різко змінили думку про мем: жоден не зміг устояти на ногах перед її блискавичними прийомами і вмінням заламувати руки.

– То було кумедне видовище, коли стокілограмові бевзі бехкалися на долівку, підсічені рвучкою рішучою панею, як лантухи, – сміється шеф в'язниці.

Не випадково потрапив сюди і він. Юрист за фахом, пройшов відбір серед 19 конкурсантів. Це свідчить про те, що держава впевнена у високій посадовій моралі таких людей, а саме за цією якістю добирають правоохоронців. Мер Грінелла, тезка Боба Андерсона, розповідав мені, що одного разу він перевищив швидкість своїм автомобілем (поспішав на якусь важливу зустріч) і його зупинив полісмен. Голова міста спробував

було виправдовуватися і сказав патрульному: «Я мер». Страж дороги відповів: «А я поліцейський». Довелося порушнику заплатити штраф 50 доларів – по-інакшому тут не можна й по-іншому не вибавишся від прикросців. А начальник поліції цього ж містечка казав, що він ще ні разу не заїхав своїм авто під заборонний знак. «Якби й наш президент сам вів машину, то за «цеглинку» не зарулив би нізащо», – помахав вказівним пальцем шериф.

Але наразі щодо в'язничної теми. Як вона робиться, спостерігав мій колега Роман Шостак, котрий стажувався на телебаченні у місті Ватерлу. Мешканці тутешньої каталажки почали скаржитися начальнику, що не мають достатньо умов для гри в баскетбол і теніс. Про це дізналася, звичайно, громадськість, чим стривожилася. Члени місцевого ротарі-клубу вирішили подивитися, яка там насправді ситуація. Їх пустили в камери, де вони хотіли переконатися, що вимоги злочинців є або забаганки, або насправді свідчать про порушення прав людини. Раз у дві години телебачення вело прямі трансляції звідси – за це було заплачено тюрмі. Ротаріанці із камер нарочито наївно-глузливо повідомляли: важко перебувати тут роками, коли немає біля тебе твоєї собачки, коли ти позбавлений можливості їздити машиною... І ще й у баскетбол не дають грати тоді, коли захочеться...

З цієї смачної історійки кожна сторона вивудила свою щуку: в'язниця продемонструвала демократизм і те, що вона краща, аніж якась інша, а телевізійники трохи дали «кіна» для заспаного провінційного глядача.

І все це викликане невтомним духом змагальності, який тут під'юджує у будь-якій царині. Він стимулює і не залишає ображених, бо, як казав Джордж, не зміг стати переможцем, зобижайсь на себе. От і місіс Дженіс Шміц, вчителька, у сім'ї якої мені довелося гостювати, розповідала про «сито» відбору вчителів. Вона зазначала, що, як і кукурудзи, в Айові є «перевиробництво» вихователів початкової шкільної ланки. Такий фахівець має високу зарплату, тому багато хто на неї цілиться. Ось чому великий вплив у педагогічні університети. Чим це

закінчується? А тим, що на одне місце вчителя іноді претендує... сто чоловік.

– Так, принаймні, буває в Айові. Треба мати не просто щастя, а бути талановитим, щоб виграти цю посаду, – каже місіс Шміц, стаж у педагогіці якої сягає сорока років.

Призвичаючись до цієї країни, починаєш розуміти: американцю вельми важливо знати, що про нього думає світ. Адже успіх – на фоні когось, чужих невдач, здобуток – протилежність чийомусь неталану. Чи завжди тут люди були такими? Культуролог Девід Роман стверджує, що ні. Колись американці керувалися внутрішніми цінностями, тобто зверталася увага на своє «я», яке доволі точно відбивало сутність кожного у своїх очах. Володимир Басіс, наприклад, зрозумів, що подобатися тут іншим, бути поміченим громадою – архіважливо. Він ліпить свій престиж у тій вечірній школі, де викладає. Його знають як вправного гітариста і співака. Якось він і мене запросив у школу... Ми ознайомили курсистів із піснями на слова Олександра Богачука. Спробували пояснити гаму образності у його творах, які вже стали спадщиною народною.

«Це наш широкопрофільний навчитель», – казали після концерту мешканці міста про Володимира. Така оцінка дає йому право почуватися своїм серед цих людей середнього класу, до становища яких він хоче піднятися.

Те, що популярність вважається ознакою успіху і є важливою в американському розумінні, спробували продемонструвати Джордж і Мерлін Міллігани. Про свого майбутнього постояльця вони вже багато чого знали, адже слідкували за його публікаціями в «The Gazette». Коли я ввійшов у їхній будинок, то у вітальні побачив наклеєні на великому планшеті газетні вирізки – мої матеріали. Над цією експозицією був прикріплений плакатик із написом: «Welcome Victor!». Я засумнівався у доцільності такої «виставки», але Джордж заперечливо похитав головою:

– Ми це знімемо лише після твого від'їзду. Так що терпи.

Зичливі Мерлін і Джордж продемонстрували, які вони винахідливі іміджмейкери. У невеликому місті на Середньому Заході Сідер Репідс багато їхніх знайомих, особливо з інтерклубу, знали: у Мілліганів гостює журналіст з України. Господарі казали, що ця обставина їм особисто приємна, а тому вони хотіли якось підкреслити значущість перебування візитера саме в їхньому домі. Тому Джордж повів мене одного разу і до свого шефа – мера міста. Виявилося, батьки його – чехи. Вони прибули сюди після другої світової війни. Тут цілий квартал чеський, де є національний ресторан, оздоблений деревом із моравського краю. Звісно ж, подають тут і чеське пиво та смаженину горянську. Й обов'язково черлене вино із темника.

Гостюючи у сім'ї місіс Дженіс Шміц, мав багато нагод говорити про систему виховання американських дітей. Співрозмовниця дохідливо ілюструвала свій досвід:

– Весь смисл педагогічних зусиль зводиться до того, аби досягти такого становища, коли діти не будуть відчувати, що вони є тягарем для батьків. Якщо старший школяр намагається шукати будь-які шляхи до фінансової незалежності, це свідчить про добре засвоєння ним азів американського закону виживання. Існує певна кількість підлітків – вихованих, творчих і працелюбних, які створюють щось корисне, тобто живуть турботами великого світу. У багатьох з них – загострене сприйняття соціальної несправедливості і бажання виправити її.

Саме такі йдуть десь підзаробити. Не завжди їх до цього спонукають нужда й батьківське безгрошів'я. Просто кожному 16-річному тут личить мати «зелені», аби втолити свої забаганки. Батьків це тішить, авжеж. Вони ладні всіляко підтримувати, ба навіть стимулювати найменше кволеньке бажання дитини мати свій кровний гріш. Такі можуть платити сину чи доньці за скошування трави на газонах, миття машин, яких у кожній сім'ї мінімум дві, за доглядання менших братиків чи сестричок.

– Наш обов'язок – розвивати в дитині жвавий заповзятливий розум, – провадила далі пані Дженіс. – Задля цього ви-

трачаються кошти і час. Водночас батьки не дозволяють собі рекомендувати синам чи донькам обирати ту чи іншу стежу. Чому? Все та ж віра в індивідуальність. Можливості для кожного безмежні, а тому слід дати волю, аби хлопці й дівчата уявили своє місце. Для цього не треба заважати їм експериментувати. Якщо хтось молодий хоче самореалізуватися у цьому житті, тобто досягнути певної мети, не можна рано заспокоюватися на досягнутому – така проста наука лунала у мене вдома, коли я ходила у школу, і тоді, коли вже матір'ю стала сама. Дуже важливо не зламати дитячу індивідуальність. Тому при вихованні батьки намагаються підкреслювати позитивне. Замість того, аби дорікати трилітньому художнику, що у будинку, який він намалював, не вистачає даху, кажемо, що це – найкращий із палаців, які ми коли-небудь бачили, і прикріплюємо «картину» для постійного огляду на видному місці. Ми хочемо, щоб дитина відчувала: вона особлива, унікальна. У ній слід підтримувати таке переконання, але в розумних межах. Адже самоствердження – процес довгий, навіть при наявності таланту.

Тільки-но дитина починає говорити, її заохочують до вираження власних думок та бажань. У кожної – свої іграшки, якими її не примушують ділитись, якщо вона того не хоче. Скаже дехто: ростимо загнібід, змикрутів. Але це неправильно – знову ж таки з погляду наших уявлень про культивування незалежної особи.

– Подібний «сорт» егоїзму не стривожує?

– Певною мірою так. Але ми виходимо з того, що право на власність і на розпорядження особистим часом святе. Дитина може відмовитись пускати кого б то не було до своєї кімнати. Поганим тоном вважається читання щоденника чи листів дитини батьками без дозволу. У цьому вона вбачає посягання на її секрети. Вважається природним для дитини мати від батьків таємниці.

– Як ставляться до «різкового» методу?

– Багато батьків ніколи не б'ють дітей і не ведуть довгі бесіди з ними, якщо вони у чомусь завинили. Шльопнути – це зовсім

не по-американському. Користуватись своїми фізичними перевагами американцям здається неприпустимим, та й до того ж вони постійно побоюються образити своїх чад чим-небудь.

Коли в когось труднощі, ми кажемо: «Аврааму Лінкольну теж багато чого не вдавалося, перш ніж він став президентом». «Нічого не робити – нічого не досягти» – ця практична мудрість теж у ходу. Хрестоматійно згадуємо і Бенджаміна Франкліна, винахідника й письменника, дипломата. Історія його сходження до слави особливо дорога серцям американців як життєвий приклад людини, яка «зробила сама себе». Він створив багато афоризмів, наповнених цільною дидактикою, а серед них і такий: «Хто рано лягає і рано встає, той буде здоровий, багатий і мудрий».

– Часто доводилося чути, як батько запитує мало: «Ти зараз хочеш додому?» «Ні», – відповідає той, явно стомлений, плачучи. Реакція? Батько продовжує безцільно сидіти у холодному парку – хлопець-упертюх не поспішає. Для іноземця виглядає дивним такий спротив... Дрібка зневаги хіба не переросте у щось потворніше? Чому діють у таких випадках найдогідніше?

– Вважається, що дитина в ці хвилини вчиться відповідальності за свої рішення і відчуває власну значимість. «Вирішуй сам» – превалює більш ніж де-небудь. В ідеалі система американського виховання виробляє здатних до дії, незалежних людей. У кінцевому висновку дитина мусить сама відповідати за своє життя.

– Знайомлячись із вашою культурою, звертаєш увагу на такий термін, як емоційна стабільність дитини. Що це означає на практиці?

– Американські батьки втратили впевненість, яку мали раніше, у проблемах наставлянь на пуття. Саме їм на підмогу приходять багато спеціалістів – психологів, педагогів, лікарів, які і допомагають досягнути цієї стабільності. Через що? Треба вміти слухати і розуміти дитину, інакше вона виростатиме психічно травмованою. Над усе у її розумі повинно закріпитися переконання, що батьки будуть любити її, незважаючи

на переступ, навіть якщо вона щось утне або кудись вшелепається. Коренити не смійте! Це важливо для формування основ упевненості в собі. Батьки постійно намагаються втратити значення авторитарності, прагнуть, щоб діти були для них друзями, яким не хочеться казати «ні». Недавно спеціалісти відкрили деякі допустимі межі у вихованні самостійності: виявляється, діти щасливіші, коли їх батьки діють як батьки і примушують виконувати певні правила. Іммігранти стикаються постійно з цими проблемами. Але вони дають нагинки непослухам, як належить.

Місіс Шміц жалкує, що батьки все менше часу проводять з дітьми, адже вони більше працюють. Навіть у вихідні сімейні бесіди куці. Тому діти забавляються самі. До речі, іграшки недорогі при тутешньому рівні життя. Діти, особливо у маленьких сім'ях, бувають завалені ними. Якщо хочеться розпестити дитину, зробити це у Штатах дуже просто. Але маємо й наслідки цього: де дітей надто вицяцьковували, там вони стають недисциплінованими, егоїстичними і нещасними.

– Багато соціологів вважає, що засилля телебачення – одна з найгостріших проблем американського суспільства...

– Та що там соціологи! Я це бачу сама. На наших екранах часто дійсність прикрашена... За роки роботи у школі я з'ясувала: діти, які багато часу приділяють телевізору, мають менш розвинуту увагу у порівнянні з тими, хто не обріс такою звичкою. Серед останніх найбільше успішних учнів. Помічено, що ті, хто зловживає переглядом програм, не можуть довго зберігати зосередженість. Вони хочуть, щоб їх і на уроках розважали. Хіба це нормально? Якщо дитина проводить роки активного формування організму перед телевізором, їй загрожує навіть певна неврологічна травма. Атож! Насилля, що атакує з екрану, дає збочену картину оточуючого світу. Ті, хто надто приохотився до телеекрана, стають лініюхами в житті. Ось чому американські діти, часто розумні і талановиті, не бажають перепрацьовувати на уроках і вдома. А от діти іммігрантів не так самозабутньо пожирають екранні порції – вони дивляться телевізор з метою кращого засвоєння англійської

мови. Але це на перших порах...

Хоча, відверто кажучи, важко не звертати увагу на «ящик», у якому кишить 70 і більше високоякісних програм, підкреслюю, – американських. Сьогодні у сім'ях стараються боротися із «електронним наркотиком», принаймні дозують час перебування перед екраном. Зрозуміло: батьки хочуть, аби діти всю увагу приділяли здобуванню знань, які розширюють крайобріи світу. Старші бажають над усе, аби їх спадкоємці виробляли не шибенну вдачу, не тупу чи мляву, а трудящу. Підліткам настійно нагадують: треба вбиватися в колодочки. Цей вік для американців відмітний, він значить набагато більше, ніж для інших культур, у яких часто розглядають його лише як останній дитячий тайм-аут, а тому не зважають на витребеньки чад. Тут хлопця чи дівчину в такому віці підводять до розуміння необхідності підготовки себе для єдиноборства за добротність життя.

Питаю у Джорджа:

– Чому прийнято, що діти стараються покинути батьківський дім, коли їм сповниться 18 років?

– Вважається, що з цього моменту вони стають повністю самостійними. Якщо ж трапиться, що дитина затримається в батьківському домі, це викликає тривогу. Більше того, залишитися у своєму рідному містечку – значить показати безхребетність, відсутність кипучої молодої сили й наполегливого наміру стати впертим і послідовним борцем. Це не типово, не по-американськи, а тому засуджується чи сприймається як щось ненормальне. Тут кожен мовби народжується для того, аби вриватися у світ, таранити його, пручатися і хапатися за соломинку удачі. Підліток не може бути обвішений занадто старомодними веригами родинного піетету. Американський спосіб життя характеризується постійними змінами і успіх належить тим людям, які, якщо знадобиться, можуть жити і процвітати далеко від отчого дому.

Тінейджер, котрий виховується з ідею психологічного відчуження від родини, саме в ці роки віддаляється від своїх батьків, у нього атрофується пуповина, яка оберігала святість пе-

натів... І нічого трагедійного в цьому ніхто не вбачає. Не можна тут жалкувати за насидженим гніздом. Завдання батьків – дати нащадкам всі оптимальні можливості для успішного входження в пору дорослості, а потім зійти з дороги. Звичайно, є багато шляхів допомоги дорослим дітям, але вона здійснюється дуже ненав'язливо, делікатно.

На моє запитання, чи поділиться він своїми мільйонами із сином, коли той закінчить навчання в університеті, один «курудзяний» магнат відповів:

– Бачите, для того, аби він заволодів мільйоном, достатньо розчерку мого пера, скажімо, на банківському документі. Однак я так робити не збираюся. На час канікул після першого року навчання я направив його на лісоповал, після другого він працював у посудомийці, а після третього, либонь, поїде у каменоломні. Хай пізнає, скільки вартує один цент. Такі випробування до снаги лише чіпким хлопцям, які ставлять високу планку в житті, тобто хочуть домогтися багатства, застосовуючи інтелект чи сильні і вмілі руки. І той, і інший спосіб однаково схвальний. Якщо юнак терпляче пройде цей курс гарування, а потім ще й зуміє поставити власну справу, звісно ж, батько підсобить. А з белбасом йому не по дорозі.

Концепція свободи не втрачає своїх привабливих сторін і в старості... Характерно, що й батьки на схилі літ теж хочуть бути такими ж незалежними, як і їх діти. Вони не бажають доживати останні дні із родиною – йдуть у будинки престарілих, якщо вже самі собі ради не дають. Самоізоляція цього роду – звичайне явище. Як і «здати» батька чи матір в «інтернат» – з єдиною метою: полегшити їм хворовиту чи безсилу, нерадісну чи самотню, одноманітну чи печальну, похмуру, світлу чи набридливу старість. «Ні за яких перипетій не хотів би стати дітям каменюкою на шиї, – казав мені один дідусь, з яким ми подорожували віддеглими шляхами його літ. – Такої глузливої долі не побажає ніхто...»

Ці заклади – не кепський варіант. Вони є всяких гатунків. Зрозуміло, що елегантні й комфортабельні – дорогі. Пацієнти розраховуються самі за кут. Остання обставина підносить їх

дух, бо це є ознака власної свободи. Буває, що платять діти.

За моїм знайомим уважно доглядають службовці цієї тихої обителі.

А ще є й інші опікуни – волонтери, ті, які ніде не працюють, тобто мають вдосталь вільного часу. Патронат над подібними притулками вважається проявом високих чеснот. За дану роботу ніхто не платить, але це всюди схвалюється. Таку людину зустрічають на всіляких публічних зібраннях оплесками. Ось узяти Колін Нейман. Вона каже, що то її обов'язок як ревної християнки скрашувати понуре життя якоїсь там старушенці. Останній так само приємно спілкуватися з Колін – колишньою викладачкою німецької мови університету. Зазначу: ніхто не приневолює до добродчинства. Воно поширене в різних галузях. Часто-густо люди приходять на колишню роботу і раді виконувати найдріб'язковіші доручення персоналу. Просто так, безплатно хочуть прислужитися своїм учням хоча б тим, що переносять папери з відділу у відділ, або залюбки консультують молодих співробітників.

...Колін якось повела мене в будинок старечого згасання, який би ми у себе нарекли не інакше, як санаторій зіркового класу.

Зайшли в палату. Колін довго бесідувала із добродушною, худю, кволою, як виявилось, найдревнішою тут бабусею. Розмова ця стосувалася насамперед здоров'я підшефної, а остання в свою чергу засипала відвідувачку десятками запитань про сім'ю Нейманів. Коли гості підуть, старенька знову буде надокучати медсестрам, які ні виглядом, ні словом не викажуть своє, можливо, бридування. Робота ця вимагає від кожного витримки і такту. Америка своїм громадянам, які є пенсіонерами, гарантує не на словах, а насправді надійне безбідне життя. Навіть якщо людина опинилася в притулку, то тут їй медперсонал від імені держави має забезпечувати повний комфорт. Є приписи і за ними мушиш грати, якщо хочеш мати роботу. Але, власне, мабуть, не зовсім правильно говорити тут про примус. У Штатах кожен має те місце праці, яке заслуговує. Це всі дуже добре розуміють і оцінюють відповідно свої можливості. Тому всякий дорожить тим, що

здобув, і не мріє про нереальний шматок: якщо не під силу, не смикайся, бо не урвеш... Ось ця молода медсестра добилася місця няні ветхих пацієнток. На інше не розраховує.

Щоразу більшає пансіонатів анахоретів-самітників у найприятливіших кліматичних зонах США. Дітям сюди не рекомендують часто приїжджати для провідування. Такий порядок подобається безутішним слабосилим батькам...

А бідні та недавні іммігранти? Вони вимушені проводити останні роки життя у своїх дітей...

Колін Нейман:

– Літні люди, хоч до них є відповідна повага, розглядаються, однак, часто як анахронізм. Культ молоді сили, лише на нього опираються Сполучені Штати. Тільки молодь може привнести у світ відчутні переміни. Старі люди, які є просто банальним символом минулого, можуть запропонувати суспільству менше... Віджиле без сентиментальності відкидають на смітисько забуття.

Але старість не поступається. Відчайдушні спроби виглядати молодим рік у рік стають інтенсивнішими. Пластичні операції, які були у минулому привілеєм лише дуже багатих, сьогодні роблять і люди середнього класу. Цілий ряд інших зовнішніх перетворень спрямовані на усунення ознак фізичного хиріння. Відмолодіти, забути болеші! – ось лозунг покоління, яке запізнилося у двадцять перше століття...

Сьогодні у США вельми активно відстоюється думка про те, що треба переглянути поняття старості. Прапором для багатьох стала книжка відомого американського письменника Діпака Чопри «Тіло без віку, душа без старості».

Два століття тому середня тривалість життя становила для чоловіків 35 і для жінок 38 років. Нині вона перейшла 70-річний рубіж. Ця обставина поклала відбиток і на розуміння поняття статечного віку.

Люди, пише автор, навчилися краще боротися із хворобами, змінили кулінарні пристрасті, менше їдять тлустого, соленого, надаючи перевагу овочам і морським продуктам. Займаються не такою важкою, як колись, фізичною пра-

цею, активніше проводять вільний час.

Довше життя, здорове харчування, косметичні операції – все призвело до того, що 40 – 50-літніх жінок усе ще вважають молодими. Недалеко той час, коли це стосуватиметься і 60-річних дам.

У центр, відкритий у Сполучених Штатах Діпаком Чопрою, приїжджають тисячі людей з одним бажанням: як навчитися втекти від старості, як вибавити себе від неї? Чому так болісно її переживають? Дуже проста відповідь: ця присмеркова пора сприймається багатьма, як кара, адже у країні, де стільки можливостей радіти життю, ти раптом стаєш враженим немощами, відходиш на силі... Не можна з цим змиритися, тим-то кожен день пенсійного життя тут є спробою у десятки разів сильнішою, аніж в молодості, насититися світом, вивчити його нову азбуку, хоч вона і є малозрозумілою... Це ще одна прикметна риса американського способу, яка, звісно ж, несприйнятна в інших культурах, де життя є страждання, де старість не категорія філософствування і нікого не лякає своїм раптовим візитом, а радше наближує вибавлення від тернистої долі...

Проблема престарілих американців останнім часом дуже багато обговорюється. Пояснюється це тим, що їх кількість зростає, а через 20 років стане ще більшою. Сучасна медицина пропонує масу методів продовження життя людей, які тягнуть свої останні роки. В результаті лівова доля медичних послуг припадає саме на них. Навіть коли прядуть на останню, старі американці завзято пручаються смерті і більшість вмирає у лікарні, прагнучи незмірно подовжити свою земну осінь за будь-яку ціну.

Якось ми відправилися у клуб, де збираються ті, кому за 60. Вік багатьох, кого там побачив, виявилось, я занижував... Коли запитав у Джорджа, скільки років отим двом бабусям, що ширкають, ковзають, топчуться у повільному танці з вояцького вигляду дідусями-перестарками, то відповіла Марлен, яка знала їх:

– Сімдесят вісім.

Про що можна міркувати, дивлячись на самовдоволене ви-

каблучування цих древніх місій із нафарбованим сніжно-білим волоссям, які ні разу не зашпортувалися своїми високими шпильками на танцювальному подіумі і, здавалося, хочуть одного – бути в осередді ровесників?

Чи не прийдуть на гадку наші матері, котрі поклали на колгоспних буряках силу та вроду і ледве ступають зболеними ногами по землі? Їм не до вихилясів...

Не диво, що багато людей похилого віку ведуть тут дуже активний спосіб життя.

– Ставши пенсіонером, я наче на світ народився. Адже маєш нагоду по-справжньому відчувати, що особисто для тебе ця країна може дати багато, – казав Михайло Каркоць, який зазнав бідувань до ширця, поки долав шлях із рабства....

По-різному використовують викуплений роками праці у держави час. Пан Михайло Каркоць став громадським діячем, пише мемуари. Він є організаційним референтом Комітету Допомоги Україні, секретарем відділу Українського Народного Союзу в столиці Міннесоти. Впродовж п'яти років разом з дружиною двічі побував в Україні. А можливостей подорожувати по Штатах, звичайно, більше. Інше знайоме сімейство поїхало любісінько в Техас за триста миль – там місяць займатимуться у школі аеробіки, щоб удосконалитися потім у вальсуванні. Колін і Джім Неймани гайнули в Європу...

Звісно, та людина похилого віку нещасна, яка не має здоров'я і грошей. Утім, за цим параметром старість скрізь однакова...

Джорджу і Мерлін вже за п'ятдесят. Свою фізичну форму вони підтримують за допомогою тренажерів, розміщених у цокольному приміщенні їхнього особняка.

Віра американців у прогрес виростає з передумови про те, що особистість може змінити свою натуру, але якщо не вдасться зробити цього, то хоча б не дозволяти дрімати тілу. Характерно: працівникам установ, якщо ті займаються фізкультурою, подовжують час обідньої перерви...

– Наші психологи переконують: ми повинні в першу чергу любити себе, а потім вже інших. Що ми і намагаємося робити, – каже Джордж. – Атмосфера перманентного суперництва, в

якій ми живемо, примушує ставитися до себе критично.

Постійний відчайдушний пошук шляхів самоудосконалення – феномен і загадка американської культури.

Іноземці погоджуються, що у США надто багато свободи. Ту-тешні жителі вважають: будь-яке обмеження їх прав є зазіхання на американський спосіб життя. Колись, в час освоєння континенту, чинили все, що завгодно, бо навколо нікого не було. Піонери, оті перші поселенці, відмічали свої ділянки у межах видимості диму від багаття сусіда. Кожен час залишав тут після себе інші формули моралі і прокрустові ложа волі. Але все ув'язувалося з інтересами інших, тобто не змінювався код демократії.

Чималий пласт американських цінностей залишився незмінними ще з часів англійських поселень 17 століття. Йдеться, зокрема, про духовно-настановчу спадщину пуритан – членів ортодоксальної християнської секти, котрі були серед першопроходців. Саме потужна сила їхніх внутрішніх устоїв допомогла відбутися в умовах нової, незвичної обстановки: опора лише на себе, важка праця, невибагливе життя. Провідну роль відіграло індивідуальне світосприйняття. Успіх у земному житті пуритани розглядали як Боже покровительство і не бачили ніякого протиріччя між зароблюванням грошей і можливістю потрапити в рай. Цим вони відрізнялися від тих, хто сповідував святість злиднів. Перемогло прагматичне: кожний має те, що виборов.

Певен, для пуритан із далеких епох масштаби споживання останнього часу видалися б гріхом, але вони захопилися б цілеспрямованістю, з якою сучасні американці працюють, щоб оволодіти капіталами і коштовностями, задовольнити маєтно-шлункові примхи. Філософ С. Франк, правда, посміюючись над цим ненаситним процесом, запитує: «Чи потрібно для людського щастя це безкінечне накопичення, це перетворення людини в раба речей, машин, телефонів і всіляких інших мертвих засобів власної діяльності?»

На яких суспільних траєкторіях пуританізм як моральна за-пона має сьогодні таку ж стійку первісно-історичну святість?

Його правилами все ще керуються, коли йдеться про недопустимість публічних ексекуцій інтимно-сексуального, про куріння та вживання алкоголю.

Скажімо, ніхто з покупців у магазині не погортає вільно «Плейбой» або «крутий» порно-мегезин. По-перше, його не дадуть в руки, якщо ви за нього не заплатили. По-друге, він обтягнутий целофановою плівкою, ще й лежить на найвищих полицях. Отож заглянути, що там, за обкладинкою, відвідувач може лише тоді, коли купить його, а, придбавши, не стане тут же вкрадливо зиркати по сторінках. Він кине журнал собі в сумку і витріщуватиметься в альковному любострасті, баранітиме, осоловіло споглядаючи на фантазії тіл, уже вдома. Ще одне: в магазинах, де продають періодику, ніяких умов для того, щоб діти могли дивитися еротичні видання. Інша річ матінка-Європа. Тільки-но вийдеш із літака через гейт і опинишся в широченному сліпучо освітленому, довжелезному залі аеропорту Амстердама, на тебе війне тютюновий дим. А в газетних кіосках зусібч атакуватимуть обкладинки високоякісних поліграфічно журналів із зображенням відвертих розпусних безвстидних вакханалій, розрахованих на те, аби слиноточиво й сально без всякого сум'яття позирали перехожі на сторінки, де зображено потіпах і повійниць...

Отже, порнографія вражає дух там, де все менше їй чинять спротив...

До речі, неможливо припустити, щоб по американському громадському телебаченню («public TV») демонстрували всього-навсього оголені жіночі перса... Кожен тут знає, що за такі «невинні» кадри канал буде притягнуто до кримінальної відповідальності.

Для багатьох здоровий спосіб життя є новою цінністю, яка все шанованіша в американців. Узяти боротьбу з курінням. У США домоглися, що воно виходить з моди. На телебаченні і радіо заборонена реклама сигарет. Паління не дозволяється на всіх внутрішніх рейсах повітряних сполучень континентальної частини. На нього табу в театрах, концертних установах. Багато ресторанів надають окремі секції для курців. Дея-

кі компанії не приймають любителів димку на роботу, інші – розробляють програми заохочення тих, хто кинув палити.

У редакції ви не покурите ніде. Зробіть це лише поза її приміщенням, на вулиці. Але коли не маєте запальнички, то вже геть халепа: ви ж не наважитесь попросити в когось вогню – не прийнято...

Кожен ваш вихід і прихід фіксує комп'ютер, адже щоразу в замок дверей мусите вставляти пластикову картку-відмичку. А того, хто швендяє туди-сюди та ще й з метою «закоптити» легені, тут довго не толеруватимуть.

Більшість оточуючих несхвально ставиться до людини із сигаретою в зубах, особливо, якщо це чоловік. Вважається: така особа має слабку силу волі, а це вже за тутешньою шкалою престижу трактується майже як ознака неповноцінності. Стійкі пуритани назвали б це внутрішньою зіпсованістю, вони б не стали прихильно розмовляти із тим, від кого тхне цигарковим перегаром.

Хоча значна частина американців вгамовує свій нікотинний голод. Якщо ви все ж хочете закурити серед оточуючих, то завжди мусите запитати, чи не заперечують вони.

У США люди багато чого досягають завдяки тому, що в усьому прагнуть бути успішними, – і виробники, і споживачі. Кажуть небезпідставно: ніщо так не дороге серцю американця, як ефективність. Саме задля неї створено, наприклад, супермаркет – один з найбільших американських винаходів. Продукти тут запаковані – достатньо знати, де ті чи інші з них, і ти витратиш на покупки лічені хвилини. Треба цікавитися цінами. У магазинах системи «Маркрудерс» вони невисокі, а в «Джайнт» – дорожнеча.

Ми з Джорджем їздили по харчі щочетверга. Завдяки тому, що брали багато, економили по кілька доларів. Американці традиційно запасуються таким чином, аби не морочитися з цим щодень.

Тема варіацій цін – у всіх на вустах. Власники тут стараються зробити все, аби товар якнайшвидше знайшов свого покупця.

Тому регулярно оголошуються переоцінки, у газетах і журналах друкуються спеціальні етикетки, вирізавши які, матимеш право знижки. Особливо пільгових талончиків багато у суботніх та недільних номерах газет – тоді видання розпухають від різних додатків, що допомагають зорієнтуватися у пропозиціях товаровиробників. Мої господарі не лінувалися брати з собою ці паролі знижки. І хоч вона не дуже суттєва, але важливо скористатися любов'ю якоїсь фірми до свого споживача. Проте слід зважати на те, що, як писав соціолог Поль Гудман, в Америці високий стандарт посередньої якості.

Потрапивши вперше у величезний супер-маркет, де покупки роблять люди звичайного достатку, звісно ж, сподіваєшся, що тут зустрінеш море американських добротних речей. Але і взуття, й одяг найчастіше траплятиметься або китайське, або тайваньське чи з Латинської Америки. А от сервіс вразить приємно: коли ви щось і нагледіли, але вашого розміру немає, то варто лише сказати про своє бажання клерку. Він замовить річ, хай навіть в іншому штаті, і вам через день-два привезуть її. Якщо ви передумали брати, то не варто хвилюватися від почуття вини.

– Це ж Америка, – каже Колін Нейман.

Саме з цією жінкою ми завдали клопоту працівникові магазину, котрий постарався надзвичайно: організував доставку названої нами речі аж з Міннеаполіса. Але ми потім змінили своє рішення: не купуватимемо. Причини цього ніхто не з'ясує...

Звісно ж, підіть у дорожчий магазин і там ви на кожному кроці зустрічатимете товари, зроблені у Штатах.

Тут побутує вислів: «Час не чекає». А це вимагає, щоб до нього ставилися як до цінності. Звідси, стверджують дослідники, бере виток монохромність американської щоденної культури життя. Тобто тут працюють згідно з розкладом, виконуючи одну справу, не хапаючись за кілька одночасно. Ніяке втручання ззовні не може порушити робочий план. Таку організацію справи демонстрував Боб Андерсон. Складений ним розклад не терпів ніякої наруги...

– Час для американців абсолютно важливий, а його вартість зростає стократ, коли він заповнений виключно корисними справами, – казав Джордж Мілліган. – Ми не відкладаємо сьогоднішню роботу на завтра, адже завтра вже повинні бути в іншому місці. Чому б нам не поїхати сьогодні відвідати Романа Шостака у Ватерлу? Як він там на телебаченні?

– Скоро вечір, та й миль туди не двадцять, – стримую Джорджа.

– Де вечір, а де ми? – сяйнозуба його усмішка враз зруйнувала мої аргументи...

Чи помітні суперечності?

Поки ми дійшли до українського посольства, то бачили не раз під лавками, як барложаться накриті газетами люди, котрі подавали кволі ознаки життя п'яницькими в'ялими голосами – особи або вколосилися, або потягнули добряче віскі, чи нажлуктилися пивка і тепер віддихувалися, мляво ворушили руками й ногами, зачіпаючи порожні бляшанки й пляшки, що з дзенькотом відкочуються від ліжбища. Либонь, подібне тирловисько зробили тут зубожені безхатники...

У чепурному й фешенебельному Вашингтоні важко допустити, що до тебе можуть вчепитися драби, що хтось налетить зненацька і пограбує, силоміць примусить віддати гроші... Але треба рахуватися з реальністю. Власна необачність загрожує тут стати жертвою вуличних нікчем. До наших жінок-журналісток біля одного із супермаркетів причепилися якісь жебрала. Причому нахабно вимагали не дрібняків, а не менше десятку. Вони були б таки відняли гаманці, якби до прошаків не визвірився супроводжуючий представник із ІССІ Білл Хайт.

Про ймовірність несподіваного нападу слід знати. Є інструкції для іноземців, які детально регламентують вашу поведінку, скажімо, у якомусь місцевому гарлемі.

Статистика свідчить, що за рік у Штатах здійснюється 20000 вбивств. Вони трапляються здебільшого у бідних районах та злочинних колах. Останнім часом країну тривожить кровопролиття і в школах. Корені проблеми, очевидно, слід вбача-

ти у тому, що в Конституції США сказано: кожен має право носити зброю. Коли приймалася така норма, то батьки американської нації мали на увазі спроможність особи захистити себе від посягань бандитів. Розуміється, вони не могли передбачити, якого лиха накоїть їх благочестивий намір.

Пам'ятати про обачність закликав і адміністратор готелю, що неподалік Капітолійського пагорба. Він попередив, аби ми після настання сутінків не висовувалися за поріг готелю, бо обчистять. Не важливо, хто це буде. Мовляв, людиноподібного терміття тут доволі.

– Краще споглядайте на вечірнє місто з готелю, – розрядив службовець насторожене й ніякове наше вислуховування інструкції безпеки.

Стоячи біля відчиненого вікна, вдихаючи травневу темно-синю, томливо-пахучу ніч столиці, обмінюючись із Романом Шостаком нерозв'язними враженнями про чудову турботливу незнайомку, котра зробила нам емоційно-піднесену екскурсію по свіжому, у шлюбному цвіту Вашингтону (спочатку вельми здивувалася, що блукаємо самі, мовляв, небезпечно, а тоді повела на меморіал загиблим у В'єтнамі – там поклала троянди на вибите в граніті прізвище свого брата); думаючи про завтрашню зустріч з однокласником-дипломатом, який вже у Штатах живе три роки, (завтра він має прибути з Нью-Йорка сюди); згадуючи дружелюбство людей Середнього Заходу і наші з ними діалоги взаєморозуміння; прокручуючи у пам'яті увесь час мого перебування тут, позначений пізнанням різних щедрот цього життя, – стоячи біля розчиненого вікна і думаючи про все це, не хотілося допускати навіть ймовірність якоїсь агресії...

Корінне населення США – індіанці. Все інше походить від сімей, які іммігрували сюди. Англійці були першими білими в Америці, їх засновницька основоположна колонія датована 1607 роком. За ними незабаром прибули іспанці, голландці, французи, шотландці і німці. У 19-му столітті в Америку в'їхала велика кількість ірландців і китайців, які втікали від голоду у своїх країнах. Тоді ж запрудили материк особи скандинавсько-

го, італійського, російського, єврейського і грецького родоvodu.

Багато з цих людей приїхали бідними і такими ж залишилися. Але всі, хто опинявся тут, хотіли створити щось протилежне тому, що вони бачили на батьківщині.

Навала іммігрантів породила дешеву робочу силу. У 1922 році Конгрес прийняв Закон про квоти (скасований у 1943 році), згідно з яким перевага надавалася переселенцям англосаксонського походження. Ним практично перегороджувався шлях людям з Азії та Африки. Але нині іммігранти з Мексики, Куби, Центральної Америки й Азії чисельно домінують, у черговий раз змінюючи етнічний баланс країни.

Як тут з'явилися негри? Предків чорних американців завозили сюди силоміць з Африки – для рабської праці. Тривало це довго, аж поки темношкірим дарувала свободу Громадянська війна 1861–1865 років.

Американці впевнені у своїй винятковості, вважаючи її аксіомою, тому що їхні предки були меткими, мали достатньо мужності, аби покинути свою батьківщину і почати нове життя в Америці. Ще у 1668 році Уільям Стаутон писав, що Бог «пересіяв цілу націю-Англию, аби відправити відбірне зерно в невідому глушину».

Дотепний письменник-гуморист Х. Менкен заперечував. Кепкуючи, висловлював власний погляд: «...Більшість англосаксонських іммігрантів до революції були не кращими представниками своєї батьківщини, а швидше невдахами». З точки зору Х. Менкена, на перших порах освоєння Америки легко вдавалося піднятися по щаблях кар'єри, адже практично була відсутня подобизна конкуренції. Такий напрямок мислення, однак, не має багато послідовників – американці вважають себе рафінованою расою, а це часто дратує сьогодні іноземців.

Знайомі нам земляки із Міннеаполіса усміхаються, зачувши це.

В Америку вони приїхали наприкінці сорокових і влилися в одну з найпотужніших у США українських громад. Про її перші кроки на новій землі і сучасний стан можна довідатися

у згадуваному вже міннесотському Музеї імміграції.

Наш екскурсовод пані Галина Миронюк, хранитель і ревний збирач матеріалів, чекає знаку, коли буде включено диктофон.

–То прошу. Деякі дослідники, в тому числі Мирон Куропась, вважають, що першим, хто приїхав з України до Америки, був Лаврентій Богун. Він супроводжував капітана Джона Сміта до Джемстауна у Вірджинії. Сміт подорожував по Україні і згадує Богуну в своїх мемуарах.

Військові списки вказують на те, що під час Громадянської війни українці служили в Північній армії. Найславнішим із цих вояків-іммігрантів був генерал Василь Турчин. Він відзначився у баталії під Чікамоге (1863). За заводяцький запал і ратні подвиги став відомим як «грізний козак».

В американській історії свої карби залишив і священник Агапій Гончаренко. Зупинившись у Сан-Франциско у 1865 році, він почав випускати англо-російськомовну газету «The Alaska Herald». Перше число часопису містило переклад тексту Американської Конституції, коротку статтю про ідеї Тараса Шевченка. Згодом став виходити додаток українською і російською мовами «Свобода», однак існував недовго. Зате часопис під такою ж назвою, створений Григорієм Грушкою у вересні 1893 року, видається і до наших днів, визначаючи разом із «Українськими вістями» обличчя сучасної української преси у США.

Масова імміграція з України почалася у сімдесятих роках дев'ятнадцятого століття. Деякі джерела так свідчать: бідачеська-мандрівники добиралися сюди, сходили на берег і падали, обіймаючи землю, либонь, завдячуючи, що минувся жах морського безмірного хитання. І хай попереду незвідний світ, одначе було більше надії, аніж у старезній Європі... Прибулі – це в основному убогі селяни з Австро-Угорщини. Неписьменні, вони мріяли тільки про одне: заробити грошей, повернутися в Україну й купити землі. Звали себе русинами, як велося з діда-прадіда. Були глибоко віруючими.

Ті, хто походив із Карпатської України, іменувалися угро-руси́нами, або русинами мадярськими. На початку двадцятого

століття сюди ринулися галичани. У графі документів, яка вимагала вказати національність, кожен з них писав: українець.

Життя переселенців було дуже важке – ледве кінці з кінцями стуляли, нерідко в рам'ї ходили, знали муку й печаль переднівку... Чоловіки прагнули понад усе втулитися десь у робітничі промислові гурти. Здебільшого потрапляли на антрацитові копальні північно-східної Пенсільванії, де надсадно гнулися за ламаний гріш.

Багато прибулих селян хотіло заволодіти землею, але це рідко кому вдавалося. Серед щасливців була група протестантів – «штундистів», які втекли від релігійних переслідувань зі східної України. Їхнім осідком стали займанщини Вірджинії і Північної Дакоти, куди 1898 року приїхали інші єдиновірці. Заклали ряд поселень, одне з яких назвали Київ. Потім до них приєдналися греко-католики із Західної України, котрі невдовзі заснували село Україна. В цей час чимало фермерських українських поселень виникло у Джорджії, Техасі, Іллінойсі, Вісконсині, Мічигані, Пенсільванії, Нью-Йорку і Нью-Джерсі.

Громадське життя запульсувало в американських русинів із масовим приїздом священників, котрі відразу ж заходилися створювати парафії. Під проводом духівництва з часом виникло три групи, між якими довго не наставало замирення: керована угорцями угро-русинська греко-католицька дієцезія, православна течія, де домінували росіяни, й український греко-католицький напрямок галичан.

Друга хвиля переселення припадає на двадцяті роки. В той час в організмі української імміграції поросли межеві смуги: згрупувалися соціалісти, комуністи, монархісти, націоналісти, що напосідали одне на одного з оскалом ненависті... Політична шамотнява надовго поляризувала вихідців із дніпрянської країни. («Втім, подібне повторилося і в 50 – 70-х роках», – свідчитимуть іммігранти). Це був також час релігійних потрясінь: пастирі наструнчували громаду проти тої чи іншої конфесії...

Після другої світової почався третій вплив української імміграції – вигнанці із рідної землі отримали дозвіл приїхати у США за законом про переміщених осіб, виданим у 1948

році. Вони осіли здебільшого у районах Сходу й Середнього Заходу. Громади Балтімору, Вашингтона та Боффало, відносно невеликі перед війною, значно зросли внаслідок цього. Крім того, чимало подалося на Південь, Південний Захід і Захід, збільшуючи рідномовні общини у Майямі, Омазі, Денвері, Феніксі, Х'юстоні, Лос-Анджелесі та в Сан-Франциско.

... В українську православну церкву Міннеаполіса пан Михайло мене повів на другий день знайомства. Зайшли туди. Він став жвавоокий. Найбільш вражаючим тут є іконостас, на який вказав мій співрозмовник.

– Це ж ми з братом Петром зробили, Господь сподобив нам, – пояснив він.

А я враз пригадав побачене в його гаражі: десятки рубанків, пилок, інше теслярське начиння, акуратно складене на полицях...

Потім тут почалася служба. Молодий священник, який лише рік тому прибув із Тернополя, оголошує парафіянам, що присутній у церкві гість з України. Помолилися за нього, аби він поніс на Батьківщину в своєму серці духовні привіти рідній землі, до якої в кожного тут ностальгійне тяжіння, але ні в кого немає бажання повернутися до неї назавжди.

Як свіжо-чисто, піднесено-проникливо звучить хор! У ньому вирізняю рівний оксамитовий, соковитий голос пані Надії Каркоць-Місечко. Впродовж багатьох десятиліть вона виспівує тут свою високу душу. Віра в Бога й Україну нероздільна у неї...

– Церква була і є визначальним об'єднуючим чинником для нас, – каже Михайло Каркоць. – Саме вона викликала організовану українську суспільну активність у Сполучених Штатах, що бере витоки, як свідчать історичні джерела, із 1884 року, коли перший в Америці греко-католицький священник отець Іван Волянський поселився в Шенандоа, штат Пенсільванія. Він став фундатором першої на континенті україномовної газети «Америка», яка виходила до 1890 року.

У 1885-му в цьому місті збудовано просту за архітектурним рішенням першу українську церкву в Сполучених Штатах – святого Михаїла Архангела.

Храми, у які нині ходять українці США, – це споруди, що вражають своєю красою: Івана Хрестителя в Гантері, святої Трійці в Кергонксоні, Святого Серця в Джансон-Сіті, Непорочного Зачаття у Філадельфії, Святого Андрія у Савт Бавнд Бруку...

Колись кожний іммігрант потенційно міг бути суб'єктом дискримінації (китайці особливо постраждали від закону, який певний час забороняв їм володіти землею, відвідувати школу, брати шлюб з білими).

Але слід пам'ятати, що американське суспільство стрімко прогресує, воно завжди хоче дійти в усьому здорового глузду. Тому нині, наприклад, пиховите гидування людьми, у яких колір шкіри не білий, є ознакою невихованості і карається законом. Жоден поважний оратор не дозволить расистських висловлювань. В Америці не досягли рівності, але принаймні до цього прагнуть. Сьогодні в усіх гілках державної влади, в бізнесі набагато більше, аніж колись, скажімо, чорношкірих та латиноамериканців.

Етнічну пригніченість своїх батьків не хочуть нести на собі важезним тавром діти іммігрантів. Вони гостро потребують, щоб оточуючий їх світ ставився до них як до сто процентних американців. Стати американцем назовсім, прищепити собі питомі штатівські риси – найзаповітніша мрія в кожного, хто хоче втрапити у цей триб життя. Молодь не любить акцентувати на своєму походженні. Коли в Міннеаполісі під час концерту, який давали діти на честь дня народження Тараса Шевченка, я запитував про це у кількох моїх супроводжуючих, то вони зізнавалися, що вибрунькувані у вісімдесятих роках правнуки наших іммігрантів уже не вельми прагнуть показувати чи виділяти себе як нащадків українського роду. Вони просто жителі цієї країни і в їхній духовній кондиції вміст ментальності ще живих прародичів змізернів доценту.

Ті діти, які приїхали з батьками тепер, неминуче в усьому спішать бути схожими на корінних, тутешніх ровесників. Добре це чи погано?

На погляд окремих психологів, буде краще, якщо бать-

ки не надто наполягатимуть на сліпому наслідуванні звичаїв своєї минулої культури. Інші заперечують, стверджуючи, що повністю відмовитись від свого світосприймання не можна, бо це руйнує національну оригінальність, всотану з молоком матері. Вони вважають: якщо діти зможуть поєднувати можливості, що надає Америка, з традиціями своєї родини, то в цьому суспільстві доскочать високо.

Визначним досягненням у США вважається наявність потужного списку етнічної преси.

Серед 230 таких видань найбільшою є іспаномовна нью-йоркська газета «Єль Діаріо». Половина повідомлень її, як правило, латиноорієнтована. Але навіть при висвітленні новин, які не мають ніякого відношення до американського іспаномовного населення, газета часто коментує їх з точки зору впливу на етнічну групу, яку обслуговує. Іспаномовні газети ростуть шаленими темпами, оскільки швидше за інші чисельно збільшується діаспора «латинос» у США, особливо в районі Майямі і у великих містах: насувається справжня мексиканська хмара, про яку сьогодні вже говорять напрямцє, як стверджують і про те, що це нічого доброго для Штатів не віщує. Дехто прогнозує тотальну експансію «чиканос» (поширена назва латиноамериканців) на Півдні, вбачаючи в цьому неминучу загрозу.

За останній час чимало свого населення «підкинув» Далекій Схід, що привело до появи великої групи відповідних газет, наприклад, «Коріан Таймз» і «Філіпіна Ньюз». У Чикаго видається вже п'ять негритянських газет, найбільший тираж з яких має «Ситізен Ньюспейпер» – 112 тисяч примірників.

У перший же день мого перебування в редакції «The Gazette» я звернув увагу, що за одним із столиків «news room» сидить чорношкірий велетенський поліцейський. Він сам до мене підійшов, відрекомендувався, причому чомусь сказав так по-простацькому:

– Я коп (жаргонна назва полісмена – *В.М.*). Якщо вам, сер, щось буде потрібно, звертайтеся, нема проблем, ось моє ро-

боче місце, – на вилицюватому лискучому його щирому обличчі блиснула усмішка.

До нього, працівника внутрішньої охорони, питань не виникало.

Цей соракарічний негр народився вже в час, коли Америка збавляла расистські оберти. Тим-то він щось та таки досяг у житті. Авжеж, домогтися стати поліцейським – це немало.

Історія країни свідчить, що чорношкірих тут ненавиділи люто. Біла більшість утискувала їх сильніше, аніж інші етнічні групи в Америці. До Громадянської війни, яка перетіпажила іммігрантів, негри зазнали сумного приниження. Після цього ненависного побоїща вони були пошлюблені свободою, перетворилися у вільних людей, щоправда, без власності, освіти. Накинута на охлос воля спочатку не вела до добра – лопнувши, лямівка раболіпства вивільнила злу силу. Маргарет Мітчел у безсмертному романі «Звіяні вітром» талановито описує ці метаморфози.

Але й у середині двадцятого століття негрів люто зневажали на Старому Півдні, де здебільшого їхні колонії. Їм не дозволялося їсти в ресторанах для білих. Школи, парки, плавальні басейни були також недоступні для них. Чорні могли розраховувати лише на брудну роботу. Нічого не змінювалося до 1955 року – тоді негритянка Роза Паркс відмовилася звільнити місце в автобусі білій людині. То був шоківий знак для Америки. У 1964 році Конгрес США прийняв Автобусний Біль про громадянські права, який забороняв публічну сегрегацію.

Чорношкірим довелося вести довгу боротьбу і на Півночі проти неофіційної антинегритянщини, яка була не такою явною, як на Півдні.

Мій колега по перу із «The Gazette» казав, що до поборництва свобод цього населення протягом багатьох десятиріч рвійно долучалися негритянські письменники. Література чорного болю, як її називають, мусила дуже довго втлумачувати, що під темною шкірою б'ється таке ж серце, яке і в людини білої, – воно здатне збагатити світ любов'ю. Видатний прозаїк Ленгстон Х'юз душевним криком своїм заповідав: «Ми не бажаємо нія-

ких другосортних американців. Ми не бажаємо слабкої і недосконалої демократії. Ми не бажаємо злиднів, голоду, упередженості, страху, ми не бажаємо, щоб від них страждала якась частина нашого населення. Ми хочемо, аби Америка справді була Америкою для кожного! Давайте зробимо її такою».

Зловорожа нетерпимість білих до своїх антиподів (за кольором шкіри) проявилася у США не в столітті, що недавно минуло, а набагато раніше...

У місті Еймс, в одному з найбільших концертних залів, ми очікували виступ індіанського ансамблю. Виявляється, у штаті Айова є резервація корінних жителів цієї землі – індіанців. Вони спілкуються англійською і первісно-материнською мовою, сповідують свою релігію, практикують давні традиційні церемонії. Той факт, що продовжують це робити, як і їх пращури колись серед безміру зла, говорить про силу генного ресурсу цього суховерхого деревця, яке вже невідворотно закінчує лінію поколінь.

Щоправда, як розповідали знайомі американці, стиль проживання їх зовсім не схожий на той племінний, який знайомий нам із численних фільмів, бачених у дитинстві. Згадую, що симпатії наші завжди були на боці червоношкірих, і коли вони перемагали в баталіях білих завойовників, то клуб наш, де демонстрували стрічку, хитався від потужного, в одному пориві крику «ура-а-а-а!» Щира дитяча душа горнулася до правди, яку обстоювали наші улюблені герої – оборонці вітцівщини, землі своєї.

Важко збагнути фольклор індіанців, по якому потопом пройшлися століття іншої цивілізації. Однак того вечора ми побачили, що це вже стилізоване дійство, з якого вихолощено первородний вогонь і справжність. То був одноманітний, якийсь скажений, гучний, химерний танок під глухі звуки тамбурина – із посвистом, тупотінням, вигукуванням. А, може, то виконавці таким чином виказували свій протест? Америка у минулих століттях все зробила, аби для майбутнього не донести хоч якусь та автентичну культуру. А першовідкривачі, які

висадилися у так званій Вест-Індії 1492 року, засвідчували, що зустріли щедрих та дружелюбних людей, котрі подивували самотнім способом життя. Але визнання цього не завадило завойовникам заснувати тут жахливе колоніальне стійло.

Аборигени й гадки не мали, що блідолиці вирізатимуть їх до ноги. Індіанці не розуміли концепції приватної власності, яка рухала пришельцями. Істинні господарі цих просторів відчували безпорадність тоді, коли білі підняли проти них зброю. А що таке лук і стріли, навіть неокочирні томагавки проти карабіна і гармати? У кінцевому підсумку індіанців витіснили в резервації на неплодючі ґрунти Заходу. Остання велика битва червоношкірих за свої права відбулася в 1890 році, але задовго до того вже було ясно, що володіння їхні перейшли в руки чужинців.

Навряд чи хтось інший так точно показав індіанців, як Джеймс Купер. У передмові до «Шкіряної Панчохи» він згадує, що в американському суспільстві були порядні місіонери, які вірили в добру природу червоношкірого, бачили в ньому істоту, наділену душею, розумом і властивостями Божого створіння. Проте на переговорах, наприклад, про відкуп у них земель на повну силу проявлялися їх злі пристрасті. Але лише по цьому Купер не радить робити висновки про характер володарів прерій, від яких передалися з часоплином хіба що деякі назви місцевостей та афоризми, як от: «люлька миру», «стезя війни», «соколине око».

... Імігранти створили США єдиним поривом. У чому він полягав?

Джордж Мілліган:

– В американського населення, коли воно формувалося, було дуже мало спільного. Але вийшло диво: таку величезну країну раптом стали направляти в один бік мільйони рук. Розгадка ось: мої предки з такими, як самі, згуртувалися навколо віри в демократію, щоб потім цю демократію одержати і з неї дуже добре користатися. Подібно і твої земляки успішно інтегрувалися в цьому плюралістичному суспільстві і стали його частиною. Протягом першої половини 19-го століття доктри-

на рівних прав була розвинута до міфічних пропорцій. Один автор, уже не пам'ятаю хто, сказав колись: «Ми побачимо у майбутньому, як іскра, що спалахнула в Америці, буде розгорятися, поки не освітить весь світ». Особиста свобода в нашому понятті стала синонімічною самій Америці. Європейці іноді дивуються нашій самовпевненості, коли ми говоримо, що є найвільнішими людьми в світі. Спробуй запереч мені!

– А, власне, багато ви знаєте про світ, що так беретеся порівнювати себе з ним?

На цю тему довго не поговориш...

Пересічний американець цікавиться мало тим, що поза його Америкою.

Звісно, сенатор Боб Доул світову географію знає на «п'ятірку». Він виступав у Сідер Репідсі як кандидат у президенти США, і мені вдалося задати йому одне запитання. Вважає, що в пострадянському просторі Україна є важливою з точки зору її геополітичного розташування і як елемент нової світобудови, де руйнується тоталітарна система. До того ж зауважив: «Це велика країна, там проживає понад 50 мільйонів населення».

То говорила високоосвічена людина. Переважна ж більшість тих, з ким доводилося розмовляти в Айові, при слові «Україна» розпускають здогадки... Грамотніші майже перекопано кажуть, що це область Росії. Коли ти рівно доводиш, що ми вже незалежна країна, твої співрозмовники-американці вибачливо погоджуються, покладаючись на те, що, либонь, так воно і є, коли це каже пан «звідти». Мовляв, ми теж чули щось таке, але не впевнені. Причиною цього є інформаційна убогість середньостатистичного американця, його небажання щось довідуватися про інші народи. Але зізнаймося: чи має він можливість читати або чути про Україну щодень? Риторично... Пані Місечко-Каркоць занепокоєно казала, що у тамтешній пресі багато на державу нашу виливається...

А що ж відомо про нас американській нижчій касті, малограмотній? Якось молодий службовець вашингтонського готелю, піднімаючись із нами, зауважив, що ми, либонь, інозем-

ці. І запитав: звідки будете?

– З України, – відповідаємо. – Відаєте, де вона?

Він кинув погляд на стелю ліфта і сказав:

– Це десь біля Тайваню. Атож.

Невесело коментували ми з колегою цей випадок уже в номері готелю. Ні, не підсміювалися із того хлопця, який так сміливо демонстрував знання географії. Гіркота, призвідцем якої він став, не давала нам підстав кепкувати з нього...

Джордж і Мерлін Міллігани збиралися відвідати Україну – таку можливість надав їм місцевий інтерклуб, у роботі якого вони беруть участь. Отож, готувалися до поїздки, а тому вирішили озброїтися найбільш ходовими фразами. Вони показали мені книжку, по якій вчилися.

Я здивувався:

– А чому ви вчите російську мову?

– Та у вас же нею розмовляють...

– Лише деяка частина людей, державною ж є українська. Якщо хочете, могу вам давати уроки.

Ми розпочали їх без підручника. Пояснив їм відмінність між алфавітами, звучанням букв. Мерлін закортіло вистрибнути наперед цієї грамоти і вона попросила написати транскрипцію імен моїх дітей та дружини.

Але якогось дня Джордж приніс українсько-англійський посібник – функціонер клубу зв'язався із українською діаспорою в Чикаго і звідти прислали цю книжку.

Поступово господарі освоювали особливості відмінків, а шиплячі стали вимовляти з тою твердістю, яка властива західноукраїнській говірці. Саме такий варіант орфоепічного пласта виявився якраз їм до снаги. Після кількох спроб вони оцшасливили свого вчителя хорошою дикцією. З того, бачив, утішались й вони.

Моя супервайзер із «The Gazette» Бетсі Каттер, очевидно, від Боба Андерсона дізналася, що однією із національних страв українців є борщ. Вона запросила мене до себе додому і почала пригощати. Суп це був чи борщ, не суть важливо – жінка просто виявляла свої знання про нашу традицію. Зустріч та-

кож задумана як спосіб у неформальній обстановці дізнатися трошки про Україну, адже в тих енциклопедіях, які вона мала, про таку державу сказано лише, що то республіка у складі імперії. Це вам не в середовищі довоєнної та першої повоєнної імміграції, де зберігаються десятки томів про історію країни України. Тої, яка вже була у нашаруваннях століть...

Бетсі якось запитала мене:

– Чи не боїшся... неба?

– Усе життя про нього мрію!

«Okay!» – усміхається місіс, у моєму змовницькому погляді вгадавши жарт.

Назавтра запросила справді політати. Вона, її чоловік Петер та я прибули в аеропорт і зупинилися перед величезними ангарами. Відкриваємо один із них і випихаємо легкого чотиримісного літака.

Пілот пропонує зайняти місце біля себе, а Бетсі вмостилася на задньому кріслі. Диспетчер дозволяє зліт – і вже легкокрило пливемо над айовськими просторами. Багатомильне півкружжя горизонту попереду втікає і втікає від нас...

Через хвилин двадцять помічаю внизу смугу іншого аеропорту. Льотчик побачив моє зацікавлення і питає:

– Униз?

– Еге ж.

Після коротких переговорів із диспетчером заходимо на посадку.

Повертаючись на базу, ще зробили великий круг над атомною електростанцією, на яку у мене був запланований завтра візит.

«Ніде ти не відпочинеш так, як у небі», – каже Бетсі, яка щонеділі (якщо погідний день) вирушає разом з чоловіком у висоти, аби стенулося серце, а, може, й відчути, яка велика й велична їхня країна, де для тебе є всі умови, аби ти збив капіталець і піднявся над усіма...

Бути у Штатах і не відвідати казино, – гріх. Боб Андерсон влаштував похід у такий заклад, де кожен хоче здійснити одну із американських мрій – вийти звідси із мішком сотенних «зе-

лених».

Боб запропонував розпочати гру з одного долара, аби ці «металеві бандити», як називають тут слот-машини, не обжулили нас надто відчутно.

У такому гамірному місці найвиразнішим звуком є подзвін монет. Коли вони водопадом починають сипатися у піддон грального автомата, то азарт відпихає всяке там раціо, і ти пробуєш ще і ще... Люзії минають дуже швидко: за наступною спробою вже прощаєшся з ними. Втім, із однісіньким долларом тут нічого робити...

Чи можете ви, читачу, уявити, що в кожному з наших райцентрівських містечок є симфонічний оркестр?

Навіть такі айовські поселення, які значно менші за наші дубна чи жмеринки, мають. У певний день вони влаштовують концерти. І це є святом.

Доводилося бачити, що переважно глядачами на таких імпрезах є люди 40 – 50-річного віку. Оркестри грають здебільшого музику, популярну років двадцять тому, а то й пізніше. Пісні виконуються також із не такого вже далекого минулого. Вокалісти й оркестранти не якісь там професіонали. По-нашому це самодіяльність, але, сказати б, високого гатунку.

У більшому місті – солідніший оркестр, як у Сідер Репідсі. У місцевий театр ми пішли із заступником редактора місис Філліс. Цього разу ретроспекції були з часів другої світової війни – їх слухали ветерани і молодь.

Останнім звучав твір про Америку, про їхню Америку. Хто підспівував чи просто ворухив губами, десь у собі вловлюючи звучання, а хтось плакав, гордо виструнчившись, і сліз не витирив – рефлексії давнини млоїли душу... То були, либонь, краплі розчулення – самоусвідомлюючи себе належним до історії цієї країни, кожен дякує долі, що живе тут. Таке трактування дала моя супутниця.

Ми з Джорджем Мілліганом одного недільного ранку помандрували у невеличке містечко, де розташований унікальний музей «Америка сорокових». Знайомство з минувиною

почали із відвідин меморіальної хатини, де народився Герберт Гувер – 31-й президент США. Коли заходиш сюди, то виникає враження, що потрапив у комірчину, – настільки маленькою є одна-єдина кімнатина, у якій колись проживала бідна сім'я Гуверів. Екскурсовод, молода жінка, спеціально для іноземного гостя свою розповідь робить стислішою, але не випускає головні біографічні віхи. Багато їх нам проілюстрували кадри кінохроніки у музеї, що носить назву «Hoover Library».

– Ця місцевість – частинка Середнього Заходу, де в людей мова невишукана, одяг не екстравагантний, а звички дещо консервативні, – казав Джордж. – Мешканці цього регіону не прагнуть до слави, їх не ваблять високі кар'єри. Гувер, очевидно, виняток. Тут не люблять непосид, люди загалом розслаблені, вони завжди залишаються самі собою за будь-яких обставин.

Ця провінція проста і зручна для життя. Її мало торкаються колізії швидкоплинного дивертисменту мегаполісів. Істиношукання, здається, не для цього люду, а тим паче якісь мудрацькі філософії. Мешканці краю спокійні і зичливіші, ніж деінде. Усі, з ким зустрічався там уперше, після звичного «Раді вас бачити», без передиху запитували: «А яка у вас сім'я?» Переконавшись, що із цим гостю пощастило, схвально кивали головами. Така людина саме для їхнього товариства. Якість родинно-шлюбного клімату тут цінують над усе, хоча декілька моїх знайомих американців до нового матримоніального розуміння прийшли вже у другому шлюбі...

Саме в тутешньому аграрному регіоні можеш зустріти нетипових американців. В одному містечку спостерігав картину: пара гігантів, добре вгодованих ваговозів, тягне величезну сівалку. Джордж пояснив, що тут проживає громада нащадків ірландців, які обробляють землю не за допомогою тракторів, а коней. Вони на близькій відстані не їздять автомобілями – для цього є двоколка. Відрізняються також одягом – у чоловіків він чорного кольору, капелюхи в діаметрі понад півметра...

Виробники тут наче працюють для «своїх», адже постійних

покупців знають і найбільше за все бояться, аби якась дрібниця не відлучила їх, а, отже, не зменшила клієнтури й не понесла недобрий погolos. «Закохують» у себе гатунком роботи, а для цього навіть демонструють, як виходить продукція, особливо та, до чистоти якої ми надто прискіпливі.

От взяти сир. Джордж Мілліган якось вирішив показати мініфабрику, де виготовляють десятки видів цього продукту. Для того, аби відвідувачі невеличкого підприємства могли спостерігати за роботою сироварів, установлена переділка із товстого скла, через яку ти бачиш процеси на конвейері і переконаєшся, що майстри охайні і все робиться в ідеальних стерильних умовах.

Або ось пивзаводик. Серед п'яного хмелевого настою ми спостерігали за броварами, після чого не перехилити гальбу пінистого просто гріх несусвітній. А тоді наступні ваші дії вже визначатиме непомірно підвищений прегарний апетит... Ви вгамуєте його тут же, за стійкою. Чим не вигадка господаря? Однак, не слід думати, що екскурсантам подають на дурничку. Варто кинути погляд до шинквасу і ви побачите напис: «Безплатно було вчора...»

Щодо їжі, то, як стверджують знавці, у будь-якій частині Штатів вам запропонують щось надто особливе, але загалом 90 відсотків страв подібні по всій країні. Тут гасло одне: надати зголомділому бажаний харч у будь-якій місцевості.

Американці, звісно ті, що заробляють, споживають смачну й вишукану їжу. Іноді здавалося, що вони створили цю країну, щоб їсти, їсти і їсти...

А чому б і ні? Їсти теж! Гурманство властиве тут і жінкам. За що вони гірко розплачуються – страждають ожирінням. Такої кількості товстих молодниць ви не побачите більше ніде у світі.

Згідно із соціологічними опитуваннями половина жінок Америки вважає, що має надлишкову вагу. Тим-то вони завжди в пошуках нових дієт.

Постулати культурного шоку радять іноземцям усе ж дивитися на явище співчутливо, бо причину схильності до

повноти людини, мовляв, слід шукати в проблемі метаболізму, а не в площині слабовілля і нездатності контролювати себе перед горами смакоти.

Американська кухня дивовижна. Тутешній кулінар без особливих складнощів може мати достатньо свіжих інгредієнтів для того, щоб створити будь-яке диво. Тому приготування їжі навіть за рецептами різних народів – це діло, як мовиться, годинне.

Прийнято, що сніданок і обід в американців стриманий, а ввечері вони дають волю своєму апетиту. Зазвичай на столі парує «перший хліб» (картопля), великий шматок м'яса. Кетчуп, овочі, салати – вволю! Замість цього всього може бути і рівноцінна висококалорійна піцца.

– У вас харчуються переважно в ресторанах?

– То не є нашою культурною спадщиною. Кількість таких людей справді зростає, хоча це ознака іншого – лінощів і неекономності, – казав Джордж.

Ресторани швидкого харчування, такі як «Кентаккі Фрайд Чікен» надають свої послуги по всій країні. У кожному містечку – хай навіть невеличкому – по одному обов'язково є. Фірмова страва тут, звичайно, запечена курка. Втім, поласувати можете не лише нею, а й десятками салатів. Та найхарактерніша особливість не в цьому. Ви маєте право тут брати стільки стегенець, скільки забажаєте, хоч заплатили за одну лише порцію. Можете підходити за ними раз і другий, і третій – ніхто на вас криво не подивиться. Сидіть собі хоч цілісінький день! Аби ви лише не покидали приміщення ресторанчика. Якщо тут сподобається, завітаєте ще й завтра поласувати – у цьому безпомилні ті, хто налагодив такий привабливий сервіс. Важливо вас завоювати.

У ресторані, де подають спиртне, ніхто нікого не силує випити чарку, не присікається, мовляв «ти мене поважаєш?» Це ще одна ілюстрація розуміння кожним свободи вибору особистості і поваги до її думки й переконань.

Достатньо побути обіч американської траси, щоб зробити для себе висновок: ця могутня країна гінко мчить... Легковики,

довжезні фургони несуться на «крейсерській» – 65 миль за годину (спеціальна автоматична система веде машини саме на цій швидкості, а тому нога водія не торкається акселератора і відпочиває).

Америка поспішає.

Її ніколи.

Якщо ви в дорозі давно, то будете виглядати трейлера обабіч траси – у ньому можна ситно пообідати.

Коли у вас немає часу, аби зупинитися десь перекусити в місті, направляєтеся до точки швидкої видачі їжі. Підрулюєте до відповідного приміщення, порівнявшись із спеціальним мікрофоном, трохи опускаєте скло дверей і тоді говорите про своє бажання взяти кока-коли, сендвіч абощо. Після цього продовжуєте помалу рухатися за іншими машинами і через хвилину-другу опиняєтеся біля віконця, з якого подають вами замовлене.

Такий спосіб було започатковано в Чикаго після того, як почастишали обкрадання автомобілів, власники яких їх залишали, поки бігали у ресторан схопити щось нашвидкуруч. «Блискавичний бутерброд» сьогодні – одна із яскравих ознак доцільності цього сервісу, основоположним моментом якого є турбота про ваші дорогоцінні хвилинки.

Мандруючи країною, побачите масу регіональних та етнічних, сімейних ресторанів найрізноманітнішого класу і для будь-якої публіки. Особливо цінуються французькі та італійські. Але сюди не кожен піде – надто дорого.

Платити за їжу ви мусите не тільки в ресторані.

У родині Мілліганів надумали зробити прощальну вечерю. Зібралися Шміці, Неймани, прийшла заступник редактора місіс Філіс. За кілька днів я мав покидати Сполучені Штати. Точилася розмова про Україну, мої плани...

Після закінчення учти гості повставали із-за столу і кожна сім'я вручила Джорджу по кілька доларів – вони приблизно вирахували вартість з'їденого і випитого.

Така процедура шокує іноземців. Але в американців це

норма. «Людина не повинна бути від когось залежна. Свобода – це коли ні я вам, ні ви мені нічого не винні. Самостійність і справедливість – ось рушії взаємоповажних відносин», – говорили мені в редакції колеги, коли обговорювалася ця тема.

Саме тому ви можете побачити, як батько й син платять порізно за себе в ресторані.

Організатори будь-якого навчального туру у Штати, роблячи вступ до розуміння американського способу життя, обов'язково дають інструкцію поведження за столом. Цим підкреслюють винятковість своєї культури... Вважається, що у цій сфері вироблена система, і саме за нею проводиться виховання з малих літ – кожен мусить засвоїти ці постулати бездоганно. Як і всі інші, народжені тут.

Правила – понад усе. Знайомлячи нас із проблемою «культурного шоку», подавали немало інструктивних порад, дотримання яких зробить кожного в очах американців людиною з гарними манерами.

Характерним для американців є культивування особистої гігієни. Двічі на день прийняти душ – це норма, яка вросла у побут. Вдома у кожного стільки ванн, скільки членів сім'ї. Ванна кімната – еталон охайності. Прийнято, що кожного дня ви вдягаєтеся в інше. Ваш сьогоднішній ансамбль не повинен бути схожим на вчорашній. Але якщо хтось думає, що тут повсюди фасонять, то помиляється. Лише у фільмах американські жінки, наприклад, дефілюють в яскравих уборах, а насправді вони ходять скромно, надаючи перевагу брючним костюмам. Особливо це стосується феміністок, на обличчях яких до того ж ні сліду симпатичної ефектної жіночності.

Чистота тротуарів і вулиць – турбота не тільки муніципальних служб, а й самих громадян. У благопристойних районах ви не побачите на асфальті ні обгортки з цукерок, ні недопалків. Сміттєзабірників тут здебільшого доволі, але якщо таких на вашому шляху не виявилось, то ви не жбурлятимете порожні пляшки чи папір з-під морозива будь-де – мусите це все з собою нести аж додому. Такі ж вимоги, що диктуються законом, і

в заповідниках та парках. Залишати тут після себе непотріб означає нашкодити іншим людям. За ці дії передбачено солідні штрафи, приводи для застосування яких все ще трапляються. Стосовно таких випадків мій колега із «The Gazette» Дейл Катер наводив слова філософа Ортеги-І. Гассета: «Дичавіють по мірі того, як перестають рахуватися одне з одним».

В'їжджаючи із аеропорту у місто Вашингтон, зауважуєш по обидва боки широченної автостради високі загорожі – вони захищають житлові сектори від гудіння автомобілів. А машин тут проїжджає за хвилину кілька сотень.

У кожному місті існують певні правила стосовно дотримання тиші вдень і вночі. Якщо ваш сусід заважає децибелами своєї радіоапаратури, ви зазвичай дзвоните в поліцію. Ні, не «стукаєте» на людину, яка не дотримується закону. Просто ревно виконуєте свій громадянський обов'язок...

Поводження на концертах, у кінотеатрах теж детерміноване вимогою не посягати на право кожного слухати і дивитися.

Особлива галузь сервісу – паркування автомобілів. Процедура його проста – досить запримітити вздовж тротуару вільне місце, біля якого стоїть автомат, куди ви кидаєте монети (сума залежить від кількості хвилин стоянки). Поставити машину і не заплатити – так не обійдеться. Люди, які слідкують за цим, не дозволять шахраювати, все одно вас знайдуть і тоді загрожує ще й штраф. Цей випадок буде занесено в реєстр, а, отже, до вашої біографії водія додадуться не вельми приємні дані. Вони можуть нашкодити, якщо колись трапиться, що вас зупинить поліцейський: на бортовому комп'ютері йому висвітяться всі ваші порушення.

Починаючи вступну лекцію про культурний шок, який кожного трапляє у Штатах, зауважують: вас він вже вразив, а ви й не помітили. Сталося це, як тільки-но ступили на американську землю в аеропорту. Так-так. Усмішки персоналу, якому ви подавали свої документи, – ось виразні знаки американської культури. Часом вони заводять в оману...

Розповідають майже анекдотичну історію, що якийсь турист із східної Європи, побачивши, як до нього усміхнулася незнайома американка десь у Бостоні, сприйняв це як заклик до легкої любові. Потім пристав до неї. Місіс перелякалася, почала кликати поліцію. «Для чого ж було шкіритися...», – чухав потилицю у постерунку юнак.

Незмінною є фраза двох американців при зустрічі: «Як справи?». Обов'язкова і відповідь: «Чудово». Сказати, що маєшся зле – це знову ж таки не по-їхньому.

Вони уважно підтримують бесіду. Минув певний час, поки звикся із їх вимовою і за цей проміжок відчув, як щиро нові знайомі прагнули, аби я адаптувався до нових обставин. З іноземцем тут говорять повільно. І навіть коли хтось слабше володіє англійською, то не скажуть, що це насправді так. Навпаки, підхвалять...

Американці дуже ввічливі. У редакції і в домівках мені багато разів на день казали «будь ласка» і «дякую». Якщо ви заважаєте в коридорі чи на тротуарі, то у вас попросять пробачення, перед тим, як стане ясно, що людина хоче пройти, а ви ненароком прегородили їй шлях.

Вашингтонські музеї...

Із в'єтнамського меморіалу ми потрапили у Національний аерокосмічний.

Кожному, хто відвідує США, прагнеться побувати тут. А мене цікавили експонати, про які казав сенатор Річард Лугар, з яким я розмовляв під час його відвідин «The Gazette». Той самий Лугар – ініціатор договору про знищення частини радянських та американських ядерних запасів.

Тоді сенатор торкнувся передісторії.

Питаннями роззброєння він займався із 1976 року, відколи був обраний у законодавчий орган США. Взявся за цю справу, коли вже діяв укладений у 1972 році безстроковий Договір між США і СРСР про обмеження систем ПРО і Тимчасова угода про деякі заходи в галузі обмеження СНО (терміном на п'ять років). Незабаром був розроблений Договір ОСВ-2, який

замінював Тимчасову угоду. Він був підписаний в 1979 році, але не вступив у дію через відмову Сенату США його ратифікувати. Однією з причин цього було введення радянських військ в Афганістан.

Однак попри це у жовтні 1980 почалися радянсько-американські переговори щодо обмеження ядерних озброєнь в Європі, а в 1982 році – щодо обмеження і скорочення стратегічних озброєнь. Наприкінці 1983-го цей процес знову переривають – результатів не досягнуто, адже ні одна, ні інша сторона не захотіла зробити першою крок назустріч...

Проте світ з тривогою дивився, як США і СРСР озброюються... Обидві потуги розуміли, що справа йде до взаємознищення.

Рональд Рейган, який став президентом США у 1980 році хоч і висунув лозунг боротьби із «імперією зла», але вирішив від гонитви озброєнь перейти до компромісів. Наприкінці листопада 1984 року СРСР і США домовилися провести нові переговори щодо ядерних і космічних переговорів. 12 березня 1985 року в Женеві сторони почали перемовини щодо ракет середньої дальності, стратегічних наступальних озброєнь, оборони і космосу.

Першою «продукцією» мирних мрій став «Договір між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Сполученими Штатами Америки про ліквідацію їх ракет середньої дальності і меншої дальності». (Для зручності цей документ називали Договір РСМД).

Про його підписання повідомляли всі світові ЗМІ. Газета «Свобода» деталізувала, що саме дійство відбулося у вівторок 8 грудня 1987 року о 14.00 у Східній залі Білого Дому в присутності кількох сотень дипломатів, державних діячів і журналістів. Він «вчинений у двох примірниках, кожний російською та англійською мовами, при цьому обидва тексти мають однакову силу» – зазначено у ньому. Додатками до нього стали Меморандум про домовленість і Протоколи, що визначали конкретні процедури виконання операцій і завдань.

Як зазначала «Свобода», вперше «за більш як 40-річний пе-

ріод «холодної війни» була досягнута домовленість «не про обмеження на виробництво зброї, але про знищення» цілого класу бойових засобів. (Свобода. – 1987. – Ч. 236. – 10 грудня. – С. 1).

Газета наводить слова Рональда Рейгана, який сказав, що між обома країнами продовжують зберігатися фундаментальні розбіжності, однак вперше прийшли до спільного рішення. Президент підкреслив, що договір враховує інтереси і безпеку союзників, він «може бути початком шляху, що веде до укладення інших важливих договорів про стратегічну зброю», про баланс звичайних озброєнь в Європі, «про регіональні конфлікти і права людини».

Видання подає коментар до цієї події лідера республіканської меншості в Сенаті Роберта Доула, який сказав, що важливо зберігати контроль над озброєнням, «не дивлячись при цьому на політичний календар».

З посиланням на агентство Ассошиейтед Прес видання наводить відгук Папи Івана Павла II, котрий заявив, що результати зустрічі у верхах «зменшать загрозу світової катастрофи». Цитата понтифіка: «Всі ми знаємо, скільки зусиль треба ще докласти, поки небезпека нуклеарної війни буде повністю ліквідована».

На його переконання, ця діяльність повинна йти паралельно із боротьбою за «дотримання основних прав людини, і в першу чергу жити в мирі».

Містер Лугар тоді, під час зустрічі у редакції, порадив подивитися на залізні «метафори» цього роззброєння у Національному аерокосмічному музеї у Вашингтоні – там, мовляв, побачите символи перестороги війні і натяк на прощання зі зброєю...

Тільки-но переступаєш поріг музею, як...

Ліворуч, одразу при вході, впала в очі знайома фігура височенної ракети. Так, це вона, «Піонер-УТТХ» (за класифікацією НАТО СС-20 «Шабля»), а поруч – трохи менший чорний «Першинг». Завмерли, стріловидні, наче два велетенські олівці, якими були писані лиховісне протистояння двох систем і

«холодна війна». Америка виставила тут ці знаки, аби кожен громадянин світу, який прийде подивитися на досягнення в освоєнні космічного простору, міг достоту переконатися, що заважало нам дружелюбно усміхатися одне до одного.

Зринуло в пам'яті...

То лише мій здогад, що саме ця зелена туба ракети лежала колись на одному з тих транспортних пускових агрегатів РСД-10, які знищували у військовій частині поліського міста Сарни.

Вперше команда ліквідувати їх прозвучала тут у 1988-у. Згідно із Меморандумом між США та колишнім СРСР, обидві сторони мали ліквідувати свої ракети середньої дальності і їх пускові установки та допоміжне обладнання таким чином, щоб не пізніше, ніж через три роки після вступу в силу договору по РСМД, їх не залишилося на планеті.

Тоді, у 1988-му, довелося стати свідком «знекровлення» грізної зброї – воно проходило під телекамерами журналістів багатьох країн. На перший погляд, це була звичайна операція виведення з ладу могутнього шестивісного «візка» (ракети із боєголовками нейтралізували в інших місцях на спеціальних полігонах за межами України). У присутності інспекторів із США сарненські воїни знімали із транспортного засобу блоки приладів, від'єднували систему управління гідравлікою. За допомогою плазмотрона, розробленого в Інституті електрозварювання імені Євгена Патона, відсікали частину рами шасі, а потім вирівнюючі опори, що виводили ракету в стартове положення. Після цього пусковий агрегат ставав звичайнісіньким тягачем, якого вже ніхто і ніколи не зможе використати за колишнім призначенням. Хіба що на ньому можна встановити потужний кран (що й потім робили умільці одного із одеських заводів).

До всього присікалися американські експерти. Вони стежили за кожнісіньким поворотом гайковерта, за деталями чи вузлами, що знімалися, ідентифікували їх, підтверджували правильність технології демонтажу (а вона теж була регламентована відповідними документами) і лише тоді підписували узгоджувальний протокол. Телекамери зафіксували урочистий

момент: американський полковник потис руку радянському...

Через рік приїхали подивитися на хід операцій конгресмени США – натхненники договору по РСМД. Їх приймали у так званому американському містечку, що складалося всього з двох котеджів, де проживали їх співвітчизники-інспектори. Вже тоді умови тут відповідали високим західним стандартам – помешкання для відпочинку, бар, кафе. Звідси за лічені секунди можна було зв'язатися із Пентагоном чи Москвою. Дозволялося це робити і журналістам. Чим я як власний кореспондент ТАРС – РАТАУ і скористався, передаючи черговий репортаж для тодішнього радянського інформаційного агентства.

Як оцінювали ті події радянські ракетники? Комісари навчили їх вигадувати різні викрути-нісенітниці, ото ж затиналися в поясненнях. Говорили, що розлучаються із атомною зброєю без жалю, хоч, починаючи із середини сімдесятих років, вони присвятили себе дбайливому підтримуванню у повній бойовій готовності цієї демонічної сили, яка, за парадоксом часу, була фактором паритету двох ядерних супердержав. Звичайно, мовилось і про те, що РСД-10 є зразком довершеності(?!), але знищення його принесе полегшення, стане прологом до подальших кроків у роззброєнні. Йшлося, наприклад, про те, що американці ліквідовували ракети середньої дальності, розташовані у Європі, які стосовно території СРСР були стратегічною зброєю і становили особливу небезпеку, адже буквально через кілька хвилин після запуску із західнонімецької бази могли вже бути над Києвом.

Коли спадав шарм офіційності, у довірливій розмові доводилося чути думку й про те, що у структурі договору багато поступок американцям, а це змушувало троцтити частини бойових машин, які можна було б утилізувати для цивільного використання.

А так... Образно кажучи, краплі золота й срібла на електронних радіосхемах органів керування випаровувалися під пальником, а в очах полковника, котрий відверто розповів про це, я бачив сльозу-відчай – свідчення безсилля...

Востаннє над РСД-10 прошкварчали тисячоградусні спалахи у

травні 1991 року, коли демонтували фінішну, 509 установку із тих, що надходили з українських та білоруських військових округів.

Після розпаду Радянського Союзу Україна залишилася «прив'язаною» до Договору як правонаступник колишнього СРСР, оскільки на її території залишалися об'єкти, де проходила ліквідація, і де впродовж тринадцяти років з моменту її закінчення мають проводити інспекції спеціалісти США у відповідності із пунктами 5, 6 статті 11 Договору.

У зв'язку із такою діяльністю Президент України Леонід Кравчук видав Розпорядження від 5 січня 1994 року № 1/94-рп «Про реалізацію Україною положень Договору між США і СРСР про ліквідацію їх ракет середньої та меншої дальності». Документ регламентує «здійснення на тимчасових засадах інспекційної діяльності» представників США на території України. Тут окреслено завдання для Міністерства оборони України, інших міністерств, центральних органів виконавчої влади, які мали забезпечити оформлення в прискореному порядку в'їзду в Україну членів інспекційних груп і льотних екіпажів США, проходження ними митних процедур та огляд апаратури і обладнання, що використовуватимуться для проведення інспекції; здійснювати аеронавігаційне, аеропортове, технічне обслуговування, заправлення в разі потреби паливом інспекційних літаків США та обслуговування через зал офіційних делегацій аеропорту «Бориспіль» членів інспекційних груп та льотних екіпажів США; надавати членам інспекційних груп США міжміські телефонні розмови на рівні другої урядової категорії з Посольством США у Києві за паролем «Роззброєння». Національній гвардії України, Міністерству внутрішніх справ України, Представникам Президента України в областях, виконавчим комітетам відповідних міських Рад народних депутатів, на території яких розташовані перелічені в додатку колишні об'єкти РСМД, наказано безперешкодно допускати інспекторів США та осіб, які їх супроводжують, на колишні об'єкти РСМД незалежно від їх підпорядкування; сприяти додержанню передбачених Договором про РСМД вимог і процедур під час проведення інспекції зазначених

об'єктів; надавати допомогу групі, що супроводжує інспекторів США, у виконанні службових обов'язків.

Особлива увага Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України звернута на забезпечення охорони членів інспекційних груп, льотних екіпажів США та супровід їх у разі потреби патрулями державної автомобільної інспекції (ДАІ).

У додатку до Розпорядження названо географічні координати об'єктів на території України, які підлягають інспекції. Це: колишні ракетні операційні бази «РСД-10» біля Луцька (дві), Бродів, Червонограда Львівської, Славути Хмельницької, Білокорівичів, Липників, Високої Печі, Коростеня Житомирської, Лебедина, Глухова (дві), Охтирки (дві) Сумської областей; колишні ракетні операційні бази «Р-12» поблизу Коломиї Івано-Франківської, Стрия Львівської, Скали-Подільської Тернопільської областей; колишні ракетні допоміжні об'єкти неподалік Луцька, Білокорівичів, Березівки Житомирської, Лебедина Сумської, Жеребкового Одеської, Лозової Харківської, Сарн Рівненської областей.

(Це розпорядження до 24 листопада 2009 року носило «орел» секретності – у цей день воно піддане гласності після того, як з нього Президент України своїм Указом № 963/2009 зняв позначку «Опублікуванню не підлягає»).

Відтак базу у Сарнах продовжували відвідувати американські експерти. Такий нагляд мав на меті унеможливити проведення тут робіт, пов'язаних із відновленням якихось складників зброї масового знищення.

Гостям надавали право оглядати всі приміщення, площа яких сягає більше двох квадратних метрів. Проживали вони у тих же будиночках, де порядок зберігався ідеальний, як і, до речі, на всій базі, що радше нагадувала не військовий об'єкт, а парк, де господарює вмільий садівник.

Бували тут військові і з інших країн, адже після знищення РСМД тут почали роботи, обумовлені Віденською конвенцією про ліквідацію звичайних озброєнь у Європі. Йшлося про всю техніку п'ятої категорії, яка здатна стріляти і рухатися. Коли

сюди надходило більше ста одиниць, починалося їх знищення за певною програмою. Цей процес був раціональніший, адже він давав можливість набагато більше всякого начиння відправити в народне господарство. Діяли ті ж самі патонівські різачки, що розкрюювали метал, який відвозили на «Азовсталь» для переплавлення.

...Перед воротами сарненської бази стоїть ракета – більший аналог такої ж порадив оглянути у вашингтонському музеї пан сенатор. А на території військового підрозділу вклякли «плечі» цієї важезної довершеної потвори – транспортна пускова установка. Ще такі ж експонати є і в інших містах на планеті – для історії не зайве нагадування про погамоване абсурдне бажання стати переможцем у ядерній війні.

Що ж: невідчепний подих минулого за нами – як тятар, як докір і засторога.

... Вхід у музеї столиці США безплатний. Ніколи не забудеш побаченого у Національній галереї мистецтва, Національному акваріумі. У пам'яті завжди виринатиме велетенський 17 на 23 метри екран для показу фільмів у кінотеатрі Семюеля Ленглі в тому ж Аерокосмічному.

Працюють музеї без вихідних. У кожному з них передбачено в'їзди для інвалідських колясок. Тут можете пробути цілісінький день, а коли притомитесь, то є де перепочити. Дитина захотіла спати? Вкладайте її у спеціальних рекреаціях.

Якщо ви приїхали сюди у суботу чи неділю, то, ймовірно, вам буде важко припаркуватися на стоянках – всі вони зайняті, адже люду сюди прибуває чимало. Але не біда: у такі дні в зонах музеїв ставте авто там, де бачите, – вас не оштрафують.

Справжнє паломництво щонеділі в Капітолій. Ти не просто йдеш його коридорами – тебе водить тут за руку тітонька Американська Історія...

Думаєш про це, коли доторкаєшся до червоного дерева сторічних сенатських меблів, коли відчиняєш власноруч важезні двері до залу засідань, коли споглядаєш на стінах коридорів промовисті портрети конгресменів минулих століть.

Капітолій – це не просто споруда, а найсолідніша робітня, де будуються Сполучені Штати.

Раз на тиждень відкритий для відвідувачів Білий Дім. Черги сюди величезні і довелося добряче вистояти заради того, щоб побувати у червоному, зеленому, синьому залах і зрозуміти святість цієї території, де через годину після екскурсії вже панує звична ділова атмосфера, що її привносить сюди чиновний управлінський люд. Бражає величезна колекція картин, надарованих за двісті років великими художниками. Про цю двоповерхову споруду незабутній Франклін Рузвельт казав, що вона є власністю американських людей. Тимчасовими господарями її були всі президенти США, за винятком першого, Джорджа Вашингтона, який не встиг увійти сюди із своєю адміністрацією (місце для забудови на Пенсільванія авеню вибрав саме він). Отже, тут засідали: Джон Адамс (1797–1801), Томас Джефферсон (1801–1809), Джеймс Медісон (1809–1817), Джеймс Монро (1817–1825), Джон Квінсі Адамс (1825–1829), Андре Джексон (1829–1837), Мартін Ван Бурен (1837–1841), Вільям Генрі Харрісон (1841), Джон Тайлер (1841–1845), Джеймс Полк (1845–1849), Закарі Тейлор (1849–1850), Міллард Філмок (1850–1853), Франклін Пірс (1853–1857), Джеймс Бучанан (1857–1861), Авраам Лінкольн (1861–1865), Ендрю Джонсон (1865–1869), Уліс Грант (1869–1877), Рузефорд Хаес (1877–1881), Джеймс Гарфілд (1881), Честер Арсер (1881–1885), Гровер Клевеленд (1885–1889), Бенджамін Харрісон (1889–1893), Гровер Клевеленд (1893–1897), Вільям Маккінлі (1897–1901), Теодор Рузвельт (1901–1909), Вільям Тафт (1909–1913), Вудро Вілсон (1913–1921), Ворен Хардінг (1921–1923), Калвін Кулідж (1923–1929), Герберт Гувер (1929–1933), Франклін Рузвельт (1933–1945), Гаррі Трумен (1945–1953), Дуайт Ейзенхауер (1953–1961), Джон Кеннеді (1961–1963), Ліндон Джонсон (1963–1969), Річард Ніксон (1969–1974), Джеральд Форд (1974–1977), Джіммі Картер (1977–1981), Рональд Рейган (1981–1989), Джордж Буш (1989–1993), Вільям Клінтон (1993–2001), Джордж Буш (молодший) (2001 – 2009), Барак Обама (2009 – 2017), Дональд Трамп (із 2017).

У США вміють шанувати історію, предтеч демократії, за

кличем яких писалися її манускрипти.

Наприклад, тут відзначають День президентів. У таке свято діючий глава держави завжди виголошує звернення до народу. Останнього разу Клінтон, наприклад, говорив, що американські люди особливо гордяться спадком Вашингтона і Лінкольна. Перший надав сили і законності цій молодій демократії, забезпечивши умови для того, аби новостворений федеральний уряд був відповідальним за американський народ. Лідер незвичайної сміливості і у війні, і в мирі зумів злітувати 13 колоній в одну націю, віддану цінностям свободи та справедливості для всіх. Більш аніж 70 років по тому Авраам Лінкольтн зробив ще потужнішу спробу об'єднати американців за допомогою цих же основних пріоритетів співіснування. Через незвичайні випробування і жертви Громадянської війни він залишився відданим мотивам волі та рівності і збереженню спільноти. В дні тих жорстоких конфліктів і після них продемонстрував надзвичайну рішучість, що допомогла зарубцювати національні рани.

«Ера неперевершеного процвітання, в якій ми живемо, дає нам унікальну можливість знову підтвердити вузлові прагнення, що ними керувалися Вашингтон і Лінкольтн, формуючи характер та долю країни багато років тому», – говорив сорок другий президент США.

Національних героїв цієї країни народжували тривожні, забарвлені кров'ю розбрату, жорстокі епохи.

Джордж Вашингтон, багатий фермер з Вірджинії. Це він різав пупа американській демократії. Його – першого президента США – вважають батьком нації. Головнокомандувач армії колоністів у війні за незалежність у Північній Америці в 1775 – 1783 роках. Забезпечив ліквідацію англійського колоніального гніту і проголошення незалежності США. Голова Конвенту по виробленню Конституції США.

Джон Адамс, працелюбний революціонер, став другим президентом.

Томас Джефферсон написав Декларацію про незалежність і був третім президентом США. Характерно, що він ніколи не

називав себе демократом, а слово «демократія» не зустрічається у цьому основоположному документі. Чому? Далекий від риторики, він просто мріяв про суспільство вільних людей, незалежних індивідуумів, які могли б розумно розпоряджатися своїми правами...

Авраам Лінкольн – 16-й президент США. Один із організаторів Республіканської партії, виступав проти рабства. Народився в сім'ї фермера. Під час війни, розв'язаної плантаторами Півдня у 1861 – 1865 роках, уряд Лінкольна провів ряд демократичних перетворень, зокрема, прийняв закон про гомстеди, про відміну рабства і перейшов до революційних методів ведення війни, що забезпечило розгром рабовласників. Відмітно: після цього неоднозначно сприймали негри накинуту на них волю. Художнє свідчення тих катаклізмів, ломки свідомості – роман «Звіяні вітром» Маргарет Мітчел: «...коли білий хотів халепи на свою голову, то найлегше цього міг домогтися, подавши скаргу на негра». Рабовласники, звісно ж, знетямилися з таких кроків Лінкольна. Його заходи, що народжували рівність і руйнували столітню традицію володіння аборигенами Африки, стали кісткою в горлі...

Лінкольн, котрий прагнув витравити інфекцію рабства, вбитий за наказом плантаторів – так вони відомстили за його щепу свободи.

У Штатах із 1908 року випускають автомобіль «Лінкольн». Одну з його модифікацій традиційно виготовляють для глави держави.

Достославний президент Франклін Рузвельт вивів країну зі стану депресії у тридцятих...

У шереху прародителів нового – особистості неординарні. Проте не всі щодень у мові нащадків, хоч занесені в найпочесніші історичні вітрини. Просто було так, що одні починали розбудову, інші її продовжували, й останні залишилися менш помітними, а ті, котрі прийшли слідом і знову щось засновували, не сходять із уст десятиліть. «Сподівання і подвиги, жертви і страждання, культурні і суспільні досягнення попередніх поколінь розглядаються тут просто як добрива, потріб-

ні для врожаю майбутнього», – писав філософ С. Франк.

...Кладу троянди до підніжжя пам'ятника Тарасу Шевченку у Вашингтоні. Велично виглядає монумент, вражаюче. Скульптор Леонід Молодожанин зобразив постать динамічно. Подих на якусь мить перехоплює, наче у хвилини, коли звучить гімн... Враз пам'ять розігналася єднати часи моїх дитячих та зрілих літ – від завзятого читання «Гайдамаків» під світлом гасниці у батьківській домівці й до доторку ручки сенатських дверей у Капітолії.

То справді так: тут передумаєш усе життя. І зміряєш свою дорогу до слова, яка, власне, привела сюди.

...Хлопчина втікав у літературний стиль від поліського діалекту, взявшись за перо на горинському березі.

Лише йому у селі приходили «гербові» конверти із логотипами газет. Але в них нічого втішного: вірші й етюди його знову відхилені. Переважно літконсультанти пояснювали причину. Був їм удячний за науку, старався виконувати настанови у нових спробах. Нерідко ж – ввічлива відписка. А так же хотілося йому виповісти... Ні, не себе, а течію річки іскристу, розкішну млюсть над покосами, весну, яка розхлюпує сік на першу пазелень, туман вечоровий – весь у дівочих голосах... Два роки тих намагань минули. Здається, пора й відкинути напосідливе своє бажання бути прочитаним...

Копає з матір'ю картоплю. Поштарка заходить на город і дає конверт – з газети обласної. Прочитав – знітився, наче провину за собою яку відчув. Мати забирає листа однією рукою, а другою тримає заступ. Пробігла очима.

Держак випадає їй з рук.

Дивилася на сина, а він – униз, голову похнюпив. Жалостинка злетіла у неї з очей, бачив, як її всотала грудочка землі, а по грудочці тій проповзло крапчасте сонечко.

– Мамо, дайте п'ять копійок на конверт. Останній раз.

– Над тобою всі сміються, а ти тільки гроші марнуєш.

– Я свої дам, Маріє, – поштарка зашаруділа у кишені, а мати спохватилася: не треба їй, щоб хтось шкодував сироту, не смійте.

– Йди візьми у креденсі.

Повернувся підбігом і вже вганяє лопату на повен штих, повертає землю. Мати за плече взяла.

Випростався. Пригорнула.

Бідність вдовина кричала в глибинах, але почувся лиш схлип.

Вересень з ними мовчав...

Відправлену хлопчиною зарисовку про першу вчительку незабаром прочитає весь район, а завтра прийде київська юнацька газета, на третій сторінці якої він побачить свій етюд «Літо в зеніті», посланий місяць тому. Наздожене тітку Параску, поросить ще примірничок, а вона витягне із поштарської сумки аж п'ять, мовляв, всеодно хтось лиш для замотування сала передплачує... Часто відтоді буде так: листоноша вручатиме йому гонорари від редакцій столичних і місцевих, а хлопчина віддаватиме їх матері і вона відкладатиме на зошити, сорочину, на картуз...

Оцей прихід на площу, де домінантою архітектурного модерного докола є бронзова фігура Поета, де зусібіч сходяться шляхи столиці і проїжджий та піший люд мимоволі спрямовує погляд на пам'ятник, де найчастіше у Вашингтоні почуєте українську мову, де місце побачень і прощань, – оця можливість прийти сюди чи не є найщедротнішою віддякою доли за скромні кроки твої по земній дузі?

Тут Шевченко зображений молодим, і мені подумалося, що в Україні всюди пам'ятники Кобзарю – у вигляді старого діда в жупані чи кожусі, чи в грубесних накидках-плащах. Стоїть він похмуро, гнітюче, набурмосено, аж моторошно... Таким вимагала зображати поета радянська естетика соціалістичного реалізму, аби він виглядав непривабливо, як мужик, і відлякував. Ті пам'ятники – справжня монументальна кривда! А всі покоління нащадків українських іммігрантів сприймають візуальний образ Тараса Шевченка саме таким, який утверджено вашингтонським пам'ятником.

Це вражаючий монумент. Біля статуї поета розміщена

гранітна плита, на якій з одного боку – зображення Прометей, а з іншого – вирізьблені слова Тараса Шевченка із поеми «Кавказ» англійською мовою (переклад Віри Рич):

...OUR SOUL SHALL NEVER PERISH,
FREEDOM KNOWS NO DYING
AND THE GREEDY CANNOT HARVEST
FIELDS WHERE SEAS ARE LYING,

CANNOT BIND THE LIVING SPIRIT
NOR THE LIVING WORD
CANNOT SMIRCH THE SACRED GLORY
OF TH' ALMIGHT LORD.

TARAS SHEVCHENKO «THE CAUCASUS». 1845

(«Не вмирає душа наша, не вмирає воля. І неситий не ви-
оре на дні моря поля. Не скує душі живої і слова живого. Не
понесе слави Бога, великого Бога»).

А внизу на постаменті, з протилежного до фронто-
ну боку, – напис англійською мовою:

DEDICATED TO
THE LIBERATION, FREEDOM AND
INDEPENDENCE OF ALL CAPTIVE NATIONS

THIS MONUMENT OF TARAS SHEVCHENKO, 19TH
CENTURY UKRAINIAN POET AND FIGHTER FOR
INDEPENDENCE OF UKRAINE AND THE FREEDOM
OF ALL MANKIND, WHO UNDER FOREIGN RUSSIAN
IMPERIALIST TYRANY AND COLONIAL RULE
APPEALED FOR "THE NEW AND RIGHTEOUS LAW OF
WASHINGTON," WAS UNVEILED ON JUNE 27, 1964.
THIS HISTORIC EVENT COMMEMORATED THE
150TH ANNIVERSARY OF SHEVCHENKO'S BIRTH.
THE MEMORIAL WAS AUTHORIZED BY THE 86TH
CONGRESS OF THE UNITED STATES OF AMERICA

ON AUGUST 31, 1960, AND SIGNED INTO PUBLIC LAW 86-749 BY DWIGHT D. EISENHOWER, THE 34TH PRESIDENT OF THE UNITED STATES OF AMERICA, ON SEPTEMBER 13, 1960. THE STATUE WAS ERECTED BY AMERICANS OF UKRAINIAN ANCESTRY AND FRIENDS

«Присвячено звільненню, свободі і незалежності поневолених націй

Цей монумент Тарасові Шевченку, українському поетові XIX століття і борцю за незалежність України та за свободу всього людства, який під іноземною російською імперіалістичною тиранією та колоніальним правлінням звертався до «нового і праведного закону Вашингтона», відкрито 27 червня 1964. Цією історичною подією ознаменовано 150 річницю з дня народження Шевченка. Меморіал був затверджений 86 конгресом Сполучених Штатів Америки 31 серпня 1960 і підписаний як Публічний закон 86 – 749 Дуайтом Д. Ейзенхауером, 34-м президентом Сполучених Штатів Америки 13 вересня 1960. Пам'ятник створений американцями українського походження та друзями».

Емігранти мені говорили, що віра в Бога і слово з «Кобзаря» були тою силою, яка дозволила обжитися в Америці.

Переселенці з України різних часів мріяли, аби вшанувати Поета якимись меморіальними знаками. Як пише Антін Драган у своїй книзі «Шевченко у Вашингтоні: до історії пам'ятника Кобзареві України у столиці Америки», ще у січні 1898-го року створене в місті Олифант, в Пенсильванії, перше на американській землі Товариство імені Тараса Шевченка намірилося побудувати пам'ятник: «найбільшому синові України-Руси, Тарасові Шевченкові». Однак, цей план не вдалося здійснити, і аж через шість десятиліть задум мільйонів заокеанських українців знову висловив один із них – професор Іван Дубровський обґрунтував ідею у своєму есе «За пам'ятник Т. Г. Шевченкові у Вашингтоні», опублікованому в газеті «Свобода» (перша українська газета у США, виходить безперервно із 1893 року, орган Українського Народного Союзу).

Всього зі ста одинадцяти газетних рядків складається ця публікація, що зайняла місце у правому нижньому куті другої шпальти, на якій домінантою під рубрикою «У сторіччя народин Івана Франка» є дослідження О. Кульчицького «Психосоціальні аспекти «Мойсея», – всього сто одинадцять рядків, але який обґрунтований заклик, яка вражаюча сила переконання у тому, що монумент Шевченкові має височіти у столиці Сполучених Штатів, могутність яких плекають мільйони українців.

Автор пише: «Коли людина приїздить до іншої країни чи навіть іншого міста, та ще й перший раз, то зрозуміло, що для новоприбулого все в тій країні чи місті нове, небачене, а тому й цікаве, захоплююче, іноді навіть вражаюче.

Подібне пережив і я, оглядаючи Нью Йорк (тут і далі орфографію та пунктуацію подаємо за публікаціями газети «Свобода» – В.М.) з його велетнями-будинками, з його специфічним рухом і темпом життя; Вашингтон, який справедливо можна назвати містом-парком, містом чудових пам'ятників великих постатей минулого Нового і Старого світів».

Він як новоприбулець у США із Австралії звернув увагу, що у одному із парків Вашингтону «стоять пам'ятники Жанни Д'Арк і другий — Данте. Читаю напис на першому: «Цей пам'ятник дівчині-героїні подарували жінки Франції американським жінкам». На пам'ятнику Данте написано, що його подарували італійці. Коли я оглянув ці величні монументи, мені прийшла думка: а чому десь в цьому чи іншому парку Вашингтону нема пам'ятника Українському Данте — Тарасові Шевченкові, подарованого українцями для столиці вільної землі Вашингтона?

Загальновідомо, як високо цінив Шевченко американську свободу і великого борця за неї, першого президента Джорджа Вашингтона, що з такою любов'ю він висловив в одній із своїх поезій:

... Коли
Ми діждемося Вашингтона
З новим і праведним законом?
А діждемось таки колись!»

Він вважає, що ці слова годилося б вибити на пам'ятнику англійською і українською мовами (так і сталося: на пам'ятнику відображено ці слова мовою оригіналу – *В.М.*), і такий монумент «став би символом не лише духового взаєморозуміння між свободолюбним американським і українським народами, але й символом зближення в спільній боротьбі з світовим ворогом – московським імперіялізмом у його комуністичній формі сьогодні».

Професор нагадує, що менше ніж через п'ять років українці відзначатимуть 100-річчя з дня смерті поета, а тому важливо було б відкрити пам'ятник до цієї дати. Зауважує, що коли не зробити цього, то можуть випередити «наші землячки» з московського Кремлю...».

Автор переконаний, що «на цю справу не заважається внести свою пожертву кожен українець, не лише в Америці, але й в інших країнах поселення».

Він усвідомлює, що за справу повинна взятися сильна українська структурована організація. Такими спроможними є, на його думку, УВАН (Українська Вільна Академія Наук – *В.М.*), Наукове Товариство імені Тараса Шевченка, Український Конгресовий Комітет. Вони здатні, наприклад, утворити Комітет побудови пам'ятника, залучити весь український науковий, мистецький, громадський цвіт...

«Всі можливості для цього є, треба лише доброї волі нас всіх, і я переконаний, що величний монумент Кобзаря у Вашингтоні буде», – завершує Іван Дубровський. (Свобода. – 1956. – Ч. 119. – 23 червня. – С. 2).

Проте... ніхто не зреагував на цей виступ – жодного відгуку не надійшло в редакцію! І тоді редактор Антін Драган (13 липня цього ж року) звернувся до кореспондента «Свободи» у Вашингтоні Юрія Старосольського (український вчений-правник, доктор права США, член УВО, дійсний член НТШ, та УВАН, громадський і пластовий діяч, мандрівник) з проханням «з'ясувати на місці технічні можливості побудови пам'ятника Шевченкові в столиці».

Журналіст ретельно виконав завдання, приславши текст «Чи Вашингтон діждеться Шевченка». Він був опублікований

під рубрикою «Між Капітолом і Білим Домом» (Свобода. – 1956. – Ч. 185. – 27 вересня. С. 2, 3).

«Шевченко ждав – і не діждався Вашингтона. Чи діждеться Вашингтон Шевченка у вигляді монументу?» – запитує автор у перамбулі і стверджує, що для цього є більші підстави на Шевченкову мрію, «як були колись...». Він підтримав ідею Івана Дубровського, будучи переконаним, що не така вже вона «нереальна, якщо йде про практичні можливості», і продовжує: «Я не знаю, чи монумент Шевченка в столиці ЗСА (З'єднані Стейти Америки – так вихідці з України іноді називали США – В.М.) виконав би як слід завдання пропаганди його імені та його пророчого діла і чи заспокоїв би сантиментальне бажання українців. Але напевно оте сантиментальне серце українця, скитальця чи вже громадянина ЗСА, раділо б, якби в столиці Америки, десь біля Вашингтона чи Лінкольна, стояв і наш мармуровий Шевченко. Та, очевидно, справа має не тільки сантиментальний чи пропагандивний, але й зовсім практичний аспект. Може найважливіше практичне питання – це гроші, але про це я не беруся говорити. З практичного аспекту вирине наперед формальна сторона».

Юрій Старосольський пояснює, що слід мати на увазі деякі правові і адміністративні аспекти, порушуючи питання про такий пам'ятник: «Вашингтон, як відомо, не має своєї самоуправи, а підлягає безпосередньо конгресові. Тому, щоб поставити пам'ятник на якійсь площі в Вашингтоні, треба окремого закону. А це значить – треба наперед здобути для цієї ідеї якогось конгресмена чи сенатора і просити їх, щоб поставили відповідний законопроект у Конгресі. Проект піде звичайною законодавчою дорогою. Може не розпалить він пристрастей і не викличе довгих дискусій, як якийсь проект закону про натуральний газ чи фермерську допомогу або й сегрегацію. Але мусітиме він піти до відповідної комісії і далі до підкомісії. Там будуть переслухувати кого слід, може знавців історії та літератури, може спонзорів пам'ятника – це залежатиме від членів комісії».

Як знавець процедур автор передбачає, що до справи буде

залучено певні структури, ймовірно, «три окремі агенції, які завжди мають голос у справах пам'ятників, будованих у столиці: Національну Комісію Мистецтва, Столичну Комісію планування і Національну Службу Парків». А далі – ще тернистіший шлях: до Сенату, а потім до Конгресу, а потім до Президента: «Проект, якщо приймуть в Комісії, піде на пленум тої палати, в якій було поставлене внесення, а коли й там пройде, то помандрує до другої палати для такої ж самої процедури, і так далі, аж до підпису Президента, щоб стати законом. Це, звичайно, довга дорога».

Для прикладу наводить ситуацію із вирішенням аналогічних справ: «Ось, останній 84-ий Конгрес прийняв два закони про пам'ятники: посол Борлесон подав проект закону про побудову пам'ятника Симонові Боліварові, визвольникові Південної Америки (дар венесуельського уряду) в лютому 1956 року, а Президент підписав готовий закон аж 29-го червня того ж року. Другий пам'ятник, Лейфові Еріксонові, першому відомому відкривцеві Америки, ждав ще довше: законопроект поставлено в Сенаті у липні 1955 року, напередодні конгресових вакацій, а Президент дістав його до підпису аж 2-го серпня 1956 року».

При цьому наголошує, що для тих, хто видає відповідні дозволи, ця робота не є чимось другорядним, дріб'язковим: «І не треба думати, що це для конгресменів звичайна формальність; вони дискутують ціль, потребу і також естетичну сторону пам'ятника. У висліді закон уповноважить секретаря внутрішніх справ прийняти, в імені ЗСА, даний пам'ятник як дарунок, наприклад, американців українського походження, призначити на його місце з публічних ґрунтів ЗСА в дистрикті Колумбія і – якщо треба – подбати про відповідний п'єдестал».

Разом з тим автор звертає увагу і на те, що такий пам'ятник має бути високоякісним твором мистецтва, а цю умову можуть успішно виконати українські митці в Америці. Проте є одна засторога: «Вашингтон консервативний у смаку». Таке твердження базується на тому, що «пам'ятники з початку цього століття,

але й нові здебільша витримані в клясично «пам'ятниковому» стилі: особливо всі численні кінні постаті воєнних героїв, хоч гарні, але до знудження подібні стилем один до одного і до сотень таких же в Європі. В стилі панує реалізм, і тільки декуди є сліди імпресіонізму чи модерно спрощених або стилізованих форм. Абстрактних форм не бачив я взагалі».

Юрій Старосольський інформує про його розмову із працівником Комісії Мистецтва Вашингтона Линтоном Вілсоном, під час якої той запитав його про можливого «творця Шевченкового пам'ятника. Я назвав йому ряд українських скульпторів: очевидно, Архипенкове прізвище було йому відоме. Він сказав, що дуже радо бачив би Архипенків твір у столиці, але, якщо він був би занадто модерний, а то й абстрактний у формі, то невідомо, як прийняв би його консервативний у поглядах Конгрес».

Далі пан Старосольський розмірковує, що з погляду пропаганди імені Тараса Шевченка ключове значення має місце, де міг би бути пам'ятник. І це важливіше ніж його вигляд: «Говорячи чисто комерційними категоріями, гірший формою пам'ятник, але в місці великого руху людей, буде більш успішний ніж прекрасний мистецькою формою твір, схований від людського ока. Вашингтон наставлений на туристів, а туристи в своїй масі мають утерті шляхи. Великий і пишний зелений пояс між Капітолом на сході та монументом Лінкольна на заході і вулиці та будівлі по обидва його боки це неначе вісь Вашингтону і центр туристичного руху. Але там стоїть тільки мала частина столичних пам'ятників, яких є тут всього 94, включаючи пам'ятникові криниці-водограї, тристалітні японські лампи над Потوماком, чи позолочені кінні постаті при вході на Арлінгтонський міст».

Тому питання актуальне: чи надасть влада Вашингтона гідне місце?

З погляду автора, вже найкращі ареали «зайняли в Вашингтоні – крім Вашингтона, Лінкольна й Джефферсона – військові герої Американської революції чи Громадянської війни. Ляфает сквер – парк навпроти Білого Дому, це неначе сквер

пам'ятників з кінними постатями ген. Джексона (президента) посередині і чужинців Ляфаета, Рошамбо, Костюшка і стоячого Барона фон Штойбен (тут кажуть Стюбен) по чотирьох рогах. Пам'ятник Костюшка – це дарунок міста, роботи Антоні Попеля з 1910 року».

Проте, вважає Старосольський, сквери могли б ще прийняти не один пам'ятник. Або інші місця, де є так звані трикутники, до яких сходяться великі вулиці з трьох боків, а також круглі площі, а особливо вашингтонські парки.

Автор помітив, що у Вашингтоні мало пам'ятників «людям, що не мали прямого відношення до американської історії. Є чужі полководці, що допомагали здобувати американську волю. Є Артегаз, батько уругвайського визволення, і скоро буде «літератор» Болівар. Є винахідники Марконі чи Дагуер, є Лютер на площі перед лютеранським костелом, і є поет Данте, якому поставили пам'ятник американці італійського походження в 1921 році... Але немає Шекспіра чи Гете, чи якогось мистця або філософа з-поза океану... По правді, немає тут поза цвинтарями і пам'ятників американських поетів. То якби постав тут пам'ятник Шевченкові, то це був би не тільки перший український пам'ятник у столиці ЗДА, але й перший, після Данте, пам'ятник чужинцеві-мистцеві слова в столиці ЗДА».

Під текстом стоїть підпис «ЮСТ», очевидно, він походить від першої букви імені та двох перших букв прізвища автора.

На цей виступ звернули увагу наступного дня члени Культурної комісії Українського Народного Союзу, засідання якої відбулося в Головній Канцелярії цієї організації. У новині «Планується пам'ятник Т. Г. Шевченкові на Союзівці» газета «Свобода» (Свобода. 1956. – Ч. 188. – 2 жовтня. – С.1.) зазначає, що «Культурна Комісія УНСоюзу віддала деяку увагу і обговорюваним тепер в «Свободі» можливостям здвигнення пам'ятника Пророкові України, Т. Г. Шевченкові, у столиці цієї країни, Вашингтоні». Правда, основною темою засідання Комісії було інше: вона «на своїх нарадах минулої п'ятниці рішила перевірити можливості та поробити відповідні заходи для здвигнення пам'ятника Тара-

сові Шевченкові на Союзівці (відпочинковий комплекс УНС біля міста Кергонксон в Кетскільських горах – В. М.)». Пам'ятник, «якщо на це будуть реальні можливості, мав би бути здвигнений вже в першій половині наступного року і його посвячення, сполучене з величавою культурною імпрезою, мало б відбутись в половині червня 1957».

Погруддя Кобзарю в Союзівці було відкрите 16 червня 1957 року, у День Батька. «Свобода» (Свобода. – 1957. – Ч. 115. – 18 червня. – С. 1) подала широкий звіт про цю подію. Газета вийшла під «шапкою» «10,000 НАРОДУ ВЗЯЛО УЧАСТЬ У ВЕЛИЧАВОМУ ВІДКРИТТІ ПАМ'ЯТНИКА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА СОЮЗІВЦІ. ВСЯ АМЕРИКАНСЬКА УКРАЇНА ЧЕРЕЗ СВОЇХ ПРЕДСТАВНИКІВ ВІДДАЛА ПОКЛІН ГЕНІЄВИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ ТА ЗАСВІДЧИЛА ВІРНІСТЬ ЙОГО ІДЕАЛАМ».

У репортажі «Відкриття пам'ятника Тараса Шевченка – найбільш величавий здвиг в історії американських українців» йшлося про те, що приїхали вшанувати Поета десять тисяч людей, які «репрезентували практично всю Американську Україну та всі українські громади від океану до океану із Канади...». Тут були «люди усіх походжень і всіх генерацій, були з Нью Йорку і з Каліфорнії, були ті, що народились над Дніпром-Славутою, над Дністром, над Прутом і над Тисою, були ті, що народились громадянами Америки і Канади... Автор публікації наводить цифри: «Цим разом найбільше автобусів, бо аж 5, вислала громада з Нью Йорку. На місця постою можна було нарахувати 53 автобуси та 1207 приватних автомобілів».

Гості із трепетом в душі вдивлялись у зображення Тараса Шевченка – «суворі і рівночасно лагідні риси його обличчя».

Урочистість почалася ритуалом підняття американського смугастого та українського синьо-жовтого прапорів, Службою Божою, посвяченням пам'ятника, яке здійснив митрополит Теодорович. Він у своєму зверненні говорив про те, що Тарас Шевченко підніс українську мову на вершини поетичного мистецтва, підкреслив вагу Шевченкового слова і те, яке воно має

значення для українців на рідних землях і в Америці..

Серед промовців – голова Українського Народного Союзу Дмитро Галичин, який сказав, що «Шевченко й Україна – це одна цілість і що Шевченко усім своїм життям, неволею, стражданням і смертю задокументував безмежну вірність ідеалам української землі, її минулого і майбутнього...».

Як зазначає «Свобода», особливою «високомистецькою точкою програми був виступ сеньйора діячів української сцени директора Йосипа Гірняка із рецитацією одного з найсильніших творів Т. Шевченка, поеми «Іржавець», що її сьогодні Совети викреслюють з усіх видань «Кобзаря», призначених для широких народних мас».

Присутнім представили творця пам'ятника Олександра Архипенка – українського американського скульптора, художника, одного із основоположників кубізму у скульптурі, дійсного члена Американської Академії Мистецтва і Літератури. Також оголосили й присутнього професора Кларенса Меннінга – відомого американського шевченкознавця, перекладача творів Шевченка англійською мовою і автора окремої праці про Тараса Шевченка.

Зворушливою точкою програми була мистецька акція «Поклін Шевченкові», яка продемонструвала майстерність співочих колективів українців Америки.

У цьому ж номері «Свобода» вмістила повідомлення «Пам'яткова книжка: «Не забули спом'янути». Йшлося про дев'яностосторінкове видання, яке випустили з нагоди відкриття пам'ятника Тараса Шевченка на Союзівці. Тут вміщено, зокрема, програму відкриття пам'ятника і «Заповіт» Тараса Шевченка українською та англійською мовами, статті: В. Давиденка «Велич Шевченка», Л. Луціва «Тарас Шевченко (обидві англійською мовою), есе А. Драгана «Американські українці і Шевченко», Кларенса Меннінга «Англійські переклади Шевченка» (англійською мовою), Б. Кравціва «Пам'ятники Шевченка», А. Малюци «Портрети Шевченка в творчості Архипенка», Олександра Архипенка «Чому я виготовив погруддя Тараса Шевченка».

Зазначено, що особливу вартість у цій «Пам'ятковій книжці» становлять тисячі імен людей, назв громадських організацій і поодиноких приватних фірм, що зробили свій внесок у справу побудови пам'ятника.

Під час відкриття мав виступити редактор «Свободи» Антін Драган, але це не вдалося, бо у зв'язку із появою дощу програму було скорочено і вирішено текст надрукувати у газеті. Його «Шевченкове слово» (Свобода. – 1957. – Ч. 115. – 18 червня. – С. 2) – це пристрасний аналіз значення Кобзаря: «Як виглядав би сьогодні український нарід без Шевченкового слова? Як виглядали б і ми, американські українці, якби це слово не стояло коло нас на сторожі?! Для нас, кість від кости і кров від крові дочок і синів Шевченкового народу, для нас вільних громадян Вашингтонової країни, Шевченків заповіт був виписаний вже на колисці нашого спільнотного буття. Бо коли почала народжуватись Американська Україна і коли в серпні 1893-го року вперше прозвучав її голос з сторінок газети «Свобода», то вже в цьому голосі прозвучав і виписаний в заголовку газети, як мотто, Шевченків заповіт для нас: «І ЧУЖОМУ НАУЧАЙТЕСЬ, І СВОГО НЕ ЦУРАЙТЕСЬ!»

Цей же заповіт для нас вирізьблений і на мідяній таблиці цього, можливо й скромного, але величного пам'ятника, створюючи який скульптор подбав, щоб на суворому і наче зажуреному нашою долею обличчі нашого національного Пророка вирізьбити таку ласкаву, лагідну усмішку».

Редактор звертається до сумління кожного і пропонує зважити свої вчинки на терезах Шевченкової справедливості й очищення, і віднині використовувати пам'ятник як образ спокути: «Прийдіть колись у спокійну хвилину, до цього пам'ятника, вдивіться в цей суворий і рівночасно такий лагідний вираз обличчя Тараса, вдумайтеся і вслухайтесь у ці прості і рівночасно такі великі слова, виписані на пам'ятнику. Повторіть собі ці слова кілька разів, і ви напевно почуете в них одвічну пісню краси і любов, пісню пошани до чужого і непохитної вірності своєму. У цих коротких і простих словах: «І ЧУЖОМУ НАУЧАЙТЕСЬ, І СВОГО НЕ ЦУРАЙТЕСЬ!» – криється

найглибша мудрість і найосновніша наука для кожної людини. Ці слова схоплюють, здається, найглибшу філософію життя людей і співжиття народів, бо вони є основою того, що є ціллю людей на землі: невинного прогресу!»

Антін Драган рефреном «І ЧУЖОМУ НАУЧАЙТЕСЬ!» пронизує свою позицію, вбачаючи в ньому маркер для уявлення про зміст людського буття: і монументальну красу «творів Мікель-Анджельо, і недосяжні глибини думок Шекспіра і Гете, і вимріяний людством праведний закон Вашингтона, і старовинні піраміди, і новітні хмардери, – всі найвищі досягнення творчого ума і трудящих рук поколінь всіх народів, усміхаються до вас приманливо з-поза цих таких простих і таких великих слів: «І ЧУЖОМУ НАУЧАЙТЕСЬ!» За ними бо, за цими словами, кожний, хто хоче, може знайти ту божественну красуню, якій на ім'я: всесвітня КУЛЬТУРА!»

Актуальне «І СВОГО НЕ ЦУРАЙТЕСЬ!» автор називає великими шляхетними словами і наголошує на цінності свого: «Чи не чути в них одвічного шелесту золотоколючих українських ланів, чи не відчувається в них ласкавої теплоти українського сонця? Прислухаймося уважно цим словам, вдумаймося у їх зміст, і перед нами перегорнуть одна за одною численні сторінки то під небеса славної, то до безодні трагічної української історії. В цих словах побачимо ми і велич Володимира та Данила, і мудрість Ярослава та Осмомисла, відчуємо, хоробрість Святослава, пізнаємо завзяття Богдана і далекозорість Мазепи. В цих двох коротких словах відчуємо і милозвучність української мови, і незрівняну красу української пісні, побачимо багатство українських звичаїв, знайдемо знову ту божественну красуню, що на ім'я їй українська культура.

«І СВОГО НЕ ЦУРАЙТЕСЬ!» Чи не малюють ці слова перед нашими очима такий дорогий нашому серцю образ рідної матері згорбленої від надмірного труду і заплаканої від безмежного горя? Чи не видно в цих словах портрету нашого рідного батька, гордого на свій рід і рішучого взятися до кожного труду і стати на прю з кожною небезпекою життя? Всю нашу рідну Україну бачимо в цих коротких словах спасенної

для нас Шевченкової науки».

Автор водночас закликає не втомлюватися використовувати слова Шевченка для власного очищення, щоб ця фраза стала змістом щоденного життя.

Наголошуючи на значенні пам'ятника Тарасу Шевченку, Антін Драган зазначає: «Бо й якби критично ми самі себе не оцінювали, яким би безнадійним не могло видатись положення українського народу, ми повсякчас і в усіх обставинах маємо певність: нація, що породила і має Шевченка, не вмере, не загине! Нація, що пам'ятає своїх велетнів і їх заповіти, має перед собою велике і світле майбутнє!»

У редакційній статті «Не забули спом'янути» газета «Свобода» (Свобода. – 1957. – Ч. 116. – 19 червня. – С. 2), повертаючись до теми відкриття пам'ятника в Союзівці, відзначає цей факт як відрадний, вбачаючи в ньому позитивні тенденції до єдності української громади в Америці. Адже досі спостерігалася своєрідна криза збайдужіння «до поодиноких галузей свого життя», у часописах йшлося про те, що українці неактивно відвідують національні імпрези, зменшувалися обсяги «пожертв на народні цілі», відчувалося «збайдужіння до справ України і українського народу». Але ось понад усі сподівання Союзівка показала, що громада здатна об'єднатися навколо націєтворчої ідеї.

Газета стверджує, що історія американських українців знає величні події, «але недільний Шевченківський здвиг своєю масовістю і своїм тривким характером перевищує, правдоподібно, всі дотеперішні». Констатовано, що досі не було консолідованішої, соборнішої імпрези в житті американських українців ніж ця, адже «всі генерації, всі політичні партії, всі суспільні групи, всі віровизнання, всі соціальні верстви були там заступлені, створюючи ідеальну синтезу того, що становить американсько-українську спільноту...».

При цьому зазначено, що Союзівка знаходиться у глибинці, за 100 миль від Нью-Йорка, в її околиці немає великих українських громад. Але десять тисяч людей «пішли за покликом своєї крові, своєї душі і свого серця, щоб «нез-

лим, тихим словом» спом'янути Велетня Української Нації і перед усім світом засвідчити свою відданість його високим ідеалам, які є вселюдськими ідеалами».

Відтак «Шевченківський здвиг» розвіяв існуюче нарікання, мовляв, «немає кому робити, немає людей, немає осіб з піонерським духом». Отже, йдеться у статті, американські українці згадали так свого пророка, що «вписали одну з найсвітліших сторінок своєї історії». Після встановлення пам'ятника у Союзівці УНС перевів свій погляд на Вашингтон: настав час реалізувати план, викладений Юрієм Старосольським.

Культурна комісія УНС 30 липня 1957 року вирішила підготувати документи щодо будівництва пам'ятника Тарасу Шевченку у Вашингтоні і відкрити його до сотої річниці смерті поета, тобто у 1961-му.

Відтоді почали консультації із політиками Сполучених Штатів. Першим, хто ознайомився із планом української діаспори, був нью-йоркський сенатор Джекоб К. Джевїтс.

Наступним кроком стало прийняття на 24-й Конвенції УНС, що відбулася в Клівленді 26 – 31-го травня 1958 року, резолюції, в якій зафіксовано, що Конвенція доручає виконавчим органам УНС розглянути можливості побудови пам'ятника Тарасу Шевченку у Вашингтоні, та досягнути «порозуміння з іншими організаціями, щоб спільно, всією громадою здійснити цей задум і цю ініціативу». (Свобода. – 1958. – Ч. 105. – 4 червня. – С. 4).

8 жовтня 1958 року голова УНС Дмитро Галичин написав лист сенатору Джекобу К. Джевїтсу з конкретним проханням почати відповідні організаційні процедури, які б сприяли побудові пам'ятника Тарасу Шевченку у Вашингтоні. І він відгукнувся!

19 лютого 1959 року він вніс у Конгрес США законопроект щодо «побудови статуї Тараса Шевченка на публічній площі в дистрикті Колумбія».

Газета «Свобода» («Свобода». – 1959. – Ч. 36. – 21 лютого. – С.1) публікує статтю під розширеним заголовком «Внесений в Конгресі ЗДА законопроект у справі пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні відкриває нові можливості для поширення

української правди».

Тут же надруковано перекладений українською мовою текст заяви Джекоба К. Джевітса, яку він розповсюдив у Сенаті. Вона дозволила тим законотворцям Сполучених Штатів, хто не знав Тараса Шевченка, зрозуміти всю велич і всесвітнє значення його творчості. Для кожної української людини все, що виклав сенатор, відоме із початкової школи, але для його колег то було відкриття. Звичайно, можна здогадуватися, що підготувати йому документ допомогли діячі УНС. У заяві зазначено, що він ініціює «законопроект, що уповноважував би здвигнення на публічній площі у Вашингтоні пам'ятника Тарасові Шевченкові, українському національному поетові, який, надхнений американською конституційною демократією, оспівував своєму народові волю і свободу».

Йдеться також про те, що сенатор одержав запевнення української громади стосовно збору необхідних коштів для будівництва пам'ятника.

Далі наведено біографію Тараса Шевченка, дана оцінка його «Кобзарю», сказано, що «Шевченкова поезія, не зважаючи на всі намагання офіційної цензури, була широко відома в усій окупованій росіянами Україні і стала зразком для тих українців, що жили на західніх українських землях, в границях Австро-Угорської імперії. Для українців у всьому світі його ім'я стало синонімом оборони національної незалежності і демократії, національної взаємозалежності та співпраці і високим прообразом суспільного і національного думання».

Джекоб К. Джевітс констатує, що поезія тараса Шевченка «в 1917 році одушевила український рух за незалежність і підбадьорювала Українську Народну Республіку в її розпачливій боротьбі без сторонньої допомоги в обороні проти агресії російських комуністів. Це Шевченкова поезія підбадьорювала українців, силою включених в ССРСР, продовжувати свою боротьбу за волю, а під час Другої світової війни збуджувала і скріплювала український рух спротиву однаково як проти фашизму, так і проти комунізму».

Сенатор дає оцінку українцям, які мешкають у Сполуче-

них Штатах (а їх понад один мільйон): вони «займають щораз відповідальніші становища в американському житті. Вони є ошадні, працьовиті, слухняні законам люди, а кожний зокрема і всі разом розуміють ту ролю, яку Шевченко відіграв в цьому розвитку...».

І як висновок з усього цього: «Це справді годиться, щоб пам'ятник такого національного героя, який навчав американських ідеалів патріотизму і служби людині» стояв і у столиці Сполучених Штатів Америки Вашингтоні.

Відповідну резолюцію за номером HJR 311 у Палату Представників 17 березня 1959 року вніс конгресмен Алвін Бентлі, до якого звернувся з проханням про спорудження пам'ятника Тарасу Шевченку професор Лев Добрянський (він і консулював конгресмена).

Як свідчить Антін Драган, текст цієї резолюції ідентичний із текстом резолюції сенатора Джекоба К. Джевїтса, лише сюди додана преамбула про те, що справою честі і моралі американців як вільних людей у незалежній державі є підтримка цього пам'ятника, щоб через нього, через постать Тараса Шевченка символізувати нерозривні духові зв'язки між США та українською нацією.

Обидві резолюції, згідно із процедурою, були скеровані до відповідних комісій та підкомісій у Сенаті та Палаті Представників.

31 березня підкомісія Конгресу США у справі внесених законопроектів в адміністраційній комісії провела слухання, на яких виступили професор Роман Смаль-Стоцький – голова Наукового Товариства імені Тараса Шевченка, професор Лев Добрянський – голова Українського Конгресового Комітету, адвокат Юрій Волинець – голова Українських Американських Ветеранів, Дмитро Галичин – голова Українського Народного Союзу, конгресмен Алвін Бентлі. Газета «Свобода» опублікувала короткий звіт про цю подію: «Коли професор Роман Смаль-Стоцький закінчив своє свідчення про те, чому у Вашингтоні, столиці країни, повинен бути здвигнений пам'ятник генієві і пророкові України Тарасові Шевченкові, конгре-

смен Пол С. Джовнс, голова конгресової підкомісії в справі внесених законопроектів в адміністраційній комісії Палати Репрезентантів, перед якою свідчення відбулось, коротко заявив, що він не має жадних додаткових запитів, бо він «зачарований» свідченням...».

Зазначено, що всі члени комісії, зокрема його «голова конгресмен Джовнс та конгресмен Джон Лесінські, що є з польського роду, виявили максимальне заінтересування справою здвигнення пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні та виразно підкреслювали своє прихильне наставлення і оцінку тієї справи...».

В останньому абзаці цього повідомлення йдеться без коментарів про те, що, за інформацією Комітету Українців Канади, на будову пам'ятника Тарасу Шевченку у Вінніпегу вже зібрано 100 000 доларів.

Отже, українцям у США ніби дано чіткий фінансовий орієнтир...

У суботу, 16 травня 1959 року, провела засідання новообрана Рада директорів Українського Конгресового Комітету, де за пропозицією Антіна Драгана створено Організаційний Комітет у справі будівництва пам'ятника Тарасу Шевченку у Вашингтоні із числа керівників УКК, Наукового Товариства імені Тараса Шевченка, Української Вільної Академії Наук та «Самопомочі», а професору Леву Добрянському доручено добиватися прийняття резолюцій, про які йшлося вище, у Конгресі США. Про це повідомила «Свобода» у звіті «Рада директорів УКК встановила організаційний комітет для справи пам'ятника Т. Шевченкові» (Свобода. – 1959. – Ч. 95. – 19 травня. – С. 1).

У цей час українські організації направляють тисячі листів та телеграм на адреси комісій і їх членів з проханням підтримати ідею спорудження пам'ятника.

2 квітня 1960 року в Америці показали телевізійну передачу, присвячену спорудженню пам'ятника Тарасу Шевченку у Вашингтоні.

1 червня 1960 року резолюція Алвіна Бенглі була прийнята

відповідною комісією, а 24 червня цього ж року одностайно схвалена Палатою Представників.

Палата Представників затвердила ще й резолюцію № 524, запропоновану конгресменом Джоном Лесінські, яка постановила випустити брошуру «Europe's Freedom Fighter – Taras Shevchenko» про життя і творчість Тараса Шевченка як національного героя України. Відтак в Урядовому Друкарському Бюро ця сорокап'ятисторінкова книжка була надрукована як урядовий документ № 445. Тут вміщено портрет Тараса Шевченка в молодому віці, передмову професора Лева Добрянського і статті професорів: Кларенса Меннінга – «Тарас Шевченко», «Релігія Шевченка»; Д. Дорошенка – «Кобзар України», Юрія Бойка – «Тарас Шевченко і західно-європейська література», В. К. Метюса – «Людина і символ»; Романа Смаль-Стоцького – «Шевченко і євреї»; доктора Луки Мишуги – «Шевченко і жінки». Подано коротку бібліографію, алфавітний покажчик, висловлювання конгресменів про Тараса Шевченка.

Кларенс Меннінг у дослідженні «Тарас Шевченко» стверджує: «Важливість Шевченка не можна переоцінити. Він був найбільшим українським поетом. Він був першим письменником, який був чисто і ґрунтовно українським, який наважився мріяти про українську мову і літературу, які були б повністю відокремлені від російської і мали б незалежне місце у світі».

Підкреслює, що Кобзар «силою власного генія» сформував українську мову, «здатну виразити найбільш витончені емоції і повністю адекватну всім потребам сучасної літератури».

Сенат схвалив резолюцію в середу, 31-го серпня 1960 року. Про це «Свобода» написала у звіті: «Також Сенат схвалив резолюцію про дозвіл на будову пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні» (Свобода. – 1960. – Ч. 170. – 3 вересня. – С. 1). Тут зазначено, що схвалена спільна резолюція Сенату і Палати Представників «була негайно переслана до Білого Дому» президенту Дуайту Ейзенхауеру для підпису.

Він поставив свій знаменитий автограф на цьому документі

в середу, 2 вересня 1960 року, і резолюція стала 13 вересня цього ж року Публічним законом США 86-749.

У його вступній частині йдеться про те, що «твори Тараса Шевченка блискуче відображали прагнення людини до особистої свободи та національної незалежності», що ушляхетлений поет був «відкрито натхнений нашою великою американською традицією боротися проти імперіалістичної та колоніальної окупації рідної землі».

У нормативних параграфах зазначено, що:

(а) будь-яка асоціація або комітет впродовж двох років з дня набрання чинності цього закону уповноважується розміщувати на землі, що належить США в окрузі Колумбія, пам'ятника українському поету і національному провіднику Тарасу Шевченку;

(б) повноваження, надані згідно з підрозділом (а) цього розділу, припиняються, якщо протягом п'яти років після дати набрання чинності цього закону не буде розпочато встановлення пам'ятника.

Також асоціація або комітет має засвідчити Міністру внутрішніх справ обсяг наявних коштів на спорудження пам'ятника, а Секретар внутрішніх справ уповноважений визначити відповідну ділянку, на якій буде пам'ятник встановлено. Вибір ділянки, дизайн і проект підлягають затвердженню Мистецькою Комісією та Національною комісією з капітального планування. Пам'ятник має бути зведений без державних витрат Сполучених Штатів Америки.

Так почалася переможна хода українського проекту століття у США.

Наступним кроком стало створення Комітету Пам'ятника Шевченку – ця структура була формалізована 16 вересня 1960 року. Президентом Комітету, «що матиме англійську назву Shevchenko Memorial Committee та який буде окремо заінкорпорований, обрано однодушно проф. д-ра Романа Смаль-Стоцького, голову Ради Наукових Товариств ім. Шевченка та голову Наукового Товариства імені Тараса Шевченка в Америці». («Свобода». – 1960. – Ч. 180. – 20 вересня. – С. 1, 4).

Склад інших керівників Комітету: перший віце-президент – професор Юрій Шевельов, президент Української Вільної Академії Наук у США; другий віце-президент – професор Лев Добрянський, голова Українського Конгресового Комітету Америки; ексекютивний директор – Дмитро Галичин, голова Українського Народного Союзу і президент Українського Конгресового Комітету Америки; секретар – доктор Ярослав Падох, дійсний член Наукового Товариства імені Тараса Шевченка в Америці, головний секретар УНС; скарбник – Платон Стасюк, сеньйор українських бізнесменів Америки.

Референти: мистецький – художник, мистецтвознавець, поет, перекладач Святослав Гординський; будівельний – архітектор, професор Олекса Повстенко; фінансовий – Ігнат Білинський; пропагандистський – редактор Василь Мудрий; зовнішніх зв'язків – сотник американської армії Йосип Лисогір; внутрішніх зв'язків – професор Василь Стецюк, секретар Наукового Товариства імені Тараса Шевченка у США; імпрезовий – професор Зиновій Лисько.

Контрольна Комісія: Роман Слободян, головний касир УНС; Едвард Попіль, головний скарбник УНС; Т. Кульчицький, фінансовий секретар «Провидіння»; М. Дуткевич, секретар «Народної Помочі»; Олена Лотоцька, голова Союзу Українок Америки; Юліян Ревай, голова «Самопомочі»; Володимир Калина, професор.

У Комітет ввійшли найвищі представники усіх українських центральних організацій у США – люди відомі в Америці і у світі, видатні світочі української національної культури. Їх завданням було: збір коштів, проведення конкурсу проєктів пам'ятника, вибір місця для постаменту, одержання урядового дозволу на його розташування, організація спорудження пам'ятника.

Українці в Америці назвали 1961-й «Роком Шевченка». Про це йдеться у відозві Комітету Пам'ятника Шевченку, яка «закликає всіх українців, громадян і мешканців цієї країни та їхні інституції й організації, докласти всіх зусиль, щоб у цьому Шевченківському Році вшанувати пам'ять нашого національного Генія і закріпити її навіки: кращим і повнішим

усвідомленням його великих, волелюбних ідеалів та наполегливішим здійснюванням його заповітів; поширенням і популяризацією Шевченкової творчості, як серед нас самих, так і серед наших американських співгромадян; влаштуванням масових культурно-мистецьких імпрез, присвячених пам'яті Шевченка; масовою і найбільш щедрою, моральною й матеріальною підтримкою перебраних і продовжуваних тепер Комітетом Пам'ятника Шевченкові заходів і зусиль для здвигнення достойного Шевченка пам'ятника в столиці країни, Вашингтоні.

Для кращого і повнішого виконання цих завдань закликаємо всі Української Громади в ЗСА, щоб вони негайно зорганізували або завершили організацію місцевих Комітетів пам'ятника Шевченкові, відділів Крайового Комітету, що здійснюватимуть ці завдання на місцях, у порозумінні з Крайовим Комітетом та у співпраці з ним.

Усе це є рішальне для гідного і достойного вшанування пам'яті Шевченка у сторіччя його смерті. Але при цьому пам'ятаймо, що це є другою частиною його заповіту, на першому місці якого поставлено заклик встати і порвати кайдани. Тож і ми, вшановуючи Шевченка у сторіччя його смерті, робімо це з головною метою: допомогти нашому Українському Народові порвати віковічні кайдани неволі та зажити на своїй прадідівській землі своїм вільним і ні від кого незалежним життям. Для цієї мети в Шевченківському році з ще більшою наполегливістю розбудувуймо наше організаційне життя, збільшуймо і збагачуймо його новими моральними і матеріальними вартостями, даймо збільшену підтримку нашій центральній репрезентації – Українському Конгресовому Комітетові, даймо йому більші засоби на поширення правди про Україну та оборону прав Українського Народу, бо тільки поверненням Українському Народові його прав та відновленням його суверенної ні від кого незалежної Самостійної Соборної Української Держави ми допоможемо збудувати найтривкіший пам'ятник Тарасові Шевченкові та найдостойніше вшанувати і увіковічнити його пам'ять!»

Вражає, що відозву підписали не тільки керівники Комітету Пам'ятника Шевченку, а й десятки українських організацій США, які підтримали ідею монументального вшанування, – товариства колишніх вояків УПА і армії УНР, юристів, молоді, лікарів, митців, політичних в'язнів, промисловців, жінок, релігійні громади тощо.

Окремий заклик до своїх членів оприлюднила Екзекутива та Культурна Комісія Українського Народного Союзу, звертаючи увагу на необхідність максимальної моральної і матеріальної підтримки акцій для спорудження пам'ятника.

Український Народний Союз і редакція газети «Свобода» опублікували двомовну, в українському оригіналі та англійському перекладі, збірку Шевченкових поезій: «Шевченкові думи і пісні» та спільно із Науковим Товариством імені Тараса Шевченка – альманах «Наш Шевченко».

У деяких містах США іменем Тараса Шевченка назвали вулиці та площі – так було використано суспільне піднесення, що запанувало завдяки старанням української діаспори.

Комітет Пам'ятника Шевченку оголосив конкурс на проект монументу.

Наводимо конкурсні вимоги до проекту, опубліковані у вже названій книзі Антіна Драгана (пунктуацію й орфографію збережено):

«1. ВЕЛИЧИНА ЦІЛОГО ПАМ'ЯТНИКА: висота цілості не повинна бути більша як 30 стіп (одна стопа прибіл. 30 сантиметрів). Пам'ятник має зображувати постать Поета в бронзі на постаменті. Можуть бути додані й інші фігури, тривимірні або в плоскорізьбі, одначе треба мати на увазі, щоб кошти будови пам'ятника, разом з усіма влаштуваннями, не переходили суми чверть мільйона долярів.

2. ВИГЛЯД ПОЕТА: бажанням широкіл кіл громадянства є, щоб Поет був зображений у своїх молодих роках, до заслання 1847 р. Одначе, проектодавці мають вільну руку робити так, як це вони уважатимуть за потрібне. Постать Поета повинна бути більша як оригінальної величини. Найважливіше завдання проектодавців – знайти відповідну ідею пам'ятника,

яка б по-мистецькому зобразила національне й вселюдське значення Шевченка.

3. ОТОЧЕННЯ ПАМ'ЯТНИКА: Департамент Парків у Вашингтоні, якому підлягають усі пам'ятники і який буде опікуватися також пам'ятником Шевченка, бажає, щоб пам'ятник мав також і ужитково-публічний характер. Для цього майбутній пам'ятник буде вкомпонований в окрему цілість, що може складатися з таких елементів, як тераса із сходами, водограї, клямби, дерева, лавки тощо. Тому бажано, щоб проектодавці обдумували свої проекти в порозумінні з архітектами.

4. ВЕЛИЧИНА ПЛОЩІ: тому, що діляниця Вашингтону, де проектується поставити пам'ятник, перебуває тепер у стані перебудови (нові бльоки урядових будинків, нові вулиці та скасування деяких існуючих), форма і величина площі під пам'ятник ще остаточно не вирішені. Проектодавці повинні орієнтуватися на розмір площі, що має приблизно 150 стіп довжини з кожного боку, оточеної вулицями і обсадженої високими деревами. Вмонтування пам'ятника у площу буде завданням архітектів.

5. ВЕЛИЧИНА ПРОЄКТІВ: скульптурні проекти мають бути виконані в скалі-мірилі 1 цаль-стопа, тобто 1/12 оригінальної величини. Проекти мають бути виготовлені з тривкого матеріялу (гіпс, дерево, плястик тощо). Проект має бути попатинований на колір оригіналу (бронзи, каменю).

6. ДОДАТКОВІ ПРОЄКТИ: крім скульптурного проекту, автори повинні прислати також шкіци, які показували б, як вони уявляють собі оточення пам'ятника. Для цієї мети мають бути долучені шкіци поземного пляну пам'ятника і перспективний рисунок з довкіллям. Скаля рисунків: 1 стопа площі – 1/8 цая на рисунку.

7. ДОСТАВА ПРОЄКТІВ: проектодавці доставляють свої проекти власним коштом. Усі забезпечення під час конкурсу і зворот творів – коштом Комітету. Побажано, щоб автори висилали свої проекти з адреси інших осіб на те, щоб зберегти анонімність проектантів. Проекти мають бути подані під гаслом, а прізвища й адреси авторів – у закритій коверті, позна-

ченій тим самим гаслом.

8. ЧАС ДЛЯ ВИКОНАННЯ ПРОЄКТІВ: проекти мають бути надіслані Комітетові до 28 лютого 1962 р. Один автор може подати не більше як два проекти.

9. ЖЮРІ: Екзекутива Комітету покличе, в порозумінні з Мистецькою Комісією, журі для оцінки надісланих проектів і вибору найкращого. Склад журі буде своєчасно оповіщений. Журі видасть оцінку не пізніше як за два тижні від часу передачі йому проектів.

10. НАГОРОДИ: Комітет Шевченку визначив п'ять нагород за найкращі проекти, а саме: одна перша нагорода в сумі 1,500 дол., дві другі нагороди по 1,000 дол. кожна, і дві треті нагороди по 750 доларів. Поза нагородами передбачені почесні відзначення.

11. УПОВНОВАЖНЕННЯ ЖЮРІ: Журі матиме право не призначати якоїсь із вище вичислених нагород, якщо для цього не буде відповідних творів. Завдання журі – відзначити найкращий з мистецького погляду проект, одначе відзначення якогось проекту першою нагородою ще не зобов'язує Комітет поставити пам'ятник саме за цим проектом, бо Комітет мусить брати до уваги такі справи, як кошти будови, його пристосованість до даного місця, узгіднення з Мистецькою Комісією міста Вашингтону і ін.

12. ВИКОНАННЯ ПАМ'ЯТНИКА: Комітет підпише окремий договір з автором пам'ятника, який буде остаточно схвалений до будови. Коли б, одначе, виявилось, що пам'ятник є твором ще мало досвідченого в монументальній скульптурі мистця, Комітет матиме право поручити йому для помочі іншого скульптора з потрібним досвідом.

13. ДОЛЯ ПРОЄКТІВ: нагороджені проекти стають власністю Комітету, інші будуть відіслані авторам.

14. АДРЕСА ДЛЯ НАДСИЛАННЯ ПРОЄКТІВ: Shevchenko Memorial Committee of America, Inc. 302-304 West 13th Street, New York 14, N.Y. ».

Головою новоствореної Мистецької комісії, яка опікувалася конкурсом, став Святослав Гординський. Було обрано

журі, у яке ввійшли: художник Петро Андрусів; професор, шевченкознавець Володимир Міяковський; професори, мистецтвознавці Дам'ян Горняткевич, Антін Малюца; архітектор Аполінарій Осадца; письменник Улас Самчук (Торонто, Канада); інженер-архітектор Гілмор Кларк; скульптор Дональд де Лью; куратор Американського Метрополітен-Музею живопису і скульптури Роберт Хал; скульптор, президент Американської асоціації скульпторів Е.Пауль Женневейн; голова департаменту образотворчого мистецтва Джорджтаунського університету Ерік Ларсен.

Вирішено конкурс обмежити участю лише українських еміграційних митців. Одна із перших пропозицій була про те, щоб замовити проект Олександрові Архипенкові як вдатному скульптору ХХ століття. Він у той час дав згоду виготовити на вибір три проекти. Про це напише пізніше, у 1964 році, у своїй статті «Шевченко в пам'ятниках» дослідник історії пам'ятників Тарасу Шевченку у світі Вадим Павловський. Проте більшістю голосів Мистецька комісія відхилила цю пропозицію, наполігши на тому, що слід проводити конкурсний відбір. (Свобода. – 1964. – Ч. 120. – 30 червня. – С. 2).

Результати розгляду проектів авторитетним журі опублікувала «Свобода». Із новини стало відомо, що на конкурс прислано 17 проектів, які до 14 липня 1962 року зберігалися у сейфі в Українському Інституті Америки в Нью-Йорку (нагляд здійснював окремий комітет у складі інженера-архітектора Ореста Гладкого, професора Григорія Костюка та адміністратора Комітету Пам'ятника Шевченку Юліана Ревая (Свобода. – 1962. – Ч. 147. – 3 серпня. – С. 1).

Оприлюднено й такі деталі: конверти з іменами авторів перебували в сейфі Ферст Нешенел Ситі Бенк в Нью-Йорку, до якого два різні ключі мали секретар Комітету Ярослав Падох та адміністратор Комітету Юліан Ревай.

Газета зазначає, що члени журі, відкривши конверти й оцінивши пропозиції, «однодушно признали лише дві нагороди, а саме першу в сумі 1500 доларів за проект, позначений гаслом «Прометей», і другу в сумі 1000 доларів за проект, по-

значений гаслом «485». Відкривши конверту з гаслом «Прометей», стверджено, що автором проєкту, нагородженого першою нагородою, є Леонід Молодожанин з Вінніпегу, а автором проєкту, нагородженого другою нагородою під гаслом «485», є Андрій Дараган з Брукліну, автор проєкту пам'ятника Шевченкові, побудованого у Вінніпегу».

Потім був організований процес вибору місця для пам'ятника – про результат повідомила «Свобода»: «Комісія Планування Столиці на своєму засіданні в четвер, 6-го грудня 1962, остаточно апробувала площу під будову пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні, полагодивши позитивно цю вже одну з останніх важливих формальностей у цій справі. Апробована площа, що знаходиться при вулиці «Р» (Пі) між 22-ою і 23-ою вулицями в безпосередньому віддаленні від Массачусетс евеню, при якій приміщені більшість амбасад, була обрана Комітетом Пам'ятника Шевченкові та опісля затверджена і запропонована для тієї цілі секретарем внутрішніх справ». (Свобода. – 1962. – Ч. 233. – 8 грудня. – С. 1).

Далі важливу роботу провели професор Лев Добрянський, Йосип Лисогор, інші члени Комітету та скульптор-переможець Леонід Молодожанин, представивши Мистецькій Комісії Вашингтона необхідні дані про проєкт.

І ось в середу, 17-го квітня 1963-го року, вона винесла рішення: такий пам'ятник гідний того, щоб прикрашати столицю наймогутнішої країни світу.

Про цю важливу подію повідомила «Свобода», зазначивши, що затверджено і план оформлення площі, на якій пам'ятник стоятиме (архітектор Радослав Жук). Всі також схвалили намір Леоніда Молодожанина негайно приступити до виконання великої, «на 7 стіп», моделі пам'ятника. (Свобода. – 1963. – Ч. 73. – 19-го квітня. С. 1).

На той час вже зібрали чверть мільйона доларів на будівництво пам'ятника.

Була ще одна передумова його появи: дедикація площі – своєрідне її освячення, що пройшло 21 вересня за регламен-

том офіційної державної події. «Свобода» присвятила цьому майже всю першу сторінку під заголовком «У Вашингтоні відбулися великі урочистості дедикації площі під будову пам'ятника Тарасові Шевченкові». У звіті зафіксовано, що тут зібралися представники уряду і Конгресу США, приїжджі із багатьох штатів, Канади – загалом близько 2 тисяч осіб.

«Урочистість почалася о год. 2-ій по полудні на площі між вулицями 22 і 23-ою та при вулиці «Р» (Пі). На місці, де має стояти пам'ятник, було підвищення-подіум, прикрашений американськими і українськими національними барвами та з американським і українським прапорами по боках. Посередині підвищення стояла трибуна для промовців, покрита синьо-жовтим прапором. На трибуні лицем до людей, які заповнили площу, був портрет Шевченка, вбраний в живі квіти. Ліворуч трибуни стояла зодягнена в білі, ще літні однострої оркестра морської фльоти, та сама, що звичайно бере участь у всіх державних та урядових врочистостях, виконуючи американський та інші національні гимни, якщо імпреза має зв'язок з іншою державою...» (Свобода. – 1963. – Ч. 181. – 24 вересня. – С. 1).

Першим прозвучав український гімн «Ще не вмерла України». Видання зазначає, що «вперше в історії цей гімн був виконаний офіційною оркестрою в столиці країни у безпосередньому віддалені від Білого Дому і Капітолю». Потім морські музиканти зіграли американський гімн, після чого провів богослужіння Високопреосвященніший Мстислав (Степан Скрипник), Архієпископ Української Православної Церкви у США (у 1930-х роках минулого століття – посол Польського сейму від українських патріотичних організацій, зокрема, Кременецького, Луцького, Дубенського, Горохівського повітів, із 1932 року – голова товариства «Українська школа» у Рівному, очолював у Рівному в 1941 році організацію допомоги та милосердя Український допоміжний комітет, Українську раду довір'я на Волині).

Професор Роман Смаль-Стоцький частину своєї промови виголосив англійською мовою, а закінчив українською, сказавши, що започатковуючи будівництво пам'ятника, всі єдині

у своєму прагненні: «Хай дух Батька Тараса поблагословить наш задум. Ми пам'ятаємо і ніколи не забудемо його слів: «Борітеся – поборете, вам Бог помагає! За вас правда, за вас слава і воля святая!»

Професор Лев Добрянський підкреслив: «Шевченко – це не тільки минуле, він – це теперішнє і майбутнє, це живий дух змагання до вічних правд волі і незалежності, він Гарантія, що також Україна та всі ще сьогодні поневолені нації будуть вільні і незалежні».

Вітальний лист передав присутнім президент США Джон Ф. Кеннеді, у якому зазначив: «Я радий, що можу додати свій голос до тих, що вшановують великого українського поета Тараса Шевченка. Ми вшановуємо його за його багатий вклад в культуру не тільки України, яку він так дуже любив і так промовисто описував, але й культуру світу. Його творчість є благородною частиною нашої історичної спадщини».

Текст листа оголосив посланець Білого Дому Чарльз Горський, сказавши, що президент «гратулює і дякує вам за пам'ятник, який усім нам пригадуватиме великого Поета, великого Патріота і великого Борця за волю».

Директор парків департаменту внутрішніх справ Сеттон Джет із задоволенням констатував, що вибрана площа під пам'ятник належить до кращих у столиці, в уряді дуже задоволені проектом і вважають це «чудовий подарунок для Нації». Також подякував українській громаді за її наполегливість у справі спорудження пам'ятника.

Впродовж кількох років ідея пам'ятника закріпилася в інформаційному просторі США завдяки її популяризації серед різнонаціональної американської спільноти та поширення шевченкознавчого контексту. Особливо це було помітно із формулювань сенатора Томаса Дадда з Коннектикуту (текст озвучив його син Томас Дадд молодший, оскільки автор захворів) та з промови конгресмена Алвіна Бенлі – палкого прихильника українства. У викладі газети вказано, що останній визнає: ще недавно в Америці та в її уряді було багато навіть освічених людей, які могли не знати і про Шевченка,

і про Україну. Цілком інакше виглядає справа сьогодні, після схвалення закону про побудову пам'ятника! Він зафіксував важливу для всіх думку про те, що цим уряд США офіційно «визнав існування України, як незалежної нації».

Про високий рівень представництва свідчить той факт, що тут вітали присутніх сенатор Павло Юзик з Канади, голова Українського Національного Об'єднання в Канаді Гнат Поворозник, представники українців з Аргентини Іван Григорашук і Михайло Мушинський, особистий посланець президента УНР в екзилі Степана Витвицького, службовці департаменту внутрішніх справ Вашингтону, котрі сприяли вибору площі та затвердження проекту пам'ятника.

Звучало слово Тараса Шевченка – блискуче були виконані твори «Мені однаково» (в англійському перекладі прочитав артист Василь Шуст), уривок із «Гайдамаків» «Свято в Чигрині» продеклаував Йосип Гірняк.

Настала урочистість «першої лопати землі» – спочатку копнув директор парків Сеттон Джет, за ним – Роман Смаль-Стоцький і Лев Добрянський, а потім всі, хто бажав. Керівник програми Йосип Лисогір при цьому наголосив, що використана та сама «історична лопата», якою започатковано в столиці будівництво пам'ятників Вашингтону і Лінкольну.

У цей день вашингтонський простір хвилиною оповив «Заповіт» – співав український хор «Кобзар» із Філадельфії під керівництвом Антона Рудницького.

І, як пише «Свобода», закінчив «врочистість зворушливою молитвою о. Теодор Данусяк, парох місцевої української католицької церкви».

У регламенті цього великого свята був і концерт – у великій бальній залі готелю Мейфловєр українці підтвердили і свою мистецьку гідність. Хор «Кобзар» виконав кантати Миколи Лисенка «Радуйся, ниво», Льва Ревуцького «Хустину» й «Жартівливу пісню» Юлія Мейтуса. Зачарували солісти М. Мурована, Є. Василенко, О. Татунчак, В. Поліщук. Піаніст Роман Рудницький зіграв «Сюїту» Бориса Лятошинського, «Український танок» Антона Рудницького і «Мадярську

симфонію» Ференца Ліста. Артистка Нью-Йоркської міської опери Марта Кобрин-Кокольська заспівала «Минають дні, минають ночі» М. Лисенка і «Радуйся, ниво» А. Рудницького. Артист Йосип Гірняк прочитав вірш Тараса Шевченка «Чи не покинуть нам, небого», а Василь Шуст (англійською мовою) – «Гамалію».

Як обов'язкова складова такого рівня події відбувся бенкет на 1200 осіб, під час якого виступили керівники українських організацій, зокрема виконавчий директор Українського Конгресового Комітету Америки, адвокат Степан Ярема, а також конгресмени Майкл Фіген з Огайо, Рей Дж. Мадден з Індіани, Тадей Й. Дульські з Боффало. До речі, останній подав ідею щодо випуску Шевченківської поштової марки в серії «Чемпіонів Волі», і порадив американським українцям звернутися до законодавців. Він також висловив думку про необхідність створення окремого відділу Шевченкових творів і Шевченкознавства в Бібліотеці Конгресу у Вашингтоні.

У той вечір було вручено і почесні Шевченківські Грамоти американцям та українцям, які долучилися на різних етапах до процедур виборювання права спорудити пам'ятник Кобзарю.

Як зазначав Вадим Павловський у своєму дослідженні «Шевченко в пам'ятниках», ця «церемонія викликала різку реакцію» газети «The Washington Post»: вона опублікувала 18, 25 жовтня, 1, 12 листопада 1963 року статті, у яких висловлено осуд спорудженню пам'ятника. «Газета стверджувала, – писав він, – що Сенат був мало поінформований, коли затвердив закон 86-749, що Тарасові Шевченкові не варто ставити пам'ятник у Вашингтоні. Газета згадувала також аргументи про «холодну війну», які ще раніше висунула советська преса». (Свобода. – 1964. – Ч. 121. – 1 липня. – С. 2).

На всі лади одне з найтиражніших видань США – «The Washington Post» – намагалося (і закликало до цього й інші ЗМІ) сформуванати негативне ставлення громадськості до самої особи Тараса Шевченка, розповсюджуючи недолугі брехні й накидаючи на нього ярлики недемократа, котрий опинився на прапорі комуністів. Мета цього була одна: зірвати справу

побудови пам'ятника Тарасу Шевченку.

Проте, підсумовує автор, виступи «The Washington Post» не знайшли підтримки серед американської преси, за винятком окремих видань – «Джорнел» з Мілуокі, «Новое Русское Слово» з Вісконсин «Россія» з Нью-Йорку. Натомість підтримали українців у своєму прагненні звести пам'ятник інші вашингтонські газети – 10 листопада і 4 грудня 1963 року «The Sunday Star», 22 жовтня 1963 року «The Washington Dally News», і – напротивагу російській еміграційній пресі – 14 грудня 1963 року польська «Gwiazda Polarna».

Українці Америки почали і свою кампанію – вони «засипали» «The Washington Post» гнівними листами з протестами проти грубих її інсинуацій і наклепів, нікчемних вигадок, підлої брехні.

Спробу внести сум'яття зробив і Радянський Союз руками, чи то пак, перами діячів української радянської культури: «Літературна Україна» 29 листопада 1963 року надрукувала звернення «Слово до українців, до української громади в США, до Комітету пам'ятника Т. Г. Шевченку», яке підписали М. Рильський, П. Тичина, О. Корнійчук, Є. Патон, Л. Ревуцький, В. Сосюра, М. Бажан, О. Гончар, Ю. Смолич, М. Стельмах, А. Малишко, І. Вільде, Л. Дмитерко, П. Козланюк, Г. Юра, Н. Ужвій, В. Касіян, К. Данькевич, Й. Бокшай, П. Вірський, М. Тарновський, Г. Майборода, Б. Антоненко-Давидович, П. Майборода, Є. Шабліовський, В. Гмиря, В. Івченко, Д. Павличко, Д. Гнатюк, О. Підсуха, Л. Руденко, В. Коротич, Л. Костенко, В. Чеканюк.

У редакційному вступі до «Слова...» тих людей в Америці, які прагнуть встановити пам'ятник Тарасу Шевченку у Вашингтоні, огульно названо «злочинцями».

Не ризикуючи виступити проти спорудження пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні, радянська пропаганда устами українських діячів гостро атакувала, цькувала тих, хто той пам'ятник споруджує.

Із контексту випливало, що ті, хто опікується пам'ятником, є ворогами... Тараса Шевченка і тому «ми рішуче виступаємо проти спроб деяких людців використати його світле ім'я

в своїх брудних політичних цілях, їх намагання витратити трудові копійки, зароблені на пам'ятник Шевченка потом українців, що проживають в США, для пропаганди проти українського народу і Радянського Союзу в цілому викликають обурення і огиду».

То, може, письменники-мільйонери Радянської України, які були в цьому списку, запропонували свої «трудові копійки», аби допомогти землякам? Ба ні! Про це жодним словом! А годилося б від своїх жирних гонорарів відколоти дещицю – українці ж Америки своїм «потом» зібрали на той час майже всю суму, необхідну для будівництва (загалом із 1 січня 1961 року до 30 листопада 1965 року було зібрано 424122 долари – (Свобода. – 1965. – Ч. 242. – 30 грудня. – С. 4).

Першою відреагувала газета «Свобода» редакційною статтею «Облудне, підступне слово». Вона, зокрема, коментує, що в зусиллях для появи пам'ятника автори «Слова» вбачають злобні спроби «недругів Радянського Союзу використати творчість поета проти нашої країни, проти вселюдської справи – боротьби за мир...». (Свобода. – 1963. – Ч. 232. – 10 грудня. – С. 2)

Як пише «Свобода», таке перекручення «не можна розцінювати інакше, як підсунення аргументу «Вашингтон Постові» в його безоглядній кампанії за скасування закону про встановлення пам'ятника. Очевидно, що автори «Слова» знають про цю кампанію «Вашингтон Посту», як не посередньо із преси, то безпосередньо від московського ставленця Кизі в О.Н., до якого редакція тієї газети зверталася».

Справді, чим не брехливий аргумент для «The Washington Post»: вся кампанія щодо спорудження пам'ятника – то ж проти миру на планеті! А це означає, що такого поета не можна вшановувати у США... Боронь Боже! Чи відчували в душі ті, хто підписував «Слово», що вони ллють неправду на млин вашингтонської газети, яка ополчилася проти пам'ятника і прагнула перешкодити його появі?

У «Слові» автори пропонують прийняти офіційно землю з могили Тараса Шевченка у Каневі. Щодо цього, то «Свобода» нагадала: «Спробу із землею роблено вже раніше за посеред-

ництвом одного з наших громадян... Коли заступник головного передсідника УНСоюзу інж. Куропась без згоди офіційних чинників взяв грудку землі з могили Шевченка, то в тій же Москві, яку в «Слові» величається «столицею нашої Батьківщини», його заявили «нельзя» – і землю відібрали».

Газета висловлює впевненість, що земля «з могили Шевченка буде змішана з тією землею, на якій стоятиме пам'ятник Кобзареві у Вашингтоні, але не з ласки Москви, бо вона ту землю поневолює і на тій землі вчиняє нечувані в історії акти народовбивства через виморювання мільйонів українців зорганізованим нею штучним голодом 30 років тому, через масові розстріли, заслання, через русифікацію України, через фальшування творчості Шевченка. Земля з Шевченкової могили, передана з ласки поневолювачів-тиранів, була б профанацією його імени».

Стосовно того, щоб запросити «діячів української культури», то «українці Америки з найбільшою радістю і почестями прийняли б представників українського народу. Україна бо й Шевченко – справді невіддільні. Але український нарід таких представників не може вибрати – їх вибирає і висилає Москва. Дитина знає, що все, що діється в Советському Союзі, діється з наказу Москви».

Газета констатує, що до творців цінностей культури «належать і деякі з тих, що підписані під «Словом», і не одного з них українці Америки прийняли б по-братньому, як рідного кров'ю і душею». Та очевидно, що на перешкоді – їхня дія: «Мабуть і не всі, що під цим «Словом» підписались, знали, яку провокаційну ціль воно в собі криє».

Помітною у цій кампанії була і «Відповідь діячам культури підсоветської України від діячів української культури в Америці й Канаді». У ній зазначено, що своєрідний лист прочитали «з великою увагою», бо його «підписали здебільшого шановані нами старші й молодші творці й діячі української науки, літератури й мистецтва». Проте загалом відомі українські письменники, митці США й Канади, окремі з яких брали безпосередню участь у заходах зі створення пам'ятника, у

«Слові» розгадали прийоми радянської пропаганди – «Ваш лист має ряд тривожних, суперечливих і просто з арсенала холодної війни запозичених фраз і тверджень».

Їх обурило, зокрема: «Наш древній і вічно юний Київ» ви скромно називаєте лише «столицею нашої республіки», а Москву – «столицею нашої Батьківщини» (з великої літери!). Цей пасаж викликає у нас цілу гаму гірких думок... Ми тільки запитаємо: невже кривава інквізиція Сталіна, вибачте – «доба культу особи» – так безнадійно позначилася на свідомості навіть діячів культури Української РСР?»

Вони вимагають не забувати, як «ставився Шевченко до всіх рабів і «дядьків отечества чужого», до всілякого «варшавського сміття» й «грязі Москви», до всіх тих перевертнів, що допомагають «москалеві господарювати та з матері полатану сорочку знімати»?!»

У своєму зверненні адресанти нагадали «про русифікацію шкіл, та про урядове проголошення російської мови «другою рідною мовою» неросійських народів СРСР», про брак україномовних підручників для вивчення технічних наук, про русифікацію театрів і журналів, про «зарахування Олександра Довженка до російської кінокультури (див. «Театральную Энциклопедию», 1963) та експорт його творів за кордон, як російського кінорежисера і письменника...». У зв'язку з цим та іншими обставинами пригнічування всього національного, у зверненні американські українські автори резюмують: «...все це наслідки звичайного російського великодержавного шовінізму, розпаношеного й коронованого новою програмою КПРС».

Звісно, ж не це обстоював Тарас Шевченко.

Серед тих, хто поставив свій підпис під цим зверненням, були письменники Улас Самчук, Докія Гуменна, Василь Барка, Як Славутич, Леонід Полтава, Роман Купчинський, художниця, скульпторка, письменниця Оксана Лятуринська, актор і режисер Йосип Гірняк, художник, мистецтвознавець Святослав Гординський, диригент, бандурист Григорій Китастий, мемуаристка, перекладачка Ісидора Косач-Борисо-

ва (рідна сестра Лесі Українки), літературознавці Григорій Костюк, Юрій Лавриненко, Остап Тарнавський, громадсько-політичний діяч, письменник Юрій Стефаник (син Василя Стефаника).

У той же час не вгомнювалася «The Washington Post».

Коли роботи зі спорудження пам'ятника було майже закінчено, 3 червня 1964 року вона видала черговий «шедевр»: звинувачувала Тараса Шевченка в... антисемітизмі й більшовизмі, що він, мовляв, є ідолом комуністичної партії...

Тут вже вибухнула на другий день місцева «Washington Evening Star», яка схвально й кваліфіковано оцінила непервершену творчість Тараса Шевченка.

Про те, як істерично Москва і її деякі американські прихильники вели боротьбу проти пам'ятника Тарасу Шевченку, згадував Святослав Гординський, слова якого наводить Антін Драган (пунктуацію орфографію збережено): «З хвилиною, коли будова пам'ятника Шевченкові з плянів почала переходити в конкретне здійснювання, заворушилися й противники вшанування Шевченка монументом в столиці ЗСА. Ще незабаром після ухвали Конгресом пам'ятника Шевченкові на організаторів цієї справи накинута москowska «Советська культура», а за нею й київська «Радянська культура» (29 грудня 1960 р.). Роздратований і лайливий тон тієї статті був зовсім зрозумілий, це ж бо численна українська еміграція і її скоординовані, демократичним способом вибрані, організації взялися будувати Шевченкові пам'ятник у столиці ЗСА без попереднього цензурного дозволу Москви».

Провокативними виступами була зроблена спроба переконати американське суспільство, що Шевченкова творчість є одночасно і проти католиків та православних, і проти людей багатьох національностей, і проти демократії загалом, і навіть спробували нависити ярлик, що ніби «Шевченко є ідеологічним предтечею російського комунізму, за що, мовляв, йому комуністи в СРСР віддають пошану і ставлять йому пам'ятники».

Як стверджував Святослав Гординський, «The Washington Post» намагалася «переконати громадськість, що справа

пам'ятника Шевченкові викликає спротив названих вище віровизнань і національних груп у межах ЗСА, хоч офіційні представництва цих чинників не виявляли спротиву».

Метою «The Washington Post» було одне: відкликання Конгресом ухваленого ним же закону. Коли це не вдалося, тоді видання почало пресувати «адміністрацію столиці, щоб сповільнити затвердження будівельних проєктів», і таким чином дочекатися, поки закон про пам'ятник стане нечинним. Одночасно газета звернулася до представника УРСР при ООН Л. Кизи, щоб цією «нібито позитивною опінією скомпромітувати пам'ятник, як «комуністичний». Названий советський представник заявив, що він ніби не проти Шевченка й пам'ятника, тільки проти тих, хто його ставить... Противники пам'ятника мали надію, що Мистецька Комісія при Департаменті парків відкине вже затверджений проєкт, або пересуне його будову на пізніше і тим зірве цілу справу. Ця акція групи «The Washington Post» зразу викликала була замішання в колах адміністрації столиці. Деякі члени комісії стали вагатися в своїй опінії й отягатися з рішенням».

Святослав Гординський високо оцінив зусилля Проводу Українського Конгресового Комітету Америки (УККА) та Комітету Пам'ятника Шевченку, які провели «енергійну оборонну акцію», під час якої українці масово писали свої протести у «The Washington Post», спростовуючи аргументи газети. «Найбільше праці в тім напрямі перевели президент УККА проф. Л. Добрянський і голова Комітету пам'ятника Шевченкові, президент НТШ проф. Р. Смаль-Стоцький. Цілий ряд членів Конгресу ЗСА підтримали нашу оборонну акцію... Врешті Мистецька Комісія підтвердила своє попереднє рішення».

Про це йдеться у повідомленні «Свободи» під заголовком «Немає підстави для відкликання рішень в справі пам'ятника Т. Шевченкові». Зазначено, що «Комітет столичної Планувальної Комісії», який розглядав пропозицію одного із його членів про поновлення розгляду справи пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні, прийшов до висновку, що немає

підстави для зміни винесених уже раніше рішень щодо обраної площі, на якій пам'ятник стоятиме, та проекту самого пам'ятника. Вказано, що спроба перегляду «підштовхнута» кампанією, яку веде проти пам'ятника Шевченку «The Washington Post». (Свобода. – 1964. – Ч. 6. – 10 січня. – с. 1).

Битву за Шевченка українська громада Америки виграла!

Газета «Свобода» стала у той час головним джерелом інформації для американців про події, пов'язані із підготовкою до церемонії відкриття пам'ятника – повідомляла про те, які рішення прийняв Комітет Пам'ятника Тарасу Шевченку, а також стан виготовлення статуї.

Про те, що відливання і монтаж її частин вже закінчено й вони готові до перевезення у столицю йшлося у новині з посиленням на виконавчого директор Комітету Йосипа Лисогора та скульптора Леоніда Молодожанина (Свобода. – 1964. – Ч. 89. – 12 травня. – С. 1).

Регулярно повідомляла газета про перебіг збору коштів на пам'ятник. Станом на 12 травня 1964 року, наприклад, було зібрано 328659 доларів. (Свобода. – 1964. – Ч. 89. – 12 травня. – С. 1).

У цьому ж номері подано новину про те, що Слов'янський Інститут при Маркетському університеті видав у серії «Доповіді» книгу професора Романа Смаль-Стоцького «Зустріч Шевченка з Америкою». Вона, зокрема, пояснює американцям, який ідеологічний вплив мав засновник США Джордж Вашингтон на українського поета.

«Ще тільки 31 день до відкриття пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні 27 червня 1964 року. Не забудьте спом'янути!» З таким заголовком вийшов 27 травня сотий номер «Свободи» за 1964 рік. Починаючи з нього, газета вела зворотний відлік днів, які залишилися до свята відкриття монумента. (Свобода. – 1964. – Ч. 100. – 27 травня. – С. 1).

Газета починає друкувати наукову розвідку Юрія Перхоровича «Т. Г. Шевченко на Волині» (Свобода. – 1964. – Ч. 102. – 29 травня. – С. 2). Також знайомить тих, хто планує прибути на свято, із виданною УНС українсько-агломовною картою Ва-

шингтона, яка допоможе орієнтуватися у столиці. Тут є перелік особливо цікавих об'єктів у Вашингтоні, в тому числі адреси українських церков, місце могили президента Кеннеді тощо. Карта призначена «для безкоштовної роздачі усім громадянам, що їдуть до Вашингтону на відкриття пам'ятника». (Свобода. – 1964. – Ч. 103. – 2 червня. – С.1).

У полі зору – процес будівництва. У тексті «Вивершується будова пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні» йдеться про те, що роботи «при вивершуванні будови пам'ятника проходять під наглядом творця цього пам'ятника Леоніда Молодожанна, архітекта Радослава Жука та членів Комітету Пам'ятника Шевченку». (Свобода. – 1964. – Ч. 104. – 3 червня. – С. 1.)

Газета під заголовком «Шевченківські святкування в Советському Союзі під знаком спотворення Шевченкової творчості і лайки на «буржуазних націоналістів» подає інформацію про святкування 150-річчя Тараса Шевченка у Радянському Союзі. (Свобода. – 1964. Ч. 104. – 3 червня. – С. 1).

Повідомляє про вихід найновішого, 27-го номера квартальника німецькою мовою «Україна в минулому і сучасному», який одинадцятий рік видає в Мюнхені Німецько-Українське Товариство. Дізнаємося, що майже «все число присвячене Тарасові Шевченкові, чий автопортрет у молодому віці репродуковано в кольорах на обкладинці».

Звертає увагу перекладена із популярної французької газети «Фігаро» стаття французького дипломата, члена Академії Наук Андре Франсуа-Понсе «Шевченко – апостол свободи». (Свобода. – 1964. – Ч. 104. – 3 червня. – С. 2).

У цьому ж номері йдеться про заходи, присвячені Кобзарю, – у новинах «Академія в честь Т. Шевченка в Рочестері», «Омага в поклоні Т. Шевченкові», «Величаве свято Т. Шевченка в Маркет-університеті в Мілвокі, Вискансин», «Шевченківський Концерт дітей в Йонкерсі», «Школа Українознавства при церкві св. Йосифа в Чикаго в поклоні Шевченкові» .

З метою популяризації пам'ятника українська Фірма «Arka Company» із Нью-Йорка виготовила його мініатюрну копію і

запропонувала як сувенір вартістю 6, 5 долара у рекламному тексті читачам «Свободи» (за погодженням із Комітетом Пам'ятника). (Свобода. – 1964. – Ч. 105. – 4 червня. – С. 3).

Тут також повідомлено, що у Філадельфії Товариство Українських Філателістів видало з нагоди 150-ліття з дня народження Тараса Шевченка пам'ятні конверти трьох розмірів, оформлені художником Петром Антрусевим. На них «зображено молодого поета, а напис англійською мовою пояснює, що Тарас Шевченко – це український поет, борець за незалежність України і свободу людства...».

Заголовок великим кеглем на першій сторінці «Могутня постать Т. Шевченка з бронзи вже стоїть на гранітному п'єдесталі у Вашингтоні», безперечно, відповідав очікуванням американського українства, яке спрагло чекало вістей про підготовку до свята відкриття. Газета задовольнила цікавість, друкуючи репортаж: на чотирисходинковому майданчику встановлено «тридцятитонний гранітний п'єдестал і могутню бронзову постать Тараса Шевченка на ньому...». За цим спостерігали скульптор Леонід Молодожанин з дружиною, головний технічний консультант В. Тонеллі, журналіст Американської Пресової Агенції при Комітеті Пам'ятника Шевченку Доналд Міллер, кореспондент «Свободи» Леонід Полтава, керівник Українського Відділу Голосу Америки Михайло Терпяк, кінооператор NBC Річард Норлінг, телеоператор 7-го каналу Пол Вахсміт. Фотографували представники різних столичних газет, у тому числі й «The Washington Post» (Свобода. – 1964. – Ч. 106. – 5 червня. – С. 1).

Про важливу ідею Комітету Пам'ятника теж йдеться у цьому числі «Свободи»: 33-го президента США Гаррі Трумена запросили очолити Комітет почесних спонсорів пам'ятника Тарасу Шевченку, у який увійшли найвидатніші діячі американського державного, суспільного і культурного життя, включно із численними законодавцями, зокрема, 16 членів Сенату, 69 конгресменів, 3 губернатори, 84 представники інших сфер, серед них – і майбутній президент США Рональд Рейган. Гаррі Трумен радо відгукнувся на цю пропозицію

у листі до керівників Комітету Пам'ятника Шевченку: «...Я буду дуже радий діяти як ваш почесний голова та пересилаю Вам мої найкращі побажання з цієї історичної нагоди».

Наступного дня «Свобода» констатувала, що великі «і надзвичайно прихильні повідомлення, з багатьома ілюстраціями, подала про встановлення пам'ятника «Washington Evening Star». Такими ж коментарями цю подію супроводжували, показуючи впродовж майже десяти хвилин документальні фільми про її перебіг, місцеві телевізійні стації...», а також «Голос Америки» для слухачів в Україні. (Свобода. – 1964. – Ч. 107. – 6 червня. – С. 1).

У репортажі «А Вашингтон таки діждався Шевченка...» про встановлення статуї, опублікованому у «Свободі» через три дні, показано заклопотаного скульптора Леоніда Молоджанина: «Нинішній день для нього, як і для всіх нас, – далеко не буденний... Все, над чим він працював після проголошення конкурсу в 1960 році, всі його творчі зусилля, пошуки і знахідки – нині стануть тут реальністю. У святковому темному убранні, з радісно-стурбованим поглядом світлих очей маєстро про щось розмовляє з головним консультантом у справі технічного встановлення пам'ятника, відомим у Вашингтоні майстром Венсеном Тонеллі, який за свій вік поставив багато монументів великим людям Америки й інших країн».

Репортер переводить погляд на статую: «Молодий Тарас Шевченко зображений в русі, одна рука біля грудей, друга в розмасі, в такт крокам. Велике, опукле бронзове чоло. Молоде, приємне і замислене обличчя...». А поруч із п'єдесталом – світло-сіра «кам'яна стіна із зображенням Прометея (мотив поеми «Кавказ» – В.М.), який напружує всі свої сили, щоб розірвати кайдани» (Свобода. – 1964. – Ч. 108. – 9 червня. – С. 1, 3).

Газета повідомляє про співпадіння: «Відкриття пам'ятника Тарасові Шевченкові в Вашингтоні відбудеться точно в 50-річчя величавого шевченківського ювілейного здвигу у Львові». Йдеться про те, що українські спортивні товариства «Січей» і «Соколи» у Львові 28 червня 1914 року провели гран-

діозне відзначення 100-річчя з дня народження Тараса Шевченка. Після цього учасники тієї події створили військовий підрозділ Українських Січових Стрільців (Свобода. – 1964. – Ч. 110. – 12 червня. – С. 1).

Шпальти газети у ці дні насичені повідомленнями про те, що американська преса і публіка виявляють велике зацікавлення відкриттям пам'ятника. Серед цікавинок – випущена в Чикаго платівка «Шевченко у піснях» – «звичайна і стерео, наспівана хором «Сурма» під диригуванням Івана Трухлого. Крім «Івана Підкови», «Заповіту» та інших пісень на ній записано кантату М. Лисенка на слова В. Самійленка, створену з нагоди 50-ої річниці з дня смерти Тараса Шевченка». На двокольоровій обкладинці зображено пам'ятник Кобзареві. За згодою Комітету Пам'ятника Шевченку платівку вперше продаватимуть у Вашингтоні 27 червня, а виручені кошти перекажуть Комітету Пам'ятника. (Свобода. – 1964. – Ч. 117. – 23 червня. – С. 1).

Вперше газета повідомила, що відкриє пам'ятник Тарасу Шевченку 34-й Президент США Дуайт Ейзенхауер.

У публікації під заголовком «Від пам'ятника Вашингтонові – до пам'ятника Шевченкові» зображено напрям «маніфестаційного походу, що відбудеться перед відкриттям пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні, від пам'ятника Вашингтонові до пам'ятника Шевченкові».

Новина під заголовком «Надзвичайне, вашингтонське видання «Свободи» сповіщає, що з «нагоди великої врочистости відкриття пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні в суботу, 27-го червня 1964, «Свобода» випускає з цією датою своє надзвичайне, вашингтонське видання...». Воно має 32 сторінки (чотири секції по вісім сторінок), одна секція з 8 сторінок надрукована українською мовою, а три – англійською з тим, щоб «американцям та всім англомовним співгромадянам дати якнайбільше вісток та інформації про Шевченка і про пам'ятник у зрозумілій для них мові». Тут вміщено життєпис Тараса Шевченка (автор, професор Кларенс Меннінг), стаття професора Лева Добрянського та інших про творчість Кобза-

ря і його значення для українського народу, людства.

«Це число не буде вислане поштою для всіх передплатників з уваги на висилкові комплікації, натомість кожний зможе його набути в столиці за ціну тільки 25 центів» (Свобода. – 1964. – Ч. 118. – 24 червня. – С. 1).

«Свобода» дуже цінує свого читача, який звик вчасно одержувати цю газету, а тому повідомляє про зміни у розкладі виходу номерів: «З уваги на найбільшу врочистість відкриття пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні цієї суботи, 27-го червня 1964, та з бажання дати нагоду всім своїм урядовцям виїхати своєчасно до Вашингтону і взяти участь у цих урочистостях, Головна Канцелярія УНСоюзу та В-во «Свобода» будуть закриті в п'ятницю, 26-го червня... Крім цього, «Свобода» не появиться з датою четверга 25-го червня, з уваги на те, що в середу, 24-го червня, коли це число мало б друкуватися, буде друкуватись остання секція великого, 32-сторінкового спеціального вашингтонського видання «Свободи», присвяченого вцілості Т. Шевченкові та врочистостям відкриття пам'ятника. Крім сьогоднішнього та спеціального, вашингтонського видання, в цьому тижні появиться ще тільки одне число «Свободи», що друкуватиметься в четвер, 25-го червня, з датою п'ятниці, 26-го червня, та матиме останні інформації про відкриття пам'ятника та зв'язані з цим імпрези...». (Свобода. – 1964. – Ч. 118. – 24 червня. – С. 1).

«Субота, 27-го червня, проголошена «Українським Днем» у столиці» – заголовок повідомлення, у якому йдеться про те, що урядовці округу Колумбія Волтер Тобрайн і Джан Дункан видали розпорядження, у відповідності з яким субота, 27-го червня, проголошена «Українським Днем» у столиці, і закликали населення взяти участь в урочистостях з нагоди відкриття пам'ятника Тарасу Шевченку та пов'язаних з цим подіях. (Свобода. – 1964. – Ч. 119. – 26 червня. – С. 1).

Також є повідомлення про вихід у Балтиморі тиражем 1100 примірників факсимільного мініатюрного «Кобзаря» (55 мм x 85 мм), у якому 20 поезій. Оригінал, що є власністю Українського Музею-Архіву в Клівленді, випустили у 1878 році в Же-

неві Кузьма (Антін Ляхоцький) і Сірко (Федір Вовк). Останній і є автором вступу – про життя й світогляд Тараса Шевченка, тут вміщено і текст Емського указу 1876 року про заборону друку українською мовою. Такий формат обрано тому, щоб «легше було переправляти через кордон та розповсюджувати в Україні, де в ті часи твори Шевченка були заборонені». Анонсовано, що цю мініатюру можна буде придбати в найближчу суботу у Вашингтоні. (Свобода. – 1964. – Ч. 119. – 26 червня. С. 1).

І ось вона – субота 27 червня 1964 року. Америка відкрила пам'ятник Тарасу Шевченку з величезним пієтетом – і це підтвердила участь у церемонії 34-го президента США Дуайта Ейзенхауера, якого в цей день радісно вітали тут сто тисяч американських українців (у той час чинним президентом США був Ліндон Джонсон).

Детально повідомила перебіг урочистостей «Свобода», яка вмістила великий заголовок на першій полосі: «ВАШИНГТОН ТАКИ ДІЖДАВСЯ ШЕВЧЕНКА...»

Репортаж відтворює чи не кожную хвилину дійства: «Аж нарешті вдарено в бубни, захвилювалася маса народу, встали і випростувались на весь зріст ті, що сиділи, а повітрям сколихнула буря оплесків та оклики «We like Ike!» – «Ми любимо Айка» (Дуайта Ейзенхауера – В.М). Площу з пам'ятником та безпосередню околицю обступили непомітно уніформовані й «цивільні» члени охорони колишнього президента... А він, усміхнений і ввічливий до всіх, з виразом глибокого зворушення цим привітанням в очах, появився на платформі біля пам'ятника...» (Свобода. – 1964. – Ч. 120. – 30 червня. – С. 1).

Він прийшов сюди, як і було передбачено програмою: рівно за 10 хвилин перед тринадцятою годиною.

Його промова стала діамантом Шевченкіани.

Дуайт Д. Айзенхауер:

«First, let me thank you for your generous welcome.

On September 30, 1960, when I signed into law a measure to authorize the erection of this statue, it was my expectation that you would arrange a ceremony of dedication commensurate with

the greatness of Taras Shevchenko.

That day is here and you have come by the thousands from all over the United States; you have come from Canada, from Latin America and Europe, and from as far away as Australia, to honor the memory of a poet who expressed so eloquently man's undying determination to fight for freedom and his unquenchable faith in ultimate victory.

This outpouring of lovers of freedom to salute a Ukrainian hero far exceeds my expectation.

But its meaning does not exceed my hope.

For my hope is that your magnificent march from the shadow of the Washington Monument to the foot of the statue of Taras Shevchenko will here kindle a new world movement in the hearts, minds, words and actions of men. A never-ending movement dedicated to the independence and freedom of peoples of all captive nations of the entire world.

During my boyhood it was confidently predicted that within the lifetime of my generation the principles of our free society would become known to all people everywhere and would be universally accepted around the world.

The dream has faded.

Within the past few decades, the concepts of liberty and human dignity have been scorned and rejected by powerful men who control great areas of our planet.

The revolutionary doctrines of our free society are far from universal application in the earth.

Rather, we have seen the counterattacks of fascism and communism substitute for them the totalitarian state, the suppression of personal freedom, the denial of national independence and even the destruction of free inquiry and discussion.

Tyranny and oppression today are not different from tyranny and oppression in the days of Taras Shevchenko.

Now, as then, tyranny means the concentration of all power in an elite body, in a government bureau, in a single man.

It means that the ultimate decisions affecting every aspect of life rest not with the people themselves, but with tyrants.

Shevchenko experienced this kind of governmental usurpation of decision he believed he should make for himself.

And he was a champion of freedom not solely for himself.

When he spoke out for Ukrainian independence from Russian colonial rule, he endangered his own liberty.

When he joined a society whose aim was to establish a republican form of government in countries of Eastern Europe, he was jailed - even denied the right to use pencil and paper to record his thoughts about freedom.

Today the same pattern of life exists in the Soviet Union and in all captive nations.

Wherever communism rules there is forceful control of thought, of expression, and indeed of every phase of human existence that the state may choose to dominate.

The touchstone of any free society is limited government, which does only those things which the people need and which they cannot do for themselves at all, or cannot do as well.

Our own nation was created as this kind of society in a devout belief that where men are free, where they have the right to think, to worship, to act as they may choose - subject only to the provision that they transgress not on the equal rights of others - there will be rapid human progress.

We believe also that when this kind of freedom is guaranteed universally there will be peace among all nations.

Though the world today stands divided between tyranny and freedom we can hope and have faith that it will not always so remain.

Of all who inhabit the globe, only a relatively few in each of the captive nations - only a handful even in Russia itself - form the evil conspiracies that dominate their fellow men by force or by fraud.

Because man instinctively rebels against regimentation - he hungers for freedom, for well-being and for peace, even though he may not, in some regions, always comprehend the full meaning of these words.

Yet the will of a few men thwarts the will of hundreds of mil-

lions and freedom stands aghast that this is so.

But let us not forget the ageless truth «This, too, shall pass,» and until it does, we can be sure that this nation will, with its allies, sustain the strength - spiritual, economic and military - to foil any ill-advised attempt of dictators to seize any area where the love of freedom lives and blazes.

In the nations of East and Central Europe, in the non-gjytdjk..xb n nations of the USSR, and in Russia itself - where the poetry of Shevchenko is well-known - there are millions of individual human beings who earnestly want the right of self-determination and self-government.

His statue, standing here in the heart of the nation's capital, near the embassies where representatives of nearly all the countries of the world can see it, is a shining symbol of his love of liberty.

It speaks to these millions of oppressed. It gives them constant encouragement to struggle forever against communist tyranny, until, one day final victory is achieved, as it most surely will be.

Most of you here today are of Ukranian descent or origin.

All of us – if we go back one generation, or two, or ten, find family roots in some other nation, some other continent. But today, we stand together as Americans, bound by our common devotion to a system of self government – a system that makes it possible for us to be different, and yet united; independent, yet interdependent; diverse, and yet inseparable.

To be successful in bringing peace with freedom and justice to the world, we must increase our joint efforts to make peoples around the world more aware that only in freedom can be found the right road to human progress, happiness and fulfillment. Shevchenko lived and taught this truth.

In unveiling this memorial to the great nineteenth century Ukranian poet we encourage today's poets in Ukraine, in Eastern Europe, and around the world to embody in their poetry mankind's demands for freedom for self-expression, for national independence, and for liberty for all mankind.

We know that were he alive today, he would still be in the fore-

front of that great struggle.

And now I recall the words of one of America's greatest sons, Abraham Lincoln. Speaking just 100 years ago he said: «It is not merely for today, but for all time to come, that we should perpetuate for our children's children that great and free government, which we have enjoyed all our lives.»

In the same spirit, it is not merely for today, but for all time to come that we today present to the world this statue of Taras Shevchenko, bard of Ukraine and freedom fighter, to perpetuate man's faith in the ultimate victory of freedom.

With incessant work, and with God's help, there will emerge, one day, a new era, an era of universal peace with freedom, and justice for all mankind.

Переклад промови 34 президента США Дуайта Ейзенхауера опублікувало багато українських газет в Америці:

«Насамперед дозвольте мені подякувати вам за великодушний прийом.

13 вересня 1960 року, коли я своїм підписом перетворив у закон ухвалу, яка уповноважувала будову цього пам'ятника, я вірив, що ви влаштуєте урочистість відкриття, яка відповідала б величі Тараса Шевченка.

Цей день настав, і вас прийшли тисячі з усіх частин Сполучених Штатів; ви прийшли з Канади, з Латинської Америки і Європи та навіть з далекої Австралії, щоб ушанувати пам'ять поета, який так переконливо висловив невмирущу рішучість людини боротись за волю та її негасиму віру в кінцеву перемогу.

Цей порив прихильників волі, щоб віддати шану українському героєві, далеко переходить мої сподівання.

Але його значення не перевищує моєї надії.

Моєю-бо надією є те, що ваш величний похід від Монумента Вашингтонові до стін пам'ятника Тарасові Шевченкові запалить тут новий світовий рух у серцях, умах, словах і справах людей; безперервний рух, в ім'я незалежності та волі всіх народів і всіх поневолених націй в усьому світі.

У мої юнацькі роки з певністю твердили, що впродовж

життя моєї генерації принципи нашого вільного суспільства стануть відомі всім народам по всіх усюдах та що вони будуть універсально прийняті в світі.

Ця мрія розвіялася.

Упродовж кількох минулих десятиліть можновладці, які здобули контроль над великими обширами нашої планети, зневажили і заперечили засади волі й людської гідності.

Револьюційні доктрини нашого вільного суспільства ще далеко від універсального застосування на землі.

Навпаки, ми бачили контрнаступи фашизму і комунізму, придушення особистих прав, заперечення національної незалежності і навіть знищення свободи слова і дискусії.

Тиранія і гніт сьогодні не різняться від тиранії і гніту за часів Тараса Шевченка.

Сьогодні як і тоді, тиранія означає зосередження всієї влади в руках елітарної групи, урядового бюро, однієї людини.

Це значить, що кінцеві рішення, які стосуються кожного аспекту життя, залежать не від самого народу, а від тиранів.

Шевченко зазнав такого роду урядових узурпацій, рішень, та він вважав, що він повинен терпіти сам за себе.

Але він звитяжець волі не тільки для себе самого.

Коли він говорив про українську незалежність від російського колоніального правління, він ставив під загрозу свою власну свободу. Коли ж він приєднався до Братства, ціллю якого було встановлення республіканської форми влади в країнах Східної Європи, його ув'язнено – навіть відібрано йому право користуватися олівцем й папером, щоб записувати свої думки про волю.

Сьогодні такий самий зразок життя існує в Радянському Союзі та в усіх поневолених країнах.

Де тільки при владі є комунізм, там існує насаджений контроль думки, вислову і фактично кожної фази людського існування, яку держава забажає опанувати.

Наріжним каменем кожного вільного суспільства є обмежена влада, яка виконує тільки ті завдання, що їх народ потребує і яких він сам за себе взагалі не може виконати, або не може виконати так, як це належить.

Наша власна країна була створена як суспільство вільне, у щирому переконанні, що де люди вільні, де вони мають право думати, молитись і діяти за своєю волею, – аби тільки не топтати таких самих прав інших людей, – там буде швидкий людський поступ.

Ми також віримо, що коли така свобода буде гарантована універсально, тоді буде мир між усіма націями.

Хоча світ сьогодні поділений між тиранією і свободою, ми маємо надію і віримо, що так не залишиться назавжди.

Між усіма, хто заселяє земну кулю, у кожній поневоленій країні – навіть у самій Росії – тільки огидні злочинці панують над своїми співгромадянами силою або обманом.

Тому що людина інстинктивно бунтується проти уніформованості, вона прагне до волі, до добробуту й до миру, навіть якщо вона, можливо, в деяких регіонах не завжди усвідомлює повне значення цих слів.

Тим часом, свобода кількох осіб заперечує свободу мільйонів, і вона придавлена таким станом речей.

Але не забуваймо вічної істини, що «це також пройде». І поки це відбувається, ми впевнені, що ця нація зі своїми союзниками підтримуватиме сили – духовні, економічні та військові, – щоб перешкодити будь-якій зловісній спробі диктаторів захопити будь-яку територію, де любов до свободи живе і палає.

У країнах Східної і Центральної Європи, серед неросійських націй СРСР і в самій Росії, – де поезії Шевченка добре відомі, – є мільйони людей, які серйозно бажають права на самовизначення й самоуправління.

Його постать, що стоїть тут, у серці столиці країни, близько амбасад, де її можуть бачити представники майже всіх країн світу, є світлим символом його волелюбності.

Вона промовляє до мільйонів гноблених. Вона заохочує їх боротись безупину проти комуністичної тиранії, аж доки одного дня буде досягнена кінцева перемога, що напевно станеться.

Більшість із вас тут сьогодні є українського походження або українського родоводу.

Усі ми, – якщо повернемося на одну, дві чи десять генерацій назад, – знайдемо своє родинне коріння в якійсь іншій нації, на якомусь іншому континенті. Але сьогодні ми всі стоїмо разом як американці, з'єднані нашою спільною відданістю системі самоуправління, – системі, яка уможлиблює нам бути іншими, але взаємозалежними; різними, але нероздільними.

Щоб змогти з успіхом принести світові мир з волею і справедливістю, ми мусимо збільшити наші спільні зусилля, щоб люди в усьому світі краще усвідомлювали, що тільки у волі можна знайти правильний шлях до людського поступу, щастя й самовиявлення. Шевченко жив цією правдою і її навчав.

Відкриваючи цей пам'ятник Великому Українському Поетові XIX століття, ми заохочуємо сьогоднішніх поетів в Україні, у Східній Європі і в усьому світі включати в їхні поезії прагнення людства до волі, до самовияву, до національної незалежності та до волі для всіх людей.

Якщо б Шевченко жив сьогодні, він був би у першому ряду цієї великої боротьби.

А тепер я пригадаю слова одного з найбільших синів Америки, Абрагама Лінкольна. Промовляючи саме сто років тому, він сказав: «Це не тільки для сьогодні, але й на всі прийдешні часи ми повинні для наших дітей увічнити це величне і вільне правління, яким ми втішались усе наше життя».

І в цей час так само – це не тільки на сьогодні, але й на всі прийдешні часи, ми зараз даруємо світові цю постать Тараса Шевченка, Кобзаря України та Борця за Волю, щоб увічнити віру людини в кінцеву перемогу свободи.

Безупинною нашою працею та з Божою допомогою одного дня настане нова ера, ера вселюдського миру зі свободою і справедливістю для всіх».

Після промови, яку переривали оплесками, професор Лев Добрянський запросив президента відкрити пам'ятник. І ось мить, про яку мріяли українці на чужині: спадає полотнище і в американську столицю наче входить рвійна постать молодого Тараса Шевченка, який ніби ступив крок назустріч кожному...

І знову, як це було недавно тут під час освячення місця для

пам'ятника, злетів потужно і тремтливо із сердець «Заповіт» – над Вашингтоном, над долями, над світом, де кожен пізнав свободу...

Член журі конкурсу пам'ятника, славетний письменник Улас Самчук, котрий був запрошений на церемонію як найвідоміший український письменник американської діаспори, згадував у книжці «Слідами піонерів» (текст цитую дослівно): «Трибуна, представники народу, прапори, оповита ясножовтою пеленою постать Шевченка. Президент Айзенгавер підступив до цієї постаті і потягнув за шнурок. Перед очима народу виринув втілений у бронзу дух у вигляді молодої людини у фракку, що крокує у просторі неба і сонця».

Ось оцінка сприйняття: у просторі неба і сонця! Ось вирішення мистецького плану, що підносить людину!

Досі Улас Самчук, який захоплювався Шевченком з малих літ, який у багатьох творах цитати із творів Кобзаря ставив в епіграфи, багато разів виступав із доповідями про могутність поета у Німеччині, США, Канаді, опублікував десятки статей про нього у західноєвропейських та американських газетах, назвав його «могутній всевладний селянський король – великий Шевченко», закликав кожного мати в собі Шевченка, – досі Улас Самчук бачив лише такі пам'ятники Тарасу Шевченку, від яких у нього склалося прикре, сумне враження...

У Харкові в 1942 році він йшов по вулиці Сумській, яка веде «до скверу зі знаним пам'ятником Шевченка, якого, свого часу, стільки реклямовано, і якого з такою помпою відкривав червоний намісник для України...». І тут же дає характеристику: «Нічого. Багато тонн граніту і бронзу. Шевченко, як звичайно Шевченко, понуро і суворо дивиться зі своєї висоти... Кобеняк його «наопашки, на однім плечі», як це говорить у одного знайомого поета. Навкрути, від низу до гори, постаті, фігури. Харківчанам особливо імponує постать з самого низу. Це Катерина. Та сама, для котрої Шевченко писав: «Кохайтеся чорноброві, та не з москалями...»

Але не відомо, що там робить обвішаний бомбами большевик, чи культурно стрижена комсомолка...» (Волинь. – 1942. – Ч. 74. – 24 вересня. – С. 3).

Щодо вдаваного нерозуміння письменником призначення двох останніх персонажів біля підніжжя пам'ятника, то пояснення шукаймо у трактуванні цих та інших композицій (їх чотири) в радянському соцреалізмі: це «Матрос», «Жінка з книгою (Дівчина-рабфаківка)». Яке вони мають відношення до Шевченка? Отож, було чим дивуватися...

Пам'ятник у Києві. «Перед університетом стоїть великанська, з кільканадцяти тон бронзи статуя... Іван Петрович (І. П. Кавалерідзе – В. М.) сердиться, що та маса бронзи тільки компромітує того ж Шевченка... і виглядає він дуже сокирно... Але... Стоїмо ми під тим пам'ятником. Шевченко, як звичайно, спід лоба дивиться на нас. Вуса його ніби сваряться...». (Волинь. – 1941. – Ч. 25. – 18 грудня. – С. 2).

А тут, у Вашингтоні, у пам'ятнику «втілений у бронзу дух у вигляді молодого людини» – «на хвалу і славу правди на многі й многі літа...».

А навколо – велелюддя: «Довкруги, як бачить око, під гарячим сонцем Вашингтону, стояли тисячі й тисячі свідків цієї події. Блискучі очі, гарячі серця, молитовний екстаз, невимовна вдячність злилися у спонтанному пориві буревійних оплесків...

Співало небо, сонце, повітря, будови, вулиці. Співав Вашингтон».

Автор короткими штрихами передає енергетику руху, піднесення, що царювали у столиці, де вулиці «загомніли українською мовою», де потік людей, «які в одному пориві піднесення від обеліску Вашингтона від раннього ранку гуртувалися похідні лави... Попереду ліс прапорів – зоряних Америки і синьо-жовтих України. Веселі, свіжі, святочно-надхненні обличчя, барв'ють вишивки дівчат, сміються очі, ноги вибивають такт.

Одну сльозу з очей карих,

І пан над панами!

О, Тарасе, коли б ти міг бачити, скільки було тих сліз!.. І з карих, і з синіх... Сліз радості, щастя, захоплення».

Серед різноманіття постатей автора зацікавила «колона ді-

тей у мальовничих одягах з маленькими дівчинкою і хлопчиком спереду і з плякатом: «Геть москалів з України!»

Називаючи, з яких далеких і близьких країв прибули учасники мітингу, письменник підкреслює, що вони на Заході на решті пізнали свободу, вибравшись із «окопів війни, з таборів полонених, концентраційних таборів Колими, Дахав, Саксенгавзену, таборів ДіПі...».

Особлива барва свята: «Сотні пластунок звиваються у «Веснянці», дівчата в одягах різних земель України дають картину краси і радості, сотні уніформованих сумівців з Канади із кольоровими лямпочками спітають великий тризуб, виконують танок, а опісля всі разом, виконавці і публіка, зливаються в могутню мелодію «Заповіту» на тлі велетенського портрета Кобзаря».

Улас Самчук підкреслює гостинність вашингтонців – всюди, де була «українська родина з телефоном в телефонній книзі», приймали «гостей Тараса».

Як свідчить прозаїк, для нього той день незабутній. Хвилюючі враження наповнювали «тоді, здається, весь простір землі і неба». І така урочистість в душі, «... як це було колись у дитинстві, коли ви йшли з мамою на великодню всю нічну».

На церемонії відкриття пам'ятника була зачитана «Пропам'ятна грамота», у якій йдеться про те, що цей пам'ятник присвячений усім тим народам, що як і український, борються проти московського і всякого гніту за здійснення оспіваних Тарасом Шевченком ідеалів волі, незалежності, справедливості і народоправства для всіх.

У тексті відображена коротка історія спорудження монументу, на який свої пожертви дали понад 50000 американських громадян, переважно вихідців з України.

Такий своєрідний документ – це звернення до майбутніх поколінь, яке буде вмуроване у фундамент пам'ятника.

Після закінчення урочистостей розпочали акцію «Поклін Шевченкові». Багатолюдні колони пропливали одна за одною біля пам'ятника, а далі – Шевченківський похід Вашингтоном, у якому взяло участь сорок тисяч українців:

оркестри, хори, пластуни, ветерани...

На фестивалі молоді у «Вашингтон Колізеум» представлено літературно-мистецькі композиції «Слава Тарасові Шевченкові», «Краса України», «Доля України», «Встане Україна» і «Заповіт».

Під час Шевченківських Днів у Вашингтоні відбулися загалом чотири концерти. Українська мистецька потуга дивувала, захопила Вашингтон. Капела Бандуристів з Детройта, драматична студія Йосипа Гірняка, об'єднані хори міста Чикаго під керуванням Івана Трухлого, хори «Трембіта» з Ньюарку, «Дніпро» з Клівленду (диригент Євген Садовський), «Кобзар» і «Славута» з Філадельфії, жіночий хор Союзу Українок, «Театр Шевченкового Слова». Високе мистецтво продемонстрували окремі солісти – тенори Богдан Пирожак, Омелян Татунчак, Юрій Оришкевич, бас-баритон Андрій Добрянський, бас Ігор Зам'ятий, баритон Лев Рейнарович, віолончеліст Доріян Рудницький, піаністи Марія Грушкевич, Борис Садовський, Марта Савчак. Своім сопрано зачарувала Марія Мурована-Ясінська. Вони виконали, зокрема, кантати Миколи Лисенка «Б'ють пороги» та Бориса Кудрика «Вибір гетьмана», «Молитву» Станіслава Людкевича, десятки інших сучасних та класичних творів українських авторів.

Святочний бенкет з нагоди відкриття пам'ятника відбувся в найбільшій залі Вашингтону – «Нешенел Гард Арморі». У звіті «Ювілейний Шевченківський бенкет» «Свобода» зазначила, що гості сиділи за столами по десять чоловік – всього було 3500 осіб (Свобода. – 1964. – Ч. 120. – 30 червня. – С. 4). За окремим, почесним столом, розмістилося сорок учасників. Головним тостмайстром був керівник УНС й виконавчий директор Комітету Пам'ятника Шевченку Йосип Лисогір.

«Бенкет почався відспіванням американського гімну Марією Лисогір, після чого Архієпископ Мстислав виголосив коротку молитву, – йдеться у тексті. – Головну промову виголосив сенатор Трастон Мортон з Кентакі, який підкреслив свою радість з приявности на святі, головним змістом якого є вірність волі. Промовець запевнив, що він буде надалі боро-

тися за волю для всіх людей і народів, між якими у першому ряді стоїть все ще позбавлений волі український нарід. Американськими промовцями були ще конгресмени Рей Медден з Індіани, Баррет О'Гара з Іллінойс, Вільям Брей з Індіани, Фердінанд Джермен з Ровд Айленд, Огест Йогансен з Мічігану і колишній конгресмен з Міннесоти Волтер Джадд. Всі вони прославляли ідеї боротьби за волю, проповідувані Шевченком, та висловлювали признання українцям за їхню стійкість і вірність тим ідеалам. Зокрема, конгресмен Р. Медден з Індіани заявив: «Це було нині величезне паломництво українців, які задемонстрували свій гін до волі, і то волі не тільки самої України, яка змагається проти тиранів». Конгресмен Медден підкреслив, що українці боролися в роках 1918-19, позбавлені допомоги з-зовні. Старенький конгресмен Б. О'Гара закликав наприкінці своєї промови всіх прихвних вислухати стоячи одну строфу чудової поеми Шевченка «Обніміте брати мої найменшого брата». Конгресмен О'Гара був очевидячки, сам глибоко зворушений, коли деклямував по-англійськи: «Нехай мати усміхнеться, заплакана мати».

Газета назвала «мистецьким інтермецо» виступи двох американсько-українських артистів – кіноактора Джека Паланса (сценічне ім'я Володимира Палагнюка), який продекламував «Мені однаково» англійською мовою, та Василя Шуста (виконавець ролей у бродвейських театрах Нью-Йорка), який теж прочитав вірші Кобзаря.

Із короткими промовами до присутніх звернулися: голова Виконавчого Органу УНР Микола Левицький, який підкреслив соборний характер свята відкриття пам'ятника Шевченкові, що закликає до єдності всіх українців; президент Комітету Українців Канади (КУК), отець Василь Кушнір; Ярослав Стецько від Визвольного Фронту; наступник Степана Бандери на посту голови Проводу ОУН, професор Степан Ленкавський; від імені полковника Андрія Мельника, який не зміг особисто приїхати, промовляв Олег Штуль-Жданович з Парижа; доктор Василь Іваницький – від делегації українців з Аргентини; історик, громадський і політичний діяч із Парижа Ар-

кадій Жуковський; український канадський славіст, науковий і громадський діяч, літературознавець, фольклорист, професор Ярослав Рудницький із Вінніпега.

Було вручено почесні «Шевченкові Грамоти Волі» (через представників) — колишньому президенту США Гаррі Трумену, лідерові республіканської меншості в Сенаті, сенаторові Еверетту Дірксену з Іллінойсу, спікерові демократичної більшості, конгресмену Джанові Мак-Кормику з Массачусетс.

Особисто одержали цю нагороду капелан Сенату Фредрик Бравн Гарріс та капелан Палати Представників отець Бернард Браскемп, колумніст «The Washington Star» Роберт Л. Луїс (оцінено його внесок у справу поширення правди про Тараса Шевченка серед американської громадськості), професор, президент Українського Конгресового Комітету Америки Лев Добрянський.

Посмертно відзначені «Грамотою» колишній президент УККА і УНС Дмитро Галичин і керівник відділу УККА в Чикаго Іван Дужанський.

Захоплюючою була і тут концертна програма. Зокрема, капела бандуристів з Детройту (диригент Іван Задорожний) виконала шість народних та на слова Тараса Шевченка пісень композиторів Г. Китастого, К. Стеценка, О. Сніжного, П. Потапенка і М. Михайліва. Як соліст виступив українсько-канадський оперний співак Осип Гошуляк.

Був на бенкеті й Улас Самчук. Поруч із ним (зліва) сидів Джек Паланс, а з правого боку – пані Стефанія Галичин, вдова покійного голови УНС. Неподалік – ще одна голлівудська «зірка» українського походження Майк Мазуркі (Михайло Мазуркевич). Скрізь лунало рідне письменнику слово, всі були зайняті «розмовами під безнастанне говорення конгресменів про невідомого їм Шенченка...».

Такий фінал, коли вже мало хто кого слухає, Уласа Самчука розвеселив, а тому він дозволив собі висловитися трохи скептично: «Бенкети, можливо, найпорожніше місце таких підприємств, дарма що там повно їжі і пиття».

Цей спогад він закінчує епізодом прибуття на ночівлю за місто. Згадує, що тоді почув «дзвінкий, розкотистий спів якоїсь незнаной мені нічної пташки, яка дуже нагадувала українського солов'я».

Відкриття пам'ятника Тарасу Шевченку у столиці США мало широкий резонанс в американських ЗМІ. Передачі вела радіостанція «Голос Америки», репортажі із фотоілюстраціями опублікували великі та малі газети, які роз'яснювали, кому, чому і за що та з якою метою збудовано пам'ятник. Чи не всі часописи згадували драматичний період боротьби за пам'ятник, називаючи ту кампанію «холодною війною» за Тараса Шевченка між українцями в Америці та Москвою.

«Пам'ятник Т. Шевченкові у Вашингтоні актуалізує справу волі і незалежності для поневолених» – під таким заголовком «Свобода» публікує огляд преси, зазначаючи, що «справа актуальності Шевченкових ідеалів волі, справедливості й незалежності в сьогоднішніх часах та знехтування тих ідеалів у Советському Союзі та в поневолених ним країнах, є головним моттом повідомлень та коментарів американської преси», викликаних відкриттям пам'ятника та виступом Дуайта Ейзенхауера. Останній підносить «справу волі, закликає до нового походу в користь поневолених націй», – наводить газета повідомлення «The New York Times» за 28 червня 1964 року.

«Айк відкриває антисоветський пам'ятник», – інформує «New York Herald Tribune» 28 червня 1964 року.

«Нова Статуя Свободи» – це заголовок статті капелана Сенату США Фредерика Бравна Гарріса, надрукованої у вашингтонському «The Sunday Star» в той же день.

«Копніть червоних тиранів, каже Айк світові», – пише популярна «The Sunday News».

Чимало видань присвятили події цілі сторінки, ілюстровані фотографіями з церемонії відкриття пам'ятника, відобразили масовий похід Вашингтоном. (Свобода. – 1964. – Ч. 121. – 1 липня. – С. 1).

У цьому ж номері «Свободи» вийшов звіт «Вашингтон захоплений Шевченком і українцями», у якому високо оціне-

но організацію відкриття пам'ятника і загалом вшанування. «Коли ж мова про самих українців – більшість з них, здавалося б, не бачили в пам'ятнику бронзи і граніту, але наче живого Кобзаря. Були такі, що підходили до гранітного п'єдесталу, цілували розпалений на сонці камінь, зрошували його сльозами радості і зворушення. Це був справді великий, незабутній Шевченківський День у столиці Америки!»

20 травня 1965 року 34-му президенту США Дуайту Ейзенхауеру особисто були вручені відзнака Наукового Товариства імені Шевченка та почесна грамота Комітету Пам'ятника Шевченку. Це відбулося за участю керівників Комітету Пам'ятника, зокрема, Йосипа Лисогогра, Ярослава Падоха, Ігната Білінського, Юліяна Ревая у приймальній залі на 37-му поверсі так званої башти Валдорф Асторії у Нью-Йорку.

До президента звернувся Роман Смаль-Стоцький, який, зокрема, сказав: «Мій Дорогий Пане Генерале! Прийшовши сюди, щоб віддати Вам честь, ми самі маємо честь ввічливо просити Вас прийняти найвищу відзнаку нашого Товариства, Шевченкову медаль. Просимо прийняти її, як вислів нашої найглибшої вдячності за підписання як закону спільної Конгресової Резолюції, яка уповноважила здвигнути пам'ятник Шевченкові.

Ця медаль становить запоруку нашої тривкої пошани й відданості Вам – великому воякові за час війни й великому президентові за час миру.

Увесь вільний світ, як також поярмлена Україна, вважатимуть Вас завжди за живий символ волі й визволення.

Для всіх нас Ви завжди будете символом остаточної перемоги добра над злом і диктаторством. Наші найщиріші бажання, щоб Ви ще на довгі роки втішались повним здоров'ям та щастям і були надхненням для всіх поневолених народів. З такою самою силою і рішучістю, з якою Шевченко звеличав ідеї основника цієї нації Джорджа Вашингтона, ми й український народ передаємо Вам цю відзнаку з висловами вдячності і пошани».

Подякувавши, Дуайт Ейзенхауер сказав: «Не маю слів для

висловлення своєї радості і приємності з приводу цієї нашої зустрічі та отримання від Вас цих гарних відзнак.

Думаю, що нема ніякої другої такої групи в нашій країні, яка розуміла б так добре, як Ваша, потребу зберігання волі та боротьби за неї.

Закликаю Вас витримати в цих своїх стараннях.

Дякую Вам за Ваші милі слова і бажаю Вам з цілого серця успіху». (Свобода. – 1965. – Ч. 96. – 22 травня. – С. 1).

Майже через рік, у суботу, 22-го травня 1965 року, біля пам'ятника Тарасу Шевченку відбулася ще одна велелюдна подія: у його постамент вмонтовано капсулу із нержавілої сталі, в яку вклали підписану членами Комітету Пам'ятника Шевченку «Пропам'ятну Грамоту», список тисяч осіб, які по-жертвували на пам'ятник, землю з Тарасової могили в Каневі. Серед тих, хто тут виступив, були скульптор Леонід Молодожанин та архітектор Радослав Жук. Учасникам урочистостей було зачитане послання президента США Ліндона Джонсона його представником – воно у формі звернення до голови Комітету Пам'ятника Шевченку (Свобода. – 1965. – Ч. 97. – 25 травня. – С. 1):

«The White House, May 22 1965.

Dear Mr. Chairman:

I congratulate you upon the completion of the monument honoring the great Ukrainian

Poet Laureate, Taras Shevchenko. I take personal satisfaction in the erection of this memorial.

As a Senator, In 1960, I gave my full support to the bill authorizing it. At that time I congratulated your organization on this project, and I now renew those congratulations.

May the thousands who will look upon this memorial to Taras Shevchenko be ever reminded of his dedication to the ideals of human rights and the equality of mankind. May they be reminded, too, that this is a cause which has not yet been fully won as long as there are still bonds of servitude which keep men from enjoying their rights and their liberties anywhere in the world.

May the spirit of Shevchenko help and inspire us as we seek

ever to enlarge the sphere of human freedom.

Sincerely,

Lyndon B. Johnson».

«Білий Дім, 22 травня 1965.

Шановний пане Голово!

Вітаю вас із завершенням пам'ятника на честь видатного українського Поета Тараса Шевченка. Я одержую особисте задоволення від створення цього пам'ятника.

Як сенатор у 1960 році я надав повну підтримку законопроекту, що його уповноважував. Тоді я привітав Ваших організаторів з цим проектом, і тепер поновлюю ці вітання.

Нехай тисячам людей, які побачать цей пам'ятник Тарасу Шевченку, він завжди нагадує про його відданість ідеалам прав людини та рівності людства. Нехай також нагадує, що це справа, яка ще не перемогла повністю, поки існують пута рабства, які заважають людям користуватися своїми правами та свободами в усьому світі.

Нехай Шевченків дух допомагає і заохочує нас завжди, коли ми намагаємося поширити сферу людської свободи.

Щиро, Ліндон Б. Джонсон».

Ціла епоха минула, поки українці у США довели, що вони є кипуча сила, вірна національним своїм устоям, яка шанує-береже ім'я пророка, котрий і на чужині з ними. Боротьба за встановлення пам'ятника велася купно і без розбрату – так у рішучу мить проявився вищий національний гонор української громади. Рішення вшанувати Кобзаря таким способом – важливий крок американської держави. Ним визнано, що українці майже століття пасинкували добро і гідність на цій землі.

Тому й нагороджені пам'ятником.

Бронзова фігура чемпіона волі, як називають Тараса Шевченка англомовні джерела, з'явилася завдяки організаційним зусиллям патріотів, об'єднаних у різні громадські й політичні організації українців, які ревно переконували керівників США у необхідності існування у столиці монумента Кобзарю. «Оскільки це треба для них, це треба і Сполученим Штатам» – такого висновку дійшло багато видатних людей. Після знайомства із

спадщиною поета вони усвідомили його геніальність.

Сенатор Томас Додд: «Шевченко в першу чергу належить українському народу. Але, у великому смислі, він належить всьому людству. Ми шануємо його як борця за свободу, який натерпівся через переслідування та утиск. Ми схиляємося перед ним як перед спільним героєм і як моральною опорою всіх часів».

Конгресмен Елвін Бенлі: «Нам усім відома натхненна ідея, яку Шевченко, сучасник Авраама Лінкольна і пошанувальник Джорджа Вашингтона, дав українській нації і людям інших країв».

Конгресмен Даніель Флуд називав Шевченка всезагальним символом боротьби за свободу у світі.

Сенатор Хуберт Хемфрі: «Його життя і творчість відіграли величезну роль у формуванні українського національного почуття. Його ідея національного самовизначення і демократичної влади залишається світлим орієнтиром сьогодні...»

Ці цитати надруковані англійською мовою у книжці американського художника Михайла Бабія «Спадщина Т. Шевченка і наша акція за його марку» (1968 р.). Автор із Клівленда (штат Огайо) започаткував у США рух за видання поштової марки із зображенням поета, приуроченої до 100-річчя від дня смерті Тараса Шевченка. Ініціатор подав на ім'я найвищого керівника американської пошти відозву, підписану 448 громадянами українського походження – знайомими митця. У тексті послання він наводив такі аргументи: «Шевченко як найбільший український поет, борець за свободу народів, як трибун демократії і гуманізму, що всією силою генія ненавидів тиранію, деспотизм і поневолення, заслуговує на те, щоб його в Америці відповідно вшанували. Тим більше, що Шевченко понад сто років тому (писано в березні 1960 року – В. М.) ідеалізував Америку з її свободою і законами».

Чи сподівався Бабій на позитивне рішення? Безперечно, адже його заклично вабив аналог: у серії марок про визначних мислителів уже була видана подібна на честь першого президента Чехії Томаша Масарика. Започаткував цю справу теж

мешканець Клівленда Карел Заграднічек, який зібрав 48 тисяч підписів американських чехів.

Українці ж виявилися пасивнішими... Через три роки художник розчаровується у громаді. Окремі організації не відгукуються, незважаючи на те, що два конгресмени Дервінський і Дульський обіцяли підтримку – хай лише земляки Кобзаря самі поворушаться...

Тоді Бабій мріє, аби випустити марку хоч до 150-річчя від дня народження Шевченка. Нарешті він з одnodумцями добивається, що міська рада Клівленда звертається до головного поштмейстера США. Зенон Винницький у газеті «Гомін України» за 16 жовтня 1965 року зазначає з цього приводу: «Звісно, якби посадники і міські ради тих великих міст Америки, в яких є значні українські громади, пішли слідом за Клівлендом, тоді б можна було ставити проблему на форумі губернаторів, а відтак, можливо, і в Конгресі США».

Надалі Бабій обирає іншу тактику, аби не бути залежним, за його словами, від «наших людей і їхніх капризів». Як писала газета «Українське життя», він «задумує здобути американську суспільність і через неї вплинути на урядові чинники у Вашингтоні, щоб вони змінили своє дискримінаційне ставлення до поборника свободи Тараса Шевченка». Художник звертається до мерів міст, губернаторів, окремих впливових громадян. Загалом же надрукував таку кількість бланків, що у них могли б поставити свої автографи сто тисяч людей.

Поставлено моєю рукою Велику печатку штату Нью-Джерсі цього двадцять сьомого дня в жовтні у році нашого Бога одна тисяча дев'ятсот шістдесят п'ятому і у сто дев'яностому Незалежності Сполучених Штатів».

Зрештою, зусилля Бабія підтримали губернатори 15 штатів, 134 члени Конгресу, п'ять мерів, п'ять керівників американських університетів, 15 тисяч громадян США. Таким чином, марка була внесена у список для друку у 1968 році.

...Із трепетом переступаю поріг радіостанції «Голос Аме-

рики» у Вашингтоні. Одразу набіг спогад, як будучи малим, запитав у свого однокласника: «Чому у вас немає в хаті «брехунця» (маючи на увазі проводове радіо)? Але розгадка одного разу прийшла, коли, зайшовши до нього в хату увечері, почув шум і тріск в кімнаті – його батько, дядько Іван, покручував на великій радіолі ручку, і раптом крізь завивання прозвучало: «Говорить «Голос Америки»».

Нас супроводжують коридором, з одного боку якого – скляні стіни. Через них ми бачимо дикторські студії. На стінах – годинники, що показують час у тих країнах, на які ведеться у цей момент мовлення.

«Голос Америки» є мультимедійною міжнародною радіомовною службою, яка фінансується американським урядом через Радіомовну Раду керуючих (Broadcasting Board of Governors). Обсяг мовлення – понад 1000 годин щотижня сорока п'ятьма мовами. Охоплює аудиторію у 115 мільйонів чоловік.

Радіостанція «Голос Америки» (Voice of America, VOA) вперше вийшла в ефір 24 лютого 1942 німецькою мовою через передавачі Бі-Бі-Сі.

«Ми будемо говорити про Америку і війну, новини можуть бути гарними чи поганими – ми будемо повідомляти вам правду», – такими словами радіостанція розпочала мовлення. «Голос Америки» створювався на противагу геббельсівській пропагандистській машині.

У радянські часи «Голос Америки» разом із радіостанцією «Свобода» був одним із джерел інформації про події у Радянському Союзі. Однак не в усіх регіонах країни можна було настроїтися на хвилю вісника правди. «Голос Америки» тодішня влада в СРСР називала «ворожим голосом», оскільки в передачах гостро критикувалася політика радянського режиму і загалом країн соціалістичного табору. Для того, щоб передачі не доходили до слухача, комуністична влада створила цілу мережу електронних установок для заглушування сигналу. Припинилося таке «фільтрування» з настанням «перебудови» наприкінці 80-х – початку дев'яностих років двадцятого століття.

Українською мовою «Голос Америки» вперше зазвучав 12

грудня 1949 на коротких хвилях. Тоді радіопрограму озвучили Євген Приходько, Олена Нессіна та Іван Колос.

З того часу й понині працівники служби керуються у творчій діяльності Статутом «Голосу Америки», який гласить, зокрема, що перспективні інтереси Сполучених Штатів спрямовані на безпосереднє спілкування з людьми усього світу за допомогою радіо. «Голос Америки» позиціонує себе як «надійне та авторитетне джерело новин. Новини «Голосу Америки» точні, об'єктивні і вичерпні. «Голос Америки» представляє всю Америку, а не окремо взятую частину американського суспільства, дає збалансований і вичерпний звіт про значимі американські соціальні інститути та ідеї. «Голос Америки» представляє політику Сполучених Штатів чітко і ефективно, дає авторитетний аналіз і думки про цю політику». «Голос Америки» одержує інформацію з багатьох незалежних джерел, включаючи інформаційні агентства й американські друковані засоби масової інформації. Кожне повідомлення, у відповідності із правилами «Голосу Америки» про «два джерела», перевіряється через інші джерела.

...Українських журналістів прийняв Володимир Біляїв – керівник Української служби. Дивовижний чоловік! Він народився на Донеччині, а в роки війни був вивезений в Німеччину на роботу як оstarбайтер. Певний час він залишався в Західній Німеччині після її капітуляції – в таборах переміщених осіб. Потім перебрався в Австралію, де працював на металургійному заводі, займається журналістською роботою, дописуючи у газети «Єдність» та «Вільна думка». Згодом переселяється у США, де спочатку трудився на будівництві, а потім налагодив співробітництво із українськими часописами. П'ятнадцять років свого життя віддав «Голосу Америки». Він відомий також і як поет – на початку сімдесятих років вийшла його перша книжка «Поліття», а у 1979-му – збірка «По той бік щастя». Він оберігав у поезії українську душу, ніжну нашу ментальність. Пояснюючи необхідність цього чину, писав: «У добу індустрії, комерціалізації і надзвичайного розвитку науки поезія в житті переважаючої кількості моїх сучасників є

чимось несуттєвим. На мою думку, скільки б добра і користі не приносили ці три основні компоненти нашої доби, – поезія назавжди залишиться непідкупним літописом духовного стану людства в цілому і кожного народу зокрема».

Ця тема була для нього, сказати б, кровною. Він багато думав над призначенням художнього слова. У його нарисах про сподвижників української літератури в еміграції багато про це написано, а також подано висловлювання тих, чію творчість він досліджував. В одній із статей наводить слова Тодося Осьмачки: «Світ був би страшно бідний без літератури... Минуле, сучасне, прийдешнє – все це уподібнилося б пустелі безводній. Все б було в ній – житло, споруди шляхи... І сила-силенна спраглого люду. Література – життєдайна криниця на цій планеті, а поезія – її найб'ючкіше джерело. І людина вічно шукатиме в поезії того, чого вона не має і ніколи не матиме на землі. І в цьому запевнення вічності поезії, як вінця людської творчості».

Саме завдяки Володимиру Біляїву стало відомо широкому загалу про письменників української діаспори Івана Багряного, Уласа Самчука, Михайла Ореста, Тодося Осьмачку, Олексу Стефановича, Оксану Лятуринську, Ігоря Качуровського, Василя Барку, Леоніда Мосендза, Галину Журбу, Юрія Клена, Яра Славутича, Леоніда Полтаву, Святослава Гординського, Ганну Черінь, Остапа Тарнавського, Миколу Щербака...

В одній із церков міста Ньютон, спочатку у підвальному приміщенні, де відбулася вечєра із громадою, а потім у великому храмовому залі проводжав нас Боб Андерсон. Надто тішило, що дві сім'ї, у яких я гостював, теж прибули сюди за добру сотню миль від свого дому – літні люди наважилися долати неблизький світ, дарма, що в той вечір лапятий нахабний чіпкий сніг все налягав на обледенілі автостради...

Звучали напуття. І пісні – американські друзі наші просили повторити їм український мелос, який вже одного разу впустили в емоційну пам'ять свою.

Власне, то був щемливий акорд прощання із Америкою...

...Коли на зорі правління Вільяма Клінтона стартувала програма «Акт у підтримку свободи», моя донька Юлія вперше проказала англійську абетку. Пізніше і вона, і мій син Микола вслід за нею скористалися цим подарунком американського уряду й рік навчалися у США – вона у Нью Джерсі, він – у Небрасці (сусідній штат із Айовою). Їх спостережливі очі, без сумніву, добачили все – відкриті для світу юні серця увібрали і апофеози достатку, й урочистість того життя, і його сумні та гіркі прояви.

В одному із листів донька висловилася етюдно, заглянувши по-своєму у зміст потужності американського поступу.

Вона писала: «Зупинилася у «кишені» біля траси. З цієї гуркотливої дороги, що тоне у мареві обрію, переводжу погляд у небо і бачу інші шляхи – білі пір'їсті смуги, залишені літаками. У різних напрямках щохвилини перекреслюють вони глибокосиній купол – то прямі, струнні, а то вигинисті, як параболі. Небесна геометрія захоплює: лише по одному цьому видовищу можеш збагнути, що країна живе бджолиним клопотом, у якому народжується благо...»

Як нам дорости?

ПРО АВТОРА

Мазаний Віктор Степанович народився 28 лютого 1955 року в селі Городець Володимирецького району на Рівненщині.

У 1977 році закінчив із відзнакою факультет журналістики Львівського державного університету імені Івана Франка, а у 1995-му – Міжнародний центр журналістики ІССЖ (штат Айова, США).

Працював власним кореспондентом газети «Молодь України» у Волинській, Тернопільській та Рівненській областях, власним кореспондентом інформаційного агентства ТАРС у Рівненській області, в газеті «The Gazette» (м. Сіде Репідс, США). Із 1985-го по 2015 рік – власний кореспондент Українського Національного інформаційного агентства УКРІНФОРМ у Рівненській області. Його журналістські тексти публікувалися, крім українською, англійською, іншими мовами.

Доцент кафедри теорії і практики журналістської творчості Міжнародного економіко-гуманітарного університету (МЕГУ) імені академіка Степана Дем'янчука. Засновник Студентського інформаційного агентства МЕГУ. Автор методичних посібників із новинної журналістики.

Член Національної спілки письменників України, член Національної спілки журналістів України. Заслужений журналіст України. Нагороджений Почесною грамотою Кабінету Міністрів України, «Почесною відзнакою» Національної спілки письменників України, найвищою відзнакою Національної спілки журналістів України «Золота медаль української журналістики».

Переможець рейтингу м. Рівне «Гордість міста» у номінації «Кращий письменник» 2005 року. Переможець журналістського рейтингу Рівненської області у номінації «За внесок у журналістику» у 2017 року.

Почесний громадянин села Городець Володимирецького району Рівненської області.

Автор художніх повістей «Осіння жінка», «Погляд сльози», «Тінь павука».

Повість «Тінь павука» була номінована у фіналі на здобуття Національної премії України імені Тараса Шевченка в га-

дузі літератури у 2008 році. У 2016 році вона визнана «Кращою книгою Рівненщини» останнього десятиліття в прозовій номінації, перемагала в читацькому рейтингу Державної бібліотеки України для юнацтва.

Автор книг художньо-документальної прози «Спалах ядра» (два видання), «І мить у вічність проростає», «Танок бджоли», «Енергетичний велет Хмельниччини», «Корінь вогню», «Рівненщина працююча», «Професія успіху», «Працею осяяна земля», «Хмельницька АЕС: гармонія із довкіллям», «Доля», «Дубно – зоря століть» (два видання), «З Капітолійського пагорба». Остання введена в експозицію Всесвітнього музею імміграції у Міннесотському університеті (США).

Співатор шістнадцяти колективних збірників публіцистики, що побачили світ у видавництвах «Радянський письменник», «Каменярь», «Молодь», «Здоров'я» у 80-90-х роках минулого століття та у 2005 – 2019 роках.

Художні твори друкувалися у журналі Національної спілки письменників України «Дзвін» (колишній «Жовтень»), у «Літературній Україні», «Українській літературній газеті». Публіцистичні статті опубліковані у газетах «Свобода», «Українські вісті» (США), «Життя і слово», «Новий шлях» (Канада).

Лауреат обласної літературної премії імені Світочів, яка уособлює імена Уласа Самчука, Бориса Тена, Мелетія Смотрицького, Дем'яна Наливайка, Івана Федоровича, князя Василя-Костянтина Острозького.

Лауреат Міжнародної літературно-мистецької премії імені письменника Авеніра Коломийця. Дослідник творчості Авеніра Коломийця, Юзефа-Ігнація Крашевського, ініціатор встановлення меморіальних дошок на честь Авеніра Коломийця, Галини Гордасевич, Юзефа -Ігнація Крашевського, лауреатів Національної премії України імені Тараса Шевченка Степана Сапеляка та Олексія Дмитренка у селі Городець Володимирецького району, Сергія Мельничука у селі Великий Житин Рівненської області. Відповідальний редактор енциклопедії «Уславлені постаті України» у Рівненській області.

Запровадив творчі зв'язки митців Львівщини та Рівненщини

із літературно-меморіальним музеєм Лесі Українки у місті Сурамі (Грузія). Член редколегії «Української літературної газети».

Автор проектів літературно-мистецьких свят «Городецький автограф» та «Городець у вишиванці», які щорічно проходять на Рівненщині. Засновник Поліського літературного музею, Алеї та парку письменників України у селі Городець Володимирецького району на Рівненщині. Співорганізатор першої Асамблеї лауреатів Національної премії України імені Тараса Шевченка, яка відбулася у Рівному у травні 2007 року.

Упорядник альманаху «Рівне літературне» (2018 рік), упорядник та редактор книги Тадеуша-Єжи Стецького в перекладі українською мовою «Місто Рівне. Сторінка історії Волині (2019 рік).

Вперше в Україні переклав з російської мови українською п'єсу Валентина Распутіна «Останній строк», яка йде на сцені Рівненського академічного обласного музично-драматичного театру із 2008 року в постановці лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка, народного артиста України Володимира Петріва, та була показана і одержала гран-прі на міжнародних театральних фестивалях, зокрема у Польщі та Білорусі.

Видав аудіодиск «Люблю» із записом у своєму виконанні пісень «Тихо падає цвіт» (слова Олександра Богачука, музика Климента Домінчена), «Розплети свою чорну косу» (слова Олександра Богачука, музика Анатолія Горчинського), «Троянди на пероні» (слова Олександра Богачука, музика Анатолія Горчинського), «Кохана» (слова Ігоря Бараха, музика Ігоря Поклада), «Мамина світлиця» (слова Богдана Стельмаха, музика Ігоря Білозіра), «Забілили сніги» (слова Бориса Олійника, музика Олександра Білаша), «Besame Mucho» (слова та музика Консуело Веласкес Торрес).

Одружений. Дружина Євгенія працює вчителькою української мови та літератури у ЗОШ №9 м. Рівного. Виховали доньку Юлію і сина Миколу, які після здобуття середньої освіти в Україні і США, вищої – у Швеції, Швейцарії, Австрії та в Україні – живуть і працюють у Києві та за кордоном.

Біографію В.С. Мазаного вміщено в енциклопедії «Державні нагороди України», в «Сучасній енциклопедії України».

Зміст

Погляд фіалки.....	3
Уявити... крізь землю.....	11
Руки, які бачать.....	18
Мотив журавлиний.....	24
Ботнічний сад на грядці.....	31
Дорога до кожного з нас.....	35
Вишитий голос душі.....	64
Василю Пилип'юку.....	83
Створені серцем.....	85
Світлопис облич.....	96
Володимир Петрів: «Нам необхідна театральна українофонія».....	103
Бери свій хрест і йди.....	112
Бальзак, скрипка і щипці.....	116
Доля, створена талантом.....	120
Волинський родовід Федора Достоєвського.....	128
Микола Жулинський у часоплині епох.....	132
Карби Бориса Возницького.....	134
Вифлиєм, Ясла.....	136
Голгофа Єрусалиму.....	137
Русалки в снігах академії.....	138
Тарас Шевченко на Волині: здогади і контрверсії.....	139
Метафори Корану.....	147
Пересопницьке Євангеліє: чин державний.....	157
Володимир Лис: «До простої людини на тлі історії».....	166
Читаючи книгу природи.....	170
Дивуйтеся!.....	174
Мовою Ісуса.....	177
Як ми із послом колядували.....	181
Женева: останні дні Юзефа-Ігнація Крашевського.....	183
«Писати про те, про що ніхто не писав».....	189
Так промовляла його ніжність.....	202
Гідність повсталих.....	206
Суд блекоти.....	208
Не прощавай, соборе!.....	211

Олександр Богачук: «Як життя квітує?».....	213
Нескінчений у плодах своїх.....	218
Дарунок юності.....	219
Архієпископ Іларіон: «Наші єпархії за кордоном – це острови віри й України».....	237
Городець у короні Волині.....	246
Любити Рівне епох.....	289
Електрика з морської хвилі.....	295
Пропелер проти урагану.....	297
Із Капітолійського пагорба.....	300
Про автора.....	458

Художньо-публіцистичне видання

Мазаний Віктор Степанович

КРОВ РЕПОРТЕРА

Редактор – Євгенія Мазана
Технічний редактор – Валентин Марчук
Тираж 72 прим.
Папір офсетний
Гарнітура тексту: Palatino Linotype

Видавництво Рівненської обласної організації Національної
спілки письменників України «Оповідач».

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції РВ

№ 48 від 27. 05. 2009 р.

м. Рівне, вул.С. Петлюри, 1, 33000.

Друк:VPM - ПОЛІГРАФ
вул. Буковинська, 3, м. Рівне, 33000;
0362-64-21-34